

645 Anne ³/₄

85. c. 12.

J A C O B I
V A N I E R I I
PRÆDIUM RUSTICUM;
N O V A E D I T I O
CÆTERIS EMENDATIOR.

H. Gravelot, del.

de Longueil, Sc.

J A C O B I
V A N I E R I I
PRÆDIUM RUSTICUM;
NOVA EDITIO
CÆTERIS EMENDATIONIBUS,
CUM
INDICE LOCUPLETIORI.
ACCEDIT
VITA AUCTORIS
NUNC PRIMUM
IN LUCEM EDITA.

P A R I S I I S,
Ex Typographiâ Jos. BARBOU,
viâ Mathurinenfium.

M D C C L X X X V I.

ILLUSTRISSIMO VIRO
NICOLAO LAMONIO
BAVILLÆO.

*V*IDES quàm obsequentem me habeas,
Vir Illustrissime, qui Musas, atque in-
termittam agrorum culturam non resu-
mam modo, quod suaseras; sed opus
aggrediar, quod universam fere ruris dis-
ciplinam complectitur: id enim oneris
imposui mihi, ut Prædium Rusticum
conficerem sexdecim Libris, quorum ar-
gumenta subjicio, ut fide tibi semel obli-
gatâ, nulla me negotia, nullus scri-
bendi labor a suscepto consilio detertere
deinceps possint. Primo quidem libro do-

ij E P I S T O L A:

cebo quomodo fundum emi , ac reparari oporteat. Deinde servorum delectum , & varia singulorum in excolendis agris ministeria persequar. Tercio laboriosissimum hominis in Agricultura socium bovem aliasque informabo pecudes ; quæ vel in consortium operum , vel redditus , & custodiæ causâ nutriuntur. Et quoniam empto prædio , comparatisque ad illius culturam servis , & pecoribus , statim conserendum censent rusticarum rerum periti , colendarum arborum rationem tradam in quinto & sexto libro. In septimo & octavo annuas agrorum operas summatim sequar , ut quid quâque tempestate ruri peragendum sit , uno velut intuitu conspiciatur. Tum plenius tractandas aggrediar delicatiores rusticationis partes , hortos scilicet , vites , optimamque vini conficiendi rationem. Adjiciam denique aves chortales , columbas , apes , & piscinam ;

EPISTOLA. iij

quæ ad rem familiarem non minus quàm ad villæ splendorem pertinent. Ultimum domestico lepori librum destinaveram, ut rusticis convivii eas quoque adderem epulas non pecuniâ, non venantum sudore partas : sed intellexi placere tibi ut venationis voluptati magis indulgerem, neque leporem unum, sed silvestrem quoque capream, aprum, damam, aliasque fulvas (ut vocant) feras meo vivario includerem. Cujus argumenti amœnitatem eo libentiùs sequar, quòd me a proposito non recessurum puto, si traditâ totius Agriculturæ arte, id demum apposuerò quod magnopere invitet, rurique quàm diutissimè teneat dominos, quorum præsentia in operibus rusticis tantùm pollet, ut nullo terra lætamine pinguior fiat quàm si frequentibus domini vestigiis proculcetur.

*Habes, Vir Illustrissime, seriem tota
a ij*

*tius operis , quod confidentiùs exsequar ,
si tuo iudicio comprobatum intelligam.
Is enim es quem artium omnium ac scien-
tiarum non patronum modò , sed & ma-
gistrum veneramus. Jamque apud orato-
res constat , non habere illos unde me-
liora eloquentiæ documenta sumant ,
quàm si te dicentem in publicis Provin-
ciæ comitiis audierint. Quantum in per-
tractandis negotiis , rebusque publicis ad-
ministrandis proficiunt qui te propiùs in-
tuentur , declaravit æquissimus rerum
æstimator Ludovicus Magnus , qui Cur-
sonium filium tuum præfecturâ donavit
amplissimâ , non tam perpendens ejus
annos , quàm exemplorum tuorum vim ,
præclaramque illius indolem faustis sub
penetralibus enutritam. Et quamquam
usus togæ tranquillior te a gerendis bel-
lis amoverit , ubi tamen Provinciæ salus
te ad arma capeffenda compulit , per-*

EPISTOLA. v

*Spēda animi tui magnitudine , reique
 bellicæ peritiâ , non longis experimentis ,
 sed mirâ ingenii sagacitate partâ , exer-
 citatissimi bellatores te , non consiliorum
 modò , sed & armorum Ducem seque-
 bantur. At ne cætera intempestivè com-
 memorem , quanto mihi ad rem poëticam
 adjumento futurus es , jam probè novi
 ex frequentibus tuis litteris , iisque ube-
 rioribus , quàm ab occupatissimo viro
 sperare debueram : nec possum quin gra-
 tuler ipse mihi , qui in Provincia repe-
 rerim præsidium , quale Parisiis habuere
 maximum Rapinus , Comirius , Ruæus ,
 aliique celeberrimi Vates , quorum acue-
 bat industriam LAMONIUS Pater tuus ,
 Senatûs Parisini Princeps illustrissimus ,
 nec fortunarum magis , quàm famæ ar-
 biter. Tu apud illum in Musarum quasi
 domicilio educatus , & paternarum vir-
 tutum æmulator , studia mea non adhor-
 a iij*

vj E P I S T O L A.

*tando tantum , sed erudiendo quoque
promoves ; cavesque consiliis tuis , ne
quid e manibus in publicam lucem elabi
sinam , quod tuo nomine indignum vi
deri possit. Perge & depositâ bonitate
quâ soles ad te adeuntes excipere , du
ram nunc primum severitatem adhibe ;
versusque quos ad te mitto liberè redar
gue. Quantum enim alii tuâ apud Re
gem gratiâ ad honores & dignitates eni
suntur , tantum ego in scribendo præst
dium spero ab acutissima illa ingenii vi ,
quæ tibi non minus apud litteratos ,
quàm apud politicos commendationis af
fert.*

Deditissimus J. VANIERIUS.

V I E

DU P. VANIERE.

JACQUES VANIERE, l'un des meilleurs Poètes Latins entre les Modernes, naquit dans un village du Diocèse de Beziers, nommé Causses, en Languedoc, le 9 Mars 1664. Son pere étoit un honnête Bourgeois qui aimoit beaucoup les travaux de la Campagne, & qui justifia tous les éloges qui lui sont donnés à la fin du cinquieme Livre du *Prædium rusticum*; ce court Episode ne fait pas moins d'honneur au fils qu'au Poète.

Envoyé dès sa plus tendre jeunesse à Beziers, il y fit ses études au College des Jésuites. Le P. Joubert son Régent racontoit une chose assez singuliere : les premiers vers latins qu'eut à faire le jeune Vaniere, le rebuterent : il pria son Régent de le dispenser d'une sorte de devoir classique qui lui coûtoit une peine inutile. Le P. Joubert n'eut garde d'y consentir; il fit par des soins particu-

a iv

liers, ce que malgré des obstacles étrangers, la nature se hâte communément de faire par elle-même, c'est de développer un talent extraordinaire. Sa Rhétorique achevée, le jeune Vaniere souhaita d'entrer dans la Compagnie de Jesus, & il exécuta ce dessein l'an 1680, âgé de seize ans & demi.

Après avoir soutenu l'épreuve de deux années de Noviciat, il alla faire sa Philosophie au College de Tournon, où son talent rare & singulier pour la Poësie Latine ne tarda pas à se manifester; car dès la première année de sa Régence, le P. Vaniere s'annonça par le Poëme intitulé *Stagna*, qui l'année d'après fut suivi de celui qui a pour titre *Columbæ*, imprimé à Toulouse où ses Supérieurs l'avoient appelé, pour continuer sa Régence. Ce second ouvrage parut un phénomène qui étonna le Parnasse Latin, & qui mérita au P. Vaniere, de la part du célèbre Santeuil, cet éloge flatteur, *que nouveau-venu sur le Parnasse il y avoit dérangé tous les Poëtes Latins-modernes*. Le Poëme intitulé *Vites* & celui qui a pour titre *Olus* se

succéderent, & furent accueillis avec les mêmes applaudissements : le dernier fut donné au Public à Montpellier, où l'Auteur étoit Professeur de Philosophie. C'est là que ses talents n'échaperent pas au goût de M. de Basville, Intendant de Languedoc : héritier du génie du grand Lamignon il excita par ses éloges, & plus heureusement encore par de judicieux conseils, notre Poète à poursuivre la carrière où il étoit entré ; c'étoit acquérir des droits légitimes à la Dédicace du *Prædium*, qui en effet parut sous les auspices de l'illustre Magistrat. L'agrément des Fables que le P. Rapin a si bien maniées dans ses Jardins, n'y répare pas un excès de prodigalité : le P. Vaniere étoit jeune ; l'exemple devenoit dangereux. Les avis de MM. de Basville & Flechier, Evêque de Nîmes, qu'il se fit un devoir de suivre, le rendirent plus sobre dans l'usage de cette espece d'Episode : & peut-être cette sobriété a-t-elle été poussée trop loin.

Quoique son esprit fût d'une trempe à se plier heureusement aux sciences

abstraites & élevées , ses Supérieurs se hâterent de le rappeler au College de Toulouse , pour le mettre à la tête de la maison des Pensionnaires.

Le P. Vaniere n'étoit pas borné au talent de faire des vers. Eclairé par une raison saine , toujours guidé par un grand sens , plein de zèle pour l'utilité publique , il envisageoit les choses sous leur vrai point de vue ; aussi capable de former des plans , que propre à les exécuter , il savoit se roidir contre les obstacles : jamais Maître n'eût peut-être ni plus d'art ni plus de méthode pour mettre à profit tous les talents des jeunes élèves confiés à ses soins.

L'emploi de Principal qu'il remplit pendant six années , prenoit trop sur la composition qu'il ne pouvoit se résoudre d'abandonner : la Providence le rendit à son goût & à son génie ; il lui fut permis de suivre plus tranquillement le plan d'un ouvrage qui embrassât les travaux & les agréments de la vie champêtre. La place d'Ecrivain qu'il occupa dans le College de Toulou-

se , le laissa maître de disposer du temps nécessaire pour élever l'édifice du *Prædium rusticum*.

Mais il est peu de Poètes que ne séduise l'attrait dangereux de s'essayer sur plus d'un genre de Poésie ; le P. Vaniere s'y laissa prendre , & commença un Poème dont le héros étoit S. François Xavier. Il traça ce plan poétique après l'impression de quelques livres du *Prædium* , & il le communiqua au célèbre P. de la Rue , qui crut devoir arrêter les progrès d'une tentation capable de faire prendre le change au vrai talent du P. Vaniere.

Cependant l'Auteur du *Prædium* jugea qu'il pouvoit , ne fût-ce qu'à titre de délassément , se partager entre les charmes de la Poésie , & le travail d'un *Dictionnaire poétique latin* ; & c'est à des heures comme perdues que la Littérature est redevable de ce Dictionnaire , le meilleur ouvrage que nous ayons en ce genre. Il étoit presque impossible qu'un Auteur qui connoissoit si bien les Poètes , & qui étoit lui-même

un bon Poète , ne fît point en ce genre quelque chose d'excellent. On a fait un Abrégé de ce Dictionnaire pour la commodité des jeunes Etudians.

L'impression de cet ouvrage qui parut à Lyon chez Briasson en 1710 en un vol. *in-4°*. (& qui depuis y a été réimprimé aussi *in-4°*. en 1722 chez les freres Bruyset) obligea le P. Vaniere de faire un séjour de deux années dans cette Ville , où le Prince d'Harcourt lui marqua une estime singuliere , jusqu'à lui fournir par lui-même sur la chasse du cerf des connoissances qu'il a employées habilement dans le seizieme livre du *Prædium*.

Dès 1706 , le P. Vaniere avoit formé le dessein de réunir en un Corps de Doctrine tous les préceptes qu'il avoit rassemblés sur les travaux & les agrémens de la Vie Champêtre. En effet nous voyons que les deux premiers Chants du *Prædium* parurent cette année à Toulouse chez Antoine Colomyez en un volume *in-12*. En 1707 , ces deux premiers Chants reparurent accompagnés de huit

autres dans l'édition donnée à Paris chez Jean le Clerc , en un volume *in-12*. L'ouvrage étoit donc divisé en dix livres, & l'Auteur sembloit alors borner à ce nombre, toutes les parties de son sujet : *id oneris imposui mihi, ut Prædium rusticum decem conficerem libris*, est-il dit dans l'Epître Dédicatoire à M. de La-moignon de Basville. Il traitoit tout de suite, du lieu qu'il faut choisir pour un établissement de Campagne; du Laboureur, du Berger, & des autres Serviteurs; du gros Bétail, & du menu, ainsi que des chiens qui les gardent; de la culture des Arbres; & du soin que demandent le Potager, la Vigne, le Vin, la Bassécour & le Colombier.

Le P. Vaniere ajouta en 1719 au *Prædium* quatre nouveaux Chants qui furent imprimés à Toulouse chez Jean Guillemette en un volume *in-12*, & précédés d'une Epître Dédicatoire, la même à peu de chose près, que celle qui est à la tête des dix Chants dont nous venons de parler. Le léger changement qu'on y remarque, se borne à mettre *quatuor*;

decim libris au lieu de *decem*, & à donner l'annonce des nouveaux livres & de l'ordre dans lequel on doit les ranger dans le Poème, lorsqu'on le réimprimera. Les deux premiers nouveaux Chants apprennent ce qu'il faut faire à la Campagne dans chacune des quatre Saisons de l'Année. Les Etangs & les Viviers, font la matiere du troisieme. Le P. Vaniere avoit d'abord résolu de ne parler dans le dernier, que du Lapin domestique, mais ayant appris que M. de Basville désiroit qu'il fît entrer dans ses Chants les Animaux qui dans les forêts font l'agréable objet de la chasse, il se conforma au goût de ce grand homme. Il expose donc dans ce quatrieme Chant ce qui regarde le Cerf, le Chevreuil, le Sanglier, le Loup, le Taureau sauvage, & les autres Bêtes fauves. A la suite de ces nouveaux Chants paroissent le texte du Poème des *Colombes*, accompagné d'une traduction en vers françois, & une excellente Piece intitulée : *Serenissimi Delphini Burgundiæ Ducis Tumulus*, aussi traduite en vers françois. Le

volume finit par une *Lettre* en vers , adressée à M. de la Berchere , Archevêque de Narbonne , par les livres de la riche Bibliothèque , qui demandent à être rendus publics.

Le P. Vaniere étoit persuadé que les meilleurs ouvrages ont besoin d'être maniés à plusieurs reprises , & que la correction est un travail nécessaire pour arriver à la perfection. C'est ce qui le détermina à revoir avec l'œil d'un Censeur sévère les Poèmes qui composoient le corps du *Prædium*. Il y fit des changemens & des augmentations considérables , & y ajouta deux nouveaux Chants , l'un sur les Maladies des Arbres & l'autre sur les Abeilles : ce dernier avoit été imprimé séparément à Toulouse dès 1727. Ces changemens & ces agmentations parurent en 1730 , dans l'édition du *Prædium* que l'Auteur donna lui-même à Toulouse chez Pierre Robert en un volume *in-12* , & qui est sans contredit la meilleure. Elle a servi de type à toutes celles qui ont été publiées depuis soit à Paris , soit en Hol-

lande, ou à Toulouse. Dans notre première Edition du *Prædium*, donnée en 1774, nous avons cependant jugé à propos de mettre des Sommaires à la tête de chaque Chant, & de rejeter dans *l'Index* que nous avons considérablement augmenté, toutes les notes qui dans les Editions précédentes occupoient les marges ou le bas des pages, avec l'attention toutefois de les y indiquer par un astérisque*, & quand la chose a été nécessaire, par un renvoi au Vers & à la page auxquels elles appartiennent. Nous avons fidèlement suivi l'Edition de 1774 dans cette seconde, revue avec soin, que nous offrons aujourd'hui au public. Les augmentations que nous avons encore faites dans *l'Index* & la vie de l'Auteur du *Prædium* que nous publions pour la première fois, lui prouveront de nouveau combien nous nous efforçons de mériter de plus en plus sa bienveillance.

Le Poème du P. Vaniere comprend tout ce qui a rapport aux travaux & à la vie de la Campagne, comme le dit

l'Auteur lui-même dans son Epître dédicatoire à M. de Lamoignon de Basville. C'est peut-être l'ouvrage qui approche le plus de Virgile, & de la perfection en ce genre. L'Auteur si judicieux du *Speâcle de la Nature*, en fait un grand éloge dans le tome deuxieme de son ouvrage, au commencement du cinquieme entretien, & tous les connoisseurs en ont toujours parlé aussi avantageusement. « Les personnes de goût » qui possèdent la Langue Latine, dit » M. Titon du Tillet dans son *Parnasse François*, admirent non-seulement la » beauté & la fécondité du génie du P. » Vaniere, la justesse & le naturel avec » lesquels il peint tous les sujets qu'il » traite, mais encore l'élégance & la » pureté de son style, dignes du Siècle » d'Auguste; en quoi il l'emporte presque sur tous nos Poëtes Latins, au » jugement des meilleurs connoisseurs.

Le P. Vaniere qui ne croyoit jamais avoir acquis des droits au repos, s'étoit apperçu que la République des Lettres, si heureusement fournie de Dictionnaires,

manquoit d'un ouvrage en ce genre, qui fût comme un trésor abondant & varié de la Langue des Césars. Il avoit donc formé dès 1720 ou environ le plan d'un *Dictionnaire François & Latin*, qui renfermât tous les sens, toutes les expressions de notre Langue, & les termes des Arts & des Sciences. Des personnes aussi distinguées par leurs lumières que par leurs places, furent consultées sur ce plan, dont elles approuverent le goût, la méthode, & l'étendue. Ceux qui s'intéressoient au progrès de la Langue Latine, & par-là peut-être au dépôt du bon goût, encouragerent le P. Vaniere à servir la Littérature par une sorte de travail qu'on n'apprécie jamais ce qu'il coûte; & on l'a vu redoubler de zèle dans un âge fort avancé, jusqu'à mettre au rang des plus grandes pertes les moments qu'on lui déroboit.

Ses Supérieurs, attentifs à ménager quelque sorte de délassement à ses occupations, lui proposèrent vers 1726, le Rectorat du College d'Auch : l'espérance d'y trouver de nouveaux se-

cours pour hâter sa pénible entreprise, fut un des motifs qui déterminèrent l'homme de Lettres à se prêter à leurs instances.

C'est ici l'époque de la connoissance que le P. Vaniere fit du P. Lombard, qui entroit alors dans la carrière de sa Régence. Il l'appella auprès de lui, dirigea ses études, l'associa pendant une année au travail du Dictionnaire, comme s'il eût prévu qu'il dût un jour être chargé de le continuer & de le donner au public.

Au bout de trois années le P. Vaniere fut rappelé à Toulouse, où un événement littéraire le força d'interrompre son ouvrage. M. de la Berchere, Archevêque de Narbonne, légua par son testament aux Jésuites de Toulouse, la belle Bibliothèque qu'il avoit formée à grands frais. Cet illustre Prélat, dont la mémoire sera toujours chère, avoit annoncé ce présent à l'Auteur du *Prædium*, en lui ajoutant que la beauté de ses vers avoit beaucoup influé sur la destination qu'il faisoit de ses Livres. Ce-

style, la même simplicité & la même élégance. A en juger par une note relative à un Vers de l'Epître Dédicatoire du Traité sur l'Amitié, adressé à Louis XV, qui n'avoit alors que sept ans, la première édition de ses *Opuscules* doit être de 1717.

Après l'événement du procès, qui fut bien triste pour les Lettres en général, puisque la Bibliothèque de M. de la Berchere fut mise en vente, pour n'être désormais que les membres épars & séparés d'un grand corps, le P. Vaniere revint à Toulouse. Il reprit ses occupations avec une ardeur fort au-dessus de son âge, sans pouvoir achever son Dictionnaire; & encore avertit-il son successeur, dans un mémoire qu'on a trouvé parmi ses papiers, de ne pas regarder comme fini ce qu'il laissoit de l'ouvrage: & en effet des Lettres presque entières étoient à faire.

Voilà l'état où étoit ce Dictionnaire lorsque le P. Lombard dont nous avons parlé plus haut, fut chargé par ses Supérieurs de le continuer & de l'achever. Il étoit

bien capable de remplir une pareille tâche. A une profonde connoissance des Langues Latine & François, il joignoit un grand amour du travail ; ce qui faisoit espérer que sous peu d'années le grand ouvrage du P. Vaniere seroit imprimé. Une chose qui sembloit encore mieux fonder cette espérance, & que nous devons publier, c'est l'attention que Monseigneur le Cardinal de Fleury voulut bien donner au Dictionnaire du P. Vaniere. Après avoir honoré ce Savant de ses bienfaits, en obtenant pour lui une pension du Roi, son Eminence fit passer jusqu'au Pere Lombard la même grâce, pour accélérer l'ouvrage, en augmentant les secours. Mais par quelle fatalité ce Dictionnaire n'a-t-il pas encore été publié ? & seroit il à craindre que le public ne jouît jamais du fruit de tant de veilles ?

Il falloit bien que le P. Vaniere eût reçu de la Nature un tempérament robuste, pour fournir à un travail qui occupoit constamment ses journées d'un bout à l'autre. Sa santé commença à se déranger par

se. M. Titon du Tillet, si zélé pour la gloire de la Nation, & lié, depuis quelques années avec l'Auteur du *Prædium*, lui a marqué une place sur son Parnasse François, & a fait exécuter en son honneur, en 1730, un beau médaillon, sur le revers du quel sont représentés plusieurs sujets des travaux & des plaisirs de la Campagne, avec ces mots pour légende : *Deliciæ & ruris opes*. Cette marque d'estime étoit due à un homme qui dans ses Poësies s'est fait un devoir de témoigner la sienne à tous ceux qui s'étoient distingués dans les Lettres, & avec qui il avoit eu quelque liaison, où à qui il croyoit devoir de la reconnoissance. M. des Forges-Maillard, connu par ses Poësies françoises, a honoré la mémoire de notre habile Jésuite par une Ode, adressée à M. Titon du Tillet, & imprimée dans le Mercure de France, 2e. vol. du mois de Septembre 1739.

Le célèbre Ravasini, Poëte Latin & Italien, a invoqué dans un de ses Poèmes la Muse du P. Vaniere; il l'invite à venir l'inspirer sur les bords du Mêncio, où

la Muse de Virgile la regarderoit moins comme étrangere , que comme sœur. Il étoit donc permis au P. Vaniere de dire :

Seram vel denique famam
Non audituro cineri post fata relinquam.

En 1743. le fleur Petit, Graveur , a fait le portrait du P. Vaniere , au bas duquel on lit ces Vers Latins de M. Vaniere, neveu de notre Poète :

Aspice quem Gallis alium Natura Maronem,
Ingeniumque dabant, nec non labor omnia vincens,
Dum pietas, mores, vultus virtutis amorem
Spirabant. Fleamus qui flebilis occidit orbi.
Abstulit hunc oculis, animis non invida tollet
Sors. Vivet dum vivet amor, dum rura manebant.

Le *Prædium rusticum* a été traduit en françois par M. Berland, de Rennes, en Bretagne. Cette traduction aussi élégante que fidelle, a été imprimée à Paris, sous le titre d'*Économie rurale*, chez M M. Etienne en 1756, en 2 volumes in-12.

b ij

xxx *E C L O G A.*

D A P H N I S.

Non sibi Daphnis oves, pueri, lacrymatur ademptas;
Sospes ab igne domus; segetum spes certa colonos.
Exhilarat; Mopsū, heu! Pastores, fata tulerunt.

T H Y R S I S.

Proh dolor! occubuit Mopsus, tutela coloni,
Gentis honos, pagi columen! spes, gloria ruris
Ergo jacent tumulo.

T I T Y R U S.

Potuit mors atra sub umbris
Præcipitare dies Mopsi? nec Apollinis iram
Atropos extimuit? divini, Mopse, Maronis
Æmule, tu nostræ summum decus urbis, alumne
Pieridum, Phœbi comes inclyte, fata fuerunt
Ut caderes! ergo superest nox omnibus una.

D A P H N I S.

Qui pleno libatis aquas Parnassidis ore,
Dicite funereos, Mopsi præconia, versus.

T H Y R S I S.

Silva gemat: nostro doleant hîc cuncta dolore;
Ipseque saxa, pias referant super astra querelas.

T I T Y R U S.

Aonidum sociata cohors, si tristia tangunt
Fata Deas, si carmen amant, e pectore mœstos
Effundent gemitus; flebunt sacra culmina Mopsū.

D A P H N I S.

Incipe, Thyrsi; prior Mopsū lacrymabere versu;
Bucolico docuit Mopsus te ludere plectro:
Tu nostros modulis forsan solabere iustus,
Carmina si tantas possint depellere curas.

E C L O G A. xxxj

T H Y R S I S.

Sum numeris impar , nisi Delius annuat ausis.

D A P H N I S.

*Annuet ; hic vatum Deus est ; dabit apta dolori
Carmina : dum canimus Mopsū , celebratur Apollo.*

T H Y R S I S.

*Quantū Romuleo se Mantua jactat olore ,
Gallia se tantū Mopsō jactabat alumno ,
Et tamen interiit ! crudelia numina tantum
Quæ sunt ausa scelus ! Lachēsīn feralia nentem
Stamina non potuit Phœbeo vincere cantu ,
Carminē qui potuit tenebrosū Acheronta movere.*

T I T Y R U S.

*Proh-Superi ! Mopsus periit ! neque Numinis iram
Avertit pietas ; puræ neque candida mentis
Simplicitas , neque recta fides , & castus avitæ
Religionis amor , neque virtus inscīa fuci ;
Aurea nec morum species , & blanda senectus ;
Nec potuit probitas , culti neque gratia versus
Invisas retinere colos , & flectere Parcas ?*

D A P H N I S.

*Heu ! memori redeunt animo prænuncia luctūs
Omina : funereo crocitarunt gutture corvi :
Non solitis turtur fidos deflevit amores
Planctibus ; Agricolaē medio sub vespere nostras
Dixerunt ululasse canes ; in culmine bubo
Incubuit ferale dolens.*

T H Y R S I S.

Quid laurea vati

*Profuit ? Ecce , uno qui tactus ruris amore ,
Pindi Sceptra tenens , velatus tempora lauro ,*

Ruricolis præcepta dedit male cognita priscis
 Vatibus, ecce perit! compto sed carmine viver,
 Viver, & ad feros venient mellita nepotes
 Carmina quæ cecinit; viver, post funera sacris
 Musarum fastis inscribet fama poetam.

T I T Y R U S.

Ante Pyrenæum caput ipse Garumna reviset,
 Tectosagumve suis urbem non alluet undis:
 Ante suo Zephyrus nodosas flamine quercus
 Diruet, aut Boreas spirabit amabile frigus;
 Ante leves piscis torquet in æthere pinnas,
 Aut volucres rapidis sulcabunt æquora pennis,
 Quàm teneros Mopsi versus obliteret ætas.

D A P H N I S.

Umbra minus pecori, minus agnis læta placebant
 Pratula: melliferis apibus neque florea tantum
 Serta placent: fessis neque dulcior unda juvenis,
 Quam Mopsi versus avido placuere colono.

T H Y R S I S.

Idalias volucres quantâ dulcedine cantus
 Edidit! alituum mores quâ voce locutus!
 Quàm blando versu! primæ prolusio Musæ
 Eximiæ fuit artis opus; palmanque tulisset
 Judice Virgilio, nostris si prisca redirent
 Scœcula temporibus, vel Apollinis aurea Mopsus
 Tempora vixisset.

T I T Y R U S.

Permessidos ebrius undâ
 Ingenii nova deproperat miracula: Pindi
 Regia miratur, decernit præmia; Mopsi
 Laudibus urbs omnis resonat: vivum ære * Menalcas,

* *D. Titon du Tillet.*

ECLOGA. xxxiiij

Et vatū cultor , decus & Parnassidis aulæ ,
Vatibus adscribit quos Gallia parturit , ævo
Judicii monumenta sui miranda relinquens.

DAPHNIS.

Tollite , Francigenæ vates , super astra Menalcam ,
Pieridum si tangit honor , si gloria vatū.

THYRSIS.

Ruris amatores , vestrum super astra poetam
Tollite : quæ cecinit , vos quantum Prædia ditant !

TITYRUS.

Germina nunc olerum vates concludit in horto ,
Et pigras sensim lymphâ juvat ubere plantas.
Inde secutus agros nascentem graminis herbam
Luxuriare jubet.

DAPHNIS.

Nunc stagna virentia pisci

Rure parat : focias nunc jungit vitibus ulmos ;
Edocet & nimix refecare tenellula vitis
Brachia falciculâ , succumque fovere Lyæi.

THYRSIS.

Singula commemorat , nihil inscius : explicat artem
Quâ possis curare greges , terramque sativis
Arboribus decorare ; boves submittere ; ramos
Falciferâ refecare manu ; pecorique cavere
Arboribusque luen , Cereremque reposcere terris.

TITYRUS.

Chortalem pingit volucrem ; nec mellea versu
Donâ silet ; describit apum primordia , mores ;
Admonet & timidos claustris recludere cervos.

D A P H N I S.

Mellifluo vatis cantu Natura movetur :
 Olli bruta favent ; solitam truculentior iram
 Ponit aper , rabiemque leo : lepus ipse timorem
 Exiit , & modulos arrestâ combibit aure.

T H Y R S I S.

Alter & Amphion commutat arundine saxa ,
 Et dociles silvas fidibus trahit Orpheus alter :
 Thebanam citius struxisset versibus urbem ;
 Indomitas melius lenisset carmine tygres.

T I T Y R U S.

Vidimus , ah ! quoties , tenui dum pectine molles
 Tentabat cytharæ nervos sub regmine fagi ,
 Tellurem pulsare leves faunosque , ferasque ;
 Naiadas in fluviis , Musas Helicône , Napæas
 Saltibus , alterno doctos pede fingere motus.

D A P H N I S.

Vidimus æquoream sensim colludere gentem ;
 Nunc caudis agitare lacum , nunc alite saltu
 E mediis præceps tentare emergere lymphis.

T H Y R S I S.

Ludere subsultim pratis , cytharæque chœream
 Lene pecus miscere juvat , balatibus agni
 Luxuriant , plauduntque levi per gramina saltu.
 Pavus inexpertis inflatus laudibus , alas
 In varios , fastu revolvibilis , explicat orbes :
 Altior incedit gallus ; gallina tumescit :
 Terram scalpit anas , tremulo quin stridulus anser
 Obstrepit alarum motu : cessantque volucres
 Alterno vernare modo ; Pastoris avenæ

E C L O G A. xxxv

Lenior arridet Zephyrus, garritibus ægre
Dum volvit querulis illimes rivulus undas.

D A P H N I S.

Nec tantum lauro Mopsus Parnasside cingi
Carminibus meruit: Phœbeæ industrius arti
Erudit ætatem teneram, indigitatque recessus
Aonii montis: si quis per devia rupis
Culmina tentat iter, dextram protendit amice
Castalidumque sacros latices de fonte propinat.

T H Y R S I S.

Uberiora tui monumenta laboris adessent,
Si non, Mopse, tuos Erebi rapuisset ad umbras
Invida Parca diēs, majoris & ipse dedisses
Molis opus, Latiae modulamina singula linguæ.

T I T Y R U S.

Impia mors! ah Parca ferox! crudelia fata!
Sic Latiae præruptus honos & gloria linguæ!

D A P H N I S.

Lustrorum quatuor lux abstulit una labores,
Verborumque perit doctis pretiosa supellex.

T H Y R S I S.

Falleris; immemori * Corydon e mente recessit?
Flos vatum Corydon noster, qui prima Minervæ
Dona tulit, toties; quo nunc sedet ipse ** Lycæo.

T I T Y R U S.

Collige reliquias Mopsi; citus ede volumen;
Hæc, Corydon, te cura manet; tot scripta tenebris
Erue splendidius; majori Gallia plausu

* *R. P. Theodorus Lombard.*

** *Tolosano.*

xxxvj **E C L O G A.**

Excipiet : nomenque tuum cum nomine Mopsi
Ibit ad extremos , summâ cum laude , nepotes.

D A P H N I S.

Vatis adorandi celebres ignoscite Manes ;
Parcite , si tenui præconia diximus ore :
Quos flens Virgilius fundebat Daphnide rapto ,
Hos simili in luctu modulos heu ! Mûsa negavit ;
Attamen hoc liceat tumulo superaddere carmen.

E P I T A P H I U M.

*Hic Mopsus jacet Ausoniâ celeberrimus arte ,
Quem peperisse , tibi , Blittera , multus honos.
Artis Apollineæ solers arcana retexit ,
Et pleno cecinit carmine ruris opes ;
Scripsit amicitiae leges & opuscula : versus
Esse , Maro , velles ; esse , Tibulle , tuos.*

Cecinit ISAAC-JOANNES BADON.

ARGUMENTUM

ARGUMENTUM

LIBRI PRIM I.

INVOCATIO. *Argumentum totius operis. Dedicatio lausque Lamonii Bavillai. Quæ in emendo fundo consideranda sint : Aer ; Situs ; Fertilitas ; Salubritas ; Aquæ ; Ornamenta ; Reditus ; Via ; Ædificia ; Agri feracis indicia ; Prædia inter se distantia ; Vicinitas urbis , fluminis ; Viæ militaris. De bono maloque vicino. Reparatio empti prædii : Elapidandi agri ; Renovanda prata ; Restituendæ arbores ; Siccandæ paludes , ubi de Alveo Regio Occitaniæ , & de Riqueto ejus auctore. Aquæ , ubi de aquarum scrutatoribus. De origine fontium , ubi de subterraneis ignibus. Villæ ædificatio. In ædificationem quæ providenda : Cæmentata , Materies , Sabulum , Lateres , Calx.*

A

ARGUMENTUM.

*Domus : Fundamenta , Prospectus ,
Fenestræ. Villa rustica : Stabula ; Culina ,
ubi de rusticæ familiæ serotinis laboribus ;
Diversoria taberna ; Area ; Lacus com-
pluvius ; Sterquilinium. Distributio fundi :
Frumentarium solum ; Vineæ ; Oliveta ;
Prata ; Silva. Campanicæ Silvæ prope
Tolosam luctuosa extirpatio , ubi de ludo
Trudiculorum , & de auctoris sodalibus ,
scilicet P. Cleric , P. Campistron , P. Belot ,
P. Mourgues. Prædii Bavillæi descriptio.*

PRÆDII
RUSTICI
LIBER PRIMUS.

Quomodo fundum emi ac reparari oporteat.

ME quoque Parnassi per lubrica culmina raptat
Laudis amor : studium sequar insanabile Vates ,
Ausus non operam , non formidare Poëtæ
Nomen , adoratum quondam , nunc pæne procaci
Monstratum digito , seram vel denique famam
Non audituro cineri post fata relinquens.
Haud tamen arma meis male congrua moribus ausim
Imbelli tractare manu : dat maximus amplam
Materiem Lodoix , victo clarissimus orbe.
Sed jam trita nimis laudum seges ; atque Poëtis
(Ausint cuncta licèt) vix tantum fingere , quantum
Efficere huic promptum est : Heroum fabula veris
Vincitur historiis ; stupefactaque fama triumphis
Jam silet , & longo plausus prope concidit usu.
Nec tenui vacat in Socco , grandive Cothurno

A ij

4 PRÆDII RUSTICI

Vel fletum populis ; vel inanem extundere risum ;
 Et mea cum nullo doleat mens percita casu ,
 Non gemitus ultro quæram , causasque dolendi ,
 Tristibus illacrymans Elegis : non quemque canino
 Allatrans studio Satyras sectabor amaras.

Secreti tacitâ capior dulcedine ruris :
 Quod spectare juvat , placuit deducere versu.
 Dulcis enim vetat ingratum sentire laborem
 Materies ; & me , solers si forte negabit
 Ingenium , facient amor & natura Poëtam.

Vana Deûm simulacra , Ceres cum patre Lyæo ,
 Cedite : fecundat vero qui Numine terras ,
 Christiadis colitur toto Deus unicus orbe.
 Humanæ pater & rector sanctissime gentis ,
 Tu morbo procul & lethi formidine , ruris
 Inter opes , hominem quondam melioribus ortum
 Auspiciis , blandos dederas sine crimine soles
 Ducere , dum veteres ultro deponeret artus ;
 Et vitæ pertæsus , humum mutaret olympo.
 Unius en ! culpâ excidimus ; pomumque nefastis
 Morsibus absumptum cunctis decussit honorem
 Arboribus : non jam segetes injussa merumque ,
 Sed steriles tribulos , & gramen inutile tellus
 Parturit , & læsi juvat ultrix Numinis iras.
 Paremus taciti , luimusque paternæ volentes
 Crimina ; nec petimus natas sine semine messes
 Educet ut tellus , hominemque in prima reponas
 Fœdera ; sed jussu victum sudore paranti
 Ut faveas clemens , & quos felicior olim
 Nescierat Natura , juves nunc arte labores.

Aggrediar , duce te , mores habitusque locorum
 Explorare ; suos partis accersere fundis
 Agricolas ; curare greges , sociosque laborum

Informare boves ; & agrestibus , atque sativis
Arboribus vestire solum : tum prata secutus
Et segetes , operasque omnes quas annua ruri
Cura refert ; olus , & vites , vinumque resumam :
Et constabit honos cultis ubi debitus agris ,
Chortales addam volucres , mollemque columbam.
Melliferas nec apum cellas & regna silebo :
Æquoreo dein stagna gregi , leporique fugaci ,
Et caprea , & timido ponam vivaria cervo.

Lamonidûm decus & columen , quem publica rerum
Cura tenet , tibi ne qua forent infecta , Colonis
Hanc quoque me dare cogis opem : tibi cætera debent
Agricolæ ; duro tutas a milite fruges ,
Et quæ vel medio regnarunt otia bello :
Te prohibente , suos usu pejore ligones
Lethiferum nunquam conflavit Arator in ensen ;
Disjunctique boves , & lamentabile flenti
Uxori , & pueris opera imperfecta reliquit.
Hæresis antiquos quamquam meditata furores
Vicino de monte viros in bella vocaret ,
Oppidaque armorum fremerent excita tumultu ;
Pax aluit segetes : nec agrestes ulla Colonos
Sollicitos habuit festi quàm cura triumphi.

Hinc Regem juvat usque novis Provincia donis
Prodiga : namque tibi quid deneget illa petenti ?
Si non obsequio , si non cedamus amor ,
Vincimur eloquio , teque hortatore volentes
Quidquid opum est bello dudum impertimur ; & urbes
Pro Patria , pro Rege , viris spoliamus & auro.
Quare agite Agricolæ , duris & ut excita rebus
Adsit humus , mecum proprios expendite cultus.

Imensos alii tractus , & vasta requirant
Prædia , centenis quæ vix subigantur aratris :

A iij

6 PRÆDII RUSTICI

Cui placet utilitas & amœni gratia ruris ,
Quo potiatur emat , non unde gravetur ; agrorum
Non faciem tantùm , sed aquas observet & auram ;
Explorans non multiplici quàm ludicra jactu
Lympha fluat , sed quàm facilis , quàm largior hortum
Irriget , ac vites late fundatur in agros.

Sit clemens cœlum , mollesque frequentius auras
Quàm ventos habeat : pluviales pinguis ad Austros
Pendeat exigue tellus , depressior imâ
Non convalle latens , non montibus aspera nudis ,
Nec torpentis aquæ diris infesta venenis.

Arduus ad Boream mons tempestatibus horret ,
Et cererem planis imber suffocat in agris ;
Villaque demissis in vallibus abdita , cœli
Prospectu caret , obruitur stagnantibus undis ;
Atque frequens vapor in nubem concretus aquosam
Spicatæ segeti nocet , & florentibus uvis.

Non cupide visumque semel mercabere fundum ;
Sæpe soli facies quoque fallit : amicus agerque ,
Quos vis esse tuos , longo noscantur ab usu.
Quæ bona sunt , propriâque valent virtute , placebunt
Usque magis. Raræ fruges , virgultaque passim
Nec procera satis , neque succo plena , docebunt
Si quod inest terræ vitium : sed tabida cœli
Si fuerit plaga , signa dabunt manifesta senectus
Rarior , informi macies pallorque colentûm
Ore sedens , oculorum acies offensa , laborans
Pectus , & infirmo segnes in corpore mentes.

Lene fluens cœlo consentiat unda salubri :
Optima quæ saxis præceps aqua volvitur , illi
Proxima quæ puteis facili deducitur haustu ;
Tertia cisternæ , pigro teterrima lapsu
Quæ tacitis irrepit agris : immota palustres

Si jaceat cannas inter, det pocula tantum
Quæ præsens suprema deest in fata venenum.
Non odor in lymphis, ut in aëre, non sapor ullus
Quæritur; anguillis si quæ scatet, atque bibentium
Pallida liventi non inficit ora colore,
Vasa nec obducit crustis, neque lenta legumen
Excoquit, & facilis subjectos concipit ignes;
Nec longum post dein tempus nativa resumit
Frigora; qualis erit vulgò quæ montibus altis
Dejicitur, levis & cursus tenuata per ipsos;
Corporis hæc recreat vires, acuitque salubri
Ingenium potu, ductis aërentia rivis
Temperat, & lætis fecundat messibus arva.

Ne placeant procul accitis quæ splendida lymphis
Sæpe gravant Dominos operoso prædia cultu.
Naturæ, non artis ama decus: elige villam
Quam nemora & fontes, longoque virentia tractu
Prata, situsque loci, non quam labor improbus ornet,
Quæque suos luxu fructus absumat inani;
Ne qui debuerat te pascere fundus, alatur
Ipse tuis opibus: pascas, olearia vasa,
Illiceosque cados spectans & torcula, villæ
Conjiciat reditus, neque prædia finibus emptor
Censeat, agrorum sed fertilitate; merique
Et cereris modios numeret, non jugera campi.

Nec modò ruris opes, sed vestigalia norit;
Et sciat expensis superet quæ copia factis.
Cuncta minutatim quærens, interroget ipsos
Agricolæ; videat saturis an læta juvençis
Prata virent; domibusne trabes, urendaque ligna
Fumosis dat silva focis; e fonte perenni
Num riguas bibit hortus aquas, vel hiantibus haustos
E puteis strulæ fundunt aut antlia rivos:

A iv

8 PRÆDII RUSTICI

An facilis via, quâ fruges vestentur in urbem ;
Quæ Dominum ad villam si non invitet, acerbis
Nec salebris saltem neque cœno absterreat alto.

Ne levia attendas, ut matutinus euntem,
An radiis oculos sol obliquare jubebit
Vel reducem labente die ; num simplice ritu
Structa domus, crassis dum mœnibus arceat æstum
Frigoraque, & tenui non irreparabilis ære,
Laxior, ac veteri quoque majestate superba,
Belligeram simulet fossis & turribus arcem.

Si domus est fundo major, potiere prioris
Stultitiâ Domini ; modò non gravioribus ædes
Impensis tueare : frequens rus namque revises,
Nobilis excipiat caros si villa sodales.

Nec refert quòd terra situ sordeſcit inerti,
Horrida neglecto squalet quòd vinea cultu,
Lymphaque silvestres fluit infecunda per hortos,
Omnia quæ facili reparat labor annuus arte.
Hunc eme quem modicis meliorem sumptibus agrum
Efficias ; ubi cuncta vigent, ubi grandia felix
Progenerat virgulta solum, folioque tenaci
Luxurians hiemi vix arbor cedit, & altâ
Sub nive servat adhuc rami frondentis honorem :
Pinguis ubi se terra brevi reparata quiete
Restituit, passimque sinus fecunda virentes
Graminibus tegit injussis, facilisque moveri
Nec pluvium tenet humorem, neque finditur æstu.

Sed ne prima soli facies imponat ; ab alto
Erue : nam veluti, quibus est obnoxia, morbos
Ægra parens cum lacte suis transmittit alumniis ;
Sic humus ingratos non nunquam expirat odores,
Quos referunt tristi fruges & poma sapore.

Prædia nec ventis nec tempestatibus iisdem

Subdere plura velim : fundos si jungere pulchrum,
Rustica damnose casu res omnis ab uno
Pendet ; & interdum Domini variare , novoque
Diffita sub cœlo gaudent loca visere , tritas
Ire nec usque vias , & eosdem cernere colles.

Elige vicinos magnis aut urbibus agros
Aut grandi pago , vel (quò ratis ambulet) anni :
Ditat enim villam facilis vectura ; colendo
Nec desunt operæ ruri , nec agrestibus armis
Artifices , nec prompta tuis obsonia mensis ,
Nec Medicus , tibi qui subitis in casibus agro
Præsentem nisi præstet opem , solantia saltem
Verba ferat : sic urbe tamen distabit ab alta
Fundus , ut hospitio non infestere perenni.

Imprimis fugienda tibi via lata , Cohortes
Quæ solet armigeras aliò deducere : nubes
Ignibus horrificis & grandine fœta minorem ,
Quàm Peditum globus aut acies frænata Colonis
Pulvereâ fert nube metum : non Villica , milvo
Circumeunte , suos revocat magis anxia pullos ,
Nec Pastor veniente lupo gregibusque sibi
Plura timet , quàm cùm tremulos procul audit equorum
Hinnitus , longamque videt fulgere micanti
Ære viam : prædator enim per devia Miles
Obliquans iter , occultis vel fraudibus aufert
Obvia quæque rapax , aut vi grassatur apertâ.
Villicus arva colens , ab aratro avulsus , acerbis
Cogitur imperiis lassæ comes ire Cohorti ,
Auxiliumque viæ , curru subungere tauros.
Amissum flent sponsa virum natique parentem
Quem credunt in bella rapi , quem tela gerentem
Pro stimulo , fingunt animis trepidantibus ire ,
Rura revisurum nunquam dulcesque penates.

* A v

10 PRÆDII RUSTICI

Te quoque vicini juvat explorare Coloni
 Et studia & mores : neque enim est sapientis iniquam
 Sponte parare sibi sortem , litesque perennes
 Vicino cum fure suis transmittere natis.
 Nam rivos modò subductos sitientibus herbis ,
 Aggere nunc contrà factò demersa videbis
 Fluctibus arva , novo nunc pervia tramite , fructu
 Vel spoliata suo , vel decrescentia rosis
 Finibus , & saxo quod dividit arva revulso.
 Nunc impune terunt alieni prata juvenci ;
 Et tuus incertæ si quid grex attigit herbæ ;
 Ambiguo si tollis agri de margine quercum ;
 Lis oritur , sua quam Judex in commoda ducit ,
 Atque tuos habet ante greges , quàm pascua dicto
 Jure tibi cedant : inimicaque messibus ilex
 Utiliùs staret ; tanto victoria constat !

Prætereo raptos furtim de vite racemos ,
 Avulsas cum fronde nuces , & poma , vagisque
 Abductos clam fraude malâ cum matribus agnos ,
 Atque bovem ; qui si pereat , vicinia furti
 Sit suspecta tibi : neque enim solet ille remotos
 Errabunda procul vestigia ferre per agros.

Quàm miseros condes soles hæc inter ! Ubique
 Dulcis amicitia est ; sed fidus rure sodalis
 Utilis imprimis , ut tædia gratus amico
 Diluat alloquio , convivium mutua curet ,
 Auxiliumque ferat bonus accipiatque vicissim.
 Quæ tibi si ruri deerint , animumque vacantem
 Et volucres tantùm pascant , tacitique recessus ,
 Nec nisi cum stupidis tibi sint commercia servis ;
 Urbanos repetes neglecto rure penates.
 Atqui non alio tantùm lætamine tellus
 Quantum oculo Domini gaudet ; modò rure laborum

Utilitas placeat, non desidioſa voluptas,
Otiaque ad gelidos fontes, & ad arboris umbram.

Idcirco quantum præſens fortuna vel agri
Nobilitas paritur, tibi commodiora domorum
Exſtrue membra: dabis tamen otia prima ſerendis
Arboribus, poſtrema domo ſtabuliſque parandis.

Incipe, & Agricolaë quod inertia longa prioris
Perdidiſt, in melius felici corrige curâ.
Namque parens hominum, æternam ſortita juventam,
Non ſenio tellus, non deficit ubere partu;
Sed facili vires, & fertilitatis honorem
Reſtituit cultu: nos contra, cum ſemel annis
Invaſit nullâ reparabilis arte ſenectus,
In pejuſ ruimus; nec habet natura reſreſſum.

Expediendus erit ſaxis & gramine campus
Et filice, & juncis: filicem ſatione fabarum
Interimes; juncos vinces & gramen aratro:
Sed lapides manibus remove, mediosque per agros
Altiùs accumula, vel grandibus obrue ſoſſis.
Sæpe tamen cupidos humus exoſſata Colonos.
Decipit; amotis ſeu jam durata lapillis
Parciùs enatam ſuccos immittat in herbam;
Sive reſpercutiens ſolem, radicibus imis
Calculus auxilio eſt, & iniquos temperat æſtus.

Horrida ſi muſco vel inerti obducta ſenectæ
Prata ſitu, ſœnum pariunt ignobile; ſtercus
Ingere vel cineres: quæ ſi cui pigra videntur
Auxilia, effoſſum frumentis exaret agrum;
Atque novis ne fortè ſoli prior impetus obſit
Meſſibus, herbosâ nimias farragine vires,
Pubentique fabâ, napoque abſumat edaci.

Prædia ſi fuerint nimium nemoroſa; revulſis
Arboribus, glandem pingui mutabis ariſtâ:

A vj

12 *PRÆDII RUSTICI*

Namque habile est segeti quod frumentaria, cæsis
Ilicibus, silvestre solum redigetur in arva.

Ast ubi deficiunt silvæ, quercumque virentem
Et platanum pones, serasque nepotibus ulmos;
Restitues oleas, si quas dejecerit Auster;
Nec steriles vel qui pariunt ignobile pomum
Degeneres patiêre solo consistere truncos;
Vindice sed ferro tolles, aut brachia cædens,
Insitione feros coges mitescere fructus.

Sicubi stagnanti seges emoriatur ab imbre,
Absorbere solum neque possit quidquid aquarum
Accipiet, neque vicinos effundere in amnes;
Affer opem, & medio largas duc æquore fossas.
Occultos, ubi terra fluit fabulosa, canales
Obcæcabis agris; neu præcludatur aquarum
Exitus illapsusque, sub os utrumque refixis,
Pilarum vice, ponticulos imitabere, faxis.

O! tibi torpentes si deficcare paludes
Fata darent, cœloque novas ostendere terras!
Semina restituet quanto proh! fœnore campus
Et limo satur, & longo requietus ab ævo.
En Bliteram propter quam pingua findit Arator
Æquora vomeribus quæ navibus ante secabat.

Namque suâ totum quondam gens Romula mundum
Sub ditione tenens, ne quid deperderet agri,
Quo nullus toto melior sibi paruit orbe;
Fecit iter pigræ longo sub monte paludi:
Grande opus, emensis exhinc nec inutile sæclis.

Altiùs ignoto manabant tramite lymphæ;
Oceanum sed utrumque novo qui fœdere jungit
Alveus, excisi per saxea viscera montis
Dum foditur, patuit ductus; priscosque labores
Opposuit nostris Romana potentia cœptis,

Francigenas certans hac saltem vincere laude :
Artificum superata manu sed Roma , palustres
Ad mare vicinum duxit cum flumine ranas ;
Gallia dum gemino faciens commercia ponto ,
Ignotos ratibus calles tellure sub ima
Effodit ; & longo suspensis fornice lymphis
Quæ medium non inde præcul per inane volabant ,
Icariam visæ naves timuisse ruinam ,
Nunc sub humo mersæ stygii nigra verrere Ditis
Stagna putant : sed mox cum subterranea remis
Æquora sulcarunt : altas ubi Blittera turrets
Atque suos oculis aperit mirantibus agros ;
Elysium , loca quæ fortunatissima vestit
Purpureâ sol luce , sibi spectare videntur.

At neque vel cœli facies vel gratia ruris
Dulce movent mirâ captas formidine puppes :
Terribili nam cum sonitu sublimis ab alto
Labitur unda jugo , celsas quo more per Alpes
Auctior imbre ruit saxa inter inhospita torrens ,
Stant in præcipiti naves , quas lapsus aquarum
Multifonus subito quassas horrore moratur.
Abruptis tamen unde locis vix ante capellæ
Defiliere leves , operum molimine grandi ,
Perque vices varias stratis æqualiter undis ,
Descensus habet hinc faciles oneraria navis.

Hæc tua laus , Riquete ; suo tibi Blittera civi
Divitias urbisque decus , tibi Gallia debet
Quo nihil ad regni splendorem grandius , usu
Quo nihil uberius. Mutato flumina cursu
Jussa novas intrare vias , diruptaque saxa
Alcidem vetuere mori. Vicere labores
Herculeos quæ tu , per prodigiosa locorum
Intervalla , mari gemino commercia præbes.

14 PRÆDII RUSTICI

Magnæ mentis opus! quod, si mortalia cures,
 Tu quoque nunc cœlo videas miratus ab alto,
 Ni foret in terris oculos quo pascere mavis
 Lamonîa de matre Nepos, cui magna parantur
 Virtutum documenta domi; seu clara Parentis
 Aut Patrui insistat vestigia; Martia quondam
 Seu galea, aut Themidis sacros premat infula crines.

Arida nunc riguis ubi fontibus arva carebunt;
 Signaque deprendes lymphæ manifesta latentis;
 Gaudentes cœlo latices erumpere, terris
 Erue: at iudiciis ne decipiare dolosis,
 Manè plagam cœli Phœbo nascente rubentem
 Pronus humi speculari; levem consurgere nubem
 Si videas, tenuisque solo se tollere fumos,
 Lympha latet: nova signa dabunt & muscus aquosi
 Ruris amans, culicumque globus revolutus in orbem
 Desuper, & madidâ gaudens tellûre conysa,
 Et junci, & salices, & arundiferæ calaminthæ,
 Et dulci quotquot frutices humore creantur.

Talibus iudiciis, & non interprete virgâ
 Flexibili, rimatur aquas, qui iudice fontes
 Quos oculo novit, mirâ feliciter arte
 Prædicat inventas: quasi fons occultus in agro
 Curvatum valeat coryli deflectere ramum,
 Altus aquis nec possit idem torrentibus amnis.

Sic curvis olim baculis emensus Olympum
 Augur aves Romæ spectans; quæ mente sagaci
 Viderat, ex volucrum monitu ventura canebat,
 Plus avibus quàm consiliis credente popello.

Me præsentem suam nuper jactantior artem
 In cœlum cum ferret aquæ Scrutator & auri,
 Ac rudibus rem pæne viris suaderet, avarâ
 Spe lucri faciente fidem; fruticante sub herba

Quem reperit nummum , sub eodem gramine rursus
 Miranti similis coram depono ; manuque
 Inflexente volens , non per se vergere ramum ,
 Errantes oculos aliò dum conjicit , aurum
 Clam tollo : corylum rursus movet ille , manusque
 Continet immotas ; & virgam cuncta trahentis
 Demonstrat flecti deorsum vi solius auri.

Atqui aurum nullum est , aio : risere repertos
 Fraude dolos ; quos ille fugâ tacitoque pudore
 Confessus , tamen auriferam non abdicat artem.

Indiciis , quæ multa dedi , nisi credat aquarum
 Indagator , humum fodiat ; puteoque cavato
 Ardentes oleo lychnos , aut vellera lanæ
 Vel crudos lateres , inversaque vasa reponat
 Intus ; & angustam multo tegat assere fossam.
 Si videt extinctas consumptâ nocte lucernas ,
 Æraque concepto sudore madentia , lanam
 Humidulam , & lateres putri tellure solutos ;
 Quærat aquas , & si quid adhuc dubitaverit , ignes
 Admoveat : nam si nebulosos humida fumos
 Eruetabit humus , suberit fons largus aquarum ;
 Si tamen hiberno non infidet humor ab imbre.

Jam terræ genus inspiciat : cretosa liquores
 Ingratos dabit & tenues , nigriorque saporis
 Egregii lympham venâ stillabit egenâ
 Exiles , sed præcipuos dulcedine fontes
 Glarea promittit : rubra inter saxa repertis
 Nulla fides : occulta per intervenia rursus
 Dilapsi fugiunt , & spem frustrantur inanem,
 Humor ab illimi qui defæcatur arena
 Utilior stomacho fluet , uberiorque : salubres
 E collis radice , graves de pinguibus arvis
 Profiliunt latices ; sed copia major aquarum ,

16 *PRÆDII RUSTICI*

Præcipitesque cadunt altis de montibus amnes.

Seu vacuis intus spatiis, victæque tepenti
Sole nives, pluviique imbres cogantur : aquarum
Quo velut hospitio fontes & flumina manant.

Seu pelagi terrâs ambit quæ lymphæ jacentes,
Occultis fluat usque viis mare subter & agros ;
Atque undam premat unda gravis, fluctumque propellat
Fluctus, & occulto juga trudat in ardua ductu ;
Humor ut in pannos sursum defertur ; ut alto
Fons e monte cadens plumboque receptus, in auras
Emicat ; & quantum primo caput extulit ortu
Monte super, tantum attollens se valle sub ima
Profilat, & rapido vacuum petit æra jactu.

Seu, posito velut igne, meri florumque calentum
Spiritus ad costas hæret frigentis aheni,
In tenuesque fluit guttas ; sic abditus imis
Visceribus terræ residem calor igneus undam,
Quam cavus immensi mons continet instar aheni,
Calfacit, & sursum fumos emittit aquosos ;
Qui simul ac gelidi tetigerunt concava montis,
Densatus vapor in tenuem se colligit imbrem :
Saxa madent, circumque vagis flent omnia guttis ;
Unde oritur rivus, qui montis acerba volutus
Per latera, hinc illinc venas rimatur apertas,
Atque humiles juga per declivia fertur in agros.

Ima vaporiferos intra penetralia terræ
Fornaces ardere docet, qui frigora plantis
Sub nive defendit tacitus calor, atque rubentes
Æthnæo qui monte furens erumpit in auras
Flammarum globus, ignivomo telluris hiatu
Horrida per Siculos spargens incendia campos.

Adde salutiferos fontes, & balnea passim
Terrenis calefacta focis, ærisque metalla,

Quodque sagax Natura cavis sub montibus aurum
Excoquit, humanis opus haud imitabile curis.
Tantus inest terris calor, ut Plutonia norint
Regna, metalliferis qui demerguntur in antris;
Tantaque sulphurei est vis ignis, ut impete vasto
Fundamenta soli quatiat, montesque revellat.
Ænea quas tormenta vomunt, imitamine flammam
Hauimus e terris; nec eas novus intulit orbi
Impia subducens cœlo per furta Prometheus.

Ignis humi gremio latitans se prodit ab ipsis
Oceanî ferventis aquis; & nuper ad Indos
Insula nata mari est, partu quam terra fragoso
Protulit; ex imo jaculatis æquore faxis.
Incaluit latè pontus fumantibus undis;
Atque novum pelago dorsum, cæcasque latentis
Prodigiî causas avidi cognoscere, flammam
Terrestrem ratibus nimis, heu! sensere solutis.

Plurima jam sub monte cavo quæ cogitur unda,
Fervet ab æterno, tellus quem subjicit, igne.
Ad juga summa vapor levis evolat; unde relabens
Confluit in rivos, qui prona per arva voluti,
Oceano lymphas, quas accepere, redonant.
Hinc aqua monte fluens levis est, eademque salubris:
Scilicet e tenui levis est concreta vapore;
Et per arenarum manans quasi cola, repurgat
Quod vitii, quod sordis inest pluvialibus undis;
Quæ sursum licet in tenues a sole vapores
Educantur humo, terrenæ semina labis
Insincera tamen retinent; foetæque venenis
Destituunt medio sitientes æquore Nautas,
Cisternas ubi posthabitis adiere fluentis.

Interea meditare diu quâ parte domorum
Fundamenta loces; ut laxa, salubris, & ipso

18 *PRÆDII RUSTICI*

Pulchra situ sit villa ; suum nec debeat arti
 Impensisque decus, nemorum sed dulcibus umbris,
 Et rivo, qui prata vagus per amœna, penatum
 Æternos modico sumptu tueatur honores.

Vicinos fuge torrentes, & strata viarum
 Publica ; planitiem ne depopuletur apertam
 Prædonum vel avara manus, vel tristis aquarum
 Eluvies. Juvat & tacitas procul esse paludes :
 Virus enim, morbosque palus eructat inertes ;
 Servatas hiemi fruges & agrestia longo
 Inquinat arma situ : nebulas expirat, & almas
 Interimit segetes ; cœnoque creata repenti
 Armat in humanos stimulis animalia vultus ;
 Ranarumque greges limosa educit ab ulva
 Prisca coaxantes patulo convicia rictu
 Quæ recinunt, placidis gens infestissima somnis.

Nec lateat cæcas intra domus abdita valles :
 Maluerim patrum ritu super ardua montis
 Culmina, suspensos aquilarum more penates
 Institui, validisque dari ludibria ventis ;
 Quàm curvo sub colle gravi torpere pruina ;
 Æstivoque, feros cum Sirius evomit ignes,
 Sole coqui ; nullis æstum solantibus auris.

Ergo locum capies, qui nec depressior unda
 Stagnet in hiberna, nec tristibus horreat Austris
 Editior, neque præruptus fluat imbre ; sed imâ
 Vel sic valle latens subsidet, ut aëra laxum
 Accipiat ; vel sic montem confurget in altum,
 Montis ut alterius defensus culmine, ventis
 Non rigeat ; sic planitie diffusum, ut imbres
 Hibernos fallente queat deducere clivo.

Pinguis ubi molli sensim tumet edita dorso,
 Et tepidos tellus modice deflectit ad Austros,

Nec tremulis rivus saliens procul obstrepat undis ;
Optimus ille domi situs est : hic atria , cellasque ,
Et stabula , & totos sulco describe penates ;
Et ne præcipiti quid inemendabile pecces
Consilio ; prostent operis primordia , toto
Quo rigidus tecum censor dijudicet anno.

Ne fundus villam , neque fundum urbana vicissim
Villa requirat : agro sit par domus : ardua non tam
Suscepisse juvat , quàm sustinuisse decorum est ;
Turpius & cessat quò cœpta superbius , urbe
Indignante , domus : tu laxos rure penates
Ut facili statuas operâ , nec prodigus aurum
Effundas , villæ felicibus utere donis.

Dat lapides muris tellus ; dat lucus inemptam
Materiem tectis , operisque fabrilibus ; idem
Et virides ramos & cædua ligna ministrat ,
Queis lateres calcemque coquas. Vel fossile terris
Eruitur , fluvio vel de propiore petutum
Advehitur plaustris sabulum : quæ cuncta parabis ,
Nascentes prius incipiant quàm surgere muri.

Saxa trahant fortes hiberna per oïa tauri :
Plurima vicinis in saltibus icta securi
Procumbat platanus , metuendaque pondere quercus ,
Atque abies opere in sicco durabilis , altaque
Ornus , & indocilis fagus compage domari.
Populeas , lunâ jam decresciente , bipenni
Aggrediere trabes ; atque arbor ad usque medullam
Cum fuerit propè cæsa , suo patiere minacem
Stare loco ; venis ut noxius humor apertis
Diffuat ; & plures lignum perduret in annos.

Pinguis ubi regio ducendis saxa negabit
Parietibus ; lateres Figulus coquat igne , tenacem
Effodiens cretam , multâ quam maceret undâ ,

20 *PRÆDII RUSTICI*

Illiceisque lutum formis dein molle figurans,
 Æthereas plano super æquore siccet ad auras.
 Aggrediatur opus, vel cùm jam præterit Æstas
 Usque sub Autumni finem, vel rursus abactis
 Frigoribus, cùm Ver zephyro laxaverit annum.
 Non satis hiberno siccantur sole, figuram
 Ut teneant lateres; rimisque æstate fatiscunt.

Tres quatuorve dies solidos calcaria fornax
 Non intermissis accenditur ignibus, imâ
 Diffiliat dum parte lapis, fumosaque longo
 Flamma per obscurum non exeat aëra tractu.

Sunt varii lapides diversos calcis in usus
 Quos fornace coques: opera ad tectoria mollis,
 Dura silex ad structuras adhibetur. Arena
 Egregia est, compressa manu quæ stridet; & albis
 Nec maculas pannis, neque sordem excussa relinquit.

Hæc ubi materies fuerit congesta, domorum
 Fundamenta solo jacies, cùm denique terra
 Ruderis occurrit sine suspitione soluti.
 Ast ubi visceribus vel ab imis mollior usque
 Eruitur tellus, quartam demergere muri
 Sufficiat partem: quernos defigere palos
 Tum poteris, lapidumque gravem superaddere molem.

Ad medium spectent obversa cubicula solem,
 Altior ut Titan obliquâ luce fenestras
 Transcurrens æstate, domum non urat; & idem
 Inclinator humi, gelidam cùm vergit ad Arcton,
 Ima per hibernum recreet penetralia frigus.

Quas hodie ruri ponunt & in urbibus ædes,
 Perfundunt hac luce, cavas hoc ore fenestras,
 Hoc numero faciunt; altis ut tecta columnis,
 Non muris suffulta putes; hominemque penates
 Nunc intra vitreos jures nec frigora brumæ

Nec curare Notos & vim penetrabilis æstus ;
Transmittuntur enim larga cum luce calores
Æstivi ; neque si raucis Aquilonibus atrox
Mugit hiems , duram gelidi vim frigoris arcens
Multa fenestratos quæ munimenta penates
Linea defendunt : placet indulgere tumentum
Deliciis ; lætæque foris videantur ut ædes ,
Intus acerba pati , magnoque incommoda sumptu
Quærere. Sic usu ratio quoque vincitur inter
Francigenas ; quibus in morem si venerit , aurum
Argentumque levi placeat mutare papyro ,
Vanaque pro solidis sibi nomina sumere nummis.

Fas sit in urbe novo moliri mœnia ritu ,
Auster ubi minus audet , agros quàm nactus apertos.
Tu ruri veterum mores imitare Parentum ;
Et modicis , quantum satis est , admitte fenestris
Aëraque & lucem ; nec quære cubicula ponens ,
Ordinibus longis pateant ut pervia visu
Omnia ; sed liber sit membris exitus : hospes
Ut placidos ducat securus ab hospite somnos.

Stabit ubi perfecta domus ; ne fructus agrorum
Depereat , vel amans cultus Matrona decori
Invitis oculis spectet non rustica tantum
Arma ferosque canes , & ferramenta , sed ipsas
Ruris opes : alias condendis frugibus ædes
Sic statues , ut quæ loca sunt magis humida , vinum
Accipiant ; oleum medio quæ sole tepebunt.
Maturus verò fortis pomique pyrique ,
Quos hiemi paleata super tabulata repones ,
Siccis claude locis. Rugas Aquilone , vel Austro
Mollitiem ne poma trahant , dissolve repenti
Frigus & humorem prunâ , crebròque revisens
Insincera manu remove ; ne mucor ab uno

22 PRÆDII RUSTICI

Serpat, & in tabulas latè contagia manent.

Horrea Sithonius Boreas inspiret : aquosis

Nec subeat pennis inimicus frugibus Auster.

Ditia Testosages medio granaria vico

Ædificant, & humo condunt frumenta domorum

Ante fores, pluviae secura ruentis, & auræ

Omnia perpetuo solventis corpora pulsu.

Curculio farris cumulos ubi rodere cœpit,

Summa tenet, totoque luem permiscet acervo,

Ventilat exesas qui plena per horrea fruges.

Agricolæ sit laxa domus : sua cella Bubulco,

Sit sua Pastori : stabulis non influat imber,

Quo pecorum mollis corrumpitur ungula, murus

Deperit, & tristes ducunt animalia morbos.

Mœnibus aut inclusa cavis, vel pendula sursum

Nullos incutiat fumosa lucerna timores ;

Et procul a stabulis sub fornice Villica panes

Excoquat ; accensas ne tigna calentia flammæ

Accipiant, totisque ferant incendia testis.

Agricolæ juvat inprimis spatiosa culina ;

Quâ collecta domus largo brumalia ligno

Frigora dissolvat, lassataque vespere curet

Corpora, nec seros opus interrumpat ad ignes.

Quos etenim de nocte potest urgere labores,

Non sinit hiberno fieri sub sole Colonus.

Post epulas hinc inde sedent & grandis Arator,

Horridus & custos caprarum, oviumque magister,

Atque lacertosus Fossor, durusque Bubulcus :

Avulsis si quæ ramis hæserè, tenaces

Secernunt oleas ; detonsaque vellera purgant ;

Et findunt, lymphæque domant Amerina calenti ;

Vitibus aut acuunt vallos, aut vimine lento

Conficiunt calathos ; sua nec jucundius usquam

Agrèstes videas decurrere pensa Puellas.

Villicus accensâ nam dum face singula lustrat,
Et clausas invisit oves, numerumque recenset;
Nec Pueros, timidamque Patris præsentia Natam
Continet: illa bonum, quem fingit amare, Menalcam
Dulcibus aggreditur verbis; stolidumque maligno
Illaqueat sermone, suos ut & ipse vicissim
Explicit, & rauco cantu testetur amores;
Speret & hinc laudem, risum quoque ducat honori;
Atque jocos vecors non sentiat inter acerbos
Illudat nigro quòd Thestylis improba succo,
Et faciem conscribat: habent nam pagus & urbes
Hoc hominum genus ad vulgi ludibria natum;
Quos impune pigri bovis instar acumine pungas,
Quique sibi vel aperta inter convicia plaudant.

Æsculeis testum pilis suspende Coloni
Pro foribus, sua quo defendit tegmine plaustra
Et dolat hibernos currus & aratra per imbres.

Si sit rure frequens iter & solenne, tabernam
Pone viatori; sed egenos excipe testis
Ipse tuis. Hominum quondam Divûmque parenti
Nomen ab hospitio veteres fecere; suisque
Vilia dum latebris animalia somnus habebat,
Non hominem nudo voluere sub æthere noctes
Ducere; sed recto donarunt hospite: necdum
Audierant inopum vili sub veste latere
Sæpe Deum, cœloque virûm pia dona reponi.

Ne gravidas procul a villâ terat area messes;
Ut raptim frumenta domi malè trita recondas,
Si subitus nimbis fallentibus ingruit imber.
Eligitur locus & sublimis, & arbore nudus,
Ut lenem accipiat perflabilis area ventum.
Illa vel ingenti tibi complananda cylindro,

24 *PRÆDII RUSTICI*

Vel faxis (opus æternum) sternenda : flagello
Cedit enim tellus, atque interiore recondit
Mollitie frumenta, levi vel pulvere fœdat.

Sit piscina duplex, ut maceret altera virgas,
Et pecori facilem det purior altera potum.
Purgamenta domûs stabulique, soloque jacentes
Quas silvis decussit hiems aquilonia frondes,
Et limum, fluvij si quem incrementa tumentis
Respuerint, madidæ testis proculingere fossæ:
Sic positi tenues non evanescit in auras
Exsucci vis tota fimi; crassâque peremptis
Seminibus lymphâ, non pullulat herbida messis.

Proxima sint villæ pomaria, florens hortus,
Et quæcumque placent oculis, quæcumque rapaces
Invitant ad furta manus. Aquilonis ab ortu
Silva truces frangat ventos, & frigora tollat
Umbriferis quæ deinde comis æstate redonet,
Atque hiemes eadem nimiosque attemperet æstus.
Humida vallis olus, vivaces collis olivas
Educet: in plano vel fluctuet æquore messis:
Vel longo fundant se prata virentia tractu.

Hinc procul assurgant vites, oculosque morentur
Camporum per aperta vagos. Quot jugera prato,
Quot segeti dabis, aut oleis, vel vitibus almis,
Ex opera redditque simul metire, labori
Componens fructus; & tecum mente revolvens
Quanti vendideris, non quantum innascitur agro.

Quæ cereri visa est humus opportuna serendæ
Sæpe redit manibus versanda; datasque reposcens
Mutuat in semen fruges, neque perfida pactam
Liberat usque fidem; seu messibus obsuit annus
Siccior aut pluvius; steriles seu fudit avenas
Infœcundus ager; fractis seu grandine culmis

Procubuit

Procubuit, fluxisve seges stetit arida granis.

Sumptibus ipsa suos interdum vinea fructus
Devorat: incerto quoque casu pender oliva;
Et quamquam tenui sese lætissima cultu
Sustineat, tamen & glacie sterilefcit & æstu;
Ac nebulis flos vere novo contactus iniquis
Emoritur, tristisque solum tegit omne ruinâ.

Non faciunt hos prata metus; secura pericli
Diffusas cœlo nebulas Boreamque, Notumque
Accipiunt; frigus nec curant triste, nec æstum,
Deductus facili rivus quem temperat undâ.
Pratenfis minimum desiderat herba laborem;
Et semel orta, suas nullis obnoxia curis
Fundit opes; reditu nec simplice ditat avaros
Agricolâs: hiemi nam fœnum atque annua fœssis
Pascua dat tauris; armentaque læta tuetur;
Eximiumque decus ridentibus adjicit agris:
Roscida seu flores intermicet herba rubentes
Seu jaceat prostrata solo, mollemque cubanti
Sufficiat thalamum temere congesta; vel alto
Accipiat sitiens ductos e tramite rivos,
Atque novam paret usque novo sine semine messem.

Quare agite & dorso si non decedat iniquo
Præcipientes neque fundat ager præruptior undas,
Nec bibat humorem graciles imitatus arenas,
Stagnantes neque contineat depressior imbres;
Jugera quanta patent, medicam, viciasque, boumque
Gramina torpenti non injucunda palato
Spargite, & assiduos pratis inducite rivos:
Ipsa nisi molles uligine pinguior herbas
Nutriat irriguæ tellus non indiga lymphæ.

Sed neque posthabitis oleas an ponere pratis,
Messibus an præstet, vel habendæ incumbere viti,

26 PRÆDII RUSTICI

Definire velim : veteres imitare locorum
Agrícolas ; non omnis enim fert omnia tellus.
Ipse Garumna suo populos qui spectat in ortu
Forcipibus massas chalybis tractare liquentes ,
Et montes aperire cavos ; per opima volutus
Pascua , vel pressis solidum lac cogere formis
Agrícolas videt , aut pomis instare ferendis :
Triticeas posthinc segetes miratur , utroque
Mox conspecturus gravidas in littore vites.

Quidquid erit , quamcumque tibi spem patria tellus
Fecerit ; antiquos ferro ne deijce lucos.
Aspicis effosso terris carbone Britanni
Quàm male dissolvunt frigus , quàm ducitur ægre
Spiritus ; infesto nisi tabescentibus igne
Monspelienſis opem tulerit pulmonibus aër.

Circuitu majore novos , urbs inclyta , muros
Exstrue : divitibus decorata suburbia testis ,
Et quos Versaliis hospes laudaret in agris ,
Hinc illinc positos amplectere mœnibus hortos ;
Ægra salutifero potiatur ut aëre tecum
Gallia , quæ foculos uno carbone Britannum
Mox struet ad ritum , ligno caritura ; gravesque
Hauriet & fumos , & anheli semina morbi ;
Ni caveant quibus est nemorum mandata potestas.

Victrices pelago naves , ramosa calenti
Ligna foco , domibusque trabes , & aratra juvencis
Sufficiat lucus ; sed Avorum munere natas
Tu quoque silvarum trans mitte Nepotibus umbras.

O ! ubi curarum requies , studii que levamen
Frondosum nemus , & veteres quas nostra Tolosæ
Nutrierat sibi contiguas Campania quercus :
Flemus adhuc , atque hospitibus felicia quondam
Monstramus loca , quæ villæ contermina luco

Floruerant , densisque rigent nunc obsita dumis.

Raris amatorem , qui perleget ista , Poëtam
Heu ! nimium justo sinat indulgere dolori ;
Et saltem meminisse , frui nos invida quando
Fata vetant : mihi nam videor spectare , renatis
Arboribus , socios nemorum per opaca vagantes
Secretis alii secum meditantur in umbris ,
Atque alto leges divinaque dona revolvunt
Pectore ; vel longo decurrunt murmure sacri
Pensa ministerii , pia vota precesque diurnas.
Sub patula multi fessum latus ilice ponunt :
Cantantes ille audit aves , auditur & illis ,
Voce suum modulans dulci vel arundine carmen :
Hic gravibus somnos oculis admittit inertes ,
Restituens sibi quas studio subduxerat horas.

Trudiculis ludunt alii : locus arbore nudus ,
Cui circumpositæ præbent umbracula quercus ,
Eligitur ; sparsâ tellus solidatur arenâ ,
Quæque laborato præcluditur area ligno ,
Secta vias patet in quatuor : stat ferreus orbe
Annulus in medio , per quem si buxeus ullâ
Trajicitur sine fraude globus , vel tramite circum
Quadruplici fixas ultra detruditur oras ,
Victor eris ; totâ victor celebrabere turbâ ,
Sedibus hinc illinc gaudens quæ spectat ab altis.

Ergo levi quibus est animus concurrere pugna ,
Brachia ferratis armati fustibus adsunt :
Atque globos , valido sylvis resonantibus ictu ,
Percutiunt ; animosque levant exercita duro
Membra fatigantes ludo : nec amore legendi
Silva vacat , quamquam recreando nata labori.
Non alibi vates propiori numine Phœbus
Afflat ; & ad populum , cui fandi copia , fagos

28 . *PRÆDII RUSTICI*

Agrestes inter , nemorumque silentia , discit
Magna loqui , fontesque tonans inflectere mentes.

Hic ego te lauro cinctum parnasside vidi ,
Clerice , felici meditantem pectine versus ,
Quos mirata diu , cum jam nequit amplius auro
(Post exhausta tibi sua munera) laude Tolosa
Donat ; & Aoniis ultro te cœtibus addit ,
Muneribus reliquos decoret quo iudice vates.

Dicentem cupidâ suspensus ut aure bibebam !
Sive Sophocleum nemora inter opaca cothurnum
Indueres ; lepidos , positâ gravitate , Terenti
Sive jocos patrio reddens sermone referres ;
Eloquiove potens rueres torrentior amne ,
Autumno quoties medio dicturus (agrorum
Delicias veluti raperet præcognita fandi
Copia) desertam donabas civibus urbem.

Gaudebas , memini , vel silvam errare per altam ,
Castaneâ vel sub veteri confidere mecum :
Fons ubi sic tremulam zephyris motantibus unibram ,
Castaneasque nuces , & quæ super arbore fidunt
Instabiles imitatus aves , specularibus undis
Exprimit ; ut dubites an eandem fonte sub ipso
Creverit in faciem ramis felicibus arbor ;
Hirsutisque latex frondens horrescat echinis ;
An volucres alat unda suas , quæ flumina pennis
Ima secant ; vitreas an imago supervolet undas.

Hic locus est ubi prima meæ conamina Musæ
Cum legeres , stimulos dare fuerus opemque , jubebas
Carmen ad incudem & limam revocare ; tuumque
(Latius effundes proprio quod carmine) nomen
Si taceant quos te fingo censore libelli ,
Ingratus videar ; mihi nec satis æquus , amicum
A teneris nisi conjunctum te gloriæ annis.

Tuque Capistronides , animæ pars altera nostræ ,
Hic plausus , hîc illam inter querceta parabas
Nobilis ingenii famam ; quâ sive cothurnum
Æmulus assumis fraternæ laudis ; avenâ
Sive canis citharâque , tuo seu profluit ore
Majestas romana , lepos vel gallus , utroque
Et latio patrioque potens sermone , Senatum
Purpureum trahis , & populos te cive superbos.

His ego te , quo jam vellem monstrante doceri ,
Institui silvis primo , Belore , sub ævo ;
Cum florens studiis , artes ita natus ad omnes
Esse videbaris ; foret ut dubitabile quali
Ad summum decus ingenii famamque placeret
Ire viâ : nam verba sacras orator ad aras
Seu faceres ; nostras , Musarum castra secutus ,
Obscurare tuo velles seu carmine laudes ;
Plauderet urbs , avidâ nec segnius aure canentem
Exciperet , quàm sacra tenens cùm pulpita solvis
Luce tuâ fidei tenebras ; cupidosque sciendi
Discipulos , ad quina virûm centena coactos ,
Voce doces virâque magis pietatis amorem.

O ! ubi nunc virides umbræ tacitique recessus ,
Qui tantos aluere viros ! instaret acerba
Cùm jam pœne dies perituris ultima silvis ,
Proh ! quali tonuit Parnassia murmure rupes !
Sed quid inhumanas contra potuere secures
Carmina ? Threicio quamquam non segnior Orpheo
Flebilibus justam nervis effuderit iram
Murgius ; aoniis jam non aurita Poëtis
Obsequitur quercus ; sed , quod licet , ista bipenni
Congemit ; & quâ voce potest , quos sapius umbrâ
Fovit , ad auxilium vocat emoritura sodales.
Venimus , ac veluti data post certamina , campo

30 *PRÆDII RUSTICI*

Cùm jacuere duces , atque inclyta nomina letho
 Perdita , secreto tristes horrore movemur ;
 Liventes plagas , fluidoque cadavera tabo ,
 Oraque cernentes patulo deformia riùtu ;
 Idem omnes nos sensus habet, cùm grandia quondam,
 Victaque jam ferro , querceta jacentia terris
 Aspicimus , frondesque recisaeque brachia trunco
 Sepositis pallere locis , flammisque parari.

Heu ! quantus nemore avulso decor excidit arvis !
 Quàm sibi dissimilis Campania ! rebus in arctis
 Pauperies urgens quæ vastam excindere silvam
 Suasit , & in belli sumptus impendere ruris
 Delicias ; eadem cultûs inimica decori
 Cogit agros servire lucro : nam vomer avarus
 Antiquæ turrita domûs nunc mœnia pulsat ;
 Et seges est , ubi se spectabilis ordine pulchro
 Fuderat ulmorum series ; quæsitaeque longè
 Rarior Æstivis emitur jam solibus umbra.

Pampineas vites inter via longa , tegebant
 Quam positæ quondam spatiis æqualibus ulmi ,
 Cespitem nunc uno viret , arbore nuda ; soloque
 Si quis adhuc stat truncus iners ; arbuscula fatis
 Si qua relicta suis oritur , premit ægra dolore
 Corda novo , veteres revocans spariantibus umbras.

Non buxos humilemque pyrum tonsura coërcet
 Annua ; sed fusis sine lege per aëra ramis
 Ire sinunt ; & qui flores & oluscula nobis
 Sufficiebat , equis nunc hordea parturit hortus.

Repit , & ingenio jam liberiore per omnes
 Lympha vagatur agros , quæ pressa canalibus olim
 Altiùs in varios erupit ludicra jactus :
 Miris torta modis , tunc ibat ab ore leonum
 Phocarumque fluens ; nunc rustica tota fasclos

Irrigat aut miseros caules ; & in ore leonum
Phocarumque suas vel tendit aranea casses ,
Aut intus ponit luteos avis hospita nidos.

Alveus innatas olim felicibus agris
Excipiebat aquas ; & circum picta phaselo
Prata vehebamur , vel edaci subdola pisces
Retia tendentes , vel aquarum frigore & umbris
Vitantes rapidum frondente sub arbore solem.
Cymbula , crediderim ! venalibus addita lignis ,
Cum quercu visit tristes urenda caminos ;
Trutaeque flucticolas inter pulcherrima pisces ,
Littora quæ nobis ad nota sedentibus olim
Adnabat , molles fructus , servataque panis
Frustrula mendicans oculis caudâque trementi ,
Cessit aquis , ranæ linquens cœnosa loquaci
Flumina : gallinis graveolentibus atria pavo
Libera permisit ; villæque nitentis amantes
Excessere simul triplici de turæ columbæ ;
Tectaque marmoreis habitant innixa columnis
Aut infesta cohors murum , vel bubo sinister.

Nos procul hinc aliò quoque migraremus ; in illa
Sorde jacens , nisi vicinas Campania villas
Exsuperet : nam mirum ! etiam populata , decorem
Invitis retinet dominis ; cultusque vetustos
Naturâ supplente , merum rus usque placebit.

Hæ sunt , Lamonide , quales desideret emptor
Neglecti decoris villas ; quas una beato
Dives opum fortuna situ , venæque perennis
Fontibus & pingui ditaverit ubere tellus.

Si quem nosse juvat quos & felicibus hortis
Et domibus lymphisque potest ars addere cultus ,
Quæ tu Cursonio posuisti prædia fundo
Visat ; opesque soli , flores , pomaria ; silvas ,

B iv

32 *PRÆDII RUSTICI*

Atque aditus & testâ domûs , operumque magistrâ
 Et moderatricem stupeat per singula mentem.
 Seu procul obrutu stet contemplator in uno ,
 Atque avidis primos oculis delibet honores
 Deliciasque loci ; sive atria prima domorum
 Intret , & incertus naturam laudet an artem ,
 Nunc ipsas ædes , nunc rura patentia circùm
 Prospiciat. Juvat inprimis in imagine vivum
 Marmoreâ , dicamne tuum populivæ parentem
 Aspicere ; & tacitâ secum pietate vereri
 Illius ora , virûm quæ custos optima quondam
 Induerat , daret ut Regno Themis arbitra leges.

Auspice te priscos cùm defendisset honores
 Quæ docet ars Pario ductos e marmore vultus
 Reddere , vel vivo pictos animare colores ;
 Illa tuam seris faciem transmittere sæclis
 Cogitat officii memor : at tu (marmore quamquam
 Duratura magis monumentis non eget ullis
 Fama viri) tamen hac donari laude parentem
 Expetis ; ut patrii majestas oris eadem
 Et nati pietas æternùm in imagine durent.

Cætera quid memorem quæ se miracula passim
 Objiciunt ; pedibus seu rura beata sequamur
 Aut oculis : quos ipsa natura vagantes
 Ne lassæt spatiis , colles utrinque supinos
 Objicit aut Baccho virides , vel messibus albos ;
 Et mediis , quantos possunt lustrare tuentum
 Lumina , cogit agris toti quas parciôr orbi
 In populos partitur opes ditissima tellus.

Non alibi tumido sine fastu tanta domorum
 Majestas ; non ille nitor cum simplice cultu ,
 Non querni nemoris par umbra , paresque recessus ;
 Nec similis decor , ubertas , & gratia tonsis

Arboribus , neque tam belle ficusque pirique
Applicitaë muris ; illo non ordine flores
Digesti ; reliquis non sic olus emicat hortis :
Te quamvis absente procul , flos omnis & arbor
Luxuriet , niteatque minùs ; nam quale locorum
Te desiderium tenet , iisdem prædia votis
Te repetunt. Sint hæc illis solatia , Natum
Quem tua sectantem vestigia munere gaudes
Pæne parem , & meritis non inferiora sequentem ,
Cursonium spectare , viri mollire labores ,
Et saturare suos in imagine patris amores.

Tuque Parisiaci qui ruris amore teneris ,
Desine , blanda licèt , loca velle revisere ; Regi
Nec populo furare datum te munus , amico
Divûm consilio : natas in publica mentes
Commoda sepositis scelus est sibi vivere curis.

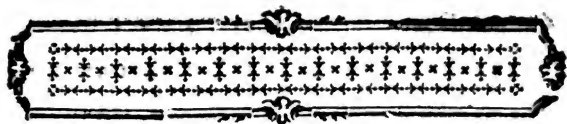

ARGUMENTUM

LIBRI II.

ARATOR. *Pastor ; priscæ vitæ pastortitæ dignitas. Caprarius. Olitor. Villicus : nequam villicus ; bonus villicus. Villici officia, mores. Villicus in urbe infrequens, ubi de urbano luxu. Villici officia erga dominum. De fortunata Agricolarum vita; Agricolarum vita fortunatissima. Villica : Villica domum instruit ; victum comparat , ubi de conditura uvarum , malorum Cydoniorum & olivarum. De salsura suillæ carnis. Villicæ labores agrestes. Rusticanorum puerorum educatio. Rusticana puella ; ejus nuptiæ.*

LIBER SECUNDUS.

*Servorum delectus , eorumque in excolendis agris
ministeria.*

Nunc age , qui servis melior delectus habendis
Exsequar : & quoniam sulcat qui rectius agros ,
Utilius colit : inprimis tibi quære Bubulcum ,
Quem pecudes atrocem habitu , non indole sævum
Formident : nervosa viro sint brachia , vultus
Terribilis , sed blanda manus ; plenusque minarum
Verbera difficili non addat dura labori ;
Sed resono terrens clamorum hortamine , vastâ
Voce magis , quàm vel stimulo plagisque juvencos
Imperio dociles habeat. Procerus Arator
Sulcandum stivæ innixus cavat altius agrum ,
Et duras nisu rumpit leviore novales ;
Incedensque retro profcissa per æquora , tauris
Celsior , extremas oculum collimat ad oras ,
Obliquumque brevi gyro deflectit aratrum ;
Si qua solo jaceant , quibus obluçtata moveri
Colla bouum possint , allisave cornua frangi.

Norit & agrorum mores , & tempus arandi ,
Nec duram recludat humum , vel ab imbre lutosam :
Almus enim moto cum pulvere succus in auras
Avolat ; & toto manet intractabilis anno ,
Vertitur infractis quæ tellus humida glebis.

Si pluvios cretosus ager vix ebibat imbres ,
Vere sub extremo jam siccus arabitur , herbas

B vj

Cùm tulit injussas , quarum mala semina nondum
Messis in exitium siliquis fluxere solutis.

Nec mora transversis iterum secet æquora sulcis ;
Pendentes eadem neque per vestigia colles
Prosubigat , sed agri nunc in declivia tauros
Dirigat , obliquo nunc vertat in ardua sulco.

Agricolæ concors labor est oviumque magistri :
Fit quamvis studia in contraria sæpe ferantur ,
Atque Bubulcus amet pueros a gramine campos ,
Hamatisque rubis fugiens loca consita Pastor
Herbosos sectetur agros ; nonnulla laborum
In tam disparibus tamen est concordia votis.
Alter arat ; camposque fimo juvat alter ovillo ;
Servit agro pecus , & pecori dat molle vicissim
Gramen ager ; neque rura vigent armentaque , densi
Sive greges campis , gregibus seu pascua defint.

Romulidæ quondam Proceres quæ fortiter armis
Quæsierant , ipsi subigebant arva ; colonos
Nec semel avulsos ab aratro Roma vocavit ,
Imperiis gravidam regerent qui legibus urbem ,
Ac positis iterum fulcarent fascibus agros.
Subdiderant cui colla Duci famularia gentes ,
Lætus aratori taurus parebat ovanti ;
Ipsaque laurigero versari vomere gaudens
Terra triumphalis superabat vota coloni.

Si sacros tamen annales , veterumque virorum
Evolvam monumenta ; greges servare paternos
Nobilius visum est olim , quàm vomere terras
Exercere graves , sulcisque reposcere fruges.
Aurea namque sub hæc mundi primordia , Regum
Progenies veneranda , pedum (præludia sceptri)
Pastorale gerens , ovium moderamine blando
Subjectos quondam discebat habere benignis

Imperiis populos , nec opes crudeliùs , instar
Velleris , ad vivum refecare , superflua tantùm
Sed leni tondere manu , lac ducere pressis
Molliter uberibus , non immulgere cruorem.

At vacua incultis ut erant tunc omnia terris ,
Custodes ovium loca per deserta vagantum
Alta sub innubi peragentes otia cœlo ,
Non tantùm didicere gregis quæ cura tuendi
Optima , quæ morbos & quæ ferat herba salutem ;
Aërias tentare domos , lunæque labores
Et varium cœli placuit cognoscere morem.
Servarunt primi tacito labentia motu
Sidera ; transversum mundi revolubilis axem
Et geminos statuere polos , solemque secuti
Nominaque & numeros signis fecere , volentes
Ut pecori & stellis aries dux esset ; & idem
Cœlo , qui stabulis armenta , reduceret annum.

Illi adeo volucres imitati voce canoras ,
Dulcibus inter se primi concentibus auras
Implerunt ; calamos etiam fecere loquaces ,
Quos pice vel liquidâ plures conjungere cerâ ,
Et numeris dare verba , pedesque affingere verbis
Instituere : modos pastoremque cicutam
Nunc etiam vates adhibemus , ut otia ruris
Tranquillosque dies , castumque canamus amorem.

Omnia proh ! quantùm longis mutantur in annis !
Quod regale fuit quondam , quod Apolline dignum ,
Vilibus officium servis mandatur ; inersque
Et stolidus vir pascit oves : quæ cura manebat
Ingenuo pueros olim de sanguine natos.

Hac hominum de fæce , virum tibi felige frugi ,
Qui magis ingenio placeat quàm corpore , primis
Qui curare greges , & pascere norit ab annis ;

38 *PRÆDII RUSTICI*

Urbanasque puer non sit formatus ad artes ,
 Atque juventutis primæ transcenderit annos.
 Non tamen in senium vergat proclivior ætas ,
 Ne pedibus vix stare potens , propioribus agris
 Insistat piger , aut molli resupinus in herba ,
 Non observet oves : oculorum namque requirunt
 Sublimem veluti speculam , ne si qua moretur ,
 Aut gregibus præcurrat , agris vel deerret apertis ,
 Involet e latebris Lupus insidiator ; ovemque
 Aut collo vehat impositam , vel mordicus aurem
 Apprendens , saltus trepidam deducat in altos ;
 Atque renitentis clunes , utrumque flagellet
 Verberibus caudæ : dum tristior illa remotum
 Longiùs heu ! querulo frustrà vocat ore magistrum.

Caprigenum qui saxa pecus per inhospita ducet ,
 Sit brumæ patiens pluvixque nivalis , & audax
 Reptantes salebrosa sequi per culmina capras.
 Ingenium faciemque viri trux ipsa locorum
 Efferat asperitas , & linguæ dedocet usum.
 Sed tu nil speciem turpesque morabere vultus
 Pastoris , dum tensa ferat grex ubera lacte.

Lanigeras bene pascat oves , subigatque peritâ
 Rusticus arva manu : terræ cultura feracis
 Vertitur hoc duplici quasi cardine ; cætera ruris
 Officia , ulteriùs dein evolvenda , colentum
 Villicus ingeniis accommodet atque lacertis :
 Namque viro vir ut differt , nec in omnibus idem est
 Corporibus vigor , aut animis prudentia rerum ;
 Sic varia est agri quoque disciplina colendi :
 Postulat hæc validis sociatam viribus artem ;
 Hæc plus artis habet quàm roboris ; altera mentem
 Consiliumque , meras desiderat altera vires.
 Rejice quæsitos opéra ad graviora colonos ,

Protinus exhaustis cessant qui viribus ; agros
Segnius effodiunt , occultâ fraude relinquunt
Crudi aliquid ; terræ nec ad intima viscera tendunt ,
Sed pigri leviores movent sola summa bidente.

Nervosos olus Agricolas gnavosque requirit ,
Qui variis norint accommoda semina terris ,
Arvaque perpetuo renovanda ligone fatigent ,
Nata recens cultu foveant arbuta , futuro
Provideant , domini rem curent parcius , uni
Nec studeant famæ , sed habendis fructibus insistent.

Inprimis hunc sperne , novas jactantior artes
Qui sermone magis , quàm re commendat ; eorum
Quæ fecere alii nihil approbat , omnia mutat ,
Et reficit , nec tam reparat , quàm destruit hortum ,
Spe dominum pascens , neque mensam fructibus ornans.

Sed velut in magnis spes & victoria bellis
Pugnantum non stant animis , numeroque virorum ,
Ductor ubi nullâ fortis regit arte catervas :
Sic tu rure parum famulorum examine multo
Proficies ; nisi dux vires & brachia rectis
Temperet imperiis. Nequam tibi Villicus agros
Emaciat , nocuo silvas arbutaque ferro
Persequitur , malè pascit oves , oviumque magistros :
Incustoditi per mollia prata vagantur
Lataque proculcant tauri frumenta : rapinis
Arva patent adaperita ; manus neque continet ille
Cujus erat fures avertere : poma , nucesque
Clam legit ; & domino plus feminis imputat , arvis
Quàm dederit , totas neque mittit in horrea messes ,
Sumptibus extenuat fructus : riget obsita vitis
Sentibus , erranti vel gramine : junior arbor
Deficiente perit lymphâ ; siccusque novellâ
Pro platano stat palus humi ; vel pendula ramos

Dejicit , & baculo primis non fulta sub annis
Planta manet contorta , Noto vel læsa procaci :
Hanc flexâ cervice videt nutare , gravique
Verrere fronde solum , nec opem dignatur amicam
Ferre laboranti , quernumque adjungere palum ,
Qui fragilem trucibus plantam defendat ab Austris.
Ipsi adeo , miseris dudum si præsidet arvis ,
Depereunt fontes ; sterilescunt prata ; jacentes
Destituit colles humus ipsa trahentibus undis :
Atque ubi post aliquot villam infamaverit annos ,
Litem pro pactâ fundi mercede relinquit.

Hanc quoque sæpè dati prior occupat æris acerbus
Creditor , & misso spoliât lictore colonum.
Servatas hiemi segetes & vina , lebetes ,
Ac thalamos , & quos alieno Villicus auro
Emerat , ad tristem videt heu ! cum curribus hastam
Stare boves , vocique novæ parere coemptos.
Nudus opum nudas repetit mœstissimus ædes ,
E quibus ægra fames abigit , servire coactum
Qui famulis legem dederat : memorabile pigris
Exemplum dein Agricolis , ut amare laborem ,
Inque suis nummis & parcè vivere discant.

Fortunatus ager longo quem Villicus usu
Novit , & exercet multâ cum prole ; suosque
Ditis avos fundi numerans atavosque colonos ,
Huic patrio quasi jure præest : nec junior ætas
Præcipitem faciat , neque tardum pigra senectus :
Namque senile licèt tractandis congruit agris
Imperium , juvenumque manus , tamen usquè repugnant
Obsequio famuli , seu junior arva gubernet ,
Sive senex : aliud quòd non bene præcipit , alter
Quod nihil exequitur : nam plus exempla jubentis
Quàm præcepta valent ; & ruris in arte colendi

Si sapiat plus servus hero , male iussa faceffer.

Villicus & vitæ mores operumque laborem
Instituens , totum curas extendit in annum ,
Et quid quâque die peragendum , vespere jam tum
Præmonet , ante toro famuli quàm membra reponant.

Ultimus it cubitum , concusso cardine postquam
Vidit utrum contra nocturnos ostia fures
Sint munita satis , nova num stramenta cibosque
In longas habeant hiberna bovia noctes.
Impiger ad primos galli consurgere cantus ,
Non patitur lentos ad opus procedere servos ;
Sed jubet , instantis velut ad certamina belli ,
Fortibus ire animis : oculos per singula volvens ,
Urget opus , pigros dictis castigat acerbis
Agricolas , laudat fortes , operumque peritos ;
Et placito longum recreans sermone laborem ,
Vix operam Phœbumque finit sentire cadentem.
Si quis erit quasso languent cui corpore vires ,
Succurrens adhibet fomenta , domumque remittit :
Præstat enim soles aliquot requiescere servum ,
Quàm si dura ferat longos incuria morbos.

Dat sine fraude dapes , operique cibaria duro
Respondere jubet , nec avarus pocula tristi
Miscet aquâ , nigro famulos nec furfure pascit ,
Durius esse putans & iniquum munera vitæ ,
Humanos quæ terra parens largitur in usus ,
Deesse viris , quibus ipsa suas exercita tellus
Debet opes : socios operum cibus unus herumque
Sustinet : una sitim communibus amphora mensis
Abluit ; utque sciat cui credere possit , abundans
Consilii , tamen interdum quæ semina terris
Optima , quæ vitis melior cultura , requirit.

Temperat imperium clementia : lentus ad iram

42 PRÆDII RUSTICI

Verberaque ignoscit famulis , mavultque cavere
 Ne peccent , meritis fontes quàm plectere pœnis.
 Injuncto nonnulla metu , sed plurima sanctis
 Moribus emendat : per duros membra labores
 Exercens , animam prohibet succumbere culpis.
 Latius hinc magnas , pagis ignota , per urbes
 Grassatur scelerum facies , quòd in urbibus alta
 Desidia est , operumque quies ; morumque magister
 Optimus Agricolas curis labor urget honestis.
 Villicus exemplo præt it ipse ; ducemque sequuntur ,
 Et morum famuli testes sociique laborum ,
 Non adjuutores ut in urbe libidinis adsunt.

At neque cessat opus , ruptis ubi nubibus imber
 Largior Agricolas tenet intra tecta : lavari
 Dolia , purgari villam frumentaue , funes
 Sarciri jubet , & stabulo fumosa canistris
 Stercora deferri , rastros & aratra parari ,
 Lignaue flammigeris findi majora caminis.

Non hominem vano sermone moratur Aruspex ,
 Nec focus aut nugæ fabrorum , quique per urbem
 Agricolas ad vina vocant venalia rami.
 Non laqueis volucres , non visco decipit auceps ,
 Nec canibus sequitur lepores venator ; & almam
 Negligit interea segetem vitæque colendas.

Oppida rarus adit , cum res & commoda poscunt
 Tempora , servatas fruges ut vendat , ovesque
 Morbosas , vetulosque boves , & vellera lanæ ;
 Ut pueros hiemem contra præmuniat , ipsamque
 Utiliter sponsam non culte vestiat , auri
 Parcus , & urbani metuens contagia luxûs ,
 Quæque bonos exempla valent corrumpere mores.

Indignatur enim segetem quæ jugera centum
 Vestierat , vix Matronæ satis esse tegendæ.

Obstupet inprimis cùm spectat in urbe Puellas
 Et Matres pallâ discinctâ vadere , nudos
 Exertare sinus , & (quæ tegumenta pudoris
 Repperit afflicti vesana licentia morum)
 Purpureis grandes intexere vestibus orbes ,
 Qualibus ille solet sua cingere dolia vinclis.
 Occupat una vias laxosque canephora vicos ;
 Vixque suas intrat foribus bipatentibus ædes ,
 Protenfis latè tunicis , instantur in Austro
 Carbasa , cùm plenis fulcat ratis æquora velis.

Fabula si qua recens totam vulgata per urbem
 Inclyta dedecoret maculosis nomina probris ;
 Erubeantque viri quòd peccat adultera conjux ,
 Vel doleant ludo tenuat quos prodiga census ;
 Miratur Proceres , qui legibus oppida frænant ,
 Non regnare domi , sed rem famamque mariti
 Uxorem penes esse levem. Connubia ruri
 Stant ritu meliore : viri dominique jubentis
 Imperio paret conjux ; oblitaque legum
 Et fidei , si quæ blandis sermonibus aures
 Credula præbuerit , nullis infamia crescit
 Litibus in vulgus sparsis : quo pectore fontes
 Castigat pueros , meritas a conjuge pœnas
 Clam repetit sponsus , promptoque recidere mallet
 Fuste scelus , lento socii quàm fœdera lecti
 Solvere iudicio ; jus imperiumque mariti ,
 Quod mera rusticitas apud oppida culta vocatur ,
 Rure pudicitiae custos & amoris habetur.

Proh ! quibus uxores oculis fatuosque maritos
 Rusticus aspiceret ! festis accumbere mensis
 Si videat solas , & nudo vertice circum
 Stare viros , humeris mantilia ferre , nec ullum
 Abnuere officium vernæ ; nullosque negare

Quos veluti miserata cibos dat fœmina retro
 Stantibus ad mensam sponſis ; his turgida Matrum
 Mens epulis alitur , crescitque superbia formæ :
 Inde ministeriis fungi servilibus ultro
 Quos vidēre , putant natos servire maritos .

Villicus urbani quamquam non ambulet auceps
 Rumoris , solâque roget de messe colonos ,
 Accersit quos rure frequens mercatus in urbem ;
 Nosse tamen juvat invicti quàm prospera Galli
 Bella gerant ; avido refèrat quæ nuntia pago.
 Dein modium salis , atque infecti pondera ferri ,
 Quo faber obtusi dentem procudat aratri ,
 Et solidam nigræ massam picis , atque ligones
 Comparat , & curvo lunatam tergore falcem ,
 Runconesque , quibus sequitur vepreta , secures
 Et cultros , quibus arboreum compescere luxum
 Possit , & arentes trunco rescindere ramos.
 Nil emit illorum quæ vel nascuntur in agro ,
 Vel fieri possunt , non lento vimine corbes ,
 Linaque , & agrestem tortâ de cannabe telam ,
 Non soleas , quas ipse rudi dolat arte , caprinâ
 Non ocreas e pelle , quibus defendat acutis
 Crura rubis : vendax etenim ditiescit ; emacem
 Agricolam contrâ miserabilis urget egestas .

Scripturæ rudis & rationum , sæpius affert
 Ad Dominum pactos , quàm scripta volumina , nummos ;
 Atque illo veniente , timor nihil arguit intus .
 Disciplina domi viget inculcata ; forisque
 Cuncta nitent bene culta : boves armentaque recte
 Pasta : novus limes , nova non fit semita campis .
 Non hortus , non prata siti morientia languent :
 Surgit opima seges ; defensaue sepibus arva
 Vel ductis circum fossis clauduntur ; herumque

Villicus agrorum partes deducit in omnes ;
Exultatque animis illo laudante , suumque
Nemine vicinos inter culpante laborem ,
Vel pravos mores , occultaque furta suorum.

Et quamquam bellis Dominus vel lite molestâ
Implicitus procul abfuerit ; non arva colonus
Sègnior exercet ; nec heri præsentia curas
Acrius exstimulat quàm mens sibi conscia recti.
Hoc absente rei patriæ non parcere Natum ,
Sed populatrices comitum rus ducere turmas
Clam dolet ; annonam nec cautius abderet omnem ,
Si desolandas irrumperet hostis in ædes.

Sic Ithacæ quondam post mille pericula portum
Cum tetigit senio faciem mentitus Ulysses ;
Intravitque suam peregrinus & hospes in aulam ,
Omnia contemplans furtim , nec cognitus ulli ;
Unus erat qui , res magno turbante tumultu ,
Eumæus Dominum tristi sermone requirens ,
Sulcandis instabat agris ; graviterque dolebat
Quòd fœcunda Procos alerent armenta rapaces ,
Atque suo tellus non fertilis esset Ulyssi.

Provisor non multa rogat , ne multa vicissim
Finitimi repetant ; aliena negotia vitat ;
Nec nisi quæ Domini , sua credit ; iniqua perhorret
Furta ; sui que tenax , alienis abstinet , æqui
Sic rigidus custos , ut famosissima pagi
Jurgia componat judex ; ignaraque legum ,
Non recti justique , secet prudentia lites.

Ille suos hominum fortunatissimus agros
Diligat , obscuro positus qui rure colonus
Exiguus voti , parvoque assuetus , edaces
Aut curas aut spes animo non pascit inanes :
Non hunc sollicitat dominandi sæva libido ,

46 PRÆDII RUSTICI

Ut leges alibi cupiat quàm rure , suisque
 Arboribus dare ; non amor irrequietus habendi ,
 Ut medios auri sit egentior inter acervos ,
 Usque novis inhians opibus sine fine parandis ;
 Non studium fastuque tumens doctrina superbo ,
 Ut quid scire velit quàm recte vivere , paltos
 Quàm curare boves , quàm nosse faventia terris
 Sidera , ventorum mores , & tempora metis.

Ille nec invidiæ patet , aut livore vicissim
 Carpitur occulto ; nec jam popularibus auris
 Evehitur ; summo nec honorum culmine lapsus ,
 Monstratur fragilis documentum triste favoris.
 Non metuit lites dubias , sortesque severi
 Judicis , indomitas animæ non vindicis iras :
 Non alios , non se timet ipsum : non sua mœror
 Gaudia , non epulas fastidia lenta sequuntur.

Agrestes operas obit indefessus ; humoque
 Semina nunc mandat , nunc debita dona reposcit.
 Inde vigor membris , & nescia vita podagræ
 Morborumque , parit quos desidiola voluptas ;
 Dulcius hinc ori sapit esca , labore diurnam
 Obsonante famem ; faciles in cespite duro
 Hinc veniunt somni , lecto quos dives ab aureo
 Nequicquam profugos invitat , mollia pernox
 Strata super vigiles curas & membra volutans.

An præstat rupto Naturæ fœdere , terris
 Quem Deus absciderat , fragili rate currere pontum ;
 Et levibus cum re vitam committere ventis ,
 Atque alio (volucrum ritu) sub sole jacentes
 Ire redire plagas ; animamque impendere lucro ?
 An cupidus famæ quis fortunatior urbem
 Incolit , & circumvolitans ingrata Potentum
 Limina , vel servis ipsi blanditur , emitque

Imperium misero famulatu : perque pudendum
Dedecus, ad summos iter investigat honores ;
Vel rerum vacuos per mille negotia soles
Condit, & officiis consumit inanibus ævum ?

Vendere num satius clamorem, operâque forensi
Infantes unâ defendere voce reosque ;
Causidici vel ad arbitrium rixantis acerbè
Tristibus affigi soliis, alienaque propter
Jurgia privatis animum subducere rebus ?
Crudeli pietate datis num credere nummis
His etiam invisum quibus auxiliabere fœnus,
Aut ex militia prædam cepisse cruentam,
Et lacrymis luctuque virûm ditescere malle,
Quàm spoliis ab humo sine vi, sine crimine raptis ?

Felices equidem „ruris si commoda norint,
Virgilius canit Agricolas ; at sidera nosse
Mallet, & occultas Naturæ accedere partes.
Egregiam verò sortem ! quâ rebus in usum
Latiæ natis animum cruciaret ; & orbes
Anxius æthereos cœli scrutator obiret,
In varias cogens, instar Ducis, astra cohortes ;
Dum fruitur stellis & amicâ nocte colonus.

Hic læto sub sole bœves per prata vagantes
Aspicit ; & terræ florentis imagine gaudet.
Ille acuens vitro speculari lumina, floris
Quæritat in gremio putrive cadavere, nudis
Quæ nequeunt oculis animalia parva videri.

Rusticus herbofo residens in littore rivi,
Non caput & cæcas sub humo rimatus aquarum
Ancipiti ratione vias, accersit ab alto
Perpetuas pelago fontes ; sed concavat ambas
In pateram palmas sitiens, dulcemve liquorem
Ore bibit pronò, lympham miratus euntem ;

Seu strepat obstantes vix eluctatus arenas
 Rivus inops , pleno sive ambitiosior alveo
 Insultet ripis , atque obvia saxa laceſſat :
 Nam neque quâ pluviæ , quâ ſint ab origine fontes ,
 Noſſe ſuum eſt , ſed quâ rivos agat arte per hortum ,
 Et quibus instantem ſignis præſagiat imbrem.

Nescit in humanis quorſum nunc frigore membris
 Nunc alternanti febris deſæviat æſtu :
 Sed quibus auxiliis , & quâ curabitur arte
 Non latet ; & quamquam Medicus nihil ampliùs addat ,
 Poſt ſectas ferro venas , fuſumque cruorem ,
 Imaque malvarum miſſos in viſcera ſuccos ,
 Et contra varios eadem data pharmaca morbos ;
 Ille ſalutiferis febres & vulnera ſanât
 Stirpibus aut foliis , neque ſenſu torquet amaro
 Labra , nec epotis premit inteſtina venenis.

O ! tibi quàm vultu riſit fortuna ſereno ,
 Ruſtice ; ſi vitæ comes obtigit atque laborum ,
 Quæ ſtudioſa ſuas peragat quoque Villica partes ,
 Non ſomno pigra , non epulis , non dedita vino ,
 Maturamque gerens juvenili in corpore mentem.

In commune bonum cum conjuge ſponſus amicis
 Conſpirant animis : ſoles & frigora forti
 Perpetiendâ viro , quem rerum ſumma poteſtas ,
 Quem penes eſt cultura ſoli ; ſociata penates
 Suſtinet , & curis iſtat levioribus uxor.
 Imperat alter agris ; regit interiora domorum
 Altera : vir operâ ſervos exercet agreſti ;
 Sponſa fatigatos paſcit ; fata læta maritus
 Educat , & multo Cererem ſudore recondit ;
 Advectasque domum conſervat fœmina fruges.
 Et quia fida metu cuſtodia creſcit ab ipſo ,
 Idcirco timidam fecit Natura , virumque

Audacem ,

Audacem, & duros natum tolerare labores:

Alterius sic alter eget, sic ruris opimas

Mutuus auget opes amor & concordia vitæ.

Villica stramineos componit rite penates;

Et quamquam nudus paries humilisque, nitenti

Paupertate placent ædes & simplice cultu.

Non ebur aut aurum, sed pensilis uva lacunar

Contegit: argento non ambitiosa renident

Vasa, nec insignes tabulæ. nec ahenæ signa;

Sed scutulæ, vitreusque calix, & stanneus orbis,

Atque faventinæ lances, servata supellex

Nobilis adventum vel ad hospitis; annua pago

Vel cum festa dies redit; aut cum rura revisens

Incomitatus adest Dominus, fastuque remoto

Gaudet honoratis unâ confidere mensis.

Grandia terga suum, nec non redolentia late

Allia, & in varios cepe religata maniplos;

Rugosæque nigris pendent laquearibus uvæ;

Villica quo mavult agrorum munere prolem

Pascere, quam pictis oculos recreare tabellis.

Linteolo testam componit vespere mensam

Ante focum, si frigus erit; si ferveat ardor

Sirius, igne procul portæque patentis ad auram,

Vel jove sub nudo, parulæ vel ad arboris umbram.

Quid memorem quantum mulier studiosa laborat

Ut facili paret arte cibos, nec pingua desint

Larda domi, neque castanæ, passique racemi,

Quos, hiemis memor, autumno ferventia binos

Vel ternos in ahenâ manu demittit, & ignem

Suppositum tolerare jubet, dum pallida rugas

Uva trahat, cinerisque calens lixivâ crudos

Excoquat humores intus: tum dulcis olivi

Instillat guttas aliquot de paupere cornu,

C

50 PRÆDII RUSTICI

Quò gustu melior, quò pinguior uva nitefcatur:
 Securam dein a pluviis & rore madenti,
 Longâ crate super, muro subtendit aprico,
 Vimineisque premit siccatam sole canistris.

Præterea calido, vel mala Cydonia musto
 Incoquit, aut liquidi saturat dulcedine mellis;
 Et tenui virides cultro decussat olivas:
 Incisura salem recipit, mixtosque virentis
 Feniculi, menthæque brevis, laurique saporos.

Cùm redeunt a glande sues pinguedine tardi,
 Claudat harâ, liquidoque cibo potuque necandos
 Atque volutabris, ut sit caro siccior, arceat.
 Hora saginato cùm fulserit ultima porco,
 Ne longis moriens fessas grunnitibus aures
 Offendat vel dente manus; huic spiritus oris
 Obstruitur, jugulumque rubro mucrone resolvunt.
 Stat circumspiciens rivos mirata cruentos
 Progenies, mirata suam sine voce jacentem;
 Pulsantemque tamen singultibus ilia crebris.
 Hirsutas operæ patiens vel dextera fetas
 Detrahit, officio lymphæ ferventis; easdem
 Abs radice levi vel adurit flammula culmo.
 Intima tum calido nudantur viscera ferro.
 Bis quinos est cura dies in tergora largum
 Infarcire salem, & vastum superaddere pondus;
 Dein pernas lardumque nigris suspendere tignis,
 Quò veniant calor, & vicino fumus ab igne.

Sub placidis soles ita condit Villica tectis;
 Et nisi votivum domibus procul ire sacellum
 Relligio jubeat, non errabunda penates
 Deserit, ut vanis alibi terat otia nugis.
 Blandos usque lares fovet; & si tempora poscunt
 Ut gravibus mutet fusos & stamina rastris,

Non æstus, non acre gelu deterret euntem ;
Sive legenda solo sit pinguis oliva rigenti ,
Ignivomo seu flava seges sub sole metenda.
Instanti cùm plena tument quoque viscera partu ,
Æquat humum rastris ; segetem nascentibus herbis
Liberat ; in longos religat sarmenta maniplos ;
Et duri patiens ita ruris , amansque laborum est ,
Inter ut agrestes operas enixa , marito
Progeniem referat , quam non peperisse , se d' agris
Invenisse putes. Proh ! quàm sub paupere tecto
Rusticulus fatis alitur felicibus infans !

Non aliena parens sinat ubera sugere prolem :
Gaudet enim cum lacte suos traducere mores
In pueros ; & habere domi qui blanda vicissim
Accipere , & dulci velit oscula reddere matri ,
Plaudentique patrem redeuntem vespere risu
Noscere , & amplexum cupidis ambire lacertis.
At puer ingenuus qui sub laquearibus aureis
Exoritur , tristi patrios mutare penates
Cogitur exilio ; positoque puerpera foetu
Fœmina dives opum , ventris cum pondere matrem
Exiit ; atque boum mugitus inter alendam
Rus aliquò sobolem dominâ procul urbe relegat ;
Quæque cani sugenda dabit ; negat ubera Nato.
Gibbere , distortis fœdum vel cruribus , annos
Post aliquot , puerum recipit , quem plurima passum
Non oculo novit , non pectoris indice motu.

Susceptam ruri contra pia Villica prolem
Usque domi fovet ; & teneris impendit alumnis
Quos Natura sinus implevit lacte tumentes.
Quò se cumque ferat , gremio per oscula circum
Pendet ; iterque levat gratissima sarcina : matris
Inter opus , tellure jacet sine fletibus infans ;

C ij

52 *PRÆDII RUSTICI*

Et tenero jam tum soles assuefcit in ævo.

Naturam fequitur genitrix ftudiofa magiftram :
Amiffos videt ut fœtus genus omne volucrum
Defleat ; ut rapto vitulo queribunda per altos
Vacca parens faltus erret , mugitibus auras
Impleat , & ftabulum jam fole cadente revifens
Grandibus ora riget lacrymis , nec lymptda curet
Flumina , nec pinguem , vituli memor unius , herbam.
Audit & abfentem quantis balatibus agnum
Mœfta requirat ovis , quàm gaudeat ubera proli
Vefpere plena ferens : agnos miratur ut inter
Mille , colore pares habituque & voce , tenellam
Agnofcit sobolem mater , sobolesque parentem.
Villica rure videns hæc paffim exempla , putaret
Efle nefas in amore feris fi fœmina cedat.

Rufticus Agreftes puer informatur ad ufus :
Vix pedes ire poteft , & jam tractare ligones
Incipit , & patrio affurgit robustus honori.
Nondum operas puer exercet , fed testis in agro
Affiduus verfatur ; amat difciturque videndo
Difficilem ruris culturam ; jamque patriiffans
Sufinet abfentis partes genitoris , & ore
(Brachia fi nequeant) opus imperiofus adurget.

Interea , variâ pro tempeftate folique
Ingenio , proprias Natum Pater edocet artes ;
Multa monens , pluviz imprimis frugumque datorem
Ut precibus votisque Deum veneretur ; & aris
Afferat occulto puram fine crimine mentem ;
Imperitet terris , fed pareat ufque potenti
Terrarum Domino ; tempeftatesque ferenas
Oret , & adverfas contra præmuniat agros :
Fefla piè celebret ; quod lex vetat , omne dolosâ
Ceffet opus fine fraude domi rurique ; laborum

Ipse quoque immunis bos prata per herbida festus
Ambulet; & posito vires confirmet aratro.

Vicinos amet Agricolas, & ne quid eorum
In pecora & segetes committat; ut arva vicissim
Illius & pecudes servant, furesque repellant.
Invideat nulli; sed quas miratur opimas
Alterius segetes tentet superare colendo.
Ambiguas vitet lites, quæ civica bella
Victori victoque parem dant sæpe ruinam.
Officiis quantum poterit bonus adjuvet omnes;
Sed sibi nec multos neque nullos quærat amicos.
Non in amicitiiis quantum in tellure reponat:
Hanc colat inprimis; hinc spes certissima: vastos
Laudet agros, amet exiguum. Fœcundior, inquit,
Est brevis culti ruris, quam millia fundi
Jugera, quæ rerum pauper nec vomere possis
Assiduo versare, fimo nec spargere pingui:
Pugnat enim, sterileque citans cum prævalet herbas,
Allidit Dominum tellus; nisi rustica cogant
Arma reluctantem vigili parere colono.*

Parce peregrinos cultus tentare, novasque
Explorare vias: imitare quod approbat usus.
Pone modum votis; nec opum te dira cupido
Pauperiesve doment; obstat virtutibus auri
Sacra fames, scelerique animos inclinat egestas;
Atque ubi res est arcta, suis vel pauper amicis,
Vel sibi paupertas oneri est: hanc inter opesque
Sic medium insistes iter, ut nec pagus habenti
Invideat, neque te rursum miserescat egentem.

Conductis segetes operis oleæque legantur;
Nec plures alito famulos, quam rure colendo
Exercere potes. Ne partibus aspera factis

C iiij

54 *PRÆDII RUSTICI*

Confurgant odia , & bellum servile ; quietos
Elige , nec plures illa de gente ministros ,
Quæ patriæ telluris amans popularibus unis
Jungitur , ac misero , reliquis inimica , tumultu
Miscet heri scissas animis discordibus ædes.

Servitia exemplis moderare ; magisque silentem
Te famuli metuant , ravidâ quàm voce tonantem ;
Crudelemque domus non detestata , severum
Formidet dominum , sed amet magis æqua jubentem.

A famulis ut amere , tuo quasi sanguine natos
Dilige ; nec dulci fraudâ mercede : fideles
Ut facias , confide ; manus ad furta rapaces
Cautior invitat custos. Herus omnia norit ,
Multaque dissimulet ; sanos exerceat , ægros
Sollicite foveat servos : placet omnibus , uni
Quidquid opis datur invalido ; stimulusque laboris
Optimus est amor in Dominos studiumque placendi.

Sic puerum instituit pater ; & vergentibus annis
In senium , valeat quamquam , nec segnis inersque
Mens sit ad imperium , nec dextra laboribus impar ,
Dat tamen agrestum nato moderamina rerum :
Ut quem cura manet rurisque domûsque regendæ ,
Consiliis usus patriis , formetur ad artes ,
Quas alii discunt peccando multa ; quietis
Non ut amans , vitæ genitor se tradat inerti.
Filius exemplis opulentus & arte paternâ ,
Ruris in imperium succedit ; & ubere tellus
Messe ferax , Dominum non sentit abesse priorem.

Grandior & plenis jam filia nubilis annis
Exercet rigidos unâ cum matre labores ;
Nec pudet & rastros , durumque movere bidentem.
Purpureâ non veste nitet , non crinibus emptis ,

Nec raris Arabum donis , aut divite cultu ;
Fœmineoque licet studio fœrmosa videri
Rure velit , faciem nullâ juvat arte ; suasque
Prata die festo quærit per florea gemmas ,
Ad vitreum crines ornans & tempora rivum.
Simplicitas capiti pro turribus insidet , ori
Pro fūco pudor ingenuus ; sociasque laborat
Vincere , non formâ , sed robore corporis : illâ
Quæritat , & ditem reperit sibi dote maritum.

Dulcis enim cùm jam primos Hymenæus amores
Sollicitat , vineloque parat sociare jugali ;
Cùm procus innuptæ , pueroque puella vicissim
Par ætate placet ; captent ut tempora fandi
Opportuna , legunt in eadem vite racemos ,
Flaventesque secant uno simul æquore messes.
Aggreditur primos , operum dux fœmina , sulcos ;
Atque proco placitura suo , præcurrit anhelos
Agricolas : illam tacitâ dulcedine lætus
Spectat amans , gaudetque sequi non posse metentem.
Sæpe nec ingratis ultro remoratur amicam
Questibus , increpitans spicas tellure relictas ;
Ut vultus oculosque retro convertat in ipsum.
Messores reliqui somno , sed dulcibus ambo
Colloquiis fractas reparant post prandia vires :
Jamque animo instituunt , quâ lege feracibus agris
Imperitent , placidosque regant in pace penates.

Cùm jam notus amor patribus , dignique videntur
Conjuge vir conjuxque viro ; desponsa parentes
Continuò certis firmant connubia pactis.
Tum vel amicitia juncti vel sanguine totis
Undique concurrunt pagis , & agrestia secum
Dona ferunt , tædasque parant celebrare jugales.

C iv

Expectata dies ubi jam processit, & albâ
 Cunctantes manet impatiens in veste sacerdos;
 Ante fores, ipsoque domûs in limine, sponsi
 Procumbunt in genua: parens utriusque madentes
 Procedit siccans oculos; & amore paterno
 Præmia digna, manum tollens cum voce, precatur.
 Templâ petunt; vittâ sponsus bicolore galerum
 Ornatus, virgo vultus dejecta modestos,
 Atque novis sudore madet sub vestibus: ambo,
 Numine teste, sacro conjungunt fœdere dextras
 Sole nigras, quamquam purgatas fursure multo;
 Tympanaque & cytharas inter, clamosa juvenus
 Deducunt, sponsum pueri, nuptamque puellæ.
 Tum prisco de more jubent utrumque sedere
 Ulmo sub patula, mediis quæ publica pagis
 Umbra viret: magnâ spectantum astante coronâ
 Junior hinc virgo Cerealia grana refundit
 Conjugis in caput, & tacito suffusa rubore,
 Votum pro thalamis, & fertilitatis honore
 Persolvit, dulcesque refert in corbe placentas.
 Inde juvena procax ausit garrire virorum
 Sorte super; vocem nisi protinus ære soluto
 Comprimat, atque merum vir connubiale rependat.

Interea structis fumant convivia mensis,
 Lautâ quidem, nullo tamen exornata macello:
 Hædus enim vervexque, fames quo prima domatur,
 De gregibus venêre suis; pullosque renellos,
 Gallinas anatesque diu servavit in illam
 Parca Colona diem: mensis nec poma secundis
 Castaneæque nuces defunt, nec copia lactis.
 Quas epulas non vina modò, sed pectine duro
 Pulsa chelis, fracti calices, risusque soluti,

Carminaque & varii ductâ pro conjuge cantus
Exhilarant : mensas choreæ , ludique sequuntur ;
Et festum visenda tenent spectacula pagum ;
Quorum finitimos rumor diffusus in agros
Non aliis vacuas sermonibus occupat aures :
Gaudet enim faustam non invida crescere prolem ,
Et patribus similes sperat vicinia natos.

ARGUMENTUM

LIBRI III.

EQUUS. Bos. Vacca, ubi de prisca animalium feritate, & de prioribus Americæ incolis. Boum domitura; mutua amicitia. Bos senior. Asinus. Mula, ubi de more Hispanorum qui nunc etiam mulis vehuntur; de prisca Francigenum Patrum modestia, & de fastu recentiori. Boum morbi.: cruditas; febris; claudicatio; scabies; coriago; tumores; hirudo hausta; viperinus morsus, ubi de rutæ aliarumque herbarum vi, & de lapide a serpentibus dicto; pestis, ubi de Peste Massiliensi. Vaccae, quæ aluntur in Arvernens montibus, ubi de urina vaccae, (quæ aqua mille florum dicitur).

LIBER TERTIUS.

Pecora majora.

NON satis est terris fortes quæfisse movendis
Agricolas : opus est pecudum quæ vomere scindant ,
Et pingui macros faturent lætamine campos.

Qui longas amat ire vias , aut horrida Martis
Castra sequi , tenerâ facilem cervice domari
Fingat equum ; doceatque pedes & mollia crura
Composito glomerare gradu , spumosaque frænâ
Ora regens , plano vel in æquore cursibus acrem
Calce citet , pressis vel in orbem flectat habenis ,
Aut molli placidum jubeat procedere gressu.

Est alios nobis bos instituendus ad usus ,
Difficiles aret impulso qui vomere terras ,
Luctanti vel plaustra trahat stridentia collo.
Elige qui magnâ moveant se mole Juvenços ,
Cornua queis procera , caput deformè , resimæ
Nares & patulæ , compacta torosaque cervix ,
Hispida frons , aures hirtæ , palcaria mento
Pendula , nervosum corpus densumque , benignum
Ingenium , mitesque truci sub imagine mores.

Torva minùs facies , tactu mollissima pellis ,
Crus modicum , breviorque pedum decet ungula vaccam :
Cætera sit tauro propior ; sint grandia membra ,
Pectus grande , torus sublimis , & ardua cervix ,
Fœturæque capax uterus ; palcaria circum
Genua fluant , & cauda pedes fundatur ad imos ,

60 PRÆDII RUSTICI

Frontemque ostendet speciosam cornibus altis.

Bos unum tremat ad stimulum vocemque Bubulci,
Nec vanos metuat strepitus, nullasque recuset
Ire vias : ea sit fiducia roboris, ut nec
Auditu pavidus neque visu, interritus urbem
Et tremulum subeat pontem fluviosque sonantes.

Per virides saltus taurorum libera quondam
Errabant armenta, jugi secura; priusquam
E patriis humana feras industria silvis
Duceret; & longo jussas mansuescere cultu
Imperii dociles faceret: tum brachia fossor
Versandis adhibebat agris, neque jungere tauros
Norat adhuc, nec equo ferri, domibusque receptos
Informare canes, vitulosque apponere mensis:
Sed veluti grandes nos in convivia cervos.

Et pavidum canibus leporem venamur & aprum:
Sic ove, mactato nemorum sic hospite tauro,
Gens antiqua virum mensas onerare solebat,
Et nudis informem humeris circumdare pellem.

Quos dederat ritus homini Natura recenti
Servabat fera gens, Asiæ borealis ab oris
Quæ nemorum per opaca novum penetravit in orbem:
Indulgebat enim duris venatibus, arcu
Expediens victum. Primas Hispania postquam
Intulit hæc in regna rates; equitemque sub armis
Ostendit prior, & junctos ad plaustra juvencos;
Incola non homines, alto sed ab æthere lapsos
Advenisse ratus Superos, his paruit ultro
Qui dociles ad jussa feras habuere; virumque
Exiguæ cessit manui pars altera mundi.

Silvestres stabulis animalia cætera mores
Deposuerunt: boves aliquid feritatis avitæ
Semper habent; primisque nisi domitentur in annis,

Stridula vix subeunt collo dein plaustra rebelli.

Jam vitulus palpantis heri consueſcat amicam
Ferre manum, nexasque pati per cornua frondes,
Triste rudimentum preſſuri grandia quondam
Colla jugi: tribus exactis poſt meſſibus, anno
Nascenti, vernis que prius quàm buculus herbis
Luxuriet, trimum ſubiges: nam deinde repugnant
Imperio medii vel robur & impetus ævi,
Vel pigra ſegnities, ſectique ignara ſenectus.
Indomitos animi motus, ac totius iram
Sævitæ porcinus adeps & vina reſolvent;
Et quo mens hominum furit eſſera, taurus Iaccho
Plenior, innatos dediscit mente furores.

Si vino dapibusque datis, ſi nomine blando
Compellans, nihil obtineas, in vincla rebellem
Conjicies; ſaturisque bovem præſepibus arcens,
Ingenium per longa ferum jejunia vinctes.

Torva tuens, cælo dum cornua fune revincta
Jaſtat, & in ventos iras effundit inanes;
Cautior accedes: nam ſi te calce petutum
Amoveat, mentem ſucceſſu lætus iniquam
Roborat; atque ſui confidentiſſimus audet
Detrectare jugum, cornuque in vulnera prono
Intentare minas, rigidumque impingere calcem.
Mitia colla gravi poſtquam ſubmiſit aratro,
Nullos deinde negat placidus tolerare labores;
Terribiliſque (ſuas norit ſi bellua vires)
Vel pueri pavet ad ſtimulum vocemque minantis.

Ergo ubi pellito jam ſuppoſuere juvenci
Colla jugo, ſint qui retinacula lorea retro
Contineant: præeat domitor, ſtimuloque fatigans,
Æquali doceat junctos incedere paſſu.
Pondera prætentet leviora, ſolumque ſubactum

62 *PRÆDII RUSTICI*

Vel sterilem facili sulco moderator arenam
Exaret ; ignaros operum ne forte juvencos
Terreat , aut molles quasset labor improbus artus.

Indocilis cùm taurus agrum deformat arando ,
Confunditque vagos sinuoso limite sulcos ,
Jam domino validoque bovi conjungitur asper ;
Quem procurrentem retrahit vetus , urget inertem ,
Et conferre pedes jubet ac parere Bubulco :
Fumosis tumidas licèt efflans naribus iras ,
Profiliat tentetque jugum dirumpere taurus.

At si forte malo , quod vi non præstitit , astu
Tentet , & in mediis jaceat cerebrofior agris ;
Supposito non igne latus , nec tergora plagis
Ure ; sed indomitum vinclis constringe juvenicum ;
Ut nec stare queat neque vesci : namque periculo
Cautior ipse suo nusquam dein sponte jacebit
Inter opus , stomacho monitore fameque magistrâ.

Hac etiam ignaros operum domat arte Bubulcus :
Conjungit tres una boves ad aratra : duorum
Arbitrio medius , veteranos inter , agrestem
Molitur patiens operam , paucisque docetur
Verberibus jussos ultro durare labores.

Ad juga coge pares annis & robore tauros ;
Viribus ut juncti fulcent æqualibus arva.
Conficit invalidum fortis ; vel , ut ipsa ferarum
Ingenia in vitium labuntur prona , valentem
Cogit ad ignavos pigrior deflectere mores.

Sublimes ut eant speciosius inter arandum
Altâ fronte boves , neque tanto pingua nisu
Rura secent , loro septemplete jungat Arator ;
Cervicique jugum , non cornibus iliiget : ipso
Plus etenim collo possunt & pectore tauri
Quàm capite & cornu : toto sic pondere , totâ

Mole lacertosi nituntur ad intima terræ
Viscera , nec tensâ graviter cervice laborant.
Attritos autem manus officiosa Bubulci ,
Propellens hinc inde jugum , refrigeret armos ;
Ne damnosa tepens invadant ulcera collum.

Supremo quos sole boves disjunxit Arator ,
Fontibus & saturis abigat præsepibus , artus
Dum fluido sudore madent : fumantia feno
Colla fricet , costasque manu detergat amicâ.

Unanimes faciunt operum consortia tauros ;
Est & amicitia sua vis , animalia dulci
Fœdere quæ longo vitæ conjungit ab usu.
Nonne vides socios per pingua prata juvencos
Carpere communes herbas , ad flumina pastos
Ire simul , mediis unâ decumbere campis ,
Et lento sub dente cibos revocare terendos.

Magnanimo quamvis armatam in prælia frontem
Præbuerit Natura bovi ; silvisque vagantes
Aut stabulo clausæ pecudes in pace sub iisdem
Vix habitent tectis , & ovi quoque debile cornu
Pruriat in pugnam ; convivæ nulla juvenci
Bella movent : animis agitant concordibus ævum :
Oscula quin etiam jungunt , fessumque soluti
Cum posuere latus formoso in gramine , molles
Blanditias adhibent , & amicam ferre vicissim
Novit opem grandi dens officiosus hiatu ;
Alter ut alterius prurigne liberet armos.

Stridula contentis unâ cervicibus ambo
Plaustra trahunt , totâque simul nituntur opum vi :
Officio certare putes , & utrumque sodali
Velle suo gravium solatia ferre laborum.
Jejuno si forte bovem lupus ore laceffens
Terga fero laceret morsu ; mugitibus alter

64 *PRÆDII RUSTICI*

Excitus , auxilio jam non piger advolat , hostem
Fronte petit , vacuoque jubet decedere ventre.

Hos ubi dissociat mors immatura ; juvenus
Qui superest tristes amisso compare questus
Ingeminans , lacrymis fraternalis funus obortis
Prosequitur ; gemituque replens circumvagus auras ,
Contristat magis Agricola nova damna timentem ;
Ne dolor hunc etiam absumat , qui nescius herbæ
Dat gemitus tristes , & fletu pascitur uno.

Solve senescentem taurum , qui liber aratri
Pascua læta petens , postquam te juvit arandis
Vivus agris , ipsâ profit quoque morte , macello
Venditus , & vitæ finem sortitus iniquum :
Namque gravi consors operum qui vomere tecum
Exercebat agros robustus & integer ævi ,
Debuerat fatis senior melioribus uti.

Emeritus bos prata terit ; permissaque secum
Otia miratus , lætis pinguescit in herbis ,
Nescius heu ! letho quàm tristi debita cervix ,
Cui gravis impendit frangendo clava cerebro.

Non aliter rebus felix qui sæpe secundis
Intumuit , gaudens animis exultat avaras
Inter opes ; & fortunæ malè credulus , altas
Spes animo versat , dum mors jam proxima dextram
Extulit armatam crudeli falce ; beatum
Ut caput & vanas uno spes abscidat ictu.

Arva colunt & asellus iners , & mula biformis :
At neque difficiles veniunt ad aratra ; sed ultro
Accipiunt cervice jugum , versantque solutas
Vomeribus terras , & plaustra gementia ducunt.

Parcior est asini victus facilisque : laborum
Atque famis patiens , foliis herbâque palustri
Vescitur , objecto ramorum fasce , rubisque

Et paleis etiam gliscit ; neque novit inertes ,
Qui majora solent armenta invadere morbos.
Non operum tamen ulla quies : nam quidquid in urbem
Vel sub testa ferant , miserandæ fortis asellus
Semper adest , omnem qui sessile præstet in usum
Tergus & immiti duratas verbere costas.

Mancipiis autem natus licet ille vehendis ,
Gestitat & Dominas , queis nondum prisca parentum
Simplicitas odio est : stricto non ora capistrò ,
Sed levibus flectunt virgis ; asinusque superbus
Auratis phaleris atque ipso pondere , cœptum
Urget iter , lentas nec jam movet indecor aures.

Sæpe sui tamen oblitus , petulantior abdit
Inter genua caput ; simul & sinuosa retorquens
Membra procax , dorsum movet in sublime , sedili
Excutiens equitem , cœno quem mergit in alto ;
Accitamque rudens vocat ad ludibria plebem.
Interdum mediâ sessorem detinet urbe ;
Et luteos rodit caules frondemque salignam ,
Irrequieta parum curans hortamina vocis ,
Infiictasque sibi nodoso robore plagas.

Mula Ruthenenfis , mixtum genus , atque biformis
Progenies , ab utroque refert nonnulla parente :
Nam patiens operum est , & victu parca , pedumque
Mobilitate viget , dorso nec ferre recusat
Pondera , nec gravibus collum submittere plaustris.

Jugera plura colent grandes , par nobile , malæ ,
Quàm juga terna boum ; pinguis nisi gleba requirat
Acre ministerium , natosque ad fortia tauros :
Nescia difficili nam cedere mula labori
Rumpitur , arentes nequeat si frangere glebas.

Illam viatorem dorso phalerata quieto
Accipit , & placidos alacris per acerba viarum

66 PRÆDII RUSTICI

Tendit inoffenso pede gressus. Utile pulchro
Anteferens, veterisque tenax Hispania moris,
Nunc etiam mulâ vehitur; pugnandaque Martis
Ardentes quos nutrit equos ad prælia servat,
Non curans quàm turpe caput, quàm longior auris,
Sed quàm pes agilis, passus quàm mollior, unâ
Quàm pingues paleâ mulæ culmisque niteſcant.

O! ubi Francigenûm veneranda modestia Patrum,
Quos ætate graves ad sacrum mula Senatum
Ipsa gravis senio portabat; & inter eundum
Tempora inempta dabant facilesque Clientibus aures:
Atque ministeriis ut pluribus aptior, idem
Servus erat portæ custos, & agaſo, coquusque;
Per varias sic mula vices & ephippia gestans
Clitellasque suas, Domino quod ſeſſile tergum
Præbuerat, dabat & ligno ſegetique vehendæ,
Nunc humilis patiens operæ, nunc læta per urbem
Conſidente ſimul cum conjuge ferre maritum.

Non opibus, quas luxus iners populatur, inani
Sed faſtu ſuperamus Avos; nec habetur ad uſum
Sed magis ad pompam, famulantum turba; gerendis
Quos ſatius foret aut bellis impendere vires,
Aut patrio duros aſſueſcere rure labores,
Infamare ſuam quàm longa per otia vitam,
Et Dominis afferre magis quàm demere curas.

Non ſatis eſt quòd plus ſtabulis impenditur auri,
Quàm menſis tribuatur; Herum quòd currus ovantem
Auratus vehit; & Natis ornatioꝝ ipſis
Circumſtat rhedas utrinque ſatelles; equorum
Officiis ſervus ſucceſſit; & immemor ortûs
Vir hominem collo gerit; humanâque per urbem
Non pudor eſt cervice vehi, tantumque Deorum
Editæ in effigiem naturæ intendere probrum.

Sed quid ego hanc animis hominum detergere labent
Aggredior ; pecorum morbos , usumque medentli
Utiliore sequar curâ : bove discat ab uno
Rusticus , armentis medeatur ut omnibus : ægras
Nam neque fas pecudes , neque casus ire per omnes.

Sæpe cibos fastidit iners , & pingua taurus
Prata tenens , lætam nec edit nec ruminat herbam ,
Se neque deterget linguâ : sed inertia ponens
Membra solo , caput huc tristis convertit & illuc ,
Circumagit caudam , cælum mugitibus implet ,
Atque laboranti crebros e gutture ructus
Eluçtatur agens : oculos stupor urget inertes :
Grandibus ora madent lacrymis ; medicasque reposcunt
Viscera cæca manus longum miscentia murmur.

Tantos efficiunt vel pabula cruda dolores ,
Vel qui tortilibus fimus altè induruit extis.
Villicus arva dolens inarata quiescere , taurum
Et miserans ægrum , valido medicamine tentet
Incoctas superare dapes , uterumque tonantem
Torminibus cæcis herbâ mollire salubri.
Compescunt uteri sonitus , sævosque dolores
Sæpe levant vetus austero dilutus laccho
Caseus , & gallæ contritaque poma cupressi.

Febris & ipsa boum vastos desævrit in artus.
Signa dabunt utriusque oculi compressior orbis ,
Manantes lacrymæ , satias morosa ciborum ,
Dejectum caput , & vix pectore ductus ab alto
Spiritus : emissio si sanguine febris anhela
Perstat adhuc , cæsos caules , oleumque , garumque
Incoquite , & mixtos in guttura fundite succos ,
Pampineâque cibi fastidia vincite fronde.

Accessu facilis medicos stet ut æger ad haustus ,
Nec dextram ingrata bos calce repellat amicam ,
Commoda transversis fabricatur machina tignis ;

68 PRÆDII RUSTICI

Quâ veluti caveâ clausus , validisque capistris
Altè substrictâ quadrupes cervice , medentum
Arbitrio succos nolens absorbet amaros.

Claudicat interdum taurus ; nec vulneris ulla
Signa patent : si crura manu palpêre , doloris
Impatiens docet ipse locum , quo sanguis inhærens
Putruit effusus venis ; sævire salubri
Nil dubita ferro , vomitâque aperire lateñtem.
Ulcus ubi tenet ima pedum , rescinditur unguis
Ad vivum ; & scalpro sanies stupâque bibaci
Detrahitur : tum pes vario medicamine foras
Induitur soleas ; incinctaque sparteâ circum
Fascia lethali plagam defendit ab imbre.

Océanus scabiem mordacibus eluit undis :
Si medias habites alto procul æquore terras ;
Auxilio veniant , vel aquas imitata marinas
Lympha gravis sale , vel pelli defricta rigenti
Allia vel pingui dilutum sulphur amurcâ.

Pestis inest corio major , cùm forte repenti
Bos sudore madens gelidâ refrixit ab aurâ ;
Hæreat eminulis ut jam cutis arida costis ,
Decoque florentes loros , & sole sub ipso
Terga fovens , superadde fraces fecemque Lyæi.

Solvantur venæ , quoties luctatus iniquis
Taurus agris , sibi contuderit vel colla vel armos.
Si media intumuit cervix , neque sanguis utraque
Missus ab auricula quid profuit ; illine sebum
Hircinum , liquidamque picem , bubulamque medullam.

Haustra cruentatis ubi faucibus hæsit hirudo ,
Nec manibus potes infestam detrudere pestem ;
Grandior inferitur diductis fistula malis :
Supposito cimex ita deinde peruritur igne ,
Ut tubus acceptos intus transmittat odores.
Nidor enim pronâ stantis cervice juveni

Liberat obfessas fauces ; & ab illius ore
Sponte cadit , quamquam non plena cruoris , hirudo.

Sæpe venenatum premit heu ! bos inscius anguem ,
Quem prato recubans alta non vidit in herba.
Mole laceffit serpens in tergora morsum
Imprimit , & totos labem molitur in artus.
Lethiferum si fata dabunt cognoscere vulnus ,
Rutam adhibe : membris agit atrum ruta venenum :
Quam tu ne Medicos ne crede Machaonas artem
Induxisse : comas , stirpes , & vana loquuntur
Nomina plantarum ; vires usumque medendi
Utilius Natura docet genus omne ferarum.

Mustelâ didicit quondam monstrante colonus
Tabificos quid ruta valet serpentis ad ictus.
Illa reluctanitem cùm forte lacefferet anguem ,
Infectis quoties membris lethale venenum
Hauserat , ad rutam fugiens , tactuque salubri
Occulte medicans , non segnior ibat in hostem.
Rusticus excelsa rem demiratus ab agro ,
Avulsis , quæ sola fuit , radicibus herbam
Abstulit ; exanimis cadit heu ! mustela veneno
Turgida : nam toto rutam dum quæritat agro
Intima corda subit jam non medicabile virus.

Pœoniis si nota foret vis insita plantis ,
Quos metuat casus vitæ mortalis egestas !
Ingenio nostrum est usuque parare magistro
Quod docuit Natura feras ratione carentes.
His ducibus Medicina suas jactantior artes
Edidicit : longo peregrina ciconia rostro
Prima salutiferos herbarum in visceta succos
Indidit : hippotamus junco sibi primus aceto
Incidit nimio salientem sanguine venam ;
Abstergensque cibi fastidia gramine , vires
Extudit herbarum canis , & medicaminis usum.

70 *PRÆDII RUSTICI*

Est lapis Eoo nuper delatus ab orbe
 Subniger & levior, serpentum nomine dictus,
 Quem si tecum habeas, securâ innoxius angues
 Jam poteris tractare manu. Serpentis ad ictum
 Applicitus lapis in sese trahit omne venenum,
 Quod revomit vel aquâ merfus vel lacte tepenti.
 Quin & mortiferam lapis idem fugit ab altis
 Vulneribus tabem; plagæque tenaciùs hæret,
 Ebrius exhaustâ sanie dum labitur ultro.

Lethiferæ quid dira loquar contagia pestis,
 Quæ desolatos tauris cultoribus agros
 Præcipiti viduant casu? per florea passim
 Arva, per herbosos saltus moriuntur, & auras
 Latius inficiunt: stabulis quòs vespere clausit
 Villicus incolumes, exactâ nocte juvencos
 Ad saturum persæpe videt suprema gementes;
 Nec semel incurvo subigunt dum vomere terram,
 Alter humi cadit inter opus; sociusque laborum
 Comparis exitium dum flet crudele, trahitque
 Extremos ad agri fines exsangue cadaver,
 Concidit ipse super lethi comes, udaq; fletu
 Claudat in æternam morientia lumina noctem.

Tristior infixum tellure Bubulcus aratrum
 Tollit; & imponens onus illætabile collo,
 Nuntius it geminæ mortis, luctuque pehates
 Nec vanis implet vicina mapalia curis.
 Ergo ubi sæva lues incessit; sola remotos
 In saltus procul & montes armenta relegans,
 Conserva quæ sana vigent, & corpora fatis
 Ægra suis permitte, viam nec quære medendi;
 Christiadis quamquam, divo rerum auspice Rocha
 Nil desperandum: vivus qui profuit olim,
 Et pestem patriis orando depulit oris;
 Nobis usque bonus, precibusque potentior idem

Mortiferam cœlo labem compescet ab alto :
Jamque patrocinii vim dudum experta Tolosa
Monspelimque suò posuere altaria civi.

Depulit hic nuper nostris a finibus ortam
Massiliæ pestem , quæ nos formidine mortis
Cinxit utrimque furens : hominum proh ! millia letho
Quanta dedit ! tanti sint hæc solatia luctûs ,
Exemplis quòd dira lucus illustribus auxit
Antiquum fidei puræ decus ; atque recentis
Hæreseos fraudes , & (religionis amictu
Quæ regitur) faciem populis ostendit apertam.

Vidit , & in summis urbs desolata periclis
Horruit absimiles dictis factisque magistros ,
Splendida jactantes rigidæ mendacia sectæ ,
Indecori victos pestis formidine , vitam
Ignavâ quæsisse fugâ , latuisse vel intra
Tecta domûs ; donec sacer auri corde timorem
Solvit amor , viduosque lares intrare coëgit ,
Pestiferis fortes hæredia fœta venenis
Accipere , atque animam generosam impendere lucro.

Interea veteres ritus atque aurea quondam
Tempora Christiadum qui nescivere (Catonum
Ut nova turba canit) qui dogmata laxa sequuntur ,
Culcitrulisque jugum Christi mollire laborant ,
Devovère animas populis : utrumque frequenti
Agmine Massiliam properant , quò sola vocabat
Religio pietasque viros , & nobile funus.
Præcípites mora nulla tenet : quod carcere rupto
Sons fugiens timuisset , iter per flumina quærunt ;
Nec dubitant (via quæ sibi visa brevissima) vastos
Amnis inexperti nando perrumpere fluctus ,
Et duplici fortes animas committere fato.

Monspelim , petit unde genus mortale salutem ,
Massiliæ transmissit opem : venerè Medentum

72 PRÆDII RUSTICI

Tres numero tantum, at Medicinæ totius instar.
Incumbunt alacres operi; propriæque salutis
Immemores, ægro quam civi ferre recusat
Civis opem, natoque pater, certantibus ultro
Dant studiis; nec viva modò sed mortua tractant
Membra manu, causasque luis scrutantur, & ipsâ
Certius auxilium vivis in morte requirunt.

Expertes sparſæ in vulgus formidinis, ægros
Inter anhelantes pestem, minùs ore diserto
Quàm factis spernenda docent contagia morbi:
Quo semel ex animis dempto terrore, cavetur
Præcipiti ne plura fames det corpora letho,
Quàm luis absumat non immedicabile virus.

Quos minimè reris tantæ pietatis amantes,
Spretâ classe Duces venire, necisque ministram
Inter bella manum vitæ admovêre tuendæ,
Afflatam neque peste magis timuere, cruentam
Quàm prius horruerant media inter prælia mortem.

Ipsæ adeo, cùm pestis erat teterrima, Matres
Naturâ timidæ, fortes pietate, virili
Pectore non sponſis solùm natisque, sed ægris
Omnibus astantes, molles servilibus audent
Officiis dextras adhibere, nec ulcera visu
Horrida fomento metuunt curare salubri.

Fecerat hos animos vitæ qui præsul & auri
Prodigus, assiduis animas & corpora curis
Sustinuit, mortem visus calcare metumque,
Intrepido vadens per strata cadavera passu.

Fluxerat unde lues, hinc & generosa per urbes
Finitimas latè manant exempla; sacrosque
Gallia Pontifices stupuit pietatis avitæ
Æmula pro populis opponere pectora letho,
Atque alios quantum meritis & honore Ministros
Exsuperant, tantum contemptu vincere mortis.

Hos

Hos inter fuit auditâ qui clade suorum ,
Magna sibi velut obtigerant hæredia , longam
Carpit equo cursore viam ; dulcemque tuendo
Pro grege non metuens Pastor bonus edere vitam ,
Quò properant alii , Dominæ fugit urbis asylum.

Nomina clara virûm , vos ô ! subducite letho ,
Heroum meritas vestro qui carmine laudes
In longum majore tubâ demittitis ævum :
Nos operis cœpti memores armenta sequamur.

Ruricolas satis est , ubi pingua pascua defunt ,
Nosse boves : pecorum nutrix Arvernâ vaccas
Educat , & lacti curas impendit habendo.

Vacca suis hiemat stabulis : nix undique circum
Oculis albentes agros ; armentaque longi
Carceris apposito sustentant tædia feno.

Sed liquidæ simul ac altis e montibus aurâ
Jam tepidâ fluxere nives , longoque soluta
Frigore nascenti tellus se vestiit herbâ ;
Tunc veluti cùm signa tubæ cecinere , relictis
Urbibus armigeræ coeunt in bella cohortes ;
Haud secus hibernis stabulis grex corniger unâ
Funditur & sese montes hortatur in altos ,
Assuetasque vias nullo custode capeffit.

Herbosos superant montes , & gramine pingui
Luxuriant armenta , dies errantia totos :
At serâ jam nocte lupos , qui montibus illis
Insidias vitulis meditantur , ut agmine facto
Propulsent pavido victos terrore vel armis ,
Gramineis quasi castra toris metantur in orbem :
In medio vitulos statuunt , junctisque recumbunt
Tergoribus circum , quæ propugnacula molis
Corporeæ subita erectis ad prælia vallant
Cornibus , & placidos ducunt in cespite somnos

D

74 PRÆDII RUSTICI

Securæ sobolis matres , gremioque parentum ,
Cui timidum latus applicuit , confisa juvenus.

Exorto jam sole lupum bos si qua vagantem
Viderit , horrendis implet mugitibus auras ,
Auxiliumque vocat : subeuntes undique vaccæ
Terrificam reddunt vocem ; nec gramina libant ,
Ante recompositis quàm fur procul exulet oris.

Grex autem viridi quamquam lasciviat herbâ ,
Pastori tamen , ut primum lux alma refulsit ,
Plena refert junctis quæ mulgeat ubera palmis :
Lac sale compensat Pastor , quo munere vaccas
Invitet notis iterum succedere testis ,
Et pressis ultro dare lactea flumina mammis.

Ergo manè greges subeunt magalia circum :
Mulgendam propius quam vult accedere vaccam
Evocat , & proprio compellat nomine Pastor.
Paret & appositis obvertit tergora mulctris :
Ne latices premat , & vituli memor , ubera mater
Contineat , primus nato permittitur haustus.

Interea mulsæ repetunt dum pascua matres ;
Pastores niveæ liquefacta coagula mulctræ
Injiciunt , manibusque premunt lac molle , serumque
Pingue jubent sudare gravi sub pondere saxi.

Bucera visuri montes armenta per altos
Si quando Domini veniant ex urbe , calores
Ut nimios vitent , & liberiore fruuntur
Aëre ; quàm gaudent lentos in gramine molli
Ferre gradus , lactis massas numerare coacti
Et nitidum pecus ac pecoris spectare magistros !
Sive per herbosum gæx liber obambulat agrum ;
Sive solo decumbit iners , & ruminat herbas :
Pinguia tondentes carpunt seu pascua vaccæ ;
Plenaque pascentum vituli circum ubera matrum

Vel ludunt , herbam timido vel dente laceſſunt :

Ubera ſeu pecoris cuſtos lactantia ſiccat ;

Nudatis vel mulctra premit concreta lacertis :

Sive die feſto ſocii de montibus adſunt

Contiguïs , largoque hilarant convivïa Baccho.

Ipi adeo dulci foveant ut viſcera potu ,

Lacte merum Domini mutant ; medicosque liquores

Hauſturi , fontes ſpernunt quos terra ſalubri

Affecit ſucco , & vaccâ meiente , capaces

Manè ſyphos implent , multùm ridente Bubulco ,

Pocula lactenti non invidioſa juvenco.

Mox ubi jam primis horrens Aquilonibus annus

Deciduis hiemi nivibus præludit aquoſæ ,

Cogitat herboſo grex cedere monte ; diesque

Pæſcitur & noctes , avidoque viatica morſu

Providet ; & quamquam reditum non urgeat , ultro

Descendit tamen , & jam frigidiora relinquit

Culmina , ut in ſtabulis hiemem traducat apricis.

Sic ubi ſol noſtris decedere cœpit ab oris ,

Quas hilari cantu recreaverat hoſpita Progne ,

Jam brumâ pulſante , domos fugitiva relinquit ,

Et mites alio quærit ſub ſidere terras.

Sic lætam quæ manè diem Philomela ſalutat ,

Nocte ſilet ; triftes lugubri voce per umbras

Dum funeſta canit immortalibus omina bubo.

Sic domus argento ridet quæ divite , denſis

Fervet amicorum gregibus : ſi nubila ſurgunt

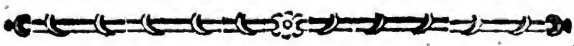
Tempora , diffugiunt re dilabente ſodales ;

Alterniſque virûm gaudens inſiſtere teſtis ,

In quoſcumque pedem tulerit Fortuna penates ,

Inſtabiles illuc ſecum tranſmutat amicos.

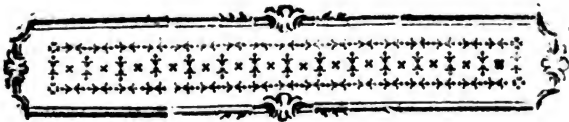

ARGUMENTUM

LIBRI IV.

O*VES. Agni : agnorum curæ & educatio. Aries. Impendentis pluviae signa : impendente pluvia , Pastor ne pascat oves. Pascua. Verveces. Hircus. Capræ. Pascuorum varietas. Ovium tonsura , ubi de pace , & de D. de Bignon , abbate & Bibliothecario Regio. Lanificium. Dispertiti greges. Ovis suisque contraria studia. Suum pascua , morbi. Canum variae species : canes venatici ; canis villaticus. Catuli. Amor canum in Dominos. De anima brutorum animalium.*

LIBER QUARTUS.

Pecora minora.

JAM pecoris cultus sequitur memorandus ovilli,
Quo nihil utilius terris hominumque tuendis
Corporibus Natura dedit : Cerealia pingui
Namque fimo juvat arva bidens ; & mollibus agnis
Sustinet humanos , quos vellere contegit , artus :
Atque ego crediderim tibi , blanda Pecunia , nomen
Lanigerum fecisse pecus , pastoria postquam
Vita Remum fratremque tulit , pecorumque magistros
Ad tantas evexit opes , ut mœnia Romæ
Et populis legem dederint moresque subactis.

Non alias studio pecudes majore fovebunt
Agricolæ : neque enim stolidam tenet ulla bidentem
Cura sui : Deus hanc unâ munivit opum vi ,
Qui reliquis dedit arma feris : generosus in hostem
Cornua bos obvertit ; equus se calce tuetur ,
Ungue leo , morsu tigris , vulpecula fraude :
Exerit ore canis strictos in prælia dentes ,
Imbellisque sibi pede consulit alite cervus.

Debilis & simplex ovis , indefensaque , forti
Non animo , non septa pedum levitate , luporum
Nec cursu cavet insidias , nec dente repellit :
Vix celeraret iter jam tempestate subortâ ,
Cum clamore ruens nisi Pastor fuisse morantem
Admoneat pluviis sese subducere nimbis.

Hanc autem Natura licet magis omnibus unam

D iij

78 *PRÆDII RUSTICI* .

Vestierit , tamen invalidam penetrabile frigus
 Interimet , stabulum tepidos nisi vergat ad Austros :
 Et siccam pecori filicem paleasque cubanti
 Opilio substernat ; ubi cum mattibus agni
 Purius & teneros deponant molliter artus.
 Nam jove sub nudo silvis quæ vixit in altis ,
 Ventorum patiens hiemisque , domestica nostros
 Ad mores deflexit ovis : quò plura saluti
 Cavimus , ægra magis tentarunt corpora morbi.

Quare agite & primis agnum curemus ab annis :
 Hausit ubi lucem matris delapsus ab alvo ,
 Erigitur : pressis custos agnina papillis
 Ora rigat , primumque inspirat lactis amorem ,
 Distentis alimenta docens educere mammis :
 Sed prius exiguum mulget lac Pastor , humique
 Projicit expressum manibus : nam lacteus humor
 Enixâ qui matre recens emittitur , agnos
 Tristibus afflictat morbis in limine vitæ.

Dein cum prole parens includitur ; illa novellum
 Ut foveat partum , condiscat & ille parentem
 Nosse suam : tum post biduum vernantia fœtis
 Hordea permittant ovibus , stabuloque tenellos
 Contineant agnos ; quamquam sine fine gementes
 Balatu matrem repetant , & ovilia rumpant.

Cùm teneros ætas firmaverit auctior artus ,
 Florida jam grandis matrem per prata sequatur
 Agnus , & in mollem dentes exerceat herbam.
 Post ubi maternos tempus saturavit amores ,
 Absentemque parens sobolem sobolesque parentem
 Non feret impatiens , repetant sua pascua matres ;
 Atque tener puero grex compellente nocentem
 Luxuriam segetis prima depascat in herba :
 Vel natum Pater agrestes informet ad artes ;

Et sibi si qua domi sit filia parva, decoros
Agnorum formosa greges farragine pascat,
Nec saturos claudat stabulis: in gramine molli
Lascivam sinat exultum colludere prolem,
Linea dum tereti devolvat stamina fuso.

Ne tamen hanc animis assuesce, puellula, vitam:
Virginibus licuit quondam, cum sæcla fluebant
Aurea; nec Satyros nemorum per opaca latentes,
Altera nec norant, ovium quàm furta, puellæ.

Vespere clauduntur pastis cum matribus agni,
Ubra queis illæ referunt potanda, diurni
Supplementa cibi: depulsi lacte, gregales
Inter oves, unà campis pascuntur; & iisdem
Sub tectis cœlove simul stabulantur aperto.

Sed non longa manet concordia; quique per urbes
Exitio solet esse viris, pecus inter ovillum
Crudelis quoque regnat amor: vix cornibus agno
Frons tumet; infans cum jam ferus ignibus ardet;
Sævaque rivales inter se prælia tentant,
Villicus effrenos ferro nisi rumpat amores.

Cui patris officium nomenque relinquitur, ampli
Procerique habitus aries, villosus & ipsa
Candidior nive, nec linguam nec tergora nigris
Interpuncta notis habeat; suscepta paternas
Ne referat fusco maculas in vellere proles.
Plurima cervices, caput, alvum oculosque vel ipsos
Lana tegat. Rostro sint cornua prona: cruentant
Rivales erecta mares; ariesque superbus
Cum semel armatam sibi frontem intelligit, acri
Percitus invidiâ rixas æternaque miscet
Prælia: pugnaces hac comprimet arte Magister.
Exiguam clavis tabulam transfigat acutis,
Rixosique proci media inter cornua, verso

D iv

In frontem mucrone , liget : galeatus in hostem
Irruit , atque pedes aries sublimis in imos
Cervicem ferit impactâ cervice , sed ictu
Saucius ipse suo , fatalibus abstinet armis.
Tu gregibus cornu mutilum præpone regendis :
Ille colet pacem ; sociosque quietus inermi
Fronte mares feret. Uxores adjuuge marito
Nec vetulas , agnasque meras : senioribus instat
Proxima mors , fallitque tuam spem sæpe juventus.

Pastor oves procul a stabulis ne ducat alendas ,
Strymonia si quando grues atque improba cornix
Aëreâ de nube vocant clangoribus imbrem ;
Deductisque graves olfactant naribus auras
Erectâ cervice boves ; nec cùm acrius hæret
Musca cuti ; celsasque super volat ardea nubes
Effugiens pluvîâ quos impendente vapores
Afflat humus : suspecta etiam sint nubila cœli ,
Cùm levior vento frons colludente recurvos
Volvitur in gyros , sinuosaque flamma per auras
Fertur ; & æquoreas gemino Thaumantias ore
Ducit aquas , pluvio quas imbre refundat in agros.

Inprimis æstate tonat cùm nubibus æther ,
Mortiferis spargens fortum bufonibus imbrem ,
Claude pecus stabulo : neque enim præsentius ullum
Posset edax avido contingere dente venenum ;
Et tamen imprudens diras ovis appetit escas.

At neque purpureo referabis ovilia Vere ,
Ante pruinosam quàm sol deterferit herbam :
Post ubi torrentes accendet Sirius ignes ,
Lanigerum bis pasce gregem ; cùm roscida mane
Dulcius herba sapit , rursusque virentia sero
Gramina cùm gratos ducunt a vespere succos :
Phœbus enim medio quoties furit igneus orbe ,

Languidaque exsuccum vix sustinet herbula collum :
Umbriferâ tum valle pecus , pecorisque magister
Icarium vitent patulis sub quercubus æstum.

Pastoris pecorumque canis comes adsit & ultor ;
Pascentes qui servet oves , securaque noctu
Excubitor fidus tueatur ovilia , fures
Atque lupos uno vocis terrore repellens.

Herbosos placide custos lenteque per agros
Ducat oves , stimulans pigras , properasque coercens.
A grege deerrantes revocet , vel stridula fundens
Sibila , vel notas rauco dans gutture voces
Irato similis : partu resoluta recenti
Si qua solo decumbat iners , cervicibus ægram
Suppositis matrem subeat , mollemque repenti
Admoveat gremio sobolem , monstretque parenti.

Morborum sciat & causas , usumque medendi ,
Et varios cœli mores , & pascua rura ,
Quæ pretium lanæ faciunt , carni que saporem
Conciliant : norit quâ tempestate resectis
Velleribus nudabit oves , quo tempore pastum
Exiget , & fontes saturis præbebit amicos.

Pascendo si quem tenues cognoscere curas
Non piget , occiduum stabulis egressus ad orbem
Pellat mane greges & vespere solis ad ortum :
Ardor enim nocet armentis , si prona vagantum
Sint ovium capita adverso contraria soli.

Eligat inprimis non pascua læta , bidentes
Quæ saturant , sed amet siccis in collibus herbam ,
Nobiliore pecus lanâ quæ vestit ovillum.
Mollior est , dulcemque refert in carne saporem
Gangeticus , thyma qui carpit fragrantia , vervex.

Autumni ne prima timens sibi frigora Pastor ,
Imbelles prætexat oves , nudoque recuset

D v

82 *PRÆDII RUSTICI*

Sub jove frigidulas segnis traducere noctes :
 Raro namque fimo pecorisque tepore cubantis
 Lætior est , quàm si plenis satiata canistris ,
 Stercoris ingentes tellus absumat acervos.

Præmatura tamen nimio si frigore cœlum
 Contristabit hiems ; pecus indormire rigenti
 Non patiere solo , nec adustam segniter ipsa
 Sub nive rimari gelido pede graminis herbam :
 Sed vicias aut vile dabis præsepibus ervum ,
 Et frondes fenumque ; gregem ne tentet ovillum
 Dira fames , scabiesque famis comes occupet artus.
 Hæc ubi lanigerum pecus attigit , arbore costas
 Impatiens deterget ovis , vel scalpit aduncis
 Cornibus , aut morfu flexâ cervice cruentat ;
 Unde cutem late fundit se pestis in omnem.

Post hiemem cùm sole nives periere , revisunt
 Pascua læta greges : aries præcedit , & illo
 Sub duce gramineis hilares spatiantur in agris ,
 Ductoremque sequi gaudent ; seu vespere Pastor
 Cogat oves , rabidos medio seu sole per æstus
 Compellat pecus in valles nemorumque latebras ;
 Seu tenues pedibus rivos amnemque phaselo
 Trajicere , aut fossas opus est transmittere saltu.
 Usque adeo est gens illa sequax , ut sic ubi torto
 Corpore dux aries saltu micat altus , ibidem
 Subsiliant omnes plano vel in æquore matres.

Semimares quoque læta petunt ductore sub uno
 Pascua verveces ; gregibus non ille regendis
 Præficitur quia nobilior , quia vellere dives ,
 Aut ætate gravis longoque scientior usu :
 Sed veluti dominos inter rerumque potentes
 Evehit ad summos favor inconsultus honores ;
 Unum præ reliquis Pastoris amica voluntas

Non aliter jubet esse ducem : præit ille , viasque
Tentat ; & ut pastum ducit potumque , necandos
Sic agit ad lanium quoque perfidus ; estque benignas
Inter oves proprii generis qui proditor , ultro
Triste ministerium subeat mercede solutâ :
Nam reduci sperata solet dare munera Pastor
Exiguam Cererem , dulcis vel grana cumini.

Per juga reptantes cursu prævertere capras
Muneris , Hirce , tui est ; sed vix tardante podagrâ
Lenta moves properas inter vestigia matres.
Dura voluptatum merces , quas hædus ab annis
Sectatur teneris : mento vix barbula pender ,
Nataque ruperunt teneram vix cornua frontem ,
Intima cum tacitæ gliscunt in viscera flammæ ;
Atque hinc invalidum premit immatura senectus ,
Quæ ligat & tetris infestat membra venenis :
Inde piger , morbosus , iners & inutilis ævi
Ingrato fetore greges atque aëra circum
Inficit , & tristem propero dat funere vitam.

Non eadem loca pascuntur , gracilesque capellæ
Lanigerique greges : nam saxa per aspera tutas
Capra vias agit , & projectos pendula ramos
Ac cytisum rimatur : ovis campestria quærit
Pascua ; nec gaudet juga per dumosa vagari.
Terga secant rigidi vepres , floccosque revellunt ,
Queis luteos sternit nidos operosa volucris.

Hircinâ quæ pelle greges Hispania vestit ,
Mordacesque rubos crasso defendit amictu ,
Et molles lanas habet ; atque , ut prata , quotannis
Pellitarum ovium bis terga feracia tondet.

Omnia morosus longo fastidit ab usu
Pabula grex , nostrisque placent ut fercula menûs
Solerti variata manu ; lætissima siccis

D vj

Pascuâ sic mutant pecudes , fruticumque virenti
Fronde levant quæ pingue parit fastidia pratum.
Inprimis ubi post imbres hiememque peractam
Vere novo solet herbosus grex visere montes ;
Non mage balantes hac tempestate morantur
Prata greges , dulcis comitum quàm cœtus & urbis
Deliciæ retinent pueros apud oppida , ruri
Cum jam poma refert autumnus & otia Musis.

Grege æstate novâ demi sibi vellera gaudet ,
Hibernâ sub veste calens : tellure jacentem
Transversosque pedes nodoso fune revinctant
Pastor ovem lanâ spoliât ; nec ovilia tristi
Balatu resonant , uno sed forcicis ictu ,
Vix querulo gemit ore bidens , licet altius ima
Abs radice secans ferro , crudelia tonfor
Vulnera det , quæ nec dulci dignatur olivo ,
Nec liquidâ pice , sed trito carbone mederi.

Lanigeras tonsurus oves solemnia quondam
Festa parans , veteres mensis adhibebat amicos ;
Quæ dulces epulæ flava cum messe redibant ;
Et gravidâ rursus descendens Bacchus ab ulmo
Læta redonabat festo convivia pago.

Afflictis Bellona furens nunc gaudia terris
Blanda fugat : sed mox hilari Pax aurea vultu
Lætitiam & risus , & fertilitatis honorem
Restituet : cœlo Pax en delabitur alto ,
Quam sequitur Pietas & pleno Copia cornu :
Et jam Diva potens hominum componere lites
Alta vagis Regum lustrat palatia pennis ,
Nec frustra monet ut populorum parcere vitæ ,
Pacatoque velint nunc demum vivere mundo.

Ergo fatigatas tristi non amplius aures
Pulsabunt clangore tubæ , sed rustica passim

Fistula Pastorum teneros cantabit amores :

Libera securis decurrent æquora velis ,

Solaque ventorum metuent fera prælia Nautæ ,

Atque situ gladiis squalentibus , arma nitebunt

Rustica ; & uberibus sua messibus arcta colonus

Horrea mutatis secum mirabitur annis.

Florebunt iterum studiis atque artibus urbes ;

Castalidumque choris honor & laus prisca redibunt.

Quamquam non fideant longa inter bella Camænx

Auspice Bignonio , qui sacri regia Pindi

Sceptra tenens , idem Phœbi Themidisque Sacerdos ,

Clarus avis , propriâ major sed laude , Poëtas

Ornat , & ingenuas curis amplectitur artes.

Illius auxilio sese Natura videndam

Detegit in plantis ; oculis non invia nostris

Sidera metimur , cæcas scrutamur aquarum

Ventorumque vias , expressos marmore vultus

Reddimus , ac veteri quem Græcia jactat Apelli

Nostra , vetustatem præter , nihil invidet ætas :

Et patriæ novus usque lepos , nova gratia linguæ

Accessit , duce Bignonio ; nec latius arma

Quàm sermonis opes toto diffudimus orbe.

Sed nos interea pecudes & rura sequamur :

Purgandum canerem vellus calidisque trahendum

Pectinibus , nec pensa colis deducta filerem ,

Quoque modo filum varios glomeratur in orbes ;

Insertumque levi radio , digitosque remissum

Mobilibus , plexo densat subtegmina tortu.

Forfitan & potis lanam medicarer ahenis ,

Sidonio fulgere docens vel murice , fusco

Vel flavere croco , aut atris nigrescere succis ,

Vel ferrugineo violæ pallere colore.

Lanificam sed non deerit qui mollibus artem
Carminibus celebret vates ; & pectinis unci
Vel Phrygiæ moderator acûs , imitetur agrestes
Delicias ruris , vel Regum prælia textu
Artifici referat : nobis memoranda supersunt
Multa ovibus super , atque ovium custode Molosso.

In varios pecus omne greges disperge ; remotis
Ut pascens hinc inde locis , & graminis herbam
Latius absumat , nec oves via longa fatiget ;
Nec pereant omnes , tractu si pestis in uno
Sævierit , nondum terras grassata per omnes.
Quæ fragili metuenda magis contagia capræ ,
Tu nisi , quem tabes invaserit horrida , claudas
Intra septa gregem ; cannæque palustris , & albæ
Radices spinæ tritas pluvialibus undis
Immiscens , ægris potu medeare capellis.

Est ubi miscet agens pecora omnia Pastor , ovesque
Cum suis junctas uno compellit hibisco ;
Dissimiles quamquam studia in contraria ferri
Spectet utrosque greges : silvas & opaca sequuntur
Rura suæ : nemus omne bidens exosa , virentes
Tondet agros , nec amat fluvialia littora , magnis
Quæ scrobibus gestit fossor concidere porcus.
Ille volutabris fruitur cœnoque ; lutosam
Vix summis hæc audet humum contingere plantis.
Exertos alterna suæ in vulnera dentes
Semper habent : ovis ingenio nil mitius ; unâ
Gramineis pascuntur agris , glomerantur in orbem
Spissius , & medios ubi densior umbra per æstus
Defuit , alterius caput altera subjicit alvo.
Si cui per campos se fertile gramen eunti
Obtulerit , pingues aliis non invidet herbas ,

Commoda sola sibi ; pleno sed balitat ore ,
Palantem meliora vocans ad pabula turbam.

Non rixæ , non bella vigent ; vallesque per imas
Si placet adverso committere vertice pugnam ,
Fronte licèt frontem quatiant , & rursus in ictum
Pendentes , sublime caput jaculentur in hostem ;
Lætior excelsa custos e rupe frequentes
Assultus longamque videt sine sanguine pugnam.
Quòd si forte graves procedant longius iræ ,
Non opus est baculo rixam placare sequestri :
De grege nam medium sese bellantibus offert ,
Pugnam interposito dirimat qui corpore vervex.

In sue Naturam gula vincit edacior : ipsam
Mater enim , stimulante fame , vorat impia prolem.
Ast ove nulla parens fœtûs studiosior : agnum
Blanda fover , clausumque domi si deferat , herbæ
Tædet , & absentem balatibus usque reposcit
Progeniem , parilique rumpit ovilia questu.

Illam mali patiens & nescia viribus uti ,
Offensas ultura suas ; oblita timorem ,
Audet in adversos generosior ire molossos ;
Si quis in aprico ludentem gramine ludens
Impetit , & vanâ formidine territat agnum.

Quâ quis matre satus (cùm sit color omnibus unus ,
Nec facies diversa) licèt dignoscere Pastor
Non valeat ; sobolem mater , caramque vicissim
Progenies mirâ novit pietate parentem :
Nam simul ac pastu reduces ad ovilia cogit
Vesper oves , læti plaudunt venientibus agni
Matribus ; & caudâ visi gestire trementi ,
Balatu tenero dant accipiuntque salutem :
Nec mora , lactanti pendentes ubere , longam

Compescuntque sitim desideriumque videndi.
Sus autem, nisi porcellos signare colore,
Atque alios aliis formis inscribere partus,
Et propriæ sobolem cures affigere matri;
Exporrecta solo catulis dabit ubera notis
Ignotisque, suæ nullo discrimine prolis.
Non illam benefacta movent; altrâque Subulcus
Maturam baculo cùm decutit ilice glandem,
Sus ingrata manus nunquam suspectat amicas.
Pastor ovi contra si cui blanditur; euntem
Fida comes sequitur, vel (quod canis invidet) hærens
Custodis caro lateri, requiescit in herba.

Ergo pecus varium & dispar ne Pastor eisdem
Cogat agris, porcæque greges inhonestet ovillos;
Setigeros herbosa sues vel in arva Subulcus
Aut altos agat in lucos; atque inter agendum
Sæpe vocet cornu, sparsumque recolligat agmen.
Sicubi sus avido rimatus tubera rostro,
Sulcat humum, glebasque sagax scrutatur odoras;
I, propera, cave ne raris malus impleat atram
Ingluviem dapibus, queis mensam ornabis herilem.

Transversum si forte gerens obstipa caput sus,
Per medios subitâ vertigine concidat agros;
Sub cauda trepidam Pastor secet illico venam,
Corticulisque liget detracto sanguine vulnus;
Dein trahat ad stabulum, cornuque patentia ternos
Fundat in ora gari cyathos, & pingua clausæ
Nutrimenta sui tepidis dissolvat in undis.

Vespere ne scrofas, ovium de more, gregatim
Claudat, haræ sed quamque suæ, mundoque cubili:
Namque volutabris foedissima bellua quamquam
Gaudcat, atque ipsa spurcè versetur in esca,

Sordibus & stabulo tamen afflictorum aquoso.

Struma suum infestat fauces ; anginaque guttur ;
Lepraque squamosos artus contaminat ; ægrum
Tussis anhela latus quatit ; & lactentior alvum
Graminis herba citat : quibus auxiliabere morbis.
Nam fœdo pecori medicas adhibere recusat
Musa manus ; & quos amor & custodia fida
Commendant , canibus curas impendere gestit.

Sed non una canum species : pars nata domorum
Excubiis , gressum & mensam sectatur herilem :
Venandi studiosa feras pars alite cursu
Insequitur , vel nare sagax vestigat odorâ :
Obsequio faciles alii mandata capeffunt ,
Insistunt pedibus recti , plauduntque choreas
In numerum , iustos agili dant corpore saltus ,
Et vacuas urbana tenent per compita mentes.
Hic levis ad cursus , abdomine tardior alter ;
Ille rota verubus fixos versabit ab altâ ,
Quos alius laxo lepores venabitur agro.
Est quoque deliciis Matrum quæ nata catella
Oscula vel pendet circum , mellitaque lingit
Labra , vel in molli gremio sedet , unde procaci
Latratu Dominâ furit iracundior ipsâ.

Jamque canes inter duris venatibus aptos
Pars juga vestigat , pars militat æquore plano :
Ille coturnici melior , perdicibus alter :
Silvestres alius cervos in retia trudit ,
Provocat & tauros mediâ bellator arenâ ,
Intrepido fidens animo , doctusque tenaci
Prendere dente feram quâ parte facillima vinci.

Horridulus villis alter barbâque , natatu
Stagna levi secat ; & plumbo si fixit aquosam

Venator fulicam , cœlo quæ lapsa paludem
 Verberet , & rubro fluitans vada sanguine tingat ,
 Amne refert alto volucrem , Dominique reponens
 Ante pedes , plausâ gaudet cervice , jubamque
 Excudit , & late rorem dispergit in auras.

Est humili qui radit humum depressior alvo ;
 Demissæ pendent aures ; sursumque retortâ
 Nare sagax rimatur agros , & odora ferarum
 Ac volucrum presso sequitur vestigia rostro.
 Ille per arentes culmos huc acer & illuc
 Circuit ; at notos ubi naribus hausit odores ,
 Hæret , & immotas volucres immobilis ipse
 Detinet , explicitos donec super æquore casses
 Viderit : in prædam tunc involat , atque minaci
 Latratu proturbat aves : sub retibus illæ
 Serius heu ! clausæ nituntur in aëra pennis ;
 Venantumque manu , catuli vel dente furentis
 Intereunt : perdix , visu miserabile , dextrâ
 Dum capitur , vitam lacrymis exorat abortis.

Sæpe lepus , stipulas inter quem somnus habebat ,
 Præcipiti canis incurfu subitoque pavore
 Evigilans , agilemque levi dans corpore saltum ,
 Induitur laqueis , & se rotat æquore toto ;
 Sed vinclis ligat usque novis revolvibile corpus.

Arva per & saltus canis alter præpete cursu
 Insequitur claris lepores latratibus actos ;
 Et Domino prædam , quibus exturbavit , eandem
 Protinus ad salebras & vulnera certa reducit.
 Pes illi gracilis , longa internodia crurum ,
 Argutum caput , & levibus vis ignea plantis ;
 Demissumque brevi pectus se colligit alvo.

Rusticus impendens melioribus otia curis ,

Venandi studium venatoresque relinquit
Desidibus catulos Dominis : sibi quæritet acrem ,
Quo custode domi sint omnia tuta , molossus :
A rabidis pecus ille lupis sub sole tuetur ,
Excubitorque vigil pernoctat ovilia circum ;
Et fures , si qui plenis subrepere caulis
Tentabunt , vel voce fugat , vel dente laceffit :
Olli cauda brevis , breve rostrum ; turpe vel ipsa
Mole caput , demissæ aures , hirsutaque villis
Pectora , pes , humeri , collum , latus , omnia vasta ;
Quin etiam vasto procul intonat ore molossus ,
Latratuque prius , tum visu terret , in ima
Terga sedens , dentes rictu si quando trementi
Nudat hians , clausoque minas obmurmurat ore.

Dat natura quidem , tamen arctior hos quoque mores
Disciplina facit ; vincit si colla catenis
Ante fores jacet , & latratu sævit inani ,
Supremo dum sole domos & ovilia liber
Circumeat , lateque metum cum voce profundat.
Ingenium tamen esse decet nec mitius , ipsis
Furibus ut parcat ; neque sævum , ut moribus ultro
Appetat incautos , & amicum invadat & hostem.

Blanda venus canibus non permittenda tenellis ;
Pulchraque furtivo si fœmina cedat amori ,
Materno primos clam Pastor ab ubere partus
Amoveat : neque enim recte tiruncula prolem
Educat , & primis infans ubi mater ab annis
Lactavit , vastos jam non excrescit in artus.

Amisos quamvis repetat queribunda catellos ,
Nil miserere : breves capit ætas illa dolores ,
Nec longum meminit raptos ex ubere fœtus ,
Dum liceat sibi cum paribus colludere , cursus

92 *PRÆDII RUSTICI*

Exercere vagos , atque indulgere procorum
Blanditiis , aliâ faciant qui prole parentem.

Rursus ubi pariet , catulos tibi selige binos
E numero , vel delectum committere matri
Si placeat , fasces curvum sinuabis in orbem :
In medio statues catulos ; matremque vocabis ,
Admoto prius igne : parens hortamine vocis ,
Sed mage natorum volat accersita querelis :
Hos ut ab igne videt cinctos , auditque gementes
Jam propior , casu tanto perterrita , flammam
Infilat in medias ; patuloque celerrima rictu
Nunc illum , mox deinde alium , totamque periculo
Liberat instanti sobolem : quos illa priores
Eripuit , seponit canes ; da cætera letho
Corpora missa procul , vel humo mandata , cadaver
Ne referat , gremioque parens gemebunda repenti
Applicet , extinctum quærens revocare calorem.

Depulsos a lacte cibis jam pasce catellos ,
Grandia qui foveant generoso corpora succo.

Providus arcebis rabiem , si dente revellas
Compressum modice nervum , qui ductus ab altis
Articulis spinæ caudam proripit ad imam.

Dentibus innocuis ludens lasciviat unam
Mordicus in matrem catulus : sed viribus impar ,
Non homines , non ore feras invadat inermi ;
Mulctatus ne fuste , lupi vel dente , timorem
Concipiat , quem dein plenis non exuet annis.
Interea vigili latratu nuntiet , ætas
Dum robusta sinat morsu prosternere furem.

Qui pecori canis eligitur defensor ovillo ,
Acrior & longi sit corporis , atque coloris
Unius albensisque : lupum ne vespere Pastor

Fuste sequens, dubio præceps errore, molossum
Impetat. Ad cursum pariter rixamque paratus
Sit pedibus velox, animisque valentibus audax:
Raptoremque lupum juga per nemorosa secutus,
Excuiat prædam; & laceratum vulnere multo
Furem abigat, saltus ululantem triste per altos;
Atque acie redeat ne faucius, hispida ferro
Colla gerat, quâ parte canes apprehendit inermes
Interimitque lupus. Cæco fur impete fertur,
Pastorisque dolos & torquem oblitus aduncum
Læditur, atque suo fauces jam sanguine tingit.

Lanigeros quocumque greges hirtasque capellas
Pastor agit, lateri comes & defensor amico
Usque molossus adest, & hero famulatur, ovesque
Communi regit imperio, blanditur, amatque
Blanditias Domini, sua gaudia ducit ab illo
Tristitiamque: viri non est vir amantior alter;
Et desertores fractis quæ rebus amicos
Sors adversa fugat; nullis terroribus aufert
Quem Domino canis æternum devovit amorem.

Obstupuit quondam detrusum in vincla Sabini
Roma canem, nullis abigi de carcere plagis
Qui potuit. Præceps alto de ponte Sabinus
Mittitur in Tiberim, manibus post terga revinctis;
Pronus & ipse canis saltu se jecit in amnem,
Et dorso exanimum sustentans impare corpus,
Maluit in mediis occumbere naufragus undis,
Quàm Domino superesse suo: mirabile visu
Prodigium mœrens populus spectabat, amorem
Infractamque fidem cane demiratus in uno.

Nec minùs ultorem Galli stupuere molossum.
Æternum facti monumentum Curia pictis

94 PRÆDII RUSTICI

Servat adhuc muris : nudos in imagine dentes
 Exerit , & lacero victor canis infidet hosti.
 Illius ante oculos Dominus clam vulnere cæco
 Conciderat , multo fundens cum sanguine vitam :
 Visus deinde cani mediâ Sicarius aulâ
 Vindictam stimulat , memoresque resuscitat iras.
 Ergo virum sine more feris latratibus urgens ,
 Indicium ostendit sceleris ; pœnamque, reposcens
 Irruit ; & quamquam Sicarius iret in armis ;
 Solaque protegeret pietas spectanda molossum ;
 Hostica vindicibus dens moribus ilia rupit.

In Dominos peccasse canem quoque pœnitet : ædes
 Nuper enim cùm forma viri larvata subiret ;
 Insurgit canis ore ferox , & nescius ipsum
 Lædit herum , qui detractò velamine tristes
 Serius heu ! reteggit vultus , & vulnera monstrat
 Ignoscenda ; suis ignoscere si quid amantes
 Delictis possent : lucem vitamque perosus
 Delituit ; certusque mori canis horrea Bacchi
 Cæca petit , cupaque gemit sine fine sub alta.
 Indulgens veniam Dominus , compellat amicâ
 Voce canem ; sed acerbum acuit vox cognita luctum ;
 Nec nisi per lacrymas & per tristes ululatus
 Respondens , dapibusque negans producere vitam ,
 Jejunos mœrore dies absomit acerbo.

Ite modò , & quæ vana Sophi commenta loquuntur
 Credite , quòd tantos capiunt animalia sensus ,
 Seque movent sine mente ; suis ut machina nervis
 Ducitur huc illuc ; ut acus magnetica miris
 Irrequieta modis partes se versat in omnes ,
 Donec hyperboream tandem respexerit Arcton.

Instruat insidias canis , & per aperta secutus

Arva feram , spernat vestigia nota viarum ,
Et petat obliquo compendia tramite , furtis
Apta suis ! lepus ipse canes post terga sequaces
Ludat , & implicitos confundat odora per orbes
Signa pedum , nullosque dolos in pectore verset !
Expers consilii miras exerceat artes
Simius , & fustis lateat formidine , culpæ
Inscius ipse suæ ! capiendis piscibus aptas
(Magnæ mentis opus) fiber alto in flumine moles
Ædificet ! tantâ nidos avis exstruat arte !
Venturæque hiemis memores æstate reponant
In commune cibos apis & formica ; nec ullum
Ingenium divina regat molimina rerum !
Hæc ut vera putes , si quis suadebit , eisdem
Eripiet verbis humano e corpore mentem :
Et ne plura sequar , sed ab uno exempla catello
Indubitata petam , fidas ad limina custos
Excubias agit , & nutus observat heriles ;
Ut quò iussa vocant velocior advolet : idem
Nunc hilari congaudet hero ; nunc tristior ægro
Assidet , & socias vindex assurgit in iras ;
Pone subit comes assiduus , Dominique sepulchro
Immoritur : neque quid sit amor , quid gratia novit !

Hæc agitent secum vacuæ deliria mentes ,
Queis licitum fuit ex uno vel simplice motu
Materiæ in quadrum sectæ diffundere terras ,
Et maria & cælum , & spectabile quidquid in orbe est :
Qui potuere levi de pulvere fingere solem ,
Præliaque & nostros stellis ascribere motus :
Namque aliis alias concurrere , duraque cælo
Bella movere volunt , regnique extendere fines ,
Aut subigi , alteriusque sequi per inania morem ,

96 PRÆDII RUSTICI

Incertæve loci propria sine sede vagari ;
 Qualis vicino jam turbine victus oberrat ,
 Dira suo casu portendens fata cometes :
 Qualis & astrorum quæ decidit ordine tellus
 Lumine cassa suo , Phœbique absorpta rapacis
 Vortice , jam cœlo sequitur victoris ovantes
 Solis equos , tentatque in pristina jura redire.
 Nam si vera canunt , fatalibus abdita crustis
 Terra potest fracto reparare putamine lumen ,
 Nosque repentinis ardens involvere flammis.
 At contra Phœbo metuunt , crescentibus olim
 Ne maculis piceo radios & lumen amictu
 Contegat , & mundum tenebris obnubilet atris.

Ludat & in brutis , cœlo qui lusit in alto
 Cartesius , novus astrorum fabricator , & orbis
 Egregius fictor. Tu , Rustice , vana Sophorum
 Somnia contemnens , animalibus utere , laudans
 Ingenium rerum solers cautumque futuri :
 Nec pudeat facti memorem sociumque fidelem
 Ingratis catulum famulis , Natoque rebeli
 Objectare bovem , pueri qui jussa facessit ,
 Debellare potens ursos , torvosque leones.
 Incautæ memora tristissima fata cicadæ ,
 Quæ matutino canit ebria rore , diesque
 Præterit æstivos & tempora messis , inani
 Ut recreet sese strepitu : sapientior almas
 Dum sterili segetes hiemi formica recondit.
 His super Agricolam carpes , qui gaudia vitæ
 Vana sequens , curas extendere nescit in annum ,
 Et quem dira fames , brumâ redeunte , fatigat.

Vespere ad hibernos redeant tibi sæpius ignes
 Tristior atque gemens amisso compare turtur ,

Fida

Fida columba viro , patrumque ciconia nutrix ,
Quæque diu rimata solum gallina , repertis
Abstinet ipsa cibis , pullos ut pascat edaces.
At neque melliferæ durique laboris amantes
Prætereantur apes , tectis quæ dulce sub iisdem
Unanimes agitant studiis concordibus ævum ;
Nec sibi mella vehunt flores quæsitæ per omnes ,
Communem referunt sed in horrea publica victum.

Cætera rus oculis quæ passim exempla reponit
Prosequere , & varias animantium ediffere curas:
Gaudentes pueri circum narrantis ab ore
Pendebunt , tacitumque bibent virtutis amorem.

ARGUMENTUM

LIBRI V.

LAMONIUS Princeps senatûs Parisini.
*Olea. Arborum varietas. Nemora : ulmus ;
tilia ; cupressus ; carpinus. Morus. Viæ
publicæ arboribus cingendæ. Restituenda
nemora. Arbores fluviales : alnus ; salix.
Buxus. Taxus. Mirthus. Castia. Populus,
&c. Arbores frugiferæ : scrobes ; planta-
rum delectus ; seminarium. Arbores sub-
stituendæ ; arborum compescenda luxu-
ria , ubi de hirudinibus ærarii. Insitio :
insitionis utilitas , ubi de almo terræ succo ;
inserendi tempus. Plantarum satio. Pomus.
Ficus , ubi de novorum hominum instabili
fortuna. Citrus. Nux. Castanea. Amygda-
la , ubi de arborum floribus. Cerasus. Pi-
rus : piri putatio. Arborum putatio , ubi
de auctoris Patre.*

LIBER QUINTUS.

Arbores.

QUID moror Arboribus curas adhibere colendis,
Pomorum genus omne solo deponere, montes
Quercubus & colles oleâ vestire supinos.
Cætera sufficiunt labor indefessus & aurum;
Longa sed annorum series pomaria fructu
Nobilitat, celsâque pigros tegit ilice campos.

Quare age si nudo placet umbram accerfere fundo,
Pomaque fecundis olim decerpere ramis
(Dulcis enim ex illa quam severis arbore fructus)
Insta operi, plantasque solo defige feraces:
Elice vel sterili natum de stipite pomum,
Dives adoptivo pariet quod germine truncus.

Huc ades, ignaris mecum succurre colonis;
Quæque domi servas, studii monumenta paterni,
Scripta super plantis in publica commoda profer,
Lamonide: genitor nam cum tuus alta teneat
Regna fori, sacræ Themidis legumque supremus
Arbiter, ad curas animum demisit agrestes;
Hyssopumque novus Salomon cedrumque secutus,
Arboribus morem imposuit populisque, labores
Urbanos blando recreans moderamine ruris.

Quippe viro requies operum fuit altera semper
Cura novusque labor; vacuasque forensibus horas
Litibus Autumno decorandos scriptor in agros

E ij

Contulit ; ut legum sua qui frænabat habenis
 Tempora , venturis impenderet otia sæclis.
 Quæ decreta tulit Pater optimus , illa Senatus
 (*Judicii normam*) sibi fervet habenda , gravesque
 Hac trutinâ causas & jus examinet anceps ;
 Nosque Bavillæo quas idem rure ferendis
 Arboribus leges dabat & præcepta , sequemur.

Nostras interea quas prætermisit olivas [*quam*
 Hinc canere aggrediar : neque enim est quæ pallida quam-
 Blandiùs Agricolis arbor spectetur avaris ;
 Sive racemato faciat spem flore , nigrantes
 Prodigæ seu fœtu curvaverit ubere ramos.

Qui tepidos exilis ager conversus ad Austros
 Nec fabulo macer est , glebâ nec pinguis opimâ ,
 Ille ferax olearum : illum concide cavatis
 Ante hiemem scrobibus. Vicino e colle petitam
 Sponte suâ dabit ipsa parens in semina prolem ,
 Quæ fruticat passim sub amica junior umbra ;
 Et teneram radice suâ dotabit olivam.

Parce senescenti matrum de corpore plantas
 Tollere : longævum vexat stirps eruta truncum.
 Enatos primo frutices corrodat in ortu
 Grex ovium ; soboli nisi forte placebit habendâ
 Devovisse oleam veterem ; truncoque reciso
 Vivaci de stirpe novas educere virgas.

Eruat , & brumæ sub frigora prima colonus
 Radicata ferat truncis plantaria ramis :
 Sed caput ante luto velet muscoque virenti ,
 Et vinclis constringat ; hiems ne frigore venas
 Occupet , & totâ defæviat arbore pestis.

Gaudentem clivis oleam ventoque feraci
 Ordinibus serito laxis ; ut utrinque patentes .

Explicit , & late quondam protendat in orbem
Grandis oliva comas : nam quæ caput ardua cœlo
Coniferum tollit , raris se fructibus arbor
Induit , & solâ foliorum exuberat umbrâ.

Altior emineat truncus , ne pondere curvas
Grex avido possit frondes depascere morfu.
Erecto viden' ut collo sublimis in imos
Attollit se capra pedes ; si forte diebus
Æstivis humiles inter stabulatur olivas.
Dilue fœda boum cœnosis stercorea lymphis ;
Quasque suus per se satis haud defendit amaror ,
Ingrati tutare comas aspergine roris.

Si nimiis agiterur iners arbuscula ventis ,
Vel flexi facilis dorso decedat iniquo ;
Quercus opem propè fixa dabit , rectamque docebit
Acres stare Notos contra Boreamque furentem.
Tempestivus ubi nimbis se fuderit inber ,
Aut oleas fodito circum , vel totus aratro
Proscindatur ager ; quibus arbos excita curis
Tarda tamen veniet , sed duratura per ævum.
Nam veluti crescit sensim , multosque per annos
Perficitur , subito nec prodit ab impete mentis
Plurima durando vincat qui sæcula fœtus
Ingenii ; sic terra breves ficusque piroscque
Præcipitans , ubi vel tiliæ vel in altera quercus
Cogitat aut oleas transmittere sæcla , morarum
Jam patiens , longo post tempore brachia fundit ,
Prævalidis postquam truncus radicibus hæsit.

Lactea dum teneris adolescit frondibus arbor ,
Et primis oleæ incipiunt nigrescere baccis ;
Durior ah ! fragiles ne rumpat pertica ramos :
Carpe manu quos a terra contingere fructus

E' iij

102 PRÆDII RUSTICI

Arboris hac ætate potes : cùm deinde sonoros
 Ferre flagellantum poterit jam fortior iæus ;
 Rusticus adversam feriens ne cædat olivam ;
 Sed quatiat gravidos obliquo verberare ramos ;
 Excipiens baccam telis , quam vespere sero
 Jactet in oppositos spatium per longius Euros ;
 Triticeas levibus segetes ut ventilat auris.

Arbore jam nimium reliquarum oblitus , in una
 Demoror ; & patriæ studio percussus olivæ ,
 Non video quantam versu decurrere silvam
 Et quàm dissimiles habeam vel fingere ferro ,
 Fœcundare novo steriles vel germine plantas.
 Halanti pars flore micat : pars utilis umbrâ
 Luxuriat ramis : pars nobiliore gravescens
 Pondere , curvatur pomis. Juvat ire per omnes
 Arboreos fœtus ; quoniam fert omnia dives
 Quæ colitur nobis placido sub sidere tellus.

Principiò nemoris quæ forma , modusque ferendi
 Expediam : neque enim villis accedere major
 Possit honos , densâ quàm nubilus arbore lucus.

Silvarum studiosa , suos cùm Gallia quondam
 Vix aleret cives , patriâ migrare relictâ
 Atque peregrinos aliò deferre penares
 Maluit , excisis victum quàm quærere silvis.

Hæc ubi jam nemorum reverentia tanta , bipennes
 Ut teneat ? nostros ubi grandior ulla per agros
 Quercus ad annosam , ferri secura , senectam
 Durat ? inaccessis nisi consita montibus , ipso
 Se defensa loco tueatur ; si qua supersunt
 A patribus nemora ad seros transmissa Nepotes ,
 Illa nec æstivo frondent impervia soli ,
 Nobile nec cœlo caput abdunt , qualia quondam

Vulgus adorabat truncis procera verendis :
 Sed veteri de stirpe , novo surgentia ramo ,
 Et quatuor post lustra nigros visura caminos ,
 Vix lepori hospitium præbent , silvestribus olim
 Quæ timidos latebris damas urfosque tegebant.
 Ecquis honos ruris , nemorum si gratia desit ;
 Obsessusque domi maneat , cum Sirius ardens
 Debacchatur agris ; viridique sub ilicis umbra
 Irriguo possis nec tradere fessa sopori
 Membra , nec æstivos ramorum frigore soles
 Frangere , nec taciti per amica silentia luci ,
 Multifonos avium concentus inter , ad aptos
 Sponte suâ veniens numeros , contexere carmen.

Quare age & extendens ventura in sæcula curas ,
 Silvestres ferito quercus : si pronior ætas
 In senium vergat , nec jam tibi vita supersit
 Quanta sat est , blandis tenebrosa recessibus olim
 Ut nemora aspicias ; frutices gaudebis opacis
 Exultare comis , tenuesque assurgere in auras ,
 Atque peregrinam tecto invitare virenti
 Lusciniam vernis mulcentem cantibus aures :
 Quæ si non animum silvæ nascentis imago
 Moverit ; at dulces non obliviscere Natos ,
 Nec tibi sed retro venturis consere sæclis.

O ! mihi Loiolidæ juvenes , in nostra recepti
 Castra recens , ô si veterem fas reddere lucum ,
 Fletibus avulsum dolui quem nuper amaris !
 Ipse labore manum tererem , nostramque levarent
 Tristitiam caris provisa sodalibus olim
 Gaudia. Præcipites cœli quâ parte procellas
 Molitur Boreas ; domibus contermina nostris
 Vomere proscindens ter vel quater arva , sativam

E iv

104 *PRÆDII RUSTICI*

Obruerem glandem ; quæ nata cacumine molli
 Cùm primum inciperet maternam findere terram ,
 Jamque solo frondere , greges procul inde repellens ,
 Confusas ultro paterer silvescere plantas.

Junior effusis cùm dein arbuscula ramis
 Lasciviret agro , nascentes fronde levarem
 Ante gelu quercus ; & semina pauca relinquens
 Eruerem male nata , tegens loca nuda coævis
 Illicibus , procera prius quàm silva comantes
 Altius aëreas truncos efferret in auras.
 Nam Proceres ut in urbe , tenent qui culmina rerum ,
 Obscurant humilemque vetant assurgere plebem :
 Sic numquam se parva nigris in saltibus arbor
 Tollit humo grandes inter , quæ vertice celsò
 Astra petunt , umbrâque premunt graviore minores.
 Ac demum spinis imâ de stirpe recisis ,
 Horridulum purgare nemus plantasque tenellas
 Aggrederer formare , comas & brachia ferro
 Dejiciens , primo labor opportunus in ævo :
 Quercus enim per se ramos jam grandior imos
 Exuit in silvis ; & quæ spatiosa per agros
 Funditur , ingentem passis dans frondibus umbram ;
 Arboribus circum crescentibus , æmula cœlo
 Fert sublime caput , solemque affectat amicum :
 Huc totas profundit opes , nec curat alendis
 Vitales terræ succos impendere ramis.

Si placet arboribus primos ornare domorum
 Introitus ; triplici tendant umbracula versu
 Ulmus opaca , leves tiliæ , vel tonsa cupressus
 Parietis in morem , vel carpinus ire per omnes
 Obsequiosa modos , hortisque virentibus addens
 Grande decus ; seu tonsa comas curvamine pulchro

Flectitur , & longos imitatur fornicis arcus :
Seu labyrinthæo non observabile flexu
Turbat iter ; quod si tenebris quis captus amœnis
Ingreditur , vix se dubiarum ambage viarum
Expediet ; sed per calles errabit eosdem ,
Ambiguos referens sua per vestigia gressus.

Jucundam vicina domo quoque sufficit umbram
Morus ; at illa comæ longum non servat honorem :
Namque renascentes ubi misit in aëra frondes ,
Dura puellarum manus instat , & arbore vernas
Tollit opes , avidis dulcem bomicibus escam.
Triste quidem , sed non tamen irreparabile damnum ;
Si reduci cum fronde decens quoque forma rediret :
Sed lacera sicci pendent ex arbore rami ,
Quos properæ verno fragiles humore puellæ
Decussere manu. Vos o ! dein parcite summis
Frondebis , & lævâ capita indetonsa tenentes ,
Flexibiles ductâ virgas abradite dextrâ ;
Ne præcisa comas scabrum caput horrida morus
Exerat , & turpi reprimens hastilia nodo ,
Indecorem rarâ truncum vix contegat umbrâ.

Quod domibus quæro , toti decus addere regno
Lege datâ voluit Princeps : cùm strata viarum
Arboribus cingi positis hinc inde jubebat ;
Grande viatori quondam solamen in æstu ,
Nec modicum , ligno jam deficiente , caminis
Auxilium : sed quid leges sine moribus ? arbor
Confita si qua fuit , manibus positoris avari
Vellitur , aut tacito perit interfecta veneno ,
Triticeis noceant olim ne messibus umbræ.
Insta operi , Lodoix , si multa levissima , pagi
Vestigal minuens , legem firmaverit ; annos

106 *PRÆDII RUSTICI*

Post aliquot fatis crescet melioribus arbor
 Ornatura vias ; & te si digna futuri
 Cura movet , totam nemorum , quæ pauca supersunt ;
 Anteveni cladem : facilis labor ; arva novellis
 Illicibus pinuque recens vestita , tributū
 Libera sint , passimque novas mirabere silvas.

Fluminibus gaudent salices & populus alba :
 Lætior hinc amnis facies labentis in umbra ;
 Hinc pecori frondes , domibus tabulata , caminis
 Arida sufficiens alimenta ; solumque tenebis
 Arboreis vinctum radicibus , amnis adesos
 Illabens ne rodar aquis mordacibus agros.

Sæpe tibi fluvius salices tellure revulsas
 Auferet , & teneras secum trahet auctior alnos :
 Nil minus incœptos iterabis Vere labores ,
 Et nova gramineis figes plantaria ripis.
 Si semel hæsit humi radix firmata , suoque
 Continuit se lymphæ diu tranquillior alveo ;
 Indomitos & lenta salix & vilior alnus
 Frenabunt cursus ; & inexsuperabile flumen
 Quod late premit arva sonans , & gurgite moles
 Diruit oppositas , volvitque rotantia saxa ,
 Nequicquam litus feriet nemorale , suoque
 Defensos numero truncos : torrentibus ultra
 Perget aquis , immane fremens ; testemque furentis
 Diluvii spumam limumque in fronde relinquet.

Pratorum quoque glauca salix non indecor oras
 Cinget , & epotis crescet ramosior undis ,
 Lentaque præbebit frenando vincula Baccho.
 Humentis figenda solo cuneatur , & (ortu
 Non morosa) citat ramos ; ac sæpe revulsus
 Exsucco palus salicum de fasce , tenellis

Detur ut arboribus custos tutorque , renatâ
Fronde viret , plantamque gravi premit improbus umbrâ.
Atque ut cæca rapit mors optima quæque ; salignum ,
Extinctis tiliâ aut ulmo , mirabere palum
Fundere vicino pallentes funere ramos.

Perpetuum buxus servat quæ frondis honorem ,
Saxos olim montes inculta tenebat :
Hortorum nunc crispa vias distinguit , & errat
Mille modis rubeos inter viridissima flores ;
Jussa vel in muri speciem consurgere , clausum
Ornat & hirsutis vallat pro sepibus hortum :
Dat thalamos eadem mollique sedilia fronde ;
Et teneros longo flectens curvamine ramos ,
Exhibet æstivis impervia solibus antra ;
Tonfaque forficibus , rabidi nunc ora leonis
Exprimit , aut arcu jaculantem tela Dianam :
Nunc turrata viret ; longi nunc torta colubri
Prosilic in faciem : passas nunc explicat alas
Instar avis , superas quæ visa tenere volatu
Velle plagas , hæret pedibus tellure refixis.

Ad quascumque voles magis ingeniosa figuras
Taxus in irriguis crescet formosior hortis :
Sive rotundatur ferro , terrisque jacentem
Orbiculata globum reddit , ductisve per artem
Frondebis æthereos imitatur flexilis arcus ,
Vel solis radios , gracilis vel cornua lunæ :
Seu detonsus apex in acumen definit , altæ
Pyramidis ritu ; seu gnavus in ora ferarum
Aut hominum ramos Olitor jubet ire sequaces.

Quid loquar aut mirthos humiles , aut præmia Vatum
Pierias lauros , aut flexile vimen acanthi ,
Hirsutamque comis pinum tristesque cupressos ?

E vj

Quid platanum & ripis lætam declivibus alnum ,
 Vosque peregrino casæ quæ nuper ab orbe
 Venistis , murum dociles vestire , domorumque
 Atria Vere novo scenâ decorare virenti ;
 Teque susurranti quæ , popule , contremis umbrâ ,
 Et te abies quæ passa truces in montibus Austros ,
 Ad mare descendes alios visura tumultus ?

Invitant aliò pomis nos dulcibus horti.
 Hic labor , hinc operum merces speranda colonis :
 Ergo novo jam Vere manus adhibere cavandis
 Edicam scrobibus , vitium telluris ut Æstas
 Percoquat ; & salibus gravidet sola fertilis aër.
 Scrobs autem cono similis fodiatur , ut agri
 Interiore sinu radix diffusa vagetur
 Laxius ; & nimios humus extima respuat imbres.

Semina recta leges , nullis deformia nodis
 Ulceribusque : tripes arbor tria brachia pandet ,
 Ut mediam teneat se firmitus , atque comantes
 In patulum ramos spatiosior explicet orbem.
 Venali ne crede nimis : nam sæpe per urbem
 Vendibilis jactata , solo deponitur arbor
 Jam prope sicca , diu nimium quia pabula tellus
 Nulla dedit ; spem sæpe tuam frustratur , agrestes .
 Ingratosque ferens mentito nomine fructus.

Semen agro dabis ipse tuo ; primamque parabis
 Arboribus segetem : si desint semina , mollis
 Arbore detrahitur ramus , claususque lagenâ
 Ad tepidos alitur soles pluvialibus undis.
 Si fontes bibat usque novos ; jam mense peracto
 Truditur ex imâ brevior radícula parte :
 Robustis tum planta cibus nutritur , humusque
 Trita manu miscetur aquæ : mox cortice rupto ,

Cùm teneras meditatur hians arbuscula frondes ,
Deponenda solo est , tractandaque molliter ; acri
Ne brumâ torpescat iners , aut sole sitive
Ardeat , immodico vel palleat ebria potu.

Arborei porrò factus non omnibus æque
Proveniunt agris : neque enim nutritius idem
Humor ubique subest ; radice nec unus in omni
Contextus similesque viæ , queis pabula terræ
Omnia succedant. Hinc semina mutat Arator ,
Et milium sparsamque solo committit avenam ,
Triticeis alimenta negant ubi messibus agri :
Namque novas novus insinuat se succus in herbas.

Interiit quibus antè locis vetus arbor , eisdem
Altera vix oritur ; vitalem sive superstes
Præripiat succum radix , seu tabida labes
Imbelli funesta ferat contagia plantæ.
Attamen ut paribus spatiis stent ordine longo
Arborei trunci , vacuis ubi sedibus hæres
Restitui debet , vasto telluris hiatu
Fossa diu pateat : tum stirpibus igne perustis
Purgatoque solo , terram de valle petitam
Et putribus pinguem foliis supplere memento.
Sic cùm pestifero quis funere polluit ædes ;
Omnia contactu fœdo temerata fenestris
Ejiciunt procul , & (diræ purgamina pestis)
Nuda salutiferis inodorant mœnia fumis.

Observare polos juvat , & quo cardine cœli
Constiterant , eidem molles opponere plantas ;
Pabula ne subeant ægre : si respicit Arcton
Quæ steterat pars ante Notis obversa (minores
Nam Boreæ de parte latent sub cortice venæ) ,
Parcius hinc succum sol è radicibus imis

110 *PRÆDII RUSTICI*

Evocat : ecce vides ut in ilice plurimus ovi
 Circulus in faciem truncis inscribitur , Austros
 Crassior ad tepidos , gelidamque exilis ad arcton.
 Hâc ratione plagas cœli (cùm forte per altos
 Devius errasti saltus) & quâ sit eundum
 Invenies , plano ramum si demetis icû :
 Aspice quâ cortex propior sit parte medullæ ;
 Frigidus hinc oritur Boreas : contrarius Auster
 E regione venit. Si terga obverteris axi ,
 Occiduo tibi dexter erit flans Caurus ab orbe ,
 Lævus ab eois Eurus qui nascitur oris.

Junior in frondes si se profuderit arbor ,
 Radices oblita suas defigere terris ,
 Falce recide comas ; ut stirpem succus ad imam
 Defluat , & primo truncum confirmet in ævo.
 Frugiferis sic Vere greges immittimus arvis ,
 Ut seges assurgat tonsâ generosior herbâ ,
 Nec culmus gravidæ quondam succumbat aristæ.

Pinguior è media cùm prosilit arbore ramus ,
 Dulcia præripiens reliquis alimenta , fameque
 Conficiens ; ferro tolles , succumque docebis
 Permutare vias & in omnes partibus æquis
 Ire comas , virgæ nimis indulgere nec uni.

Atque utinam novus è populo cùm civis ad amplas
 Sic emergit opes , spectans ad publica vulgi
 Commoda Rex , premat indecori quod in aëra fastu
 Altius erigitur caput ; & quas subtrahit unus
 Divitias regni , populum diffundat in omnem ;
 Nec ferat exitio reliquorum crescere vilem
 Obscura de plebe virum , nostræque superbis
 Ædibus & luxu dapis insultare ruinæ.

In teneris quamquam melius respondeat annis

Infusio ; si quos tamen emendare placebit ,
Aut uno varios trunco confundere fructus ,
Non simplex modus est alienum immittere germen.

Fissus enim scalp pro cortex aperitur acuto :
Non tamen (ut Vatum princeps monstrabat) in ipso
Quà tunicas oculus rumpit , sit rimula nodo ;
Sed potius quà se nullum de cortice trudit
Germen , ubi nitidus locus est , & nulla cicatrix ;
Ex alia tener huc includitur arbore ramus.

Vel cæso in scuti faciem cum cortice , gemmam
Felici natam tollit de stirpe colonus ,
Deque maritanda decorticat arbore , quantum
Abstulit ex alia corii : tum fœdere miro
Germen adoptivum spatiis æqualibus aptat.
Commisura luto tegitur ; constrictaque lento
Vimine gemma , novis inolescit sedibus hæres.

Arboribus demum superat cum mollibus humor ,
Eligitur teres , & solidus , gemmâque frequenti
Surculus ; hunc acuunt ferro , cuneique figurant
In speciem : ramis dein infelicibus arbor
Exuitur , vertex refecatur ; & ante subactis
Quàm mediâ cuneis via finditur arbore , truncum
(Ne nimium procedat hians scissura) tenaci
Fune ligant ; rimæque ferax immittitur alte
Surculus & brumæ nimios immobilis imbres
Ut toleret ventosque , luto componitur una
Muscus ; & intortis religatur fascia vinculis.
Inclusos viridi mos est astringere ramos
Vimine : nos juncos & mollia vincla probamus ;
Angit enim plantam , cum vimen inaruit æstu.

Vertice præterea cæso , cum plurimus humor
Vere subest , hinc inde frequens sub cortice ramus

Inferitur ; truncumque novâ quasi prole coronat.

Fistula vel salvis educitur integra gemmis ,
Arborisq; alterius nudatum cortice ramum
Ut tegat , ingratos emendatura sapores.

Quæ Pariam decorat pomis & floribus urnam
Citrus , ad agrestes truncos delata , feracem
Hospitio ramum sic jungit , ut ille parenti
Hæreat , & duplicem geminâ trahat arbore succum.
Deinde novo cùm jam victu consueverit uti ,
Tollitur avulsus matris velut ubere ramus.

Infitione nihil ruris cultura , vel usu
Uberius , visu vel pulchrius extudit : illâ
Scilicet arte feros cogunt mansuescere fructus ;
Nobilitata novis ita frondibus arbor ubique
Provenit : & cerasos , nec non gaudentia sicco
Persica mala solo pingues uligine campi
Parturiunt ; cerasi ramum si truncus adoptat
Humentis patiens terræ : sic hispida ponens
Tela pirus , nova poma , novas iniratur & umbras.
Horridulos ita castaneæ nux ardua fortis
Lævigat ; & prunus dat cerea poma , suumque
Fraxineo nomen trunco : sic insita malus
Fœcundat salices ; & spinis natus alendis
Flore micat , fructuque rubus gravat ubere ramos.
Ilignâ sic glande pluit frondosior ulmus :
Sic ceraso mutat , laurus Phœbæa corymbos ;
Atque superba novo ramorum fœdere morus
Flore citri niveo candescit ; & unde puellæ
Bombices aluere suas , hinc aurea carpunt
Mala sibi ; niveoque sinus hinc flore coronant
Unde novâ calathos implebant fronde capaces.

Sic unâ varii pendent ex arbore fructus :

Ductus & ex iisdem radicibus , unus & idem
Succus amygdaleo fœtu durefcit , aquosa
Mollior in pruno ; niveis hinc floribus albet ,
Hinc ceraso rubet , aut moris nigrefcit : acerbos
Parturit , & dulces fructus ; atque omnia rerum
Transformat sese novus in miracula Proteus.
Quin etiam varias subiens mutabilis herbas ,
Allia qui pariet graveolentia succus , ocellos
Vicinamque rosam miro perfundet odore ;
Purgantesque ferens malvas gelidamque cicutam ,
Incutiet morbos , morbisque medebitur idem.

Multiforis ut quæ tubulis fluit , una figuras
Mille refert , nunc in cyathos aqua concava , rectos
Nunc in aristarum fascies hirsuta , recurvas
Tensa vel in mappas : eadem micat ardua cœlo ,
Carbaseoque sinu tumet , aut radiantia solis
Lumina , cœlestem vel mille coloribus arcum
Exhibet , aut pluvio dispergitur imbre : draconis
Nunc contorta modo , teli nunc missilis instar
Ejaculata , leves aspergine verberat auras.

Arbor adoptivos primo generosior ævo
Accipiat ramos : ut enim sanabile vulnus
Perfacili coit in membris puerilibus arte ;
Sic levis in tenero fit cortice plaga , diesque
Post aliquot trunco coalescit in hospite ramus.

Non quascumque voles plantas tamen excipit omnis
Arbor ad arbitrium ; veteres nec vincere rerum
Fas inimicitias , & conciliare pirosvæ
Quercubus , aut vites oleis , Bacchumque Minervæ.

Natali sata trima loco mutabis , amicam
Arboribus terram & loca commodiora requirens.
Si quæ mutatis vel non comprehenderit arvis ,

114 PRÆDII RUSTICI

Aut enata parum fauste successerit arbor ,
 Insta aliis ; & quære magis cui commoda tellus
 Et cœlum faveant , quàm quæ vel divite fructu
 Nobilior foret , aut viridi speciosior umbrâ.
 Siccior & tepidis humus Austris prona saporem
 Commendat , molem præpinguis & humida tellus.
 Inde petes fructum qualem structura requirit
 Pyramidum , quæ non stomachum sed lumina pascunt ;
 Et quibus ut pictis gaudet conviva tabellis.

Eligitur pomis ager opportunus alendis ,
 Cui Natura magis , rivus quàm ductilis æquum
 Sufficit humorem : loca nec montana recusant ,
 Nec graciles , modò lympa sitim compescat , arenas.
 Attamen ut pomi fœtum sola pingua vulgò
 Degenerem pariunt , hebetantque saporis acumen ;
 Sic ubi sicca nimis tellus erit , arbore passim
 Immatura cadent , & vermibus obsita mala.
 Herbida conveniunt pomis quoque prata ferendis :
 Pomus enim , si nata suis semel hæserit arvis ,
 Agricolaë non curat opem ; sine vomeris usu
 Parturiet fructus , quos mollior herba caducos
 Excipit innocuâ , vento quatiente , ruinâ.

Ficus amat soles , nec apertis creditur agris ,
 Frigidior quâ sævit hiems regione ; sed urnis
 Grandibus impositam , brumâ redeunte , quotannis
 Securam sub testâ ferunt , cœloque redonant ,
 Mollis ubi Boream Zephirus procul egit ad Arctos.
 Nos autem ficum mediis vel ponimus hortis ,
 Aut humiles inter vites nudoque jubemus
 Sub Jove dura pati brumalis frigora Cauri :
 Quamquam confisos nimium deceperit atrox
 Nuper hiems ; & ficus agro defecerit omnis ,

Insolitam secum stragem mirante colono.

Incolumem gremio stirpem quæ terra tepenti
Foverat, in partus ita festinavit, ut arvis
Tristia vix superent tantæ vestigia cladis:
Ficus enim subito ramos adolescit in altos,
Sed brevis est quoque vita: rapit mors alite fato
Præcipiti quidquid partu Natura creavit.

Hunc Fortuna sequi morem consuevit: in altum
Attollit subitis opibus, celerique rotatos
Turbine mortales ab honorum culmine summo
Præcipitat; gremioque novum depromit alumnum
Quem pariter monstret tenebrisque recondat avertis.
Quò fuerat domus editior, graviore ruinâ
Concidit; ut silvis quam demiratus in altis
Umbriferas cedrum tollentem ad sidera frondes
Viderat; ex alio rediens mox orbe viator,
Circumfert oculos; & quæ nemus omne premebat,
Quæritat incassum cedri caput: una supersunt
Arboribus circum laceris vestigia casûs.

Ficulnos memor usque solo defigere ramos,
Elige petrosum collem: loca saxea ficum
Nobilitant. Quamquam cœli plaga mitior ortam
Excipiat, primo tamen indulgere sub ævo
Proderit: idcirco vacua internodia cannæ
Divide; quo capitis quasi tegmine frigoris arcens
Vim gelidam, mollis tutere cacumina plantæ.

Ut festina suos alienis mensibus arbor
Parturiant fœtus, oleum cepasque rubentes,
Rigosumque piper fluvialibus incoque lymphis;
Quo radix animosa suos medicamine fructus
Præcipitet: pullam contra remorabere ficum,
Nascentes primo grossos si decutis ortu:

116 PRÆDII RUSTICI

Nam fecunda novis se fructibus induit arbor ;
Quos improvise nonnunquam frigore Caurus
Occupat , & dulci prohibet mitescere succo.

Mollior est citrus , & magnis obnoxia curis :
Hanc nisi struētilibus tectis & stramine multo
Defendas hiemem contra ; vix frigus acutum
Durat , in apricis quamquam sit consita terris.
Imbellem capit urna capax ; & mobilis arbor
Æstivos medio soles nunc captat in horto ,
Fornicibus nunc sub longis impune furentes
Audit tuta Notos : & cūm riget , atque caducis
Nuda comis deforme caput fert quercus in auras ,
Illæsum retinet citrus aurea frondis honorem ,
Malaque floriferis hærent pendentia ramis.

Lignea quæ citros gestabunt vasa , sub altis
Porticibus , serie longâ spatiisque viarum
Inter se paribus distent ; ut Vere fruaris
Perpetuo : te namque domi si quando tenebunt
Invia vel tellus , aut intractabile cœlum ;
Frigoribus mediis spatiaberis inter odores
Veris , & Autumnī pulcherrima dona , virenti
Poma simul niveosque legens ex arbore flores.

Despectura truces olim nux grandior Euros
Apricis adolescat agris : ibi semina prima
Humidulas depone nuces ; testamque minorem
Subjice ; radicem nascens ut latius arbor
Spargat , & insani quondam vim perferat Austri.

Terque quaterque solum primo nux mutet in ævo :
Nam patriâ veluti procul a tellure juvenus
Crescit laude novâ : teneris sic arbor in annis
Nativo translata solo caput altius effert ,
Et ramos fœtu gravat uberiore comantes.

Laxius inter se distent ; ne tristibus umbris
Vexet , & alterius diverberet altera frondes ,
Depereatque tener per mutua vulnera fructus :
Et quia per vacuum passis amplissima ramis
Funditur , & nocuâ segetes interficit umbrâ ;
Occupet extremos agrorum in margine fines ,
Non conjuncta viâ tamen , aut vicinior urbi ;
Præteriens matura petat ne poma viator ,
Et laceros mutilet saxorum grandine ramos.

Quæ legitur , necdum fisso nux cortice rimas
Egit hians , corium paleis permixta remittet.

Nativo patiere satam consistere fundo
Castaneam ; lutea vel cum tellure revelles ,
Ut scrobibus demissa , novum vix sentiat agrum.

Triticeas inter stet mollis amygdala messes ,
Durus ubi gelidis Boreas non insonet alis ,
Exuratque novo properat quos Vere quotannis
Edere præcipites arbos improvida flores.

Omnis enim verno spes est in flore : tenellum
Hinc solers Natura fovet , ramoque comanti
Et duro calicis munimine vestit ; hiantem
Dein modice jubet explicitas evolvere frondes ,
Nec totos aperire sinus , sed discere sensim
Frigora nocte pati , calidoque assuescere soli.
Interea fructum gremio flos mollis olenti
Educat , & tenero ventos defendit alumno :
Sunt etenim flores velut incunabula pomi ,
Præsidio cui sunt decorique ; nec ante relictis
Officii memores ramis labuntur , apertas
Quàm cum ferre potest fructus jam firmior auras.
Frons remanet , tremulis soles ut temperet umbris.
Quàmvis & cerasos & amicam vinea ficum

118 *PRÆDII RUSTICI*

Accipiat sociasque piros & Persica mala;
Frugiferis tamen arboribus propiora relinques
Arva domo, gregis & populi secura rapacis.

Intactis pirus assurgit liberrima ramis,
Fruondentes vel tonsa comas, brevitate coactâ
Deprimitur; vel per cratem prætenfa, sequaci
Fronde tegit murum, fruiturque calore reflexi
Solis, & artifice decorat pomaria textu.

Seu protensa pirus pictisque simillima flabris
Hæreat ad muros; vincli seu libera tendens
Brachia, crateri similem pendatur in orbem;
Imperia in ramos memor exercere fluentes
Rusticus, attonsis norit quæ gratia ramis;
Quæ potior facies primo formanda sub ævo:
Instar enim pueri, prave cùm fingitur arbos
Junior, in pejus crescit: quod primula peccat
Disciplina, sequens vix unquam corrigit ætas.

Cùm tumet & tunicas nova rumpit gemma, Putator
Nil dubitat fructu quis submittendus habendo
Ramus erit: nodo protuberat ille frequenti,
Alteriusque recens cæsi de vertice rami
Solvitur in flores. Brevior crassusque, ferendo
Par oneri, succo plures alet ubere foetus.

Si pirus irriguis se pumila jactat in hortis;
Provideant patulo crescens ne ramus ab orbe
Exeat, aut muris arbor decedat, acernas
Jussa sequi crates: imprimis fertile lignum
Et qui spem faciunt oculi servantur; inerisque
Et sterilis ferro ramus tollatur adunco.
Talis erit duro nitidus qui stipite sursum
Prosiluit, & mediâ caput altius arbore tollit:
Ne tamen hanc penitus, radix cui prodiga succos

Plenius immittit , pressâ rescindite falce ;
Sed mediam tantum ferro succidite virgam :
Nam sterili pro fronde , caput decisa , feraces
Progenerat ramos nodis ex omnibus ortos.

Non placet attonsa transversus in arbore ramus ,
Ni parat in fructum gravidis erumpere gemmis ;
Fructus enim decet imprimis : sed copia florum
Largior Agricola ne spe deludat inani :
Majores , moritura brevi cum deficit , arbor
Jactat opes. Tu dona bonus suprema recusans ,
Excutes digito flores : quâ fortè remotâ
Luxurie , succo revirescet paupere truncus.
Ad priscum sic sæpe decus laudemque paternam
Emergit fastu domus inclinata reciso.

Infirmis falcem arboribus suppone nivolum
Ante gelu ; strictimque puta , nec plura relinque
Germina , quàm trunci vires patiuntur & ætas.
Vere novo validas contra succoque nitentes
(Ne dubio properent flores educere cœlo)
Attondere juvat , ferroque infringere vires.

Icariæ cum Sol rapidos ad Virginis astrum
Flectet equos , rursus folii tollenda virentis
Luxuries ; succos ut fructibus arbor alendis
Servet , & in sterilem non fundat prodiga frondem.
Altera contineat , manus amputet altera ramos ,
Et pronam ad solem media internodia plagam
Obliquâ falce accipiant : nam plana cicatrix
Rore tumens , gemmas inimico interficit imbre.

Incauto tua carnifices pomaria ferro
Ne lacerent servi , falcem tractare peritâ
Disces ipse manu ; respondebitque labori
Non ingrata tuo pomis felicibus arbor.

Namque meam propter Bliteram, quā mitior ire
 Incipit, & dudum juga per salebroſa volutus
 Præcipites & adhuc pavidas horrore locorum
 Obris aquas remoratus, agris hortatur amœnis
 Felicique frui cœlo; vir ruris amator
 Si quis erat, memini quas impendebat alendis
 Arboribus curas, quàm fauſto fœdere ramos
 Infereret, citros ut falce putaret, odoras
 Me puero gaudente comas attollere terrâ,
 Et plenis portare domum juveniliter ulnis.
 Necdum animo effluxit quàm dulcia poma viciffim
 Arva darent, oleis ut grandibus æmula citrus
 Surgeret, & ramis pendentia mala decori
 Candidulos inter fulgerent aurea flores.

Ille meus pater eſt, quem mors ſæviſſima dudum
 Abſtulit: at noſtrum non illa extrinxit amorem;
 Et patrios revocans mores exemplaſque, Nato
 Quæ præſtat meminiffe magis quàm dicere verſu,
 Non alio, ne Regum equidem de ſanguine malim
 Eſſe ſatum: tanti eſt pietas atque aurea vitæ
 Simplicitas, & nuda fides, lucroſque pudendo
 Pectus inacceſſum, & rigidi mens conſcia recti!

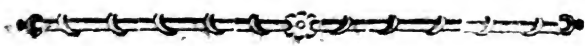
Ut juvat imprimis ſub peſtore volvere tritas
 Uſque fores inopum turmis! ita pagus amicam
 Pauperibus mentem norat, moreſque benignos
 Et promptas ad dona manus; ut quiſquis egentes
 Viderat, aut ſerâ peregrinos nocte petentes
 Hoſpitium, fundata velut ſibi teſta, paternas
 Monſtraret miſeris, peregre vel cunctibus ædes.

Salve care parens, & qui prodeſſe docebas
 Moribus agrorum ſtudio; quod ruris amore
 Nunc uno tenear, procul ambitione remotâ,

Gaude

Gaude si quid adhuc mea curas : plenus amicis
Quæ dederas monitis , fructus non quæro laborum
Quàm mihi quos ruris fert inculcata voluptas.
Si qua fuit quondam te vivo fama , placebat
Illa mihi , quia te pronis recreabat in annis :
Jam me nulla movet quæ te non gloria tangit ;
Natalis nec jam capior dulcedine cœli ;
Teque absente placet tantum mihi Patria , nomen
Quod colit illa tuum , quod me veniente , tuarum
Non oblita mihi laudum præconia pagus
Usque canit , mecumque dolet , mecumque parentem
Luget & ille suum , defensoremque requirit.

ARGUMENTUM

LIBRI VI.

ARBORIS hominisque similes sunt status, vita; variæ ætates; eadem morborum signa; eadem causæ. Idem succi circuitus qui sanguinis. Hujus circuitio-
nis argumenta; physica causa. Aqua, quantum conferat ad nutrimentum plan-
tarum. Limæ in America, arbores ri-
gantis arbitrio fructus pariunt. Humor arborum abundans exudat: hinc Myr-
tha, Thus, &c. ubi de plantarum res-
piratione. Ars eliciendi succos ab arbo-
ribus. Arborei succi usus in Medicina.
Resecandæ radiculae arboris succosioris.
Arbor languens recreatur stercore colum-
bino, &c. Optima plantarum Medicina.
De emendando pomorum colore & sa-
pore. Ludunt in arboribus Agricolaë;
ludit in humanis Fortuna. Varii casus
quibus affliguntur arbores. Fortuiti casus
quos habent juniores arbores. Infestantur
arbores mucore, musco, &c. Arbor ar-
bori innascitur. Viscus, ubi de veteris
Galliæ superstitione, & de Galliæ Chri-
stianæ pietate, Ludovici Magni laudes.

LIBER SEXTUS.

Arborum morbi, eorumque causæ & remedia.

NU NC age plantarum morbos artemque medendi
Exequar, humanâ repetens ab imagine causas
Atque mali communis opem : mortalibus ægris
Arboribusque pares fert vita simillima casus.

Non dispar utrisque habitus : radicibus arbor
Insistit veluti pedibus ; pro corpore truncus
Eminet, & longos fundit quasi brachia ramos.
Arboreas terræ succus pro sanguine venas
Irrigat, & frondes, vitæ fons, manat in omnes.

Spemque metumque facit plantarum infantia, primo
Luxurians & flore nitens juveniliter ævo,
Sed vix stare potens crebrisque agitata procellis.

Lactentem quamquam teneris informet ab annis,
Ætati tamen indulget, ramosque colonus
Non reprimat, donec rigidos imponere mores
Et luxum austerâ compescere falce monebunt
Imperus, & trunci vigor inconsultus adulti.
Arctior effrenos tum disciplina coërcet,
Imperiumque pati ramos jubet, atque figuram
Induere, & curvum vel in orbem crescere tonsis
Frondibus, aut viridem muris prætereundæ scenam.

Indocilis posito demum fervore juventæ,
Subsequitur solers & idonea fructibus ætas :
Arboribus sua nec deest importuna senectus,
Fronde caput nudans, & arans in cortice rugas.
Pallentem notat ora virum, macilentaque membra

124 *PRÆDII RUSTICI*

Longior attenuat morbus : sic arida truncos
Occupat invalidos macies ; aliumque colorem
Ægra trahit ramis pallens languentibus arbor.
Humanos eadem morborum causa per artus
Sævit & arboreas frondes , quas paupere succo
Vix alit , aut nimiâ tellus ingurgitat escâ.

Ac veluti calet indomitæ cùm febris ab æstu ,
Nec capitur venis , mortalia corpora sanguis
Afficit ; & laxis morbi grassantur habenis ;
Haud aliter nimio revolubilis impete succus
Arboreas rumpit venas , residensque latenti
Tabe putrem vitiat truncum ; caput arboris aret ,
Brachia deficiunt , coma defluit , almaque radix
Præclusis alimenta viis jam nulla ministrat.

Succus enim tenues subit abs radice meatus ,
Pervaditque comas ; & vertice lapsus ab alto
Circuit , ac latè plantam defertur in omnem ;
Sanguis ut humanos circumvagus irrigat artus.

Nonne vides stricto compressis vimine ramis
Desuper ut refluo cortex humore tumescit ;
Ut pluvius frondes si tantum asperferit imber ,
Continuo vires arbos animosa resumit ;
Emoriturque trahens ramo quod sæpius uni
Morsibus inspirant animalia dira venenum.

Si facili placet exemplo cognoscere succi
Circuitum reduc's , teneram cum stirpibus herbam
Velle solo : mersæ stirpis pars altera vitam
Ducat aquis , extra cyathum pars pendeat , omnes
Unus alet fatis paribus revolubilis humor.
Præterea si forte (solum mordentibus undis)
Radices arbor nudas ostenderit , unam
Intercide ; novâ stirpem mirabere cæsam
Fronde virere ; licet non altera pabula tellus
Sufficiat , quàm quæ ramis transmittit ab altis.

Succosas ubi cœpit hiems constringere venas ,
Deficiente cibo labuntur ab arbore frondes ,
Hibernoque silent torpentes frigore rami ,
Ligna dum tepidum Ver spiramenta relaxet ;
Atque viâ plantas se liberiore per omnes
Largior effundat succus , quem terra solutis
Collegit nivibus plantisque impendit alendis.
Hinc nova vernantis facies telluris : in herbam
Prosilat alma Ceres , viget arbor , & ubere victu
Brumalem solata famem , se fronde virenti
Induit , & ramis crescens pubescit opacis.

Quâ ratione subit radicem succus , & altas
Invadit frondes , ac rursus ab arbore summa
Ad stirpem refluit (Naturæ arcana) docebo.

Qui cœlum tenet omne , soli quoque permeat æther
Viscera densa ; suo fluidos premit ille liquores
Pondere ; quos sursum , si quæ vacat aëre crasso
Semita , per tenues cogit consurgere venas :
Ut digitos inter mustum prorumpit hiantes ,
Maturas pedibus calcât cùm Vinitor uvas ;
Nec secus ac pannum consurgens unda bibacem
Imbuit , extremo quamvis hunc margine tantum
Contigerit ; montes eadem quo more per altos
Nititur , & vivo juga saxea fonte recludit :
Aut velut in tubulos , circum stagnantibus undis ,
Ascendit liquor ; aëreo sic pondere venas
Succus in arboreas protruditur : intima terræ
Qui calor occultis meat intra viscera flammis ,
Spiramenta soli laxat , succosque tumentes
(Quâ data porta) jubet ligni succedere venis.

Non tamen hæc alimenta caput sublime virentis
Illicis attingent ; almo nisi mixta liquori
Latus humorem fermenta calentia pellant ;
Venaque clusilibus valvis munita regressum

126 PRÆDII RUSTICI

Impediat ; ramos ut terræ succus in altos
 Profiliens alat & truncum frondesque ; novumque
 Eluctatus iter stirpem referatur ad imam :
 Auſtior unde vias iterum decurrat easdem ;
 Atque (perenne soli munus) nova pabula plantis
 Afferat , absumpti reparans dispendia succi.

Ille autem modus ac vitæ divina supellex
 Humanos oculo produnt se teste per artus ,
 Arboreis qualem visum est affingere venis :
 Namque suū semper Natura simillima , textu
 Simpliciore quidem sed non diversa secuto ,
 Plantarum vitam pecudumque virūmque tuctur.

Quis medicas adhibere manus jam nesciat ægris
 Arboribus : neque enim languent , si comoda tellus
 Sufficiat succum , cui sit via libera ramis ;
 Nec subeunt alimenta , nisi fecundior aliam
 Diluat imber humum : siccis hinc frondibus aret
 Quæ nullos bibit orta recens arbuscula rivos ;
 Grandis enim sibi quærit aquas tellure latentes ,
 Altiùs immisissis agro radicibus arbor.

Hinc procul extremis Americæ in finibus , oram
 Æquoream propter , medius sol imminet urbi
 Quam dixere Limam : Phœbo propiore calentes
 Temperat aura dies , quæ frigida manè propinquo
 Spirat ab Oceano : cū Vespere lassā quievit ,
 Succedit variatque vices adversa , nivosos
 Quæ montes gelidosque madens præterfluit amnes.

Perpetuo cives ibi Vere fruuntur ; & annus
 Labitur usque suū similis : silet arbor , amico
 Fonte carens , flores eadem fructusque rigantis
 Agricolaë parit arbitrio ; totumque per annum
 Nullus ab innubi licet æthere decidat imber ,
 Non arent tamen arva siti : sed hiantibus haustam
 Ut puteis lympham multo sudore per hortos

Spargimus ; in rivos ita per fata pinguia ducunt
Flumen ; & arboreos vel aquarum copia fœtus
Quo placet Agricolis maturat mense ; vel anni
Tempus ad extremum lymphæ penuria differt.

Irriguis ergo pirus altera floret in hortis ,
Altera curvatur fructu ; maturaque nullo
Tempore deficiunt sitientes poma colonos ;
Dumque solum movet , aut sarmentâ fluentia cadit
Vinitor , hinc dulces in eisdem sepibus uvas
Colligit , hinc vitis captat florentis odorem.

Felices nimium populi , queis prodiga tellus
Fundit opes ad vota suas ; queis contigit æstas
Æmula Veris , hiems sine frigore , nubibus aër
Usque carens , nulloque solum fœcundius imbre.

Fertilibus gens dives agris aurique metallo ,
Ditior ingeniis hominum est animique benignâ
Indole ; si cuncti recte discuntur ab uno ,
Linguarum morumque sciens , interprete nullo ,
Europæ varias gentes qui nuper obibat ,
Hospes ubique novus , nulla peregrinus in urbe.

Largior irriguo qui succus ab imbre redundat ,
Officit arboribus ; venisque effusus , inertî
Corrumpit carie truncos , aut gibbere fœdat.

Plenior ipsa sibi nonnumquam subvenit arbor ,
Exudans nocuos dirupto cortice succos :
Vere magis ; largum quia Vere tepentibus agris
Evocat humorem radix : hinc myrrha , sacrisque
Thura Deûm quæsitâ focis , sudataque ligno
Felices Arabum ditant opobalsama silvas ;
Hinc Chia lentisci lacrymas habet insula ; saltus
Hinc Calabri rorem stillant , quem frigidus aër
Congelat : e cœlo lapsum plebs credula jactat ,
Æthereamque vocat mannam , memor illius escæ
Quâ Deus errantem loca per deserta tot annos

Abramidum pavit cœlesti munere gentem.

Uberior venis ut pix decurrat apertis ,
 Rusticus heu ! ferro pinum denudat : hiemsque
 Frigida jam nullo defensum cortice succum
 Consolidat ; claudensque vias , queis spiritus ipsi
 Ducitur arboribus , cum respiramine vitam
 Eripit : arbor enim (res non ignota) ferarum
 Instar & alituum , piscisque latentis in imo
 Gurgite , vitales & reddit & accipit auras.

Tutius est australe latus recludere ferro ,
 Atque terebratis humorem educere truncis.
 Nam velut humanum , detracto sanguine , corpus
 Sæpe valet ; nocuum sic justo lætior arbor
 Exonerat succum , sterili nec jam amplius umbrâ
 Luxuriat ; fructu sed curvos ubere ramos
 Deprimit , & dulci commendat poma sapore.

Quare age ne dubita fabrilem adhibere cavandis
 Arboribus terebram , per iter declive canalem
 Insertum ut subeat liquor ; obliquabis adactum
 Altiùs in truncos vulnus ; quâ parte repentes
 Uberiùs stillans arbor spectabit ad Austros.

Inde fluet medicas humor quæsitus ad artes ;
 Ulmeus expugnat febres , sambuceus albo
 Languorem hydropis de corpore pellit aquosum ,
 Fraxineus laterum mollit capitisque dolorem ,
 Atque oculos hebetes acuit , surdisque medetur
 Auribus , & membris abigit lethale venenum.

Est quoque fraxineo sua vis & gratia ligno ;
 Sive fluens sanguis citiorve moranda sit alvus.
 Livida fraxinæ curant quoque vulnera frondes ,
 Et prohibent mordax ne membra per integra cancer
 Latiùs emanet ; nec in intima viscera gliscat
 Mortifero virus fundit quod vipera dente.

Anguibz usque adeo est arbor inimica , sub umbra

Illius ut metuant convolvere corpus ; & orbe
In medio positus serpens , ac frondibus illinc
Clausus fraxineis , hinc prunâ ardente , per ignem
Semicremo fugiens celeres det corpore tortus.

Sanguineum quercus succo stringente fluorem
Compescit : stomachum tiliæ solantur onustum ,
Marcentemque cibus : prunus silvatica pellem
Squamososque gravi prurigne liberat artus.

Nec betulla fluet membris minùs utilis ægris ;
Seu stomacho diros calor erupturus in ignes
Incubat ; infestus renes seu calculus urit.

Humidulos etiam studiosior Anglia flores
Pungit acu , & succum jubet exudare salubrem ,
Mæonios qualem non exprimit ignis ad usus :
Jamque papavereo stillant quæ vertice , guttæ
Ante alias promptum spargunt per membra soporem.

Humor ab arboribus (quoties nociturus abundat)
Detrahitur cuneis pingui sub cortice fixis :
Sed dubiâ veluti dape cautiùs abstinet æger ,
Noxia quàm revomit medicas alimenta per artes ;
Sic nimiam , cæsis aliquot radicibus , escam
Subtrahere , & plantis velut os occludere præstat ,
Quàm nocuos ruptis succos extrudere venis.

Arbor ubi virides pandens lætissima ramos ,
Pauperiem fructûs miserâ compensat inanis
Uberrate comæ , stirpis rescindere fibras
Proderit , & vegetas trunco subducere vires.
Ut cùm luxus iners & dira pecunia sanctos
Fregerunt mores , vitamque licentiùs actam
Ad frugem revocare Deus dignatur ; opimas
Queis alitur vitium , quâ passim densa malorum
Pullulat abs radice seges , succidere primùm
Instat opes , animum dein ad meliora referre ,
Non illaudatos tum demum extundere fructus.

Nunc inopi contra victu cùm pallida languet
 Arbor, & excussas nudato vertice frondes
 Exiit ante diem; morbi radicibus imis
 Semen inest, crassoque tumet stirps obsita limo,
 Qui venas replet & succi commercia tollit:
 Sparge columbinum stercus, quod cæca relaxans
 Spiramenta, vias aperit; succumque redonans
 Arboribus, frondis revocat viridantis honorem.

Sed nulla est hausto potior medicina lyæo;
 Arbor enim lymphæ potrix, moribunda resurgit,
 Vitigeno mutet si flumina cruda liquore.
 Ante alias, ubi languet iners & pallida, vinum
 Si biberit platanus, vires animosa resumit,
 Epotumque merum viridante remunerat umbrâ.

Parcus opum pretiosa nimis qui vina fovendis
 Arboribus negat orta; suo quam pondere pressus
 Dives olivarum cumulus desudat, amurcam
 Stirpibus effundet; vel quo præsentius ægris
 Auxilium nequeat dare plantis, rure domique
 Sordida quæque legi jubeat sale plena feraci,
 Qualia sunt soleæ veteres, & quidquid equorum
 Curator refecat summis ex ungibus, ossa
 Trita minutatim, plumas spolumque ferarum,
 Atque columbinum stercus, cineresque marini
 Roris; & in grandes hæc ingerat omnia cupas,
 Ac demersa diu pluviali maceret undâ.
 Ægra salutifero potu recreabitur arbor;
 Altius assurgent herbæ; meliusque nitebunt
 Purpurei flores: caput in deforme tumentes
 Vix olitor cepas agnoscet, & allia, quæque
 Cætera nitratis continget oluscula lymphis.
 In nitro vis omnis humi est; nullaque gravatur
 Fertilitate, sales si quos absumit, amicâ
 Restituas ope: quæ ruris mihi summa colendi est.

Interdum variis Natura coloribus ultro
Ludit in arboribus, mixtum candore ruborem
Fructibus appingens: faciles imitabere lusus,
Multicolor verno si tempore succus aquarum
Irriguos tingat latices quos ebibet arbor:
Pomaque dulciculum referent mellita saporem,
Indideris si mella cavo fragrantia trunco.
Hunc adeo in geminas aude diffindere partes:
Quæ mediâ penitus latet arbore, tolle medullam;
Atque salutare succos & dulcia supplens
Mella, fimo tinctum bubulo circumline vulnus,
Mollibus incingens vinclis tegumenta; recentem
Ne plagam Boreas vel sol æstivus acerbent.
Quos ultro fert nata recens arbuscula ludos,
Non patitur veteris trunci morosa senectus.

Ludit & in tiliis ars ingeniosa colentum:
Arbor enim primo docilem se præstat in ævo;
Et testudineum teneram si flectis in orbem,
Curvatumque solo caput obruis; ire deorsum,
Atque vicem stirpis fungi mirabere ramos:
Hæc nova cum radix genitalibus hæserit arvis,
Eruitur vetus; inverso consistere trunco
Jussa, suos effert arbor pro vertice nudos
In sublime pedes: rami tellure sub ima
Mutatis serpunt vicibus, stirpique rependunt
Aëriæ primis alimenta recepta sub annis.
Stirps autem virides nova per miracula frondes
Parturit, & flores, & quam corroserat ante
Vermis edax, jam nunc apis ambit murmure blando.

Quæ summos Fortuna levis transmutat honores,
Rebus in humanis ita sæpe jocatur; humique
Prosternit capita alta virum; subitisque vicissim
Divitiis humili natos de plebe supremum
Evehit ad decus: elato sed vertice quamquam

Sidera contingant , & obumbrent omnia luxu ;
 Quæ primæ remanent stirpis vestigia , linguas
 Mordaces acuunt ; & non sua comicus actor
 Ornamenta gerens risus movet ; attamen umbram
 Illius ac tegmen captant ; & plebis opertum
 Exuviis , cultu reverentur suppliance truncum.

Quid varios , quibus est arbor obnoxia , casus
 Enumerem : tristi nunc grandine vapulat , acri
 Nunc perit uita gelu , villo nunc tabet edaci.

Durior abruptis lapidosæ grandinis ictus
 Dissipat humorem venis ; & hiantibus arbor
 Livida vulneribus , fædo mox tubere passim
 Prominet horridior , neque fortus educat ullos ;
 Saucia frondator nisi tollat ligna , novisque
 Nudatum jubeat truncum revirescere ramis.

Grando minus damnosa cadit , cum forte recenti
 Imbre madens hebetem cortex jam flexilis ictum
 Emollit : tanti est violento posse furori
 Cedere , nec semper rigidas opponere vires !

Arboribus contra clades suprema paratur ,
 Cum pluvios gelidi vis frigoris excipit imbres.
 Arboreas aqua vineta gelu sub cortice fibras
 Dissecat ; in numeris quo more fatiscere rimis
 Cogit , & in varias solvi vas fictile partes.

Tanta potest vis esse hiemis glacialis , in imas
 Arboris ut penetret venas , alnumque liquorem
 Congelet : hinc nostros & nux & oliva per agros
 Interiit ; Brumæque truci vix restitit ilex.

Si placidum servarit hiems moderata tenorem ,
 Læsa cadit nemorum coma : sed radicibus imis
 Defendens humus alma gelu , Borealibus ultro
 Frondis inane decus ventis permittit & umbras ,
 Quas mox restituet Zephyris Ver molle reductis.

Durior ætivo flagrat cum terra calore .

Arboribus justum non sufficit arida victum :
Occupat hinc ramos macies infesta ; caducis
Inde comis , silvas jures spoliasse Decembrem.

Felices populi , medio quibus orbe perennes
Sol cum nocte dies æquat ; semperque virentum
Frons nemorum toto manet inviolabilis anno :
Ille nisi decor assiduo vilescat ab usu ;
Et placeat magis alternâ vice frondibus arbor
Nunc spoliata suis , iterum nunc Vere renatis
Læta comis , cum tempus eget frigentibus umbris.

Ægra vetustatis cariem si traxerit arbor ;
Ulcus hians ventis aperi Phœboque medenti ,
Largaque diducat truncum fissura patentem ;
Ut penetrent intus sol & perflabilis ær ,
Qui putre consolident corpus ; ne pestis in altos
Effundat totâ se latius arbore ramos.

In teneris etiam plantis primordia vitæ
Difficiles tentant morbi ; seu siccior æstas
Incubuit , vel frigus iners , aut largior imber.
Sæpe viatoris quassat manus improba truncum
Imbellem ; stirpes fossor vel talpa fatigat :
Cinctaque ni tortis arbuscula sentibus horret ,
Capra venenatos dentes in cortice figit.

Præmatura novis , casu damnosior omni ,
Fertilitas nocet ipsa piris : quot hiare tenello
Aspicias in ramo flores , tot signa salutis
Afflictæ , tot certa vides præfagia mortis.

Pallet ubi viridi frons cortice ; quæritur imâ
Sub tellure mali labes ; nudataque radix
Purgatur : sed cum cœpit pigrescere cortex
Aridus , invalidæ vix auxiliabere plantæ.

Mucor (si qua fides acuenti lumina vitæ)
Fungorum genus est ; fixum quod in arbore venas
Occupat , & ramos inimicâ tæbe peresos

Interimit ; succum villo quoque muscus edaci
 Subducet , ferro nisi tollitur horrida labes ,
 Cùm maduit longo cortex purgabilis imbre.

Tortilis arborum velut arcto compede truncum
 Implicat & frondes hedera ambitiosa per altas
 Indecores pomis audet miscere corymbos.
 Hanc , ubi rugoso prium se cortice fundit ,
 Tolle , prius morfu quàm se circumliget unco
 Arboribus summis ; alienoque ubere pinguis
 Emaciet , strictosque premens necet improba ramos.

Erucas quæ fila vomunt , vincloque tenaci
 Involvunt plexas , sobolis cunabula , frondes ,
 Et lethale comis aspergunt virus adefis ,
 Exime post imbrem : labor haud operosus ; in unam
 Tum coeunt pigro torpentes frigore molem.
 Formicas abiges , vini si face , vel acri
 Arboris obsessæ truncum contingis aceto.

Sæpe vel innatus vel ad interiora medullæ
 Vermis iners molitus iter , furit arbore totâ ;
 Brachia ni ferro cædas infesta , priusquam
 Tristitia vicinos lædant contagia ramos.

Dum volucrum genus omne lares suspendit opaca
 Fronde super ; picus rostro prædura laceffens
 Robora , securos mediâ cavat arbore nidos.
 Insidias meditare , brevem cùm picus in orbem
 Finget opus ; resonisque dolens gemet ictibus ilex.

Fur veteri quondam silvâ cùm fortè lateret ,
 Contemplatur avem ; solidoque cubilia ligno
 Fossa videns , vir ad omne nefas celer , altiùs acto
 Obstruit angustos aditus & limina ferro ;
 Suspensam foribus gaudens lugere volucrem ,
 Et sobolis tristes audire & reddere questus.

O Natura potens & rerum provida ! picus
 Per nemus omne volans operosam viribus herbam

Attulit, & nidos ferro referavit abactō.
Obstupet atque suæ latro non immemor artis,
Gramine (quo pullos genitrix a morte reduxit)
Utitur ut portis clavos ad furta reflexos
Excitiat, tacitoque feras a poste revellat.

Arboribus nova sæpe tuis innascitur arbor,
Naturæ non artis opus; seu fertile semen
Fronde sedens volucris laxâ profuderit alvo;
Molliculus trunco patitur quod in hospite cortex
Radices agere, atque alieno vivere succo.
Sic croceos passim muris erumpere flores
Proceraque humiles in turre virescere plantas
Aspicimus, semen genitale ferentibus auris.

Arboreæ vitio venæ seu ductilis humor
Degeneres ramos & prodigiale virentes
Parturit, utiliter peccans: hinc namque colonus
Edidicit truncis peregrinum includere germen.

Ipsa suis viscum ramis ita seminat ilex
Dissimili qui fronde viret. Nil Gallia majus
Nil habuit quondam quercu sacratius illâ,
Divinum partu tulerat quæ divite viscum:
Et quamquam nemore ex alto qui fausta tulissent
Ligna domum, nec dira sibi gregibusque timerent
Toxica, nec gravidis inimicos messibus Austros;
Germina sacra tamen ritu demessa paterno
Per Druidas templis in publica jura locabant.
Ergo novo surgente die, crescentia postquam
Cornua jam sexto Phœbe reparaverat ortu;
Nobilitas cum plebe, viri cum matribus ibant
Quò sua per lucos, per & invia saxa vocabat
Relligio; sacrum refecabat ab arbore ramum
Aurea falx: neque enim ferro violare licebat.
Candenti præcinctus erat quâ veste Sacerdos
Excipiens viscum, populo plaudente, sub ipsâ

136 PRÆDII RUSTICI

Grandia taurorum mactabat corpora quercu ,
Ausus & humano cultros fœdare cruore.

Parce Deus ! neque dira luant commissa parentum
Sæcula servasti quos in meliora Nepotes :
Numina vana colens , legumque oblita tuarum
Gallia si tantis potuit succumbere culpis ;
Non alia est ritus quæ gens exuta profanos ;
Servierit Cœlo melius : non sceptrâ suosque
Fortius est tutata lares , quàm Numinis aras.

Nostris Pontificum Romana potentia donis
Regna suæ ditionis habens , dat jura per urbes
Aufonidum , solâ quas Relligione tenebat :
Divini cui cura gregis commissa Sacerdos
Maximus , imperii summos ut haberet honores ;
Pastorale pedum sceptro mutavimus aureo.

Quid loquar emensum pelagus , veteresque triumphos ;
Gallia juratis olim cùm tota sub armis
Ibat ; & augustæ Regum quoque prodiga vitæ ,
Victrices Solymæa cruces per regna ferebat.

Gallorum non ille animis excessit avitæ
Relligionis amor : Christo trans æquora Magnus
Militat extremas Lodoix Orientis ad oras ;
Vastæque sulcarunt jam sæpius æquora naves ,
Militibus fœtæ , Jesu qui signa secuti ,
Emenso terræ revolubilis orbe (salutis
Pignora sacra) Cruces , non gallica Lilia portent ;
Templa Deo statuant , non propugnacula Regi ;
Et victos Christo populos cœlestibus orhent
Divitiis ; nec opes referant , quæ cætera cogunt
Navigia extremos Sinarum accedere fines.

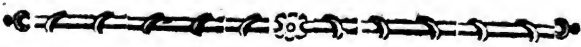
Muneris & Lodoice tui est , quod nulla supersunt
Hæreseos monumenta ; novos quod Gallia ritus
Dedidicit : nostras quod rursus Erinnyes in oras
Ausa subire , nigro caput ista recondidit Orco.

Post longam regum seriem , post sæcula patres
Crediderant cultus aboleri posse profanos ;
Et laudum sibi visa seges satis ampla , vel unam
Restituisse Deo & priscis altaribus urbem.

Iussit , & imperio Lodoici tota nefandis
Templa sacris addicta ruunt ; totidemque diebus
Exequantur humi , quot desudaverat annos
Hæresis usa dolis , ferroque armata rebeli ;
Ut populos olim patriis averteret aris.

Una fides animis , cultus concordibus idem
Insidet , & veterum tibi , Gallia , nulla timorum
Causa subest : quondam exitium quæ pœne supremum
Intulit armatis in mutua funera Gallis ,
Hæresis emoriens supremos ecce furores
Efflat ; & ex altis fumantia tecta Cebennis ,
Templaque sacrilegis data flammis , corpora diris
Cæsa modis , uno plures in funere mortes ,
Barbaraque & sævis olim vix nota Tyrannis
Supplicia ostentans , consolaturque dolorem
Ipsa suum ; jamque oblitis facit impia Gallis
Utile , sed veterum documentum triste dolorum.

Perge ? novus labor ecce manet te , maxime Regum ,
Da populis stabilem fortunam : Gallia solam
Se timet , & scissos studia in contraria cives.
Effera , quæ tantum valuit suadere malorum ,
Hæresis una potest veteres renovare tumultus :
Illa voluptatis quondam spirabat apertas
Blandior illecebras ; mutato nomine larvam
Induit ecce novam ; vultus mentita seniles ,
Austerosque foris habitus : non invia telis
Est tamen illa tuis : veteres quamquam advocet artes ,
Et se mira recens Proteus transformet in ora ;
Sævaque nunc tigris fiat , vel amica luto sus ;
Nunc vario sese tortu plicet ; atque severis
Sæpius è manibus tibi lubricus excidat anguis.

ARGUMENTUM

LIBRI VII.

VITÆ rusticæ commendatio. Anni initium : quatuor anni partes. VER. Aranda tellus verno tempore. Curanda prata. Sartura segetum. Bombices. Lanæ tonsura. Agrorum iteratio. Fenisecium , ubi de morte Delphini Ducis Burgundiæ. Fenile. ÆSTAS. Agrorum tertiatio. Vinearum pampinatio. Seges a rubigine tuenda. Messis , ubi de grandinis depopulatione. Paganatia : choreæ ; convivia ; spectacula.

LIBER SEPTIMUS.

VER & ÆSTAS.

A N N U S Agricolis ordo breviorque laborum
Summa mihi tradenda, prius quàm singula versu
Persequar : in tenues ruris descendere curas,
Si piget, hanc mecum saltem cognoscite partem,
Qui colitis pingues operis venalibus agros.

Id solitum vobis nunc incusare querelis
Sidera, nunc sterilem falsis incessere terram
Opprobriis; quòd cesset iners, lassataque raras
Jam pariat segetes : atqui nec sidera cœli
Mutavêre vices; neque post tot sæcula mater
Alma virûm senio tellus effeta quievit:
Sed cultu viget, æternam sortita juventam;
Et curis hominum jugique exercita ferro,
Primævas reparat vires; nec inertior annis
Dedidicit veterem, nostro sed crimine, laudem.

Quæ manibus sulcare suis gens prisca solebat,
Nos avidi fructûs, imprudentesque laborum,
Horrida furaci permittimus arva colono;
Nec pudor est Dominum servos audire docentes,
Usque novos tentare modos, artemque colendi
Non nisi per grandes peccando discere sumptus.

Ingenium misere torquemus, ut æquoris æstum
Astrorumque vias studio speculemur inani.
Quâ sine deficerent viduæ cum civibus urbes,
Frugiferæ cultura jacet telluris : & unum
Scire pudet, tacito sequimur quod ruris amore;

Et quo regna solent armis opibusque vigere.
 Alter enim culto census nec certior agro,
 Militiæ potior neque disciplina : perito
 Miles ab Agricola fit strenuus atque laboris
 Et famis ac brumæ patiens : agrestibus olim
 Roma viris orbem domuit : duo fulmina belli
 Scipiadæ coluere solum , glebasque ruebant
 Quâ versæ cecidere manu Carthaginis arces.

Non alia est sceleris magis expers vita , beato
 Quàm quæ rure piis agitur longæva colonis ,
 Ambitione procul , miserâque cupidine lucri.
 Hinc hominum patrem , mundi Deus auctor , agrestes
 Edidit inter opes : retro labentibus annis
 Aurea si qua dedit mortali sæcula genti ,
 Agricolis fluxere viris ; atque illius ævi
 Si qua relicta manent vestigia , rure supersunt ;
 Floret ubi sacra Religio , cultusque supremi
 Numinis ; unanimes ubi cernitur inter amicos
 Nuda fides , hostes inter placabilis ira.
 Hic tenui victu studioque laboris aluntur
 Justitia & pietas : irritant oppida luxum ,
 Luxus avaritiam : scelus hæc prorumpit in omne.

Quare agite , antiquum patrii revocemus amorem
 Ruris ; & Agricolas artem doceamus alumnam
 Virtutis , fidei comitem , morumque magistram.

Mobilibus sunt qui numeris inflectere vocem ,
 Plaudere qui pedibus choreas , qui cædis amantes
 Formantesque manus in mutua funera , promptam
 Heu ! nimium ferro monstrent accersere mortem.

Ruris ut ipsa suo quoque disciplina magistro
 Gaudeat , & campis sua sint præcepta colendis :
 Quæ veniunt properanda novo jam Vere , quid æstus
 Autumnusque monent , quos rure domique labores
 Agricolis permittit hiems ignava , docebo ;

Annua per varias partitus tempora curas.

Æterno postquàm soboles æquæva parenti
Induit humanos artus , promissaque terris
Auxilia , rectum mortali corpore Numen
Attulit ; ex illo nobis revolubilis annus
Incipit : effundens primum quâ luce cruorem
Inginitas homini Deus abluit hostia labes.
Inde resurgentis numerant primordia mundi ;
Et novus a Christo sæclorum nascitur ordo.

Naturam sequar ipse ducem ; cœlumque recludens
Torpentesque sinus terræ , referabit & annum
Purpureis mihi Ver manibus ; viridemque juventam
Ante canam , tristis memorem quam tarda senectæ
Tempora : nam quatuor divisus partibus annus
Humanæ perfectæ refert imitamina vitæ.

Vere renidentem credas juvenescere mundum :
Germina vitali turgent lactentia succo :
Nata recens , ac mollis adhuc , & roboris expers
Audet humo vix stare seges : ridentibus agris
Blandior arridet Zephyrus ; pennâque jocanti
Mulcet odoratos flores , queis picta decentes
Terra sinus , jam tum messi præludit opimæ.

Fortior & plenis adolescit viribus annus ;
Cum gravis exacto jam Vere reducitur æstas.
Maturus fructu dein uberiore decorum
Attollit caput autumnus ; Brumæque nivalis
Denique canities & frigora pigra sequuntur.

Ergo ubi jam propior gelidas ablegat in Arctos
Sol hiemem , & nudis frondes Ver mite redonat
Arboribus , viridique refert sua gramina terræ ,
Atque suos avibus cantus , sua gaudia mundo ;
Rusticus hiberno jam non piger igne , ligones
Expedit ; & terræ florentis imagine gaudens ,
Arva colit , cultuque novos superaddit honores ,

En tumet, & gravidas laxato cortice gemmas
 Palmes agit: teneras evolvens vinea frondes
 Nascentem jam tum monstrat tibi, Vinitor, uvam
 Sollicitatque tuas præfenti munere curas;
 Ut sepem repares, alimentaue pinguia ferro
 Elicias, fodiens circum, natosque revellens
 Abs radice rubos & iniqui graminis herbam;
 Quam nisi fumosis siccam procul ignibus uras,
 Radices iterum terris ager, atque per omnem
 Latius effunderet sese vivacior agrum.

Intermissa boves redeant ad aratra, novales
 Prosubigant, dum mollis ager, facilisque moveri,
 Non pluviis tamen udus aquis; ne crassa revellant
 Terga soli; quas dein glebas nec vomer aratri,
 Nec pluviæ Zephyrique putri tellure resolvunt.

Difficiles cum jam primis a mensibus anni
 Sulcat Arator agros; hominumque boumque labores
 Sæpius explora: tunc demum intellige crudi
 Nil superesse soli, cum scissa per æquora campi
 Inferitur sine vi transversis pertica sulcis.

Hiberno dum pigra gelu silet herba; soluti
 Prata terant impune boves; sed Vere renascens
 Gramen ubi flores intermicat, udaqve verno
 Prata colore rubent; procul hinc herbosa secundum
 Flumina pascatur gravior pede taurus inertis,
 Nec calcet spes ipse suas cum mollibus herbis.
 At neque certa legat, floresque Puella per omnes
 Erret, & instabilis nunc hos nunc demetat illos,
 Nunc omnes effundat humi; violasque perosa
 Quas habet in manibus, cupido molles hyacinthos
 Ungue petat, tenerasque vago pede proterat herbas.

Unus erit verno qui tempore prata colonus
 Ambulet, ut juncos ima de stirpe revellat,
 Ac lapides, & si qua jacent obnoxia falci,

Amoveat; nudæque ruens telluris acervos,
Æquet humum dorso quam deformavit iniquo
Effodiens hinc inde cavos sibi talpa penates.

Ipsa etiam senio (nisi vis humana resistat)
Degenerant quæ prata fimo recreate; situmque
Et veterem campi maciem superate colendo.
Atque ubi nil profunt sterili lætamina fundo;
Jam neque rivus aquis juvat auxiliaribus herbam,
Invalidis juncos inter quæ stirpibus ægre
Profilit, & rarâ brevis interlucet aristâ;
Prata lacertosi subigant ignava juvenci:
Altiùs aut palam nitens pede Rusticus arvis
Imprimat, & versis cœlo radicibus, herbam
Extirpet penitus. Mutato semine terra
Triticeas alet ingenti cum fenore messes,
Atque iterum veteri se lætior induet herbâ.

Arenti quos prata bibant æstate, parabis
Ante diem rivos; & decreſcentibus alveis
Arboreæ frondis tenues imitabere ductus.
Aspicias ut vena fluat e majore canales
In minimos, frondemque liquor prorepat in omnem:
Editiore loco sic grandior alveus amnem
Accipit, ac rivis hinc inde minoribus undam
Dissipat, & late sitientes irrigat herbas.
Sparge fimum, sublimis ubi se campus ad Austros
Erigit: hinc imber pluvius rivique cadentes
Acclivis alimenta ferent pinguiſſima terris.

Te quoque Vere manent tua cura, tuique labores,
Villica: jam levibus seges edita fluctuat Euris:
Sed steriles unâ lappæ crevere; tenellam
Jam Cererem lolium infelix & avena fatigant.
Femineam tecum rape matutina cohortem;
Herbosam ferro segetem rimare; nec agro,
Quos legis, hinc illinc temere disperge maniplos;

144 PRÆDII RUSTICI

Cultori sed dona suo quæ terra remittit
Fer stabulis ; durosque boum miserata labores,
Fac niteant herbis segetes taurique revulsis.

Altera sollicitis impendet cura Puellis ;
Morus ubi paritura novam bombicibus escam
Evolvet tunicis folium ; tepidoque monebit
Ova fovere sinu , tenuesque excludere fœtus ,
Cunctaque lanivomæ provisa reponere genti.

Ergo victa situ renovant tabulata ; fenestras
Occludunt Austros contra ; mensisque paratis
In testudineos , spatîs æqualibus , arcus
Inflexunt sarmenta ; quibus dein ordine pulchro
Serica fornicibus suspendat stamina bombyx.
Tum procul infestos curant avertere mures ,
Ne penetrare domum thalamisque adrepere possint.

Maurant hæc cuncta , brevem dum luminis usum
Accipit , & primos tenui dans corpore motus ,
Opportuna , cibi parcus , facit omnia vermis.
Nam mensas cum dein late diffusus in omnes
Crevit , & arboreas properat depascere frondes ;
Vix operi & gregibus satis est domus omnis alendis.

Proceras spolient moros , provisaque servant
Sub tectis alimenta ; nigram cum densior aer
Cogitur in nubem ; pluviosque recolligit imbres,
Sedula bombycum custos operumque magistra
Frondea quæ saturis dispensas pabula mensis ,
Thisbeam ne carpe comam , si fortè madebit ,
Vel matutinis pallefcet adusta pruinis :

Sed siccam viridemque aliâ præcul arbore frondem
Dum repetas ; suis exiguas de tergore partes
Ure foco ; pinguique leva jejunia fumo ,
Occulte medicans , & nubila tecta vaporans.

Projice si qua jacent defuncta cadavera ; diramque
Anteveni , thalamos mutans & stramina , cladem.

Arrosam

Arrosam quoties frondem dejectaque mittes
Purgamenta solo ; viridem superinjice morum :
Si quis enim folium vermis latet inter adesum ,
Emergit stimulante fame ; morumque recentem
Occupat ; & mensis cum fronde reponitur altis.
Atque ubi jam brevior locus est, populumque frequentem
Vix capit ; in varias hinc illinc tota cohortes
Gens habitet : primum qui devicere soporem
Bombices aliis thalamis , aliisque recumbant
Quos iterum premit alta quies : quos ultimus urget
Somnus , ad extremas epulas operumque laborem
Invitans residues inter sarmenta locabis ;
Queis saturi adrepant & fila sequacia ducant.

Cætera dum vires reparant animalia , noctem
Somniferam bombix oculis non accipit unus.
Vita brevis quater ignavum per membra soporem
Irrigat : erectâ placidus cervice quiescit ,
Immotusque manet , donec lux tertia longum
Excutiat tandem pigro de corpore somnum ;
Evigiletque famem : vacui jejunia ventris
Sedat ubi bombix , tabulata per omnia lenis
Fit strepitus ; qualem audimus , cum nube soluta
Depluit , & surdo strepit altum murmure testum.

Jam satur , & vitæ bombix pertæsus inertis ,
Cogitat exequias , & quod struat ore sepulchrum
Lanivomo : plexos croceo dans corpore tortus ,
Opportunam operi sarmenta per ardua sedem
Occupat ; & crassum ramis intexere filum
Incipit , egregii fundamina prima laboris.

Tranquillos sine nube dies orate Puellæ :
Nam tenebris si forte minax horrescit Olympus ;
Et vasto quatitur tonitru , quo mœnia mundi
Disiluisse putes ; bombix perterritus altas

Continuo sedes atque interrupta relinquens
 Stamina, sub foliis latitat, nec fila retexit.
 Amplius, ignavâ moriens formidine lethi.
 Ignoscenda quidem tinea formido; virorum
 Si stupeant simili bombicina corda pavore.

Ergo serenato dum lux micat aurea cœlo,
 Pendulus alta super bombix tabulata laborem
 Insistit; mediûsque brevi se carcere claudit,
 Ditis opes uteri fundens, ovique figuram
 Sedulus effingens opifex; & stamine quamquam
 Ipse suo tegitur; tamen, ut cum vitrea piscis
 Stagna fecat, mediûsque natans apparet in undis:
 Atria sic primum bombix per virgea filum
 Intus ubi regit ore, potes spectare viarum
 Circuitus quos mille legit, quosque orbibus orbes
 Impiger agglomerat; nebulâ dum clausus opacâ
 Denset opus, quod dein tranquilla per otia complet,
 Dives inexhausto mittens e pectore vellus.
 Quos oculis jam non licet observare labores,
 Arrectâ vigiles explorent aure Puellæ;
 Et cum facta quies operum est, intusque filetur;
 Protinus avulsos ramis flaventibus undâ
 Folliculos fervente doment, vel sole perurant;
 Carceris ante sui capiant quàm tædia vermem.

Namque terebrato bombix erumpit ab ovo,
 Impatiens reddi luci, cupidusque videndi
 Adnatas humeris alas, adjectaque fronti
 Cornua, & in volucrem versæ miracula formæ.
 Sed non tanta novis tamen est fiducia pennis,
 Ausit inexpertas ut tollere corpus in auras:
 Obstupet ipse suû memor, & stridentibus alis
 Papilio fremit attonitus, nec pabula curat,
 Jejunos stat pulla super velamina, mortem

Opperiens ; vel , sola sui solatia lethi ,
Consortem thalami petit ; & ne perditâ secum
Intereat prorsus generis spes tota , supremis
Admittit venerem curis , partuque soluta
Fœmina perpetuam reparat post funera gentem ,
Ovaque venturum servanda relinquit in annum.

Fumosis currente rotâ quæ duxit ahenis ,
Aurea sole procul dum fila recondit , opesque
Villica miratur fortunatosque labores ;
Gaudet & ipse novo quoque vellere Rusticus , aurâ
Jam tepidâ lanam tondens , oviumque quotannis
Munera diripiens , & terga feracia nudans.

Interea terras iterum molitur aratro ;
Falciferas herbosa manus dum prata reposcant ,
Cum fenum Zephyris jam lene moventibus undans
Fluctuat , & gravidis nova semina dissipat agris.

Mollior herba licet grandem micet inter avenam ,
Flosque recens niveo mixtum candore ruborem
Explicet ; immitis secat omnia Messor ; & uno
Procumbunt & flos tener , & rude gramen ab ictu :
Sic morimur fœdique Senes , Puerique decori :
Nobile plebeiumque caput sic subjacet atræ ,
Quâ vitas hominum Mors demetit impia , falci.
Fenifeca in cumulos prostratam congerit herbam ,
Confundens nitidos vili cum gramine flores :
Sic ubi Mors pede proruerit Regesque superbos ,
Agricolasque humiles ; & Principis atque coloni
Indistincta jacent communibus ossa sepulchris.

Hei mihi cur Regum memini Mortisque ! cruentum
En redit in vulnus nondum bene sana cicatrix ;
Nec nisi flere juvat , quoties funesta recurrant
Tempora , quæ tantos Gallis fecere dolores.

Funereo plenas luctu grassata per urbes ,

G ij

Majus adorsa nefas , sacram prorepfit in aulam
 Impia Mors ; & dum peragit Sol annuus orbem ,
 Delphini periere duo ; senisque diebus
 Interiit tenerâ Sponsus cum Conjuge ; Natus
 Defunctum spatio sequitur propiore Parentem ,
 Atque uno Conjux & Vir jacuere feretro.

Afflictas jam dira fames & flebile bellum
 Morborumque cohors viduarant civibus urbes.
 Publica fata dolens Princeps Burgundius ultro
 Se nova divinum quæ flecteret hostia numen ,
 Devovet. Audisti Deus ! at si lenior esse
 Funere debueras , populo quid obire volenti
 Parcere , nec tantam numero pensare ruinam ?

Irarum satis est : armatam in vulnera dextram
 Siste ; novoque , Deus , ne funere funus acerba ;
 Et totam penitus nisi mens exscindere gentem ,
 Uni quod superest capiti , quo vita salusque
 Publica jam dudum pendent , placatior uni
 Parce Deus ! tuque , ô Lodoix , qui magnus in armis ,
 Major in adversis Numen nunc rebus adoras ,
 Macte animis , & quam partitur Gallia tecum ,
 Tristitiam fortis compeſce ; tuoque dolentes
 Ne populos mœrore grava : solatia nobis
 Si qua licet sperare , tuum est adhibere : Nepotis
 Germen adhuc de stirpe manet , spes altera Regni ;
 Solvitur in lacrymas puer orbus utroque parente ,
 Adrepiſſique tuis genibus suspiria ducens.
 Non intellectum satis heu ! tu comprime luctum ;
 Amplexare fovens gremio ; nec amica , sereno
 Si potes ore , nega blando Pater oscula Nato.
 Restat & ille tibi patrias formandus ad artes
 Imperii : notos iterumque iterumque labores
 Aggredere ; & magnas animo spes concipe : Natus

Namque tuus si tantus erat, si major eisdem
 Exemplis monitisque Nepos excultus; avitæ
 Quantus erit Pronepos virtutis tertius hæres.
 Sint satis hæc; ô Musa! graves e corde dolores
 Si nequeas, fletus oculis absterge, tuosque
 Fenifecas & prata sequens operosa, labores
 Parva per ingentes solatia quære dolorum.

Post aliquot soles, furcâ quod sæpe bicorni
 Versatum, jam nec viride est, nec sole perustum
 Siccatumque nimis, sub tecta reponite fenum:
 Lanigeras neque enim pecudes, operumque solutos
 Dura fames adiget tauros contingere morsu
 Gramina, quæ longis exsucca caloribus arent.
 Quæ verò nondum satis insolata recondes
 Imprudens, subitis pariunt incendia flammis:
 Hos stabulis ignes, hæc tanta pericula tectis
 Villicus amoveat, nudoque sub æthere fenum
 Coniferos struat in cumulos; ut ad intima metæ
 Non penetret, sed per latera inclinata relabens
 Imber humi cadat, & perflabilis avolet humor.

Amnis ubi ruit exundans, & pabula lymphis
 Spurcat arenosis; inimicam dentibus escam
 Rejjicies; nisi quod pluvius peccaverit Auster
 Emendet, fenumque novo detergeat imbre.

Sub juga coge boves iterum, pratoque relicto,
 Transversis campum sulcis inverte, priusquam
 Respuat, æstivo dein tempore durus, aratrum.

Ingredere & rursus vites, primoque sub ævo
 Mollibus exturba digitis, quæ plurima circum
 Stirpis in exitium crescunt, matremque fatigant
 Germina: sic viti nullo clementius ictu
 Consulitur; luxurque & inanis tollitur umbra.

Tunc etiam memor arboreos invisere fœtus,

G iiij

150 *PRÆDII RUSTICI*

Quæ ramos vitiosa gravant , interlege poma .

Lactenti cùm fruge tumet , rubigine messis
Læsa perit , tenui si forte supervenit imbri
Flammigero sol axe furens ; seges uda priusquam
Excutiat rorem , vento perflata salubri .

Agricolæ longum bini protendite funem ;
Frugiferumque cito campum decurrite passu ,
Atque flagellantes spicas , Austrumque silentem
Verbere supplentes , inimicam avertite pestem .

Dein ubi maturis tellus albescet aristis ,
Dulcior Agricolas toto labor orbe manebit .
Nascitur alma seges cœlo sub utroque ; suusque
Ut calor Ægypto , Thracibus sic frigora profunt ,
Ubere ditat enim fœtu vis utraque terram ;
Et quæ delicias vitæ mortalis in omnes
Partitur Natura plagas , dedit omnibus agris
Triticeas , alimenta virûm communia , fruges .

Flavis ergo seges cùm fluctuat aurea campis ,
Demissumque caput gravidis inclinat aristis :
Accingunt operi sese matresque virique .
Ac velut in magnis patriæ gentisque periclis ,
Dira tubæ cùm bella canunt , ruit omnis in hostem
Miles , & armatis viduantur civibus urbes :
Sic ubi procera pendens ex arbore , rauco
Messores arguta vocat stridore cicada ;
Falcibus armantur , camposque resecta per omnes
Procumbit seges , & primo nascentis ab ortu
Solis ad occasum requies vix ulla laborum est .
Temperat æstivos prædæ spes blanda calores ,
Et medio licèt orbe furens messemque virosque
Torreat , ac membris sudorem abstergat , & idem
Eliciat Phœbus ; non umbram & mollia captant
Frigora Messores , etiam cùm fessa diurno
Membra sopore levant : nudo sub sole recumbunt ,

Nec satis est radiis illos solaribus uri ;
Ignibus adjiciunt ignes , & odora legentes
Allia , delicias mensæ , Cerealiam tetro
Munera contingunt succo , frictuque venenant.

Post epulas , placido sternentes corpora somno
Messe super , vigilis reparant dispendia noctis ;
Non immunis enim est duri nox ipsa laboris :
Colligitur seges , inque graves religata maniplos
Devehitur curru , noctis dum frigus aristas
Contrahit , in tauros neque sol exasperat æstrum.

Hordea prima cadant , quæ semen hiantibus ultro
Folliculis , etiam venti sine flatibus ullis
Projiciunt : fluidæ pariter cædantur avenæ :
Ordine tum nullo spicas vel pectine summas
Tollite , vel ferro messos prosternite culmos ,
Atque dies operi noctesque insistite ; flavam
Excutiat cæco ventus ne turbine messem ,
Alituum vel grex passis diverberet alis.

Durius heu ! patriis nuper quid contigit arvis :
Nam segetes , & quidquid opum nutribat opimo
Terra sinu , grando immanis populavit , & anni
Totius immensos nox abstulit labores.
Tristes reliquias , frumenta jacentia terris ,
Horrentes plagis oleas , horrentia passim
Excussis arbuta comis , viduata racemis
Et multos vineta malum fletura per annos
Et vidi , & dolui miserans ; solatia mecum
Blanda fovens , tristem quod , me referente , ruinam
Accipere , & tantæ possis succurrere cladi ,
Lamonide juris custos , quem fecit amicum
Musa mihi , miserisque patrem Natura creavit.

Triste quidem , nostræ sed , ut auguror , horrida grando
Sævit utiliter laudi , te præside rerum :

G iv

Si quid enim de me sentire superbius ausim ,
 Stabit apud memores benefacti gratia cives ,
 Qualis Virgilio fuit olim , qualis Homero
 Debita , qui patrios servarunt carmine fines.
 Non ego me tantis possum conferre Poëtis ,
 Fautores utriusque potes sed vincere pronis
 In Musas animis quos jam virtutibus æquas.
 Te Mæcenati Proavis meritisque potenti
 Æqualem faciunt Vatum tutela , favorque
 Regis , & imperii rebus mens nata gerendis :
 Neve fores alii absumilis , fecere rebelles ;
 Quos non consilio tantum , sed fortibus ausis ,
 Felici sed Marte domas. Hinc hæresis odit
 Te fidei & Regni columen ; dudumque per altos
 Exululans montes , nil proficientibus armis ,
 Posse negat revocare suos , te sospite , cultus.

Quare age , quique meam tollens ad sidera Musam ,
 Virgilium dicis tibi rura dedisse ; vicissim
 Rura suum servata canant habuisse Maronem :
 Tu nisi Mæcenas fueris patriæque mihiq̃ue ,
 Non ego Virgilius posthac ero : nobile nomen
 Quo dederas animo , jam nunc defende ; tuoque
 Iudicio , nostræque fidem bonus adstrue famæ.

Fertilis æstivo postquàm satis area pulsu
 Insonuit ; duroque Ceres extrita flagello ,
 Et Zephyris purgata fuit ; dum sole tepenti
 Lata per apricos coquitur vindemia colles ;
 Cessandique moras humus intractabilis æstu
 Agricolis indulget ; amat tunc otia pagus ,
 Et celebrat sibi quæ redeunt solennia festa ,
 Christiparæ sacros anno referente triumphos ,
 Felicemque diem , quo dulci morte solutam
 Æthereâ plaudens Matrem Deus excipit aulâ ;
 Sanguinis ut memor illa sui , mortalibus ægris

Adsit, & humanis faciat commercia votis.
 Hanc olim tuus, ô Lodoix, felicibus armis
 Justitiâque pater celebris, sed stirpe relictâ
 Clarior, edixit lucem servare, tuenda
 Christiparæ dans sceptrâ; pii nec inania Regis
 Vota docent, quæ Matre Dei geris auspice bella,
 Quosque triumphorum fructus extendis in ævum,
 Hæreticas abigens, cladum mala semina, pestes.

Ergo dies ubi festus adest, splendentia primum
 Tempa gravent opibus pagi; pictisque recentes
 Accumulent aris flores. Vos illa, Puellæ,
 Cura manet: niteant vestris altaria donis.
 Tuque juventutis Princeps, qui publica ruris
 Gaudia, qui choreas moderaris; sacra Sacerdos
 Dum peraget, cave ne lituum clangore moreris
 Effusam circum vicos & compita plebem.
 Liba ferens, sanctas cytharis comitantibus ædes
 Matutinus adi; & donis precibusque memento
 Sacra vovere Deo festæ primordia lucis.
 Cœlituum voces inter, qui carmen amavit
 Pastorale Deus, tuguri sub tegmine nascens,
 Agrestes cœlo non dedignatur ab alto
 Et cantus, & juncta rudi pia carmina nervo.

Plurimus interea vicinis hospes ab oris
 Confluit: apponunt epulis porcumque bimestrem,
 Et leporem, & pullos, & pingui jure natantum
 Par anatum; nec abest pressi bona copia lactis:
 Et quamvis hilarent multo convivia Baccho;
 Quò strepitus tamen, & fidibus sociata canoris
 Tympana plausa vocant, mensis juvat ire relictis,
 Et posito cratere leves agitare choreas.

Ordine nunc longo manibus per mutua nexis
 Circumeunt vicum; mediâ nunc sistere gaudent

154 *PRÆDII RUSTICI*

In plateâ, populoque cavis spectante fenestris,
 Ad numeros & verba pedes agitare manusque,
 Et male compositos torto dare corpore motus.
 Nunc virides inter sinuosis flexibus ulmos
 Currere, nunc manibus laxis, & fune soluto
 Se fugere, & binos sibi dein occurrere, terga
 Nunc dare, nunc subito vultus obvertere saltu.
 Sæpe, monente lyrâ, juvenum manus omnis, ovanti
 Spectandas populo, levat in sublime Puellas.
 Sæpe sedent lassî; sua mox velut otia damnent,
 Exsiliunt, iterumque solum pede vindice pulsant;
 Atque iterum redeunt ad vina; novisque vicissim
 Instaurant animos epulis, & corpora curant:
 Jamque coronatum faustis cratera salutant
 Cantibus; & spretâ laudant Amaryllide Bacchum,
 Inque scyphos rerum curas & tædia mergunt.

Agrestes præter choreas cantusque tubarum,
 Sunt quæ multa tenent avidam spectacula plebem.
 Hinc merces inhiant Pueri cupidæque Puellæ,
 Ante sacras vafer explicuit quas venditor ædes.

Fascinat hinc oculos subtilibus Histrio nugis;
 Et fieri quæ posse neges, per mille novarum
 Expedit ambages vocum: plebs inscia rerum
 Prodigium stupet, & magicas immurmurat artes.

Mutatâ dein fraude polum trans vitra micantem,
 Aut roseæ telluris opes, pelagive tumultus
 Exhibet; & Reges idem Regumque superbos
 Objicit auratâ stantes in veste Ministros.
 Nunc aciem & rutilas eadem post vitra cohortes
 Explicat; ærias longo nunc ordine quercus
 Ponit; & horribiles ursos, sævosque leones,
 Errantesque lupos silvis frondentibus addit.

Hinc plaustro super & post linea tensa, cachinnos
 Gens Pygmæa movet, pede quæ non altior uno

Emergens, & visa loqui, rixatur; & hostem
Fuste sequens, sese ex oculis mirantibus aufert.

Inde Boëmarum vaga gens atque horrida cultu
Fata virum manibus relegens inscripta, colono
Spem facit, & dubios augur fortunat amores.

Ramosis alii plaustris per compita vecti
Ruris delicias & Paganalia versu
Concelebrant. Alii cornu patuloque ferarum
Horrificant rictu faciem; quos Rusticus infans
Quærat, & inventos fugiat, matrique reportet
Ora virum medio quæ viderit horrida vico.

Exoritur novus en strepitus: vicina juvenus
Rustica rivalem vocat in certamina pagum;
Sive trocho, pictis senos seu ludere chartis,
Sive pilâ, rapidoque juvat contendere cursu,
Et sua proponit trabeatus præmia Consul.
Concurrunt in equis juvenes: stat pensilis alta
Annulus ex ulmo; cursu quem si quis equestri
Abstulit, inseruitque hastæ, victoris honores
Consul adornatum vittis dat ferre galerum.

Hinc epulis dulcique datur lux cætera vino;
Sed non longa manet pax inter pocula: vitis
Rixarumque sator linguas in jurgia Liber
Solvit, & agrestes nodosis fustibus armat
In fera bella manus; festivaque gaudia luctus
Occupat & misero contristat funere pagum.

Quid seras memorem lunâ quas teste choreas
Instaurant, teneros quid amica per ostia cantus
Provectâ jam nocte; suam cum Phyllida clamat,
Et surdas jacet ante fores, abiensque Menalcas
Denigrat ingratos memori fuligine postes.
Quid cytharas loquar atque tubam jam triste canentem,
Cum lux orta refert hominumque bouumque labores.

ARGUMENTUM

LIBRI VIII.

AUTUMNUS. *Autumnalis rusticatio. Autumnale fenisecium. Ultima agrorum molitio. Stercoratio. Vindemia. Sementis, ubi de seminis mutatione, & de mutuo plantarum odio. Medicata semina. Peraçto semente cæduntur ligna; putantur vites; seruntur arbores; vehuntur in urbem frumenta, vinum, & Villicus in hiemem providet rebus necessariis; cibariis providet Villica. HIEMS.* *Nix agros fœcundat. Hiberni labores ruris. Domesticus labor pluvio tempore. Vespertini labores. Glacies æstati reponenda. Hiberni labores in regionibus frigidis; in tepidioribus, Olivitas. Olei confectura, ubi de Hieme rigidiſſima anni 1709. & de olearum interitu. Vitis propago. Extremæ hiemis labores. Feſti Paſchalis celebratio.*

LIBER OCTAVUS.

AUTUMNUS & HIEMS.

ALTERA pars anni superest agitanda : recessit
Et procul æstivos trans æquora fervidus ignes
Ardenti vomit ore Canis : quo creverat auctu
Decedens , medioque iterum stans Phœbus Olympo ,
Lance dies æquat justâ cum noctibus ; horas
Dans operi somnoque pares , blandisque calorem
Frigoribus miscens , lenes attemperat auras.
Pampineis pater Autumnus de collibus uvas
Ostentans & poma graves onerantia ramos ,
Urbibus hortatur cives migrare relictis.

Ite viri quò res , quò formosissimus annus ,
Dives opum quò vos tellus vocat , ite volentes ;
Inque sinu villæ positis requiescite curis.
Et vos Agricolaë , Domino veniente , penates
Instruite ; & famulas jugi sit cura labore
Exercere manus ; ut rure Domique nitecant
Omnia : curvatis passim pendentia ramis
Invitent hinc poma manus ; hinc lumina flores
Confuso teneant variorum errore colorum.
Obstrepat , & læto sese ferat obvia plausu
Attilium numerosa cohors ; egressaque testis
Densa columbarum nubes obscuret Olympum ;
Nec tantas Herus inter opes desideret urbem.

Totos ille dies rus ambulat , omnia late
Collustrans oculis , & pingua culta revisens.

158 *PRÆDII RUSTICI*

Mane legit flores , sibi quos nox humida laxis
 Explicuit tunicis : lento pomaria gressu
 Circuit ; & varios trunco miratur in uno
 Crescere suppositos fœtus ; quos inscia fudit ,
 Non invita tamen vel succi parcior arbos.
 Educat. Interea Phœbo nascente loquaces
 Dulce sonant passim volucres & cantibus aures
 Oblectant , dum læta novus flos lumina pascit.

Frondisferis sese condit post prandia silvis ,
 Aut virides umbras nemorumque silentia lævi
 Permutat rivi strepitu ; somnosque susurro
 Invitante leves , placidæ dat membra quieti.

Vespere molle jugum pedibus conscendit ; & altâ
 Rupe sedens , oculis sequitur mirantibus amnem ,
 Culta per arva fluens , alius qui semper & idem
 Præcipites volvit magno cum murmure fluctus.
 Gramineum videt inde boves depascere littus ;
 Hinc ovium gaudere gregem Pastoris avenâ ,
 Phyllida vel ripas cantu resonare docentem.

Hæc inter silvis avium se millia condunt :
 Nidorum memores repetunt sua tecta columbæ :
 Perdices , quas sparfit agris Venator , acutâ
 Voce parens vocat , & disjectum colligit agmen.

Aërias urbis turres & tecta domorum
 Occiduo procul aspectat clarescere sole ;
 Urbanosque , fruens securâ pace , tumultus
 Cogitat ; & velut e specula , civilibus undis
 Emersus portumque tenens , videt ire per altum
 Mille rates , ferrique alias fallacibus austris
 In scopulos , alias gnavi ductoris egentes ,
 Quò venti , quò fata vocant , fluitare regentis
 Arbitrio pelagi , multas sine remige , velis
 Vel laceris malisque , dari ludibria ponto ,

Tristibus hærentes aliquas in syrtribus , omnes
Debacchante quati fluctu , paucasque subire ,
Quò properant cunctæ , felicibus ostia ventis.

Hæc agitat secum , oblitus decedere nocti ;
Quamvis non odium , non cura domestica tectis
Absterrent : sero nam vespere lætior ædes
Ingreditur ; caraque sedens cum conjuge , narrat
Quas culto spes rure refert , auditque vicissim
Commoda quanta domi , facilis quàm victus agrestes
Inter opes , pleno fundit quas copia cornu.
Irriguus parvis hortus dat oluscula mensis ,
Chors anates pullosque ; suis ab ovilibus herbæ
Inscius agnus adest , ab hara porcellus , ab agris
Et lepus , & plumbo perdix quæ constitit uno.

Formosus quoque grex puerum sua gaudia vultu
Explicat ; & quo poma loco matura rubescant ,
Pendeat aut ficus quâ mollior arbore , totis
Quærit agris : vacuas studio venatibus horas
Fallit ; & insidias turdo molitus edaci ,
Gaudet & ipse suam mensis apponere prædam.

Ut juvat autumnî soles ita condere rure ,
Oppidaque & vanos animo contemnere fastus ,
Naturamque sequi , non famam & triste decori
Servitium , quod in urbe jubet tenuare voraci
Divitias luxu , turbâ famulante fragosos
Angustare lares , auro fulgere , suosque
Pascendis aliorum oculis absumere census !
Quod satis est vitæ poscenti pauca ministrat
Terra virum nutrix : non pulmentaria , raras
Non volucres frugis stomachus , non orbe petita
Ex alio vinum sitis ambitiosa requirit.
Sed facili servos usu , sed frigore vestes ,
Et comitum læto mensi convivia cœtu ,

160 *PRÆDII RUSTICI*

Non pompâ fastuque , sibi constantia parvo
Gaudia magna parant ; secumque habitare potentes ,
Non aliena vagi concursant limina , tempus
Ut pluvium , nimio vel adustum sole crepantes ,
Mutua se rerum vacuo sermone fatigent.

Non tamen obscurum subeunt ignava recessum
Tædia ; sed solidos operosa per otia soles
Condit Herus. Fenum jubet autumnale secari ,
Et purgata novis religari dolia vinclis.
Tecta fragore tonant resonant ; nec durius aures
Obtundunt reducis prænuntia murmura Bacchi.

Instantis memor interea sementis Arator
Arva parat , faciliq; exercet vomere terram ;
Si prius ingruerit ruptis e nubibus imber :
Durior infractis ne vix humus eruta glebis
Lasset anhelantes vano sudore juvencos ;
Quos ego maluerim pratis errare solutos ,
Arida durati quàm terga revellere campi.
Messis enim quamquam sub iniquo pondere glebæ
Nascitur , & varios circum dat acumine tortus ;
Vix tamen æthereas iter eluctatur in auras.

Stercora purgatis ab ovilibus ante colonus
Egerat , exiles iteret quàm vomere colles.
Vertat agros , inaretque fimum ; nec dissipet uno
Plus quàm sole potest altis abscondere sulcis :
Siccior in tenues vanescit inobrutus auras.

Arva juvat vetus & satur imbre , recentior (herbas
Qui generat) pratis fimus injicietur aquosis.
Sæpe nec immodice saturet sola macra colonus ;
Et lassi vires repararet , non opprimat agri.
Larga vel in crudos abeunt lætamina succos ;
Arva vel exurunt ; alimenta que pingua tellus
Concipiens , fuso virides citat impete fœtus ;

Luxuriansque seges fallacibus enitet herbis ;
 Nec genibus se deinde suis sustentat ; humique
 Prona jacens , cassis mendax spem fallit aristis.

Arva putri non posse fimo saturare , coloni
 Desidis est : pagi sordes , cœnosaque villæ
 Purgamenta , comas nemorum , frondemque caducam ;
 Et paleas , & quidquid aquis spumantibus amnis
 Invehit ad ripas torrentior , omnia fossis
 Ingerite , & totum veterascere iussa per annum ,
 Autumno redeunte , pigris affundite campis.
 Florentes inarate fabas pro stercore ; siccis
 Vel cineres , sterilemque , fimi vice pinguis , arenam
 Fundite , si fuerit gravior cretosaque terra ;
 Rarior at contra sabuloque simillima , densam
 Accipiat cretam : quas emendata per artes
 Auxilium sibi dona feret per mutua tellus.
 Ast ope vix aliâ magis exultabit , aperto
 Sub Jove pernoctans quàm si pecus incubet agris ;
 Mollior hibernis parcat dum flatibus Eurus.

Quas matura refert dulces vindemia curas
 Prætereo ; nec Bacche sequar te vite cadentem ,
 Et gravibus uestum plaustis , nudisque fluentem
 Sub pedibus , missumque cadis , intusque furentem ;
 Quamquam animus læto velit indulgere labori.
 Nam primâ seu luce petant vineta cohortes
 Fœmineæ ; curvâ tollant seu falce racemos ,
 Plenosve exonerent calathos ; aut vite sub ipsa
 Instaurent epulas inopes ; nec gaudia cessant ,
 Effusique joci ; quibus agmen agreste Bubulcum
 Impetit , & Dominos petulans lascivit in ipsos.
 Vitifero ne carpat iter sub colle viator ,
 Argutos quicumque sales & jurgia linguæ
 Oderit , & turbæ metuet jocus esse procaci.

✱

Non minor est strepitusque domi plaususque, Lyæo
 Adventante : mero sordens, mustoque fluentes
 Nuda pedes, furasque alte succincta juvenus
 Cursitat; & plaustris venientibus obvia, fausto
 Cum clamore trahit dulces ad prela racemos;
 Insiliensque super, gaudet manare rubentes
 Sub pedibus fluctus; versisque in pocula palmis,
 Prælibat latices blandos; mentumque Liæo
 Humentesque sinus patulosque irrorat hiatus.

Hæc aliàs : cælo interea dum vêtus aperto
 Aëra purpureo vestit Sol lumine; necdum
 Humidus in terras effundit Aquarius urnam;
 Solenni semente solum gravidemus; arandis
 Succedens iterum campis, levioire Bubulcus
 Vomere scindat humum; neque sulcis obruat altis
 Semina, vix almas dein eruptura sub auras.
 Cratibus æquet agros, glebasque infringat inertes.
 Atque ubi perpetuis madet imbribus humida tellus,
 Rusticus aurito liras attollat aratro;
 Ut pluvios sulcus derivet Aquarius imbres,
 Nec seges intereat stagnantibus ebria lymphis.

Festinata nimis sementis sæpe colonum
 Decipit; at votis numquam respondet avaris
 Senior: anniculum semen quod pondere præstat
 Robustumque nitet, sicco repetatur ab agro:
 Semina degenerant humentibus optima terris.

Prima solo farrago putri mandetur: ut agnis
 Herbescat teneris maturior: hordea siccis
 Collibus, & pingui jaciantur adorea campo.
 Nocturno quod rore madens committitur arvis
 Emicat in molles semen velocius auras.

Singula quot modios spargas in jugera, campi
 Vis habitusque docent; quod enim jejuna recusat,

Accipiet satiata fimo requietaque tellus.
 Quin etiam vasto semen qui dissipat agro ,
 Pro variâ tellure , manus nunc laxat : & idem
 Parcius effundit presso nunc semina pugno ;
 Nec plus credit humi quàm reddere possit , & ipsi
 Nil etiam supra vires bonus imperat agris ;
 Et milium aut vicias hîc obruit , unde iuveni
 Triticeam plaustro segetem vexere gementi.
 Namque aliis velut a studiis ad Apollinis artem
 Musa vocat , veteresque levat nova cura labores ;
 Sic viget in partus mutato semine terra :
 Omnis enim plantas non truditur humor in omnes ;
 Et sua robustæ ducunt hinc pabula messes ,
 Aret ubi , succo jam deficiente , legumen.

Hoc odium est , & amor tacitus , quo dicitur herbam
 Herba sequi , versis retro vel cedere fibris.
 Inde roseis gaudent propioribus allia ; rutham
 Ficus amat : diversa trahunt quia pabula terris.
 Atque eadem contra vicinam rutha cicutam
 Emaciat , rorique nocet salianca marino ;
 Communem capiat quod edacior altera , succum :
 Herbam non aliis interficit herba venenis.

Omnia post imbres gravidis felicius arvis
 Semina nascuntur : súdo tamen æthere nubes
 Si steterint , nec curet humi sitientis amicum
 In gremium læto descendere Jupiter imbre ;
 Nil dubita siccis committere semina campis.
 Prædabunda quidem volucris , nigroque ruentes
 Agmine formicæ levibus male condita terris
 Grana legent : sed & illa levis jactura ; pigrumque
 Major aratorem labes , damnumque manebunt ,
 Humida si pluviis , aut horrida frigore , serum
 Accipiat semen tellus ; primumque sub ortum

164 PRÆDII RUSTICI

Palleat , & glacie seges infestetur iniquâ.

Verfatis properate viri dare semina terris :
 Nam quod innocatum est agris sitientibus , imbre
 Cùm putruit modico , viridem confurgit in herbam ;
 Quæ tereti molles ubi rupit acumine terras ,
 Hæret , & hiberni contra vim frigoris , imam
 Consolidat stirpem ; dum mollior aura silentes
 Evocet , & quasi vaginis emergere culmos
 Cogat ; & insidias contra , volucrumque rapinam ,
 Vallet aristarum tutas munimine fruges.

Si quo forte placet contingere semina succo ,
 Atque salutiferis segetes urgere venenis ;
 Expertas ultro tradam non invidus artes.
 Nuper enim cùm dira fames invaderet urbes ;
 Jamque (stellas) vitæ mallet præsentibus uti
 Auxiliis , fidæ quàm credere semina terræ ,
 Venturumque adeo curas extendere in annum :
 Cautior ipse locos adii , quibus arte recenti
 Conficitur pyrius castrorum pulvis in usus ;
 Et nitrum sal inde tuli : satiataque pingui
 Flumina deinde fimo tetris haurire cloacis
 Non puduit , crassoque humore resolvere nitrum ;
 Turgidaque infuso medicari semina potu.
 Inde solo mittens , iterumque iterumque colonum
 Admonui solito sereret ne more , manumque
 Sic premeret spargens , ut quod dare sueverat uni ,
 Quatuor auderet partiri in jugera semen.
 Mussitet ille licèt , tacitoque obmurmuret ore ,
 Objiciens secum : *parce qui seminat , idem*
Parcius & metet : ancipiti formidine pressus
 Obsequitur tamen ; & non intellecta facessens
 Jussa , per ingentes spargit rarissima campos
 Semina : nec fallax lusit spem messis inanem :

Latus in plures sed ab uno germine culmos
Luxurians, textit fulcos ita densa feraces,
Villicus inventæ diffusus ut artis, opimas
Dein segetes inhians, demiraretur egenis
Quantum rebus adest doctæ solertia mentis.

Post ubi disjunxit tauros, semente peractâ,
Cessatura diu suspendat aratra Bubulcus;
Et residues (hiberna gregi ne pascua desint)
Injusso patriatur agros revirescere fortu.

Interea tu dum terræ, tibi terra vicissim
Dat requiem, non pigra domi tamen otia duces;
Evictos senio lucos invade securi:
Depositisque comis ubi vinea terruit ægros
Nuda Senes, fluxæque tulit non irrita vitæ
Omina; tunc ferro sarmenta fluentia cædes,
Dum tepidi fulgent soles, tentetur iniquâ
Ne glacie ventisque, recens a vulnere vitis.

Prima quoque autumnî sub frigora confere fortus
Arboreos; seu glande satas educere silvas,
Seu longo mavis ulmos deponere tractu,
Vel scrobibus mandare piro, hiemique rigenti
Credere felices alieno germine pomos.
Tunc & olivetum juvat instituisse, priusquam
Sæviat hiberno Boreas bacchatus ab Arcto.

Sed neque plena tamen piger ad præsepia taurus
Stabit; in herboſo vel gramine festus oberrans
Triste jugi dediscet onus; sed in oppida vinum
Triticæque vehet segetes, dum nubila pendent;
Roboreis nec dum tellus madet invia plaustris.

Rusticus interea pluvias hiememque nivalem
Antevenit: plano cavat altius æquore fossas:
Invalidos ad plaustra boves ducenda macello
Destinat, & pingui curat laxare saginâ.

Vendit oves senio fractas , gregibusque futuras
Præsidio salices & glaucam tondet olivam.

Ac veluti custos urbis (cùm proximus armis
Intonat infestis Mavors) urbana reponit
Ruris opes sub tecta ; fame ne victus inert
Cedat , & integris admittat mœnibus hostem ;
Non aliter cùm tristis hiems Aquilonibus atris
Mugiet , & niveis teget arva rigentia floccis ,
Villicus ignavæ nil curat frigora brumæ ,
Obsessumque solum nivibus : bona copia triti
Farris adest : sua sunt saturis fenilia tauris ,
Atque suæ gregibus paleæ , frondesque salicti :
Cædua sunt & ligna foco , promptique labores ,
Queis hieme ad largum servos exerceat ignem.

Provida consuluit parcis quoque Villica mensis :
Pressit enim calathis passos de vite racemos ;
Molliit & dulci saturata cydonia melle ,
Mustaque decoxit lentis spumantia flammis :
Condiit & virides oleas , & salgama vasis
Indita fœtilibus : neque pressi copia lactis
Nec teretes napi nec poma fragrantia defunt ,
Castanæque nuces , tumidoque cucurbita ventre :
Et jam flavus anas , adipi jam pinguior anser
Innatat ipse suo , clausisque reconditur ollis ,
Ante levi sale conspersus : jam , maxima mensæ
Gaudia , fumosis hærent immania muris
Terga suum , siccique pedes , & viscera tritis
Farta cibus ; longo quæ torta volumine , fumus
Explorat suspenso focus ; ut ad ultima brumæ
Frigora , & ad seros durent sincera calores.

Illas inter opes ventos impune furentes
Accipiunt , Boreaque famem stimulante , coloni
Divitiis totâ partis æstate fruuntur :

Parvaeque curantes hilari convivio Baccho ,
Stramineo lætos agitant sub tegmine soles ;
Sit licet hiberni facies tristissima cœli.

Horret enim canis tellus hirsuta capillis ;
Prataque & indecores ventis glacialibus horti
Triste rigent , silvis Aquilo pallentibus instat
Acrior ; & capitis postquam decussit honorem
Arboribus , gelido calvas exhibilat ore.

Stant clausi tectis homines : deserta colonis
Terra silet , silvisque latent sine voce volucres ;
Ipseque Sol alibi blandâ regione moratus ,
Tardius exoritur : mox pallida nubis amictu
Ora tegit , vel si puro nitet aëre , tristes
Obliquis terras oculis transversa tuerur ,
Et currum gyro brevior fugacior urget.

Solvitur in pluvias cœlum : stagnantia late
Rura natant : pigrisque seges latet obruta lymphis ,
Aut nivibus quas sparsit hiems. Color unus & una
Telluris facies : montana cacumina vestit ,
Et lapsa pro fronde tegit nix pendula silvas.
Pondere tecta labant ; terrâque latente viator
Errat ; & in foveam lapsus , nive naufragus altâ
Mergitur , aut planum credens decurrere campum ,
Flumina vineta gelu pedibus proculcat equinis.

Indignentur onus montes ; austrumque morantem
Auxilio juga cana vocent : nive pinguior almâ
Luxuriat , spicisque seges gravioribus horret ;
Algida quò fœtis nix longius incubat agris ,
Desuper & plures durans assurgit in ulnas.

Orta Ceres niveo seu defendatur amictu
Duram hiemem contra , nivium seu pondere pressâ ,
Nec potis æthereas assurgere messis in auras ,
Altius immisâ tendat radice tepentis

168 *PRÆDII RUSTICI*

In gremium terræ , quo pinguia pabula ducat ,
Latus & fruticet : Zephyrisque vocantibus olim
Pluribus in frugem crescat seges herbida culmis.

Sive sales secum nix advehit æthere toto
Collectos , quos deinde , Noto resoluta madenti ,
Pinguibus immiscet glebis ; & stercoreis instar ,
Cruda coquit salibus mixtis alimenta , viasque
Laxat ; ut uberior stirpes se succus in imas
Insinuans , totam revolubilis irriget herbam.

Interea pigro dum frigore segnis ad ignem
Civis in urbe rigit , generoso exercita ferro
Rura fatigantes , operum sudore calescant
Agricolæ : si terra gelu duratâ ligones
Abdicat , annosas silvis evertere quercus
Frigora nulla vetant , saxosaque viscera montis
Eruere , & plaustro lapides vestare gementi ,
Horrentesque rubos totis exscindere campis.
Tunc & lenta salix , & cædua silva bipenni
Dejicitur : truncos & brachia cæsa juvenci
Contentâ cervice trahunt ; glaciemque terentes
Sub pedibus , calidas evolvunt naribus auras ,
Fumososque boves fumosus & ipse Bubulcus
Pone sequens , crasso frigus defendit amictu ,
Rugosoque manus alternas adpovet ori ,
Vivificum captans animâ spirante teporem.
Olli rore madet cum vestibus horrida barba ,
Et coma concretis incanuit hirta pruinis :
Raucaque vox mento vix eluctata trementi
Jam non terrificat junctos ad plaustra juvencos.

Pastor oves curat stabulis , pecorisque misertus .
Tædia longa sui (blandâ si forte serenat
Hibernum Sol luce polum) recludit ovile ;
Grex ut in aprico spariatus colle , latentem

Sub

Sub nive rimerur pedibus frigentibus herbam :
 Pascua nec clausus querulâ dein voce reposcat ,
 Cùm semel horrentes glacie conspexerit agros ,
 Et rigidas tremulis perceperit artubus auras.

Agricolam si quando domi tenet imber , adactis
 Robora vel findit cuneis , vel aratra , jugumque ,
 Et stivas ferro dolat ; obtusosque ligones
 Et rastros incude novans , agrestia Veri
 Arma laborifero jam tum provisa reponit :
 Nec vacuas operum noctes traducit , inert
 Tempora longa trahens somno ; sed vimine corbes
 Conficit , aut virgis crates ; vitique caducæ
 Exacuit vallos : ipsas quoque Palladis artes
 Exercere viros , nocturnaue carpere pensa
 Non pudet , & crassum fuso devolvere linum :
 Thestilis in faciem quamquam permulta jocetur ,
 Accingique virûm lateri sua rideat arma ;
 Mutatisque ministeriis velit ipsa vicissim
 Et tauros regere , & currus agitare jugales.

Fert alias glacialis hiems tibi , Villice , curas :
 Stringenti coit unda gelu , gravibusque rigentes
 Stridula plaustra rotis fulcant impune lacunas.
 Algidus ignavo stat frigore rivus ; & amnis
 Ad pelagus tectas volvit sine murmure lymphas.

Ergo nives glaciemque , quibus ferventia quondam
 Pocula restinguant , terris occlude sub altis.
 Quique novas hiemi fruges æstate recondis ,
 Æstivis brumæ pœnas servire jubeto
 Deliciis ; ut sole sitim referente , gelata
 Restituat tepidis aqua frigus amabile lymphis.

Sed ne depereat primis labor irritus austris ,
 Ante locum cape , qui conos imitetur , & imbrem
 Derivet pluviam : ne , si penetraverit intus ,
 In fluidos glaciem doceat tabescere rivos.

H

Altiùs effodies terras ; & saxea circum
 Mœnia molitus , camerato fornice solem
 Defendes : positâque super tellure cavatum
 Obœcabis iter latus ad boreale ; nec uno
 Limine contentus , solido tres robore portas
 Constitues ; ut cùm nivibus loca plena coactis
 Matutinus adis , rupem cœsurus aquosam ,
 Non subeat tecum madidis Notus igneus alis.

Hæc ubi facta : gelu terras dum bruma rigentes
 Asperat , & ventis frenat borealibus undas ;
 Ad fluvios & stagna manus adhibeto : bipennem
 Ingemina : ferro glacies sonet icta ; novoque
 Tegmine nudentur fluctus ; uncoque natantes
 Hinc illinc depressa trahens ad littora crustas ,
 Stridentes onera currus ; & grandia lymphæ
 Fragmina duratæ repetitis ictibus , ipsas
 Ante fores , nivis in morem tenuare memento ,
 Pulvereamque iterum glaciem quaterere intus ; in unam
 Ut coëat massam ventis adstricta Boreis.

Mitis ubi decedit hiems ; si frigore nondum
 Constitit unda : nives spatiosa per arva volutas
 Impiger agglomera ; fossisque immitte paratis ,
 Proculcans gravibus soleis , & robore tundens ;
 In solidam donec jubeas coalescere molem.

Proderit egelido puros e fonte liquores
 Injicere , & lymphis gravioribus aëra sursum
 Trudere : si quid enim latitaverit aëris inter
 Algida congestæ glaciei fragmina , ventos
 Audiet æstivos ; & iniquis proditor austris
 Se socium adjungens adiutoremque malorum ,
 Vertet in obscenam nivibus loca sæta cloacæ.

Munera qui duræ legitis glacialia brumæ ,
 Quæritæ quæ nullo sint turbida flumina cœno ,
 Vel puras a sorde nives ; ut deinde colonis

Fracta securiferis glacies in vitrea torno
 Pocula fingatur ; quibus ignifer ipse Lyæus
 Algeat infusus cyathis , unoque bibantur
 Et calices ipsi vinumque meracius haustu.

Hæc sunt quæ gelidi per inertia frigora passim
 Exercent opera Agricolaë : tu dives aristis
 Sera sub extremos , Arverniam , demetis æstus ;
 Et lætas raptim segetes sub tecta reponis ,
 Instanti semente : gelu cum deinde rigentes
 Stringit hiems terras ; eadem intra tecta flagellis
 Excutis , & nitidas tua mittis in horrea fruges :
 Extricasque nuces resoluta cortice fractas ,
 Pumiceoque terens saxo , preloque madenti
 Subjiciens , oleum ferventibus elicis undis.

Nos tepidas sortiti hiemes australis ad oram
 Oceani , prolem colimus felicitis olivæ ;
 Segnia per totam neque novimus otia Brumam.
 Ubere nam dives sætu cum Palladis arbor
 Brachia jam curvat nigros induta colores ,
 Longa fatiscantes excussis pertica baccis
 Exonerat ramos ; tensæque sub arbore telæ
 Excipiunt oleas , baculo pulsante , caducas.

Quamquam hiberna dies nox urgeat ; atque labores
 Præcipitet , non ante tamen stringentur olivæ ,
 Quàm gelidum Phœbus deterferit arbore rorem ;
 Nocturnoque rigens a frigore ramus , amicis
 Lentescat Phœbi radiis , nec fissilis ictu
 Dissiliat , frangi patiens , sed cedere plagis
 Nescius ; egelidæ nisi molliat aura diei.

Frigora dum patitur glacialia rure colonus ,
 Excutiens ramos olivæ ; ne tecta focumque
 Villica segnis amet , grandi sed & ipsa gelatas
 Corbe manus armata , legat quas pertica longe
 Dissipat , & sparsas hinc illinc jactat olivas.

H ij

A foliis sero purgantur vespere baccae ,
 Delatæque domum tritæque molaribus , ultro
 Exsudent , quem virgineum dixere , liquorem.
 Nec mora pressandis oleis gens horrida cultu
 Profilit : undanti pars ligna ministrat ahenò ,
 Pars cophinis baccas , calidam pars ingerit undam :
 Pars fumosa refert plenos sub prela canistros ,
 Quos struit in muri faciem : dein impete facto
 Conjunctas adhibent ad torcularia vires ;
 Et manibus primum , laterum dein pulsibus instant
 Unà omnes ; querulis dum congemat ictibus arbor
 Utraque , transversum quæ sustinet ardua prelum.

Aureus interea liquor effluit undique rivis ,
 Quem conchâ levis excipiet capulator ahenâ ,
 Torquendæ dum nigra cohors operata Minervæ
 Pauperibus vires epulis recreabit , & ipsâ
 Caulibus e cupa non parcum insperget olivum.
 Non satis est pressisse semel : bis terque quaterque
 Instaurant opus , & pinguem de sæce liquorem
 Eliciunt iterum atque iterum , laticesque reponunt
 Usque novos : oleo quæ subjacet unda natant ,
 Haud procul hinc in labra fluit , prunisque tepescit
 Appositis , ut & ipsa quies atque ignis aquosos
 Expediant nexus , oleumque tepore resolvant.

Palladius quem tangit honos , olearia tergat
 Vasa manu ; testasque bibax exsiccat olentes
 Spongia : ne fundo quæ sæx subsederit imo
 Nativum inficiat veteri rancore saporem.

Sed quæ vana cano vobis præcepta coloni !
 Heu patriæ telluris opes ! heu grandia Divûm
 Munera ! felices oleæ , dum vitæ manebat ,
 Quæ vestris inimica lues decussit honorem
 Frondibus ? & truncos post sæcula victa verendos
 Jam senio , paucis mors abstulit atra diebus ?

O Blitera ! ô Divûm sedes ! quis squalor amœnis
Arboribus quondam vestitos obsidet agros ?
Stant equidem campis oleæ ; sed morte recenti
Horrent indecores ; nostrumque ut visa dolorem
Acrius exstimulent , stant fixa cadavera terris ,
Quo periere situ : stat iners sine cortice truncus :
Defluxere comæ capiti ; nudataque cœlo
Brachia tolluntur , non placatura Tonantem ,
Qui desolatos videt immiserabilis agros :
Nec movet hunc , functâ quæ subter matre renascens ,
Progenies imbellis adhuc , casuque parentis
Tristior emergit , tantæ spes fera ruinæ.
Audiat hæc , dictisque fidem ne sera recuset
Posteritas ; & si qua premant adversa Nepotes ,
Hac discant a clade suos compescere luctus.

Festa dies aderat prisco sanctissima ritu ,
Quæ Christi cunas & inops præsepe quotannis
Nobilitat Regum donis , & supplice cultu :
Nos affusi aris , sacro dum thure litamus ;
Atque Deo genitore satum , matrisque prementem
Ubera , dum Christum colimus , meliora precantes ,
Forſitan heu ! animis non utiliora superbis ;
Sarmaticis Aquilo nobis inſectus ab oris ,
Sithonias ſecum glacies , & acuta Getarum
Frigora conſectans , glacialibus evolat alis ;
Et cœlum terrasque gelu conſtringit inertes.
Intremuere viri ; totasque ardentibus ulmos
Advolvère focis ; poſitoque labore , ſuâ ſe
Quiſque domo ſepſit , largo vix igne trementes
Frigore defendens multis ſub pellibus artus.
Palluit ægra ſeges , ſulciſque rigentibus acri
Decubuit moritura gelu ; ſilvasque per altas
Inſonuit magno quercus diſciſſa fragore.
Diſſiluere jugis , & quæ duriffima ſenſu

Hac caruere tenus , frigus penetrabile saxa
 Per medias sensere nives ; sensere sub altis
 Gurgitibus Boream fluvii ; frenique moræque
 Impatiens Rhodanus gelidis consistere ripis
 Jussus , & ignoro sua jungere littora ponte ,
 Sustinuit tergo ferratos pervius orbes.

Ipsam etiam in cellis sub opaco fornice Bacchum
 Aspera vincit hiems ; & stantia vina securi
 Cæduntur ; neque jam liquido sitientia potu
 Ora rigant , sed dente , cibos imitata , teruntur.

Torquentes aër avibus non æquior alas
 Illigat ; & rigida , timidissima turba , columbæ
 Hospitium querulo gemitu petiere ; cibique
 Et famis immemores , posita formidine , nostris
 Accessere focus : quæ mox exempla secutæ
 Perdices turdique , fidem violataque jura
 Ingemuere , manu capti : subit ipse penates
 Oblita feritate lupus ; nemorumque relictis
 Hospitiis , fugere vagi per compita cervi.
 Communes habuere casas pecudesque virique ;
 Nec potuere tamen sævum defendere frigus.
 Lanigeræ non vellus ovi , non seta capellis
 Profuit , aut forti pellis durissima tauro.

In stabulis periere greges ; periere ferarum
 Per silvas armenta ; vagæ periere volucres :
 Quos & opum vesana fames decedere testis
 Impulit , & rigido sese committere cælo ,
 Occubuere viri , aut pedibus vixere minores :
 Auxilium neque enim præsentius horrida passis
 Frigora , quam ferro sævire salubriter ; imos
 Cædendo , quos acre gelu nodaverat , artus.

Perstitit hæc hiemis solidum vis improba mensæ.
 Intermissa virum commercia ; rure labores
 Cessarunt & jura foro : sacra ipsa quierunt :

Nam neque fas illis vinum libare diebus.
Non miror potuisse morâ durescere dios
In glaciem latices, licet additus ignis ad aras;
Si tepido de fonte, cavis qui flumina palmis
Hauserat, adinovit labris sitientibus amnem
Frigore concretum; projectaque lymphæ per auras
Insonuit terris, lapidosæ grandinis ictu.

Diffugere nives tandem; vincisque solutis
Deseruere toros fluvii; dorsoque rigenti
Portarunt gelidas, onus intractabile, moles.
Fluctuat, & pontes ruit insula vitrea, secum
Obvia quæque trahens, Pelagoque licentior errans,
Fert ratibus Nautisque novos infracta timores.

Aspera ponit hiems; & cum jam Tracius ultra
Nil habuit Boreas, gelidâ quod perderet aurâ,
Vastatis excessit agris, ventosque tepentes
Africus inducens, terrasque domosque reclusit.
Sed velut ancipitis cum nox certamina Martis
Solvit, & affulget terris lux postera; cladis
Nescius ipse suæ, mersum Dux sanguine campum
Lustrat equo; cæsasque acies, & morte peremptos,
Quos metuit reperire, viros & funera quærit:
Sic timuere pedes tectis efferre coloni,
Et segetes spectare suas, oleasque caducis
Nudatas foliis: trepidi formidine pigros
Increpuere Notos; dubiæ qui certa ruinæ
Signa ferant, miseris solatia tristia rebus.

Quis dolor heu! luctusque fuit! quæ cura futuri!
Extremo jam Vere, fides cum certa malorum:
Cum neque vastatis seges ulla repullulat agris;
Alta nec in silvis quercus revirescit; ademptas
Nec reparant oleæ frondes; nec vinea trudit
Germina; nec flores nux induit ulla renatos;
Horret adusta seges glacie; pallorque rigentes

H iv

176 *PRÆDII RUSTICI*

Qui deformat agros , idem notat ora colentum.

Numine mortales discant in vindice patrem
Placari facilem. Rigidæ vis horrida Brumæ
Quæ popularat agros , eadem genitabile terris
Indiderat robur : nova semina rursus abactam
Post hiemem quamvis alieno tempore sulcis
Obruta sint , tamen Agricolaë non irrita fallunt
Vota pii : seges æstivo properata calore
Pene simul crescit , floret , fœtuque gravatur.

Non oleæ , non vitis erat reparabile damnum ;
Utraque perstat humi siccis demortua ramis.
Quid steriles dubitatis adhuc excidere truncos :
Hic labor , hæc maneat lacrymosos cura colonos ,
Quas hieme uberibus spoliabant fructibus , illas
Nunc ferro totis oleas evertere campis.

Aprico defensa loco , si vinea tantis
Indejecta malis steterit , vastoque superfit
Ex obitu vivax hinc illinc truncus ; ab uno
Stipite ducantur , scrobibus demersa , vacantes
Ad palos sarmenta : parens alimenta tenellæ
Pinguia transmittet soboli : totumque per annum
Hanc adeo gravidæque novas propaginis uvas
Nutriet : exacto quo tempore , summa flagelli
Curvatura levi resecetur falce ; suâque
Paulatim radice trahant plantaria succum ;
Materno dum bima sinu tollantur , & almâ
Vite cadens palmes penitus tellure prematur.

Extremæ sub finem hiemis , cùm juncta piorum
Agmina Christiadam fletu precibusque minaces
Numinis expugnant iras ; animumque dolore ,
Et sceleris socium pœnâ quoque vindice corpus
Excruciant , levibusque cibis jejuniâ pascunt ;
Tempus erit duras tauris aperire novales ;
Effodere , & spinâ vites sepire rigenti ,

Vel luteos humili muros componere formâ ,
Et procul infestas gemmis arcere capellas.
Tunc etiam longis , anni spes altera , fulcis
Obruitur milium , calidâ quod pulte colonos
Sustineat : tenui lentes , & edacia pingui
Cannaba dantur humo : tunc opportuna fabarum
Et ciceris satio : tunc & juvat hordea terris ,
Arboreasque iterum scrobibus deponere plantas.
Festinate viri : neque enim cessare colonos
Naturæ novus in partum finit impetus : agros
Assiduâ versate manu : date semina terris ;
Fronde levate nemus ; vanumque recidite luxum ;
Et teneris jam tum ramis imponite morem.
Nam neque relligio , nec quadraginta dierum
(Ritibus addixit pietas quos publica sacris)
Jura vetant terræ curas adhibere colendæ.
Nos inopi tunc longa domant jejunia victu.
Hæc quoque sit vobis pœnæ pars magna , labores
Sustinuisse graves. At ubi celebranda recurrent
Paschata ; terrenas ultro deponite curas ,
Cælorum memores : animus , pars optima nostri ,
Hanc saltem longi partem sibi vindicet anni.
Ut segetem gravis herba premit ; virgultaque tonsas
Deformant male nata piros ; ut agrestia longus
Inquinat arma situs : pejora sequentibus instat
Sic animis purganda lues , atque insita rectis
Moribus improbitas , redivivaque semina labis
Illius , unde seges nova pullulat usque malorum.
Si pietas , si sensus inest ; abstergere fletu
Ne pigeat maculas , fuso quas sanguine Christus
Abluit ; & flammis non devoveamus avernis ,
Quam superis animam moriens Deus asserit oris.

Sacros ergo dies pius aras ante , silenti
Curarum strepitu , sub pectore Rusticus alto

H v

Præteritæ noxas vitæ labesque revolvens ,
 Excutiat sese , scelerumque redarguat intus ;
 Exoneretque gravi confessam pondere mentem ,
 Auribus & tutis ultro , quæcumque remordent ,
 Deponat peccata , dolens , & crimen acerbans
 Ipse suum : dextrâ quatiat tum pectus iniquum ,
 Suppliciter tristis ; veniamque exoret amaris
 Cum lacrymis ; atque hanc dederit si rite Sacerdos ,
 Nil dubitet sacris purum se sistere mensis ,
 Præsentemque Deum vesci sub imagine panis :
 Excipiat Christum , non immemor hospite tanto
 Muneribusque frui , & divinæ Numinis auræ
 Explicitos aperire sinus , nec parcere votis.

Has epulas celebrate viri quâ luce , ferarum
 Antiquâ pro cæde , litans se victima Christus
 Instituit sacras morti jam proximus escas.
 Hæc in honore dies : ritus servate vetustos
 Agricolaë ; precibusque sacram producite noctem ,
 Numen adorantes templis tunc omnibus astans.

Quò vos sæpe vocant leviora negotia , festam
 Suadeat & pietas natis comitantibus urbem
 Visere : rhedarum strepitu non illa sonoro
 Fervet , at effusæ plebis Procerumque silenti
 Agmine ; nec capiunt rutilis ardentia flammis
 Templâ viros : pia proh ! quantum laudaret Agrestis
 Oppida , si toto non cerneret amplius anno.

Postera lux , diro Christi cum funere , luctum
 Tristitiamque refert : nigros induta colores
 Templâ silent , nullus sacris honor additur aris ,
 Nec facibus pinguique calent altaria thure :
 Jamque movent pavidas tenebrosa silentia mentes ,
 Cùm subitò Crucis ostentans venerabile lignum
 Et pullâ lugubre canens in veste Sacerdos
 Prodit , & offensâ morientis imagine Christi :

En, ait, infonti nostras qui sanguine culpas
Eluit, expendens pœnas & debita nobis
Supplicia : en duræ quondam Crux hospita mortis,
Nunc spes certa virûm : sacro procumbite ligno,
Quo mundi stetit empta salus. Hæc pauca profatus,
Depositâ Cruce, summissis prior ipse Sacerdos
Procumbit genibus, sacroque dat oscula ligno.
Poplite tum sequitur flexo plebs tota, manusque
Transfixosque pedes clavis, & pectus apertum,
Sacraque profuso fletu rigat ora, suisque
Objicit hanc vitiis mortem, nec obire vicissim
Abnegat, ante novo malefanam crimine mentem
Quàm sceleret, tantosque Dei frustretur amores.

Promissam servate fidem ; nullique, redemptam
Hoc pretio, posthac animam submitтите culpæ.
Non habitanda diu tellus : æterna beatos
Regna manent ; longoque manus a sole rubentes
Sceptra regent ; & quos nunc importuna fatigat
Pauperies, major votis a morte sequetur
Copia, cùm luteas Cœlo mutabitis ædes.
Christus enim, rediens ad vitæ munia, clausas
Per nostrum scelus, ecce fores perrumpit Olympi,
Et secum educas, tenebroso victor ab Orco,
Æthereis animas, nostrum genus, invehit oris.
Nos quoque Cœlituum felicibus inferet olim
Conciliis ; vitam interea tueamur egentem,
Sperantes meliora : vocant en mollia rursùm
Arva manus ; palo suspensa resumite fortes
Arma viri, meritasque Deo persolvite grates,
Qui nostrum bonus exilium solatur agrorum
Muneribus, curas addens operumque labores,
Tristitia ne vacuæ capiant nos tædia vitæ.

LIBRI IX.

Ape in Meliphyllum mutata.

LIBER NONUS.

Olus.

PURPUREIS alii redolentes floribus hortos
Principibus cecinere viris ; ego rustica tractans
Prædia , divino quondam meditata Maroni ,
Tenuia difficili complectar Oluscula versu.

Lamoniana suos flectens per tempora flores ,
Jam tulit hortorum primos Rapinus honores.
Tu quem Lamonius Regi populisque reliquit
Nominis hæredem meritique , virentibus hortis
Adde novum decus , atque apii cum bacchare tortis
Frondebis , agrestem capiti patiare coronam.
Si spectas mollemque rosam & sacrata Parenti
Lilia , lactucas & humi nascentia fraga
Despicias : at inest oleri sua cuique voluptas ;
Et placet ipsa sibi rerum Natura creatrix ,
Seu picto formosa novos in flore colores
Miscuit , hortenses seu protulit utilis herbas.

Delicias & ruris opes qui præparat hortum ,
Arva domo vicina colat : sit commodus aër ,
Pinguis humus , facilisque : fimo telluris iniquæ
Corrigitur vitium , sed inemendabile cælum est.
Prona per areolas aqua derivabitur omnes ;
Nec Boreas affliget olus , si colle sub alto
Molliter ad tepidos ager inclinabitur austros.
Nuda sit arboribus tellus : vernantibus herbis
Una laborantis non officit umbra coloni.

Maturas æstiva procul terat area fruges ;
 Infestas oleri paleas ne ventus in hortum
 Deferat & moto conspergat pulvere plantas.
 Ne pigra vicinis fœdas imitata paludes
 Torpeat unda locis ; inimica nitentibus herbis
 Stagna calefcenti generant animalia limo.

Si vestigales amnis devexerit undas ;
 Seque , loci mirâ captus dulcedine , plures
 Dividat in rivos , totoque perambulet horto ;
 Solve memor Superis tanto pro munere grates.
 At si nec medio fons obstrepat ullus in horto ,
 Nec procul hinc aliis venit advena rivus ab oris ;
 Quod superest Olitor terræ cava viscera ferro
 Tentet & uberibus circumpluet undique guttis ;
 Ac mulo versante rotas per mutua nexas ,
 Non labor est imo latices educere fundo.

Ne gravior fossorum animas extorqueat aër ,
 Accendant pingues opera inter iniqua lucernas ,
 Et vitæ metuant , cùm pestifer halitus ignem
 Protinus extinguit : directas undique circum
 Ad latera objiciant tabulas ; quas lignea vectis
 Sustineat transversa ; solo conclusa ruenti
 Corpora ne tristi donentur viva sepulchro.
 Qui fodiunt puteos sicciſſima tempora quærant :
 Cùm maderet imbre solum , fallacibus omnia lymphis
 Rura natant : dubios æstas probat arida fontes :
 Si maneant , inopem neque Sirius hauserit undam ,
 Nil tardes muro puteum vestire perennem ;
 Mordaci sensim tellus exesa liquore
 Ne labet , & subitam faciat mollita ruinam.

Quid mage conveniat vel circumducere murum ,
 Claudere struſtilibus , vivis vel sepiſibus hortos ,
 Tecum mente agita : sepes armenta , rapacem

Et populum , sed non hiemes avertit iniquas ,
Nec radice parum propioribus officit herbis .
Utilior contra paries , seu quòd minus agri
Occupet , & teneris defendat frigora plantis ;
Sive quòd in plures duret reparabilis annos .

His ubi provisum fuerit , tum vertere terram
Præcipio , multoque rudem describere campum
Tramite , quà rivum sulcos partitus in omnes
Ducat , & arcolas dextrâ lævâque colonus
Accessu faciles ferro rimetur , & herbâ
Purget olus , gravibus neque calcet semina plantis .

Grandia si virides quis in oppida transferat hortos ,
Tonsilibus distincta piris extrema viarum
Ornet , & hinc illinc longo serat ordine flores ,
Indecores ne se porri , caulesque videntum
Protinus objiciant oculis . Tu seria rerum
Semper ama , modicæque vias prætende thymoque
Et gratis Baccho cinaris , & rore marino .
Humentes quoque mollis amat satureia ripas ,
Serpillumque solo repens , apiumque Pelasgæ
Quondam frontis honos , & crassis salvia ramis .

Non tamen omnigenis inimicus floribus , illos
Ejicies , quorum facilis cultura , nec usus
Nullus erit , quales violæ , nigrumque papaver ,
Et rosa supposito quæ si calet igne , caduci
Solamen tibi floris aquam stillabit odorem .
Liliaque , & calthas , & hiantem flore decoro
Narcissum , clytienque seres ; festisque diebus
Serta parans , donis Superos placabis inemptis .
In tenues hominum curas descendere gaudent
Cœlicolæ , tantumque boni pietate coloni ,
Quantum operâ , quantum largis viget imbribus herba .

Mopsus enim & Corydon hortis cum pinguibus olim

184 *PRÆDII RUSTICI*

Contiguas habuere domos : magis iste lacertis ,
 Ille Deo confusus , humum sudoribus iisdem
 Nec fructu coluere pari : seu venditor urbem
 Mopsus adit , ferro docilem seu cultor agellum
 Sollicitat , plenis respondent omnia votis.
 At Corydon inopes vix colligit unde penates
 Sustineat , miseramque trahat cum conjuge vitam.

Æstus erat , festusque dies ; amboque sub umbra
 Gramineis sedêre toris. O Mopse , beatos
 Miror , ait Corydon , uni tibi surgere soles !
 Semina diversis en ut communia fatis
 Consurgant ! atqui non ingeniosius alter
 Excolit , aut lymphis juvat uberioribus herbas.
 Mopsus ad hæc. Alia , ô Corydon , sed cognita paucis
 Te quoque cura latet Superos in vota vocandi :
 Infantes cum voce manus fer ad astra , priusquam
 Admoveas operi , fortunatasque videbis
 Intus ali , & succo meliore tumescere plantas.
 Obsequitur monitis Corydon ; nec vana precandi
 Relligio : redeunt animæ languentibus herbis ,
 Fœcundosque sinus laxans , se melle coronat
 Uberiore pias humus emendata per artes.

Rusticus ancipites hiberna per otia marras ,
 Ferratamque paret cratem , duosque ligones ,
 Capreolosque quibus glebas exerceat armis.
 Tum quoque vicino quærat sibi semina rure ,
 Et varios oleris generatim ediscere cultus
 Non pigeat : neque enim plantis ager omnibus unus ,
 Non eadem cultura placet , tempusque ferendi.

Pars amat æstivos soles , pars frigus , & Euri
 Aspernata minas , illæ sæ frondis honorem
 Per medias hiemes servat ; pars condita terris
 Non sursum prodire pigris radicibus audet ,

Torquentes non ante comas evolvere cœlo , [res.
Quàm reducem audierit Prognem ; Zephyrosque vocan-

Sæpe sua pubens olus ab radice revulsum
Mutatis adolescit agris ; & mater eodem
Sæpe sinu tellus quo parturit , educat herbas.
Sunt aliæ semel excisis quæ frondibus arent ,
Demessâque comâ stat truncus inutilis agro.
Sunt quibus usque redit nova frons , multâque colonum
Messe beant. Molli nunc figit oluscula terræ
Intactis olitor foliis ; nunc fronde refectâ
Succus ut uberior stirpem cogatur ad imam ,
Mandat agris. Plantas unâ ratione nec omnes
Evocat in semen , generique immittit habendo.

Præterea genus haud unum betæque rubenti ,
Candidulæque : suas mensis alit altera frondes ,
Altera radicem ; genitalibus utraque sulcis
Danda , coronato cùm vertice Punica malus
Prodiit & roseo procul emicat ignea flore.

Nec tibi lactucæ faciem nascentur in unam :
Altera quæ cochleas foliis imitatur , aquosam
Fert hiemem : medium per se caput altera plexis
Frondibus involvet , solidumque tumebit in orbem
Dentatas crispata comas ; hæc Vere repenti
Nascitur ; æstivos tolerat Romana calores.

Sunt etiam napi teretes , raphanique , sativus
Et rudis asparagus , capitatum & sectile porrum ,
Longior & patulo visenda cucurbita ventre.
Longa super cameras reptat , vel ab arbore fructum
Demittit , docilem pueri quem cortice presso
Funiculis cogunt in quolibet ire figuras.
Nunc solis radios fingunt , tortosque dracones ;
Nunc super inscriptum gaudent concreescere nomen.
Dein humeris vacuas aptant , nudique per undam

186 *PRÆDII RUSTICI*

Flumen inexpertis audent pulsare lacertis.
 Scandit in arboreos ventrosa cucurbita truncos;
 Sed tu multiplici per gramina repere flexu
 Coge, fatiscentes rumpat ne pondere ramos.
 Tertia quæ brevior, medioque coërcita nodo
 Exoritur, Baccho dabit opportuna lagenam,
 Quam lateri accingas operumque viæque ministram.

Ipsa adeo geminum referunt spinachia sexum:
 Quem dixere marem, generosior unus acutum
 Profilit in semen; tristi prope pallet amiçu
 Fœmina, quæ steriles effert sine semine frondes.

Quid memorem quantâ jactet se brassica laude,
 Sive volubilibus redit in se frondibus, orbisque
 Orbibus agglomerans, capitis sub mole laborat;
 Tornato similes ebori seu candida flores
 Ediderit seu coniferas imitata cupressos
 Seque suas plicat in frondes, & acumen in album
 Desinit, ac tenui venit haud ingloria mensæ;
 Sive hieme in mediâ, cùm cætera frigore torpent,
 Lata viret; Boreamque trucem, Caurosque malignos
 Despiciens, vacuis ultro dominatur in hortis.

Ut variæ species oleris, sic plura serendi
 Tempora sunt: putribus mandantur pleraque sulcis,
 Cùm pluviis tellus madet autumnalibus, & cùm
 Sithonias hiemes reducis fugat aura Favoni.
 Tunc eadem est anni facies, & sæpe subortæ
 Autumno violæ falluntur imagine Veris.

Tempestiva autem satio, seu frigore terram
 Fermentarit hiems; seu coxerit acrior æstas.
 Utraque vis solvit glebas, & inutile gramen
 Enecat: infani quamquam post frigora Cauri
 Vere satas annus clementior excipit herbas.
 Bruma tamen licèt usque comas affligat adustas,

Securam patitur stirpem coalescere terris ,
Et messem cœlo dein maturare calenti.

Quare age deciduas cùm nuda ex arbore frondes
Frigidulis volitare vides ludibria ventis ,
Insta operi ; longos plano duc æquore sulcos ,
Alliaque in plures spicas divisa , refosso
Conde solo ; fatuumque blitum , cretasque marinas ,
Et cinaram , cinaræque rubras interfere betas .
Optima tunc etiam satio menthæque virenti ,
Et cunilæ , & fragis nemorum gaudentibus umbrâ
Ideisque rubis inulæque , crocoque rubenti.
Fungus , & anisum , gratoque lavendula succo ,
Et sedum minus , & medicos hyssopus in usus ,
Et sifer , atque rumex , & inertî grata palato
Intyba , & atriplices , & pastinaca serantur ,
Atque cicer telluris edax , dulcisque locusta ,
Et foliis asper raphanus , chondrillaque crure
Lactea , quæque hilares faciunt nasturtia mentes ,
Napusque & minimo quæ semine nata sinapis ,
Arboris in faciem ramis frondescit opacis.

Vos quoque jejunæ quondam solatia mensæ ,
Cæsa minutatim & Cerealibus abdita crustis ,
Ante hiemem molles , spinachia , pandite frondes ,
Et teneris aude , lactucula , surgere fibris :
Te stipulis , cùm frigus erit , te stercore multo
Immites hiemis contra tutabimur auras.
Erucas etiam , rectoque dracontia caule ,
Atque bipinellas , oximque , brevemque melissam ,
Quas oleo , & veteri , cùm Bruma remittet , aceto
Perfundas , tunc tempus erit committere sulcis.

Nosse juvat quas siccus ager , quas humidus herbas
Respuat , ut toto nullus vacet angulus horto.
Quæ steriles fundo tellus imitatur arenas ,

Laetucæ , cicerique favet : spinachia longam
 Non passura sitim , caulesque , & olentia late
 Allia fellicis gaudent uligine terræ.
 Sunt quibus & prosint umbræ ; murosque vel ipsos
 Occupat effusis anguina cucurbita ramis.
 Et testudineo prope murum vinea dorso
 Flectitur , arcendos circumfusa solis ad æstus.

Nudus erit tepidos paries conversus ad austros ,
 Optima seminibus statio ; si mollior altâ
 Instruitur pulvinus humo , qui Vere reducto
 Sufficiat pangenda novis plantaria sulcis :
 Murus enim franget Boream , solisque reflexi
 Quæsitus favor algentes solabitur herbas.

Quantùm oleri prodest ager opportunus alendo
 Vidit & obstupuit nostro qui primus ab orbe
 Cantaber australes Americæ semen ad oras
 Transtulerat : raphanus tener egregiique saporis
 Corporis humani molem superabat ; & Indus
 Grandior arboreo poterat vix carpere summas
 Caule fabas : onus uva viri pendebat ab ulmo ;
 Nec tumidum cervix peponem nervosa tulisset.

Longa nivalis hiems & inertibus otia terris
 Et pigro facit Agricolaë : silet herbula primis
 Frigoribus contracta ; gelu vel terra rigenti
 Clauditur , aut longo madet intractabilis imbre.
 Jam neque fundit opes ; olitor nisi frigora flammis
 Vicerit occultis , multo vel stercore molles
 Evocet asparagos ; & quas Natura negabit ,
 Præcoce lactucas emergere jusserit ortu.

Hunc olim prior induxit Quintinius usum.
 Quippe hiemes inter medias felicibus armis
 Oppida cùm Galli quaterent inimica , nec anni
 Tempestas esset non fertilis ulla triumphis ;

Ille suâ ne non Brumam quoque vincefet arte,
Nullo hiemis Verisque satas discrimine plantas
Versaliæ riguis educere cœpit in hortis:
Nam quid humus Regi non deferat, excita tanti
Principis aspectu, posito qui pondere rerum
Quos oculos aperit populis orbique regendo
In tenues amat interdum demittere plantas?

Si, loca jam toties mihi decantata, beatos
Versaliæ colles videam; non ipsa tenebunt
Augustæ me tecta domûs, non lympha per altos
Obsequiosa fluens montes, non totius orbis
Dives opum variarum hortus, non denique nostrum,
Quamquam non pigeat tantos olus inter honores
Aspicere: at molles lætis cùm perleget herbas
Luminibus Lodoix; ero Principe totus in uno,
Quem procul attonitus stupet Orbis, & ultima retro
Venturi post sæcla velint vidisse Nepotes.

Cùm venti posuere truces, & oluscula leni
Jam Zephyrus fovet afflatu, non sole cadenti,
Non oriente, recens haustos diffunde liquores;
Humor inexpertam ne frigidus occupet herbam.
Cùm medium cœli Titan conscenderit orbem,
Tunc bibet irriguos tellus lætissima rivos.
Dein anno mutante vices, tu tempora muta:
Namque superfusus plantas a sole calentes
Ureret imber aquis: æstivo tempore pronos
Hesperio Phœbus seu mergat in æquore currus,
Eois redeat seu matutinus ab undis,
Eductas puteis querulâ compage rotarum
Tempus erit toto lymphas dispergere campo.

Vere novo lactens viridem cùm messis in herbam
Tollitur, & Zephyris hiscens rosa mollibus auras
Implet odore novo, floresque induta recentes

Ipsa suis arbos inhiat pulcherrima ramis ;
 Venturæ recreat segetis spes una colonos :
 Ast Olitor jam nunc operum mercede diurnâ
 Dives erit : breve chærophilon , & amaracus umbrâ
 Lætior in messëm crescunt ; & olentia fragis
 Arva rubent , uvisque ribes arbuscula crispis.
 Jamque caput plexis involvere brassica ramis
 Cogitat , & tardi surgunt buglossa saporis.
 Occultas per saxa vias alimentaque cappar
 Inveniens , scabris tegit obsita rudera baccis.
 Cæsa semel lapathi brevis herba virentibus usque
 Luxuriat rediviva comis : crispantur olentis
 Flexibiles apii frondes , & acumine mollem
 Cepula findit humum , tonsisque repullulat oxis
 Frondibus , & dulces spargit melilotus odores.
 Fœniculum , raphanusque tener mordaxque sinapi ,
 Lætæque nascuntur puleïa , quæque domorum
 Ocima sublimes decorant palpanda fenestras.
 Eruiitur staphilinus humo , sisaronque brevesque
 Buniades , & quæ fruticat spatiosior hirci
 Barbula , & hiberno gaudentia frigore rapa.
 Silvescunt cinaræ , pomoque virente superbas
 Mille modis variant cœnas ; torpensque palatum
 Exacuunt dulci cicer , asparagusque sapor.

Quas epulas tantùm lectos & ab arbore fructus
 Prisca Patrum norat virtus atque aurea frugi
 Simplicitas : hinc illa virûm felicior ætas
 Usque valens tenui superabat sæcula victu.
 Nunc spatium vitam finit brevior ciborum
 Implacata fames : neque enim in convivia tantùm
 Jam veniunt agris animalia nata colendis :
 Itur & in medias , pretium faciente periclo ,
 Oceani syrtes : educitur æquore piscis :

Nec medium tutis ales secat aëra pennis ;
Torus & est jam pœne gulæ contractior orbis.

Dum viget hiberno tellus animosior imbre ,
Ne sterili vernas in alendo gramine vires
Insumat ; properemus humo dare semina tymbræ ,
Atque apii , betæque rubræ , pisique virentis :
Tunc quoque cervinum cornu , coriandra , blitumque ,
Et seris , & dulci borrago flore seruntur ,
Et coctu faba difficilis , vilisque fasellus ;
Aureaque andrachne , atque humilis saliunca , suumque
A longo quæ nomen habet lactuca cucullo ;
Mutatumque solo , radicibus ante recisis
Detonsâque comâ cantoribus utile porrum
Pangitur , & cepe lacrymas factura secanti.
Vos etiam lupuli , brevibusque cicerbita ramis ,
Et primâ pepo difficilis cum pubet in herbâ ,
Teque palustre apium , te semen olentis Anethi
Accipient sulci , Crithmumque , & amica Lyæo
Hormina , quæque manus inodorat ruta legentes.

Quid jubeat , quid luna vetet , plebs nescia rerum
Inspiciat , lunasque meras , atque arbitra ruris
Astra crepet ; tu sole tuos metire labores.
Si qua fides oculo , plantas sol adjuvat unus ,
Et quod in humanas possunt vaga sidera mentes ,
In teneras id juris habent non amplius herbas.

Seminibus positis inimicam avertite talpam ;
Ne deformet agros , & iniquo dente fativum
Depopuletur olus. Longos telluris acervos
Si quando aspicias sensim consurgere ; gressus
Fer tacitos , crassamque togam super injice : summum
Talpa solum fulcans , positis caput inscia pannis
Inferet , & meritis tenebris dabit eruta pœnas.

Agricolæ , contra mures aviumque minorum

Infidias & furta, solent defigere vepres,
 Et teneras rigidis defendere sentibus herbas.
 Non equidem per dura petit mus vulnera prædam,
 Occultum sed quærit iter tellure sub imâ;
 Armatasque rubis sepes, & inutile vallum
 Trajicit, & teneras depascitur helluo frondes:
 Sint tibi fallaces foribus sata propter apertis
 Muscipulæ, quibus invitet succedere furem
 Pendula nux: avido malefidam credulus escam
 Ore petit, clausoque vorax se latro teneri
 Carcere conspiciens, jam non semesa resumit
 Frustra nucis, sed non cessat captivus iniquas
 Tollere vel pedibus, vel dente laceßere valvas.

Vidi ego qui talpas ricino maleolente fugaret,
 Atque venenatâ cinaræ radice pararet
 Muribus infidias. Si quando frondibus hærens
 Infestabat olus pulex, hirsutaque campe,
 Marrubii latices super injiciebat amaros:
 Et formicarum flammis abolere recessus
 Sueverat, ut fumo durisque exterrita pœnis
 Impigra gens ultro male tutis cederet agris,
 Nil fruges hiemi lectas, nil horrea curans.

Providère Dii nobis meliora: Pyrenæ
 Nuper enim celsos peregrina ciconia montes
 Dum superat, ferturque humili super arva volatu,
 In casses sibi non positos cadit, atque resectis
 Continuo pennis custos imponitur horto.
 Oblatas captiva dapes fastidit; at anguem
 Inter vidit olus, vacuumque immisit in alvum;
 Quamvis ille diu luctatus, corporis imos
 Implicuit nodos, & torta volumina rostro.
 Quæsitura novam volucris per oluscula prædam,
 Herbarum genus omne sagax scrutatur, & hortum

Muribus,

Muribus , & campe purgat , talpisque , nec ipsos
Dedignatûr edax , veteri quos evocat imber
Pariete , limaces fractâ consumere conchâ.

Non satis est procul infestas avertere pestes ,
Assiduo nisi sollicites plantaria cultu :
Nam sine vi quæ sponte rubos & inutile gramen
Indulgens sibi terra creat ; nisi victa labore
Continuo , nec olus nec munera blanda Lyæi
Nec segetes pariet. Sic nos ad inania fortes ,
Deficimur nervis ad honesta ; viâque pedestri
Qui passus vix mille , suum visurus amicum ,
Conficeret , vaga post leporis vestigia totos
Itque reditque dies , faciente cupidine vires.

Radat humum rastris Olitor , gramenque renascens
Eruat , & siccas riguis alat imbribus herbas.
At peponem imprimis ab iniqua vindicet aura :
Mollis enim seu primævo juveniliter ortu
Luxuriat , seu jam cœpit grandescere , cultu
Indiget æterno. Sudoribus omnia vendunt
Dî superi , & magno stant optima quæque labore.

Veris ubi reducem volucres cecinere teporem ,
Lacte novo vel aquâ medicatum fossula semen
Excipiat saturata fimo. Quâ parte nivalis
Flat Boreas , Olitor mixtâ cum stercore terrâ
Imbellem luteo præmuniat aggere plantam.
Si quid adhuc sævasque vices mutabilis auræ ,
Et reducem medio Brumam jam Vere timebit ,
Coniferi peponem sinat intra concava vitri
Crescere ; dum ventos ferat , & jam fortior aurâ
Liberiore frui malit , nudusque relinqui.
Vitrea transmittunt tepidum specularia solem ,
Et sævas arcent hiemes ; at grandinis ictus
Non tolerant , nisi vimineis defensa cucullis.

Uni plura simul mandentur semina fossæ ;
 Nam neque vis eadem cunctis est insita granis.
 Maternæ qui solus humi superaverit hæres ,
 Si nimius succi pepo caudice longior uno
 Funditur , interdum molli caput ungue putator
 Demetat , & primâ luxum compestat in herbâ.
 Tum digitis terram terat ; & quæ pessimâ circum
 Nascitur herba , manu tollat ferroque bicorni ;
 Nec super effundat largos aspergine rores :
 Languentem vitiant lymphæ contagia frondem.

Irriguos peponi fas est inducere fontes ,
 Donec in oblongum tumidus grandescere ventrem
 Incipiat : dein & sitis , æstivique calores
 Dant pretium ; tamen exsuccam miserabere plantam ,
 Si coquat arentes insana Canicula glebas :
 Sed cave ne fluidum pepo cortice combibat imbrem :
 Tegula subijcitur , solem quæ sicca reflexum
 Augeat , & terræ nocuis afflatibus obstet.

Duxit ubi croceos pellis rugosa colores ,
 Jamque relicturus plantam dirumpere collum
 Nititur ipse pepo ; cultrum suppone , priusquam
 Marceat , & terris putrescat inutile pondus.
 Hunc legito qui mole gravis , cute durus , & auro
 Concolor est , gustuque refert & odore Lyæum.
 Non alia est cucumis cultura : cucurbita cœli
 Difficilis patiens minus est obnoxia curæ.

Cætera quæ passim nascuntur oluscula , versu
 Quid memorem ? si pinguis ager , si plurima lymphæ
 Copia ; non tempus , non disciplina serendi
 Quæritur ulla : sibi tellus nil indiga nostri
 Sufficit , ut larga ditet mercede colonum.

Fraga tamen , cinaramque juvat purgare , revulsâ
 Prole , suam circum fruticat quæ plurima matrem.

In teretem lactuca comas quæ circinat orbem ,
 Candidior fit operta solo ; prodire nec ausit
 In menfas apium majus , nisi Rusticus altâ
 Vestierit terrâ jussas albescere frondes.
 Candescit pariter crispas endivia molli
 Vincita comas junco , & genitalibus obruta sulcis.
 Mollior & raphanus terris innascitur , imbres
 Si biberit falsos (asper falsugine gustus
 Corrigitur) durus contra si caudice nudo
 Tellurem super emergat , folioque frequenti
 Luxuriat , vel forte sitim sit passus iniquam.

Capparis exesis quæ se circumligat ipsa
 Parietibus , veteri plantis de stirpe revulsis
 Conseritur ; quamquam viridis cum bacca tepentes
 Oscitat ad soles , fortam det semine glandem.

Debilior tellure cicer ne repat aquosâ ;
 Ramosas appone fudes , quas sponte volutis
 Claviculis veluti manibus comprehendit , humoque
 Erigitur late fruticans , albisque nitescit
 Floribus , & folium partes diffundit in omnes.

Allia si pedibus calcas , injuria laudem
 Afferet , & capiti dabit incrementa tumentis.
 Cum pallent , & humi flexâ cervice recumbunt ,
 Vellere tempus erit : vinetis de more manipulis ,
 Purgatoque solo , duros tractare ligones
 Incipe , ut infestum tellus exhalet odorem ,
 Qui teneras , si verâ ferunt , interficit herbas.

Grandia quæ longo jam macrior allia partu
 Terra tulit , largo reparatas stercore vires
 Colligat , ante novo quàm semine facta , labores .
 Instituat primos. Id in hortis dulce colendis ,
 Quod messem tellus alit irrequieta perennem ;
 Agricolasque beant & spes & fructus avaros.

Et dubitamus adhuc tantis ditescere donis ,
 Atque oleri curas impendere ? Buxea nobis
 Silvula , non hortus colitur : procul utilis herba
 Exulat , ut vani florum captentur odores ,
 Et totum sterili rus absumatur in horto.
 Atqui nil cedunt hortenses floribus herbæ.
 Una dies florem nasci videt , una caducis
 Effetum languere comis : quæ mane rubentes
 Explicuit frondes , lapso rosa vespere flore
 Tristibus horrescit spinis : at oluscula durant
 Semper , & in sulcos recte digesta , virenti
 Nil buxo cedunt , nil coniferæ cyparisso.

Si rapidos Olitor soles , si frigora Brumæ
 Mollit ; & arte juvans Naturam , præcoce partu
 Cogit humum natos alieno tempore fœtus
 Edere , quæsitæ mensis regalibus escas ;
 Ad quantas emerget opes ! quæ nominis ibit
 Fama sui ! quàm forte suâ contentus avitum
 Vertet agrum ! neque enim longi spe pendulus anni
 Eventus pavet ancipites : serit usque meritque ;
 Plenaque nil ad vota deest , si sedula conjux
 Obtigit , & duri proles studiosa laboris :
 Fortior ipse solum palâ , duroque ligone
 Sollicitat ; puerique suis pro viribus adfunt
 Assidui comites operum : pars frangit inertes
 Malleolis glebas , pars gramen inutile rastris
 Insequitur , spargitque finum , plantisque calores
 Æstivamque sitim properantibus excutit undis.

At calathis olus exportans adit oppida conjux :
 Sera domum redit ære gravis , dapibusque diurnos
 Nec non urbano recreat rumore labores.
 Pauperibus mensis non assidet invida Cura ,
 Nec trepidus Pavor ambiguus circumvolat alis ;

Nam neque bella timent, nec jura forensia : vanos
Non horrent strepitus : non irrequieta tumultus
Excitat internos tacitæ mens conscia culpæ.
Lite carent, neque nota domi vadimonia : numquam
Lictoris subiit facies invisa penates ;
Et nisi spem fuerit seges ementita, dolorem
Nullum corde premunt ; oritur neque tristior agris
Ulla dies, nisi quam soles fecere maligni.

Nil sibi cum Medicis, vanâque Machaonis arte,
Et tamen usque valent ; lecto nec plumbeus Auster
Languidulos affigit ; iners nec Bruma, nec æstas
Ulla nocet : nec membra ligant nodosa podagræ :
Non stomacho gravis esca : febrem non læthifer afflat
Autumnus ; neque deliciis properata senectus
Instat, & extremam præcox denuntiat horam.

Ipse salutare herbas, quarum indiget usus,
Hortus habet, rutas, althæam, absinthia, malvas,
Et quæ concilient crispata papavera somnos.
Fert & opem medicis labor potentior herbis.
Et ne forte gravent opera indefessa colonos,
Septima quæque dies ludos, & amica Lyæi
Dona refert ; meritique loco & virtutis habetur
Suspensis resides cessare ligonibus agros.

Mutua qui festum vocat in convivia pagum,
Lactucas, cinaramque dapes apponit inemptas ;
Nec cyathis parcit : post prandia ducit in hortum
Convivas, & multa docet, discitque vicissim
Re super hortensi ; longo sermone secutus
Herbarum casus varios, usumque medendi ;
Pallida seu vitio telluris oluscula languent,
Infestis seu vermiculis obsessa tenentur.

Nec silet herbarum vires ; seu pigrior alvus,
Seu fuerit citior, tussi seu forte frequenti

198 *PRÆDII RUSTICI*

Excutiat latus illabens pulmonibus humor ,
 Aut intermissis furit æstibus arida febris ;
 Indicat hortensis si quæ ferat herba salutem.
 Tum majora crepans , ridet potuisse Deorum
 Esse loco quondam porrum cepasque , suisque
 Mortales coluisse satum sibi Numen in hortis ;
 Et veteris famosa refert mendacia famæ ,
 Pluribus enarrans , ut brassica nata Lycurgi
 De lacrymis , vites etiam nunc oderit almas :
 Vitis ut ipsa retro tendentibus usquè flagellis
 Diffugiat , ferrum velut in frondosa Lycurgus
 Brachia rursus agat , veteresque resuscitet iras.

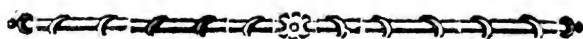
Ipsa Meliphyllon humili de cespite rufo
 Flore micans , Apis (inquit) erat , quam Flora latentem
 Nescia cùm premeret digitis , se vindice lædi
 Cuspidis indoluit punctu : neque lenta volentem
 Pœna secuta ream est : in odoras utraque crescit
 Ala comas , subitâque pedes radice tenentur ;
 Herbaque fit , quâ non jucundior altera tristis
 Curat apes , medicata vocans in tecta fugaces ,
 Et dulci fractas reparans spiramine vires.

Interea pueros Olitor famulumque sequentem ,
 Si quid displiceat , verbis castigat amaris ;
 Nec laudes reticet meritas : nam laude vel ipsos
 Agricolas stimules. Tunc si quis ab arbore fructus
 Decidit ante diem , legit ipse , domumque reportat.
 Si qua solo jacet herba , gravi si pondere ramus
 Flectitur ; e terra relevat , furcâque bicorni
 Sustinet , inque dies opera instituenda sequentes
 Designat , licito apponens etiam otia lucro.

Felices hominum curas ! quas inter iniquo
 Non sceleri , non invidiæ locus : unus & horto
 Et desiderij est terminus ; una ferarum

Furta timent : vicinus amans virtutis & æqui
Incustoditum formidine liberat agrum.
At neque tranquillos amor insatiabilis auri
Sollicitat : lucrantur opes , partisque fruuntur ;
Sola relinquentes pueris hæredia , rastros ,
Jugera pauca , domum luteam , cultumque supremi
Numinis , & sanctos mores , studiumque laboris.

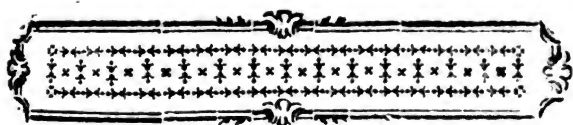

ARGUMENTUM

LIBRI X.

OPPORTUNA viti plaga. Ager viti commodus. Triplex vitis : arbuscula ; jugata ; arbustiva : subnectitur Metamorphosis Enceladi in ulmum , & Briarei in vitem. Quæ vitis optimum vinum ferat. Vitis pergulana. Vitiginei surculi delectus. Vitis satio , & cultura , ubi de plantarum nutritu & auctu. Vitis putatio , ubi de falce vineatica. Vitis fossio. Vitis lacrymæ. Repastinatio. Pampinatio. Viti nocent gelu , grando , erucæ , formicæ , capræ , lepores , senium. Vitis propagatio. Vindemiæ apparatus. Vindemia , ubi de variis uvarum speciebus.

LIBER DECIMUS.

Vites.

VITIS ament alii succum : cultura poetam
Me juvat ; effossis seu Vinitor ordine longo
Semina deponat scrobibus , cultuque frequenti
Hortetur teneras sætu turgescere plantas ,
Sive laborantes ulmos pendentibus uvis
Exoneret , condatque cadis spumantia vina.

Observata sequar Latii vestigia vatis ,
Pampineos peragrans colles ; atque unde Maroni
Jam prærepta fuit vindemia dives , eâdem
Neglectas sectabor inops in vite labruscas.

Felici meditatus agros vestire Lyæo ,
Ante rudis ferro tentes quàm viscera terræ ,
Quære prius viti faveat quæ commoda tellus ,
Quo melior veniat sub sidere : vitibus omne
Dat pretium cælo tellus subjecta salubri.

Qui populi septem patiuntur acuta Trionum
Frigora , Bacchæum redimant halece liquorem ,
Pocula vel pressis imitentur vitea pomis :
Vitiferos neque enim sperent assurgere colles
Quâ regione minas Aquilonis , & horrida Cauri
Flamina vix pinus rigidis assueta procellis
Ferre potest , niviumque riget sub pondere tellus.
At neque Phœbæo quæ semper aduritur igne
Barbara gens , curas uvis impendat inanes ,
Nec Bacchum steriles invitum accersat in agros.

202 *PRÆDII RUSTICI*

Inter utramque plagam , Scythicum quâ mundus ad
 Confurgit , melior jacet arcto limite tellus [axem
 Frigoribus nec fœda , siti nec hiulca perenni ,
 Sed Boreæ alternis vicibus Zephyrique tepentis .
 Et pluviâ , & leni mollita salubriter æstu :
 Hic Baccho locus , his ultro bonus imperat arvis ,
 Nec regni ulterius curat protendere fines .

Non interjectas uno tamen ordine gentes
 Bacchus habet : belli studiis clarissima quondam ,
 Marte meroque parem fecit sibi Græcia famam .
 Romanos rerum dominos Deus inde sequutus ,
 Vina Falerna dedit : lapsâ tum mole potentis
 Imperii , musto sordentia plaustra per Alpes
 Egit , & optatis Gallorum constitit oris ,
 Despiciens populos Boreæ de parte vocantes .
 Scilicet invictis quæ gens effloruit armis
 Visa placere Deo est . Tantum ne Gallia munus
 Sperne : latet cæcis argenti copia venis ,
 Ærisque , chalybisque latent , aurique metalla :
 Parcite sed Baccho loca commodâ , parcite , cives ,
 Destruere , & tectas , irritamenta malorum ,
 Divitias ferro sub eisdem quærere tærris ,
 Queis auro melior , vitæ solamen amaræ ,
 Exoritur contra curas & tædia vitis .

Opportunus ager , tepidos qui vergit ad Austros ,
 Et sabulo levis est ; hic pessimus , unde furenti
 Eruta silva manu regnis excessit avitis ,
 Invisura focus : infamem strage recenti
 Odit humum Bacchus , nec sponte hinc pabula carpens ,
 Tristior ingratum degit sine viribus ævum .
 Vivit enim truncos radix ultura recisos ;
 Et quamvis caput in tenuës non efferat auras ,
 Interiora tamen dominatur , agrumque per omnem

Serpit, & immeritos ad se rapit improba succos.

Æquior est Cereris multos quæ terra per annos

Paruit imperio, & pingues nutrit aristas.

Nam spicis redimita Ceres, & vite nitentem

Pampineâ Bæchus frontem præcinctus, amicis

Conspirant animis, ut vitæ gaudia mensis

Hæc segetes, alter lenis det pocula vini.

Optima jejuni colles, largissima campi

Vina dabunt; & in arbitrio est, vineta ferentis,

Uberius cellis vinum meliusve reponat.

Pendenti male firmat humo vestigia Bæchus,

Ni paries humilis toto discrimina clivo

Crebra facit, limum retinens; ne defluus imber

Auferat, & vallem secum deducat ad imam.

Quin & vitiferis juga per devexa theatris

Lata percussio coquitur vindemia sole;

Uvaeque vicinis Phœbum non invidet avis.

Tales dum rapido Rhodanus petit æquora cursu

Miratur passim ripis assurgere colles,

Et fugiens nutu dextrâ lavâque salutat.

Tres facies, totidem vulgo sunt nomina viti.

Prima Tolosanæ late celeberrima campis

Colligit ingentes non longo in stipite vires;

Brachiaque huc illuc tendens, media ipsa tenet se,

Aspernata truce Boream cœlique furores.

Altera quæ trunco gracilis caput altius effert,

Pondere victa suo jaceat delumbis, arundo

Ni doceat stantem rabidos contemnere ventos.

Tertia frondenti vitis requiescit in ulmo,

Quam tenet amplexu; ramosque effrena per omnes

Serpit, & elatum caput inter nubila condens,

Ostentat curvos pretioso pondere ramos:

Unde Gigantæâ vitem de stirpe creatam

204 *PRÆDII RUSTICI*

Græciaque & vani quondam cecinere Poëtæ.

Jupiter anguipedum postquam temeraria fratrum
 Consilia & structos disjecit fulmine montes ;
 Phlegræis refupinus agris per quinque jacebat
 Jugera centimanus Briareus ; qui conscius ausi
 Supponens humeros nitentem ad sidera fratrem
 Juverat Enceladus , repetito fulminis ictu
 Stratus humi , nigro quoque tinxerat arva cruore.

Terra suæ prolis sortem miserata , Tonantem
 Orat ut arboreâ sub imagine rursus alendam
 Accipiat gremio sobolem , quæ reddita vitæ
 Serviat humano generi , nec rursus in altum
 Possit , humo defixa pedes , se tollere cælum.
 Protinus Enceladi de corpore nascitur ulmus :
 Figit agro plantas Briareus : rugosior artus
 Contegit elumbos cortex : quot brachia bellum
 Intulerant , totidem repunt sarmenta ; jugalem
 Queis veluti manibus stringens amplectitur ulmum ,
 Erigiturque solo ; ramosaque brachia jactans ,
 Nunc quoque sidereas affectat vinea sedes ,
 Atque Gigantæo de sanguine nata , liquorem
 Sanguineum fundit ; motoque laceffere bello
 Si nequeat Superos , cyathis mortalia plenis
 Corpora sternit humi : quas foverat , addit inanes
 Spes animis , ipsosque docet contemnere Divos.
 Cùm tonat , expertum media inter dolia fulmen
 Horret adhuc , mutatque metu pallente colorem.
 Qui tali potuere fatas ab origine plantas
 Fingere , quid mirum nova per mendacia Græcos
 A Superis duxisse suæ primordia gentis ?

Vitibus una licèt species , non unius omnes
 Vina dabunt pretii : melior de vite pedata ,
 Quò propiore solo fruitur , vindemia pendet :

Caudice quæ brevior , terræ vicina , reflexi
Auxilio solis felicius excoquit uvas.
Quæ nubunt ulmis , Baccho cellaria vincent
Ubere , sed tristi qui torqueat ora sapore :
Arbor enim solem sub fronde latentibus uvis
Eripit , & dulci prohibet mitescere succo.
Si tamen est ulmo vitis conjuncta maritæ ;
Ne muta patrios mores , habitumque locorum :
Sunt & inexperti metuenda pericula cultus ;
Atque aliis aliam in faciem felicius arvis
Nascuntur vites : longo Burgundia tractu
Sustinet elatas sudibus furcâque salignâ ;
Ne vitiet putres agri vapor humidus uvas.
Allobrogum verò cæcis in vallibus , uva
Vix fruitur viso nisi summa ex arbore Phœbo.

Itala gens (seris usus quia venit ab annis ,
Non vitio terræ) vites socialibus ulmis
Jungit , & æquali geminas ætate maritat :
Consita namque locum fusis ubi stirpibus arbor
Anticipat , succum nascenti præripit uvæ ;
Atque ulmus , cum vite , pari nisi pubeat ævo ,
Non tolerat sponsæ ramos & pondus iniquum.
Si morbo gravis arbor obit , vel segnior annis ,
Connubio tu parce novo , furcâque bicorni
Et fixo viduam solare pedamine vitem.

Horto etiam vitis decori est , cum proxima tectis
Nascitur , & scite muros hinc inde per omnes
Flectitur , atque jugo primis assuescit ab annis :
Tum late intendunt contos , ramoque sequenti
Vitem ad vincla vocant : mordacibus illa salignas
Claviculis stringit crates , lateque virenti
Palmitis obtentu muros , & limina vestit.
Sæpe per irriguos Olitor non inscius hortos ,
Dum flecti dociles virgæ , dum mollior ætas ,

In testudineum sarmenta sequacia dorsum
Ire jubet , contra æstivos umbracula soles.

In quamcumque velis faciem se tollere vites ,
Optima quæ culto figas plantaria collè
Eligito : si quid vitii delectus habebit ;
Arte dehinc nullâ generis reparabile damnum est.
Non habet empta fidem vitis , fallitque coloni
Spes avidas , alio sibi quæ transmittitur orbe :
Nescit enim peregrina novis assuescere terris ,
Amittitque suam mutato fidere famam.

Cùm rubet , ac torto mitis vindemia collo
Extremis fruitur jam solibus ; elige vitem
Quæ peperit plures , modò sit sapor optimus , uvas.
Inde petes sarmenta tuos pangenda per agros :
Atque ut nosse queas ; jam tum vel summa flagella
Demete , vel trunco rubeos inscribe colores.

Quæ verò porior satio , quæ forma serendi ,
Omnia divino dudum vulgata Maroni ,
Dicere nil opus est : at quâ ratione recentem
A teneris vitem informes , doceasque labori
Respondere tuo ; paucis hæc omnia vates
Perstrinxit , rerum fastigia summa sequutus.
Ac velut egregia pingendi quisquis in arte
Nomen habet , primis habitumque situmque figuris ,
Et quæcumque operi seu vis seu gratia postquam
Indidit ipse , rudi permittit cætera dextræ :
Sic majora movens animo , quæ multa parabat
Præterit , atque aliis Maro commemoranda relinquit.

Ergo rudes huc , Musa , manus : jam pullulat agris ,
Jam nova primævo vestit se vinea rāmo.
Eia agite Agricolaë , rastris duroque ligone
Prima juvate novi partûs conamina , terram
Vertite , & obliquas effossis altius agris
Cogite radices meliorem accersere succum.

Plura simul primos crescant impune per annos
Germina ; nec vitis spes tota recumbat in uno
Palmitē : post ternas hiemes manifesta vigoris
Signa patent ; fluxas molli tunc denique frondes
Decuties digito : neque enim quos parturit , omnes
Educat , & succo fœtus alit ubere vitis.

Quæ ratio , quæ causa rei , quâ lege per omnes
It succus ramos , & frondes explicat arbor ;
Imo age nutricis quæ tanta potentia terræ
Auet in immensos silvestria semina truncos ,
Expediam , & causas iterum tentabo latentes.

Tota recens nati sub cortice germinis arbor ,
Ut perhibent , latet in tenuem contracta figuram :
Ipsam adeo vinclis si vis humana solutis
Possit in exiles germen diducere fibras ,
Continuo teneris ramos miretur & uvas
Involvi tunicis ; atque ut puerilia membra
Explicat humano decurrens corpore sanguis ,
Non aliter pinguis terræ nutritius humor
Paulatim insinuat sese radicibus imis ,
Et sole eductus tepido , venasque per omnes
Diffusus , ramis animos vegetumque vigorem
Sufficit : at Phœbi cum se vis blanda remittit ,
Deceditque hiemi ; tum nec se potrigit ultra ,
Nec tumet in florem , nec partus educat arbor :
Languet iners , cecidere comæ , silvasque per omnes
Horrent indecores nudato vertice trunci.

Quippe pigrum toto fundit se corrice frigus ;
Nec via per ramos nativo libera succo.
Mora autem tellus , & crebro exercita cultu
Arboreosque juvat frutices , & graminis herbam :
Molliti seu cæca soli spiramina laxet
Assidui labor Agricolæ , terræque solurâ
Uberiôr veniat nascentes humor in herbas ;

Seu quæ terra diu tergo vim pertulit æstûs,
Versa manu, nova det fibris alimenta, supinas
Plurimus imprimis glebas si diluat imber.

Ergo vocet pluviam votis, durataque Fossor
Assiduis discat renovare bidentibus arva;
Atque putans vitem duræ post frigora Brumæ,
Provideat matrem ne germina plura fatigent.

Si quem digna manet Lenæi gloria, lunam
Consulat; agrestes moderatur luna labores,
Illius & vario pendet res Rustica vultu.
Viribus exultans quæ vitis inutile lignum
Et steriles fundit succoso caudice gemmas,
Cæditur, amissos Phœbe cùm colligit ignes.
Informi contra macie confecta putatur,
Cynthia cùm lucet juncto plenissima cornu.

Ancipiti mecum dubitat qui credere lunæ,
Et terram spectare, poli quàm sidera, mavult;
Effetas reparat vites, breviora recidens
Sarmenti capita; & pingui de vite racemos
Elicit; in largum submittens brachia fructum.

Vitales æquis succos dispenset utrimque
Muneribus, neutrâ vitis neque parte laboret;
Sed quatuor pansum caput in duramina truncus
Explicet, unde novâ reparetur fronde quotannis.

Ne laceros hebes immiti falx vulnere ramos
Sauciet, & nisu penetrans majore moretur
Delassetque manus, scabrâ rubigine nigram
Cote novet; viti nec Rusticus arma requirat
Altera fingendæ. Capulo vicina saligno
Pars acies cui recta, sinu falcata recurvo
Flectitur; ut ductu frondator simplice vitem
Amputet obliquis eadem in vestigia plagis.
A flexu sinus in rostrum procurrit aduncum,
Si quid in angusto purgandum; putria truncis

Si qua cavis adimenda : minax in terga securis
Prominet, ut cæsim feriat ; ductimque putator
Vincere si qua nequit duramina, defecet ictu.

Plaga solo sit prona, gravem ne combibat imbrem,
Vel gelidam accipiat cælo resupina pruina.
Ni procul a gravidis media internodia gemmis
Sedulus obliquâ rescindat falce colonus ;
Interimet super illacrymans nova germina vitis.

Æthereas cùm palmes agens se latus in auras,
Occupat angustas inter duo brachia fauces,
Vinitor hunc ferro metat ; & quodcumque feraci
Profilit e trunco, pedibusque innascitur imis,
Mollibus exturbet digitis, nisi vertice cæso
Cogitat enatis vitem reparare flagellis.
Sed quoniam vel sole, gelu vel adusta rigenti
Latius emoritur ; truncum succidere malim,
Atque superjectis stirpem defendere glebis.
Vinea transmittit caules, palumque vacantem
Contegit, & pingues fructu gravat ubere ramos.

Iliceas qui Vere sudes mediove retractat
Vinitor autumnos ; sincera pedamina vertat,
Submoveat cariola, solo pendentia figat
Altius ; & vitem nodis ne strangulet arctis,
Sæpe locum mutet stringens ; vinetaque purgans,
In tenues collecta liget sarmenta maniplos.

Nec mora post vitem Saturni falce putatam,
Ante novas gravido trudit quàm cortice gemmas ;
Fossor adest, duosque opera ad majora lacertos
Exerit. Umbroso fagi sub regmine vestis,
Doliolumque, & nigra Ceres, vilisque supellex
Abjicitur ; fidus servat canis omnia : primus
It senior, glebasque movet : subit ordine longo
Indistincta cohors, & passibus æquat euntem.
Ille animos regit, atque interdum lumina flectens

Admonet herbarum versas ostendere cœlo
 Radices , urgere operam , dum nubila pendent ,
 Altius & ferro penetrare in viscera terræ.
 Fervet opus : mora nulla viris : allisa bidenti
 Saxa sonant : levis in cumulos confurgit arena ;
 Nudaque , defossâ circum tellure , Lyæi
 Crura patent , Phœbo melius fruitura calenti.

Testilis interea cepas , & olentia late
 Allia fert , rapasque viris : discumbitur ulmo
 Sub patula , facit herba toros ; nec lignea cessat
 Amphora perque manus , per & ora calentia ferri,
 Purpureos fundens resupina in guttura fluctus.
 Cœna brevis : revocant fixi tellure ligones :
 Surgitur ; & vires quas dant sibi pocula , viti
 Impendunt , ac vina ferat meliora precantur.

Sunt qui laxa regant inter vineta juvencos ;
 Sumptibus ut parcant , & aratro parcius agrum ,
 Si non utilius , subigant : quæ vomer omisit ,
 Prosequitur Fossor spatia interjecta bidenti.

Vitis ubi vernos sentit rediviva calores ,
 Continuo lacrymis oculos suffusa tumentes
 Stillanti rigat imbre solum , noctesque diesque
 Collacrymat. Fluidos in vascula cogite fletus ,
 Agricolaë : morbos oculorum viteus humor
 Sanat , & æstivo vultus fervore perustos
 Restituit ; potuque juvat quos calculus , hærens
 Visceribus , misere cruciat : si largius olim
 Hausta nocent quæ vina dabit , præsaga futuri
 Providet auxilium succo lacrymosa salubri ,
 Vulnus opemque ferens uno de stipite vitis.

Arva licet tepidis Zephyrus laxaverit auris ,
 Et læto Philomela novum Ver ore salutet ,
 Gaudiaque invitet facies pulcherrima mundi ;
 Parce tamen lacrymis imponere , vinea , finem ;

Et longo metuens oculos corrumpere fletu ,
Ne propera dubio gemmas committere soli.
Hanc laudem imprudens sibi servet amygdalus , anno
Nascenti primos , spem vanam , ostendere flores.
Ipse Aries quamvis aurato in vellere molles
Et Zephyros agat , & Veris præfagia portet ;
Nulla tamen Zephyroque fides Verique repenti :
Namque ubi cessit hiems glaciales pulsa sub Arctos ,
Indignata fugam , retro vestigia torquet
Interdum ; sævoque furens circum undique flatu ,
Depopulatur opes , quas fuderat inscia tellus.

Cùm regnat cælo Cancer , nascentis & uvæ
Floreæ lanugo divinum spirat odorem ;
Arma manu rursus tractet , summumque ligone
Vinitor æquet agrum , nudis radicibus almam
Restituens terram , quam Fossor ademerat , imbrem
Ut pluvium & tepidos captaret vinea soles.

Proderit & quæ multa virent injussa , nec ullam
Germina spem faciunt , digitis rescindere : viri
Majores dant plagæ animos ; totumque relicta
Partitur soboli radix uberrima succum.

At sitiens ubi torret agros Leo , tollite frondis
Luxuriam , quâ parte breves altissimus umbras
Efficit , & rubeis quâ matutinus ab undis
Aureus exoritur Titan ; a sole cadenti
Densior immites defendat pampinus uvas :
Nam vespertinum si senserit uva calorem ,
Æstibus arefcet nimis ; tostique racemi
Vina injucundum referent austera saporem.
Præterea gelidis hiemem revocantibus auris ,
Longa licet duos tardent sarmenta ligones ,
Exercete viri terram ; totumque per annum
Qui vineta manent tristes avertite casus.

Sæpe ferox insurgit hiems ; & in intima gliscens

212 *PRÆDII RUSTICI*

Membra gelu , vites interficit : ut quid inanes ,
 Vinitor , effundis lacrymas ! non fletibus istis
 Tempus eget : vano mulier terat otia questu ;
 Cura tibi melior , medicas ad vulnera vitis
 Ferre manus , culpamque omnem compescere ferro.
 Semineces imo vites a caudice cædens ,
 Inferre fissilibus sarmenta feracia truncis.
 Vitis adoptivum gremio lætissima germen
 Accipiet ; tum post aliquot mirabitur annos
 Et plures uvas , emendatumque saporem.

Sæpe sonans agris ruit aëre grandinis imber ,
 Læstentes nil tale timens cùm vinea frondes
 Explicuit : mollis repetito cæditur ictu
 Pampinus , & longi melior spes concidit anni.
 Tarda quidem , sed non præsentior ulla medendi
 Ars erit , infensi quàm si Jovis adjuvet iras
 Vinitor , & ferro tollat quæ germina tantis
 Indejecta malis steterint : inelioribus orta
 Pampinus auspiciis tibi mox emerget ab ipso
 Vulnere , maternos tamen haud oblita dolores.

Tunc etiam cùm læta novis jam vinea ramis
 Pubescit , plexa crucæ sub fronde latentes
 Ova fovant , turpique incestant semine vitem :
 Semesæque comas limax cornutus inerti
 Obducit spumâ : geminam pede contere pestem.

Si teneræ viti formica illudit ; avaræ
 Gentis opes , parcasque domos , atque horrea verte :
 Nec mora securo fodiens granaria campo ,
 Farris inexhaustos aliò convectat acervos.

Capra venenatis nascentia morsibus urit
 Germina , ni petulans pècus arceat horrida sepes.
 Audent & timidi lepores sub luce maligna
 Molliculas vitis furtim depascere frondes.
 Sulphuream prætende facem , fumoque sequaci

Tetram averte luein ; vel adacto in viscera plumbo
Auritam Bæchi regnis procul ejice gentem.

Annosis instat quoque vitibus ægra senectus :
Hoc ubi ; languet iners effeto corpore vitis ,
Nudatumque comâ tollit caput , aspera rugis
Brachia fulcantur , nodoso tubere tota
Prominet & raris onerat sarmenta racemis.
Fumoso det ligna foco quæ debita cellæ
Vina negat ; propiorque novâ propagine palmes
Pressus humi , vacuis succedat sedibus hæres.

Cùm jam purpureas varians trahit uva colores ,
Musto dum tumeat maturior , ima Lyæi
Instruitur domus ; & vinaria vasa parantur.
Ille omnes labor unus habet : pars mundat olentis
Hospitii fordes , & torcularia tergit :
Obductas squalore lavat pars altera cupas :
Empta recens alii medicantur vasa ; cavisque
Depromunt cellis jam dudum exercita vino
Dolia : frenando renovat pars vincula Baccho :
Molli pars stupâ rimas obducit hiantes ;
Tum puras infundit aquas , intusque catenâ
Fecem agitat : putres verso cadus ore liquores
Evomit , & ventrem repetitâ aspergine purgat.

Instantem Bacchæo operi ne fœmina sponsum
Contempletur iners , uvis sed cuncta legendis
Condictam paret ante diem : de vimine textos
Expediat calathos , vitemque perambulet omnem ;
Imbribus ut nullis corruptas prælegat uvas ,
Provida quas hiemi servet mensisque secundis.

Interea duplicet pia vota , Deumque precetur
Sit tranquilla dies , sudumque per aëra purus
Sol eat , & madidis aliò Notus avolet alis.

Maturas pluvius quid sæviat Auster in uvas
Vidimus heu ! animis necdum dolor excidit ægris :

214 *PRÆDII RUSTICI*

Nuper enim dulces cùm jam matura saporēs
 Uva daret ; nigro concrefcit in aëre nubes ,
 Quæ trepido , magis atque magis denſata , colores
 Exanimat terrore : ſinu quid devehat atro
 Neſcia plebs , Cœlum gemitu , raucoque fatigat
 Ære ; ſed obſcuros non æra ſonantia nimbos ,
 Non gemitus , non vota fugant : furit horrida nimbis
 Tempeſtas : tonitru montes quatiuntur ; & aër
 Non intermiſſis micat ignibus : omnia paſſim
 Imbribus arva natant ; nec dira tonitrua , cœli
 Turbida nec facies , neque plauſtris invia tellus
 Venales tenuere animas. Pluvialibus uvæ
 Pœne putres miſcentur aquis : magnoque labore ,
 Sed tenui legitur ſordens vindemia quæſtu.

Triftis erat vino facies , ingratus in ore
 Tentantum ſapor , & vires in pectore nullæ.
 Si quis ineſt , lento elicitur nunc ſpiritus igne ;
 Stillatum ſed & ipſe vapor denſatus in imbrem ,
 Frigentiſque fluens ſinuofa per ora lebetis ,
 Signa luis manifeſta refert : nam nec ſapit ori
 Nec ſtomacho calet , admotos nec ſuſcipit ignes.

Ne properate tamen dubii formidine cœli :
 Et vos in populum quibus eſt permiſſa poteſtas ,
 Invitis etiam date pocula læta , graveſque
 More Patrum pœnas indicite , ſi quis acerbos
 Præproperus legat ante diem de vitæ racemos.
 Mox ubi tempus erit , notos det buccina cantus ,
 Imperet & toto Bacchæos rure labores.

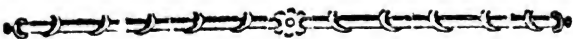
Ac veluti miles , cùm proximus imminet hoſtis ,
 Intentus belli ſigno parat arma , nec audet
 Injuſſas miſcere manus , & vellere ſigna ;
 Ante canat quàm rauca fero tuba murmure pugnam :
 Sic ubi jam matura vocat vindemia cives ,
 Et Dyonifiacum cecinerunt cornua bellum ;

Ferrum omnes dura subigunt in cote , virique
Et matres armantur : eunt diversa manipuli
Per loca : stridentes subeunt , & agrestia currus
Arma vehunt : collo cava tintinnabula jactans
It sonipes , latèque sonantibus ilia vasis
Verberat , & resono ferit aurea sidera pulsu.

Urget amor prædæ : structum procedit apertis
Agmen agris ; jamque apparent Baccheia longè
Castra , racemiferas quadro queis ordine vites
Explicuit , viridique Deus munimine sepsit.
Pampineis speciosa virent tentoria velis ,
Et matutinum sudo bibit æthere rorem
Uva suâ sub fronde , mali secura futuri.

Rusticus interea propior jam vitibus instat ,
Fossarumque moras superat , ferroque recurvo
Pandit iter , sepes & propugnacula rumpens
Spinea : Feciniam , Rhodias , Marcotides albas ,
Cædit , & Argites , Psythiamque brevemque Lagæon.
Altera comprehensas manus attinet , altera curvo
Colla supina secat ferro : non parcitur ulli ;
Non omnes tamen una manet fortuna : calenti
Demerguntur aquâ , queis grandior intumet alvus ,
Atque ut longa levent olim jejunia , soles
Ad tepidos siccantur ; agris non pejor in ipsis
Pars teritur sub dente : domum pars fertur , & altâ
Vel pendet trabe , fistilibus vel conditur ollis.

Uda trahunt alias ad calcatoria : nudis
Stat pedibus , palisque manus armata juvenus ;
Inque chorum super insiliunt , avidoque fluentem
Jam potant animo laticem , mersisque bibaces
Delibant digitis , & in annua pocula servant.

ARGUMENTUM

LIBRI XI.

CELLA vinaria. Cellarum ornamenta in Germaniâ. Vinum Gallicum, Græcum, Italicum, Hispanum, Germanicum. Vinum rubrum, album, apianum, ubi de Blitera urbe. Vina medicata. Vini laus, ubi de diluvio, & de Noëmo primo vitis cultore. Vitis ex Asia in Græciam Italianque ac demum in Galliam propagata. De moderato vini usu. De ebrietate, ubi de cafeto. Vinum tortivum. Occludenda dolia. Dolii spiramentum, ubi de vacuo. Vinum aqua mixtum. Vini transfusio. Vappa. Acetum. Vindemias administrare debet Pater familias, ubi de rusticatione & amœnitate ruris.

LIBER

LIBER UNDECIMUS.

Vinum.

HACTENUS in sterili satis eluctatus arena,
Et fodere, & ferro lætas compescere vites
Edocui, falcem tractans, durosque ligones.
Nunc cratere manum armatus, nunc sordida musto
Vasa gerens, cellas & subterranea Bacchi
Hospitia ingredior. Proh quanta silentia! quantus
Horror inest! lato pendet curvamine fornix
Luce carens, fumoque niger: stant ordine longo
Dolia, quæ culicum globus obsidet; atque bibaci,
Guttula si qua meri costis dependeat, ore
Sugit, & in varios circumvolat ebruius orbes.

Bacche, soporiferos qui languida membra per utres
Projectus, strepitu procul otia ducis, inertem
Excute quem proflas alto de pectore somnum:
Fare age, dic iterum, quæ sensibus hauserat imis,
Cum te sepositâ quondam de rupe docentem
Audiit Aoniæ contemptor Horatius undæ.

Tu quoque Phœbe pater, mecum per opaca locorum
Ingredere, ignotos audax recludere fontes:
Non te Bacchæis Pindi sacra culmina cellis,
Pieriosque mero latices mutasse pigebit.

Imâ parte domûs sub fornice lignea primum
Vasa, racemiferis & calcatoria plaustris
Obvia constitues. Uvis iligna premendis

K

Surgat utrimque arbor in spiram torta , gematque
 Transversi valido nitens sub pondere præli.
 Grandior accipiat calcatos cupa racemos ,
 Et per multifores manantia vina canales
 In vacuas operâ facili defunde diotas.

Horrea sub terris lateant , quò Sirius ardor ,
 Insanæ quò vis hiemis , cœlique tumultus
 Non penetrent : nam si tonitru concussa tremiscunt
 Dolia , pallentem Bacchus formidine vultum
 Induet , & nulla color emendabitur arte.

At neque fulmineos tormenta imitata fragores
 Imperturbatus cellis Lenæus ab altis
 Audiet , emoto neque plaustra sonantia vico :
 Illius & vires franget novus hospes ab ulmis
 Descendens , ævoque ferox , qui murmure cæco
 Perstrepat , impatiens vinclis arctoque teneri
 Carcere : fumosus spurco vapor exit ab ore ;
 Spumaque roboreas circumfluit albida costas.
 Hunc aliis seponere locis , dum concoquat iram ,
 Et posito clausus discat requiescere motu.

Horrea sint stabulo procul & torpentibus undis ;
 Nec putris Arvernus prope caseus afflet odores ;
 Neve cados suppone cadis : admittere possint
 Intervalla manum , subitis quæ casibus adfit ,
 Inferat ut rimis stupam ; cùm plena Lyæo
 Dolia laxatâ laterum compage dehiscunt.

Cæsareis , si vera fides , data meta triumphis ,
 Urbs claro quæ nomen habet de monte , sub ipsâ
 Digna mero meliore cavat cellaria rupe.
 Non opus hîc gelidis restinguere pocula lymphis :
 Ipsa suo stupidos exsurdant frigore dentes
 Vina recens deprompta cadis. Devota Lyæo

Explicat in cellis totos Germania luxus.

Est ubi Tenario fulgentia marmore Bacchi

Tecta micant, auroque nitet uestita supellex.

Lata procul pictus præbet spectacula fornix:

Hinc tremula Ebrietas, & Inertia mollis, edaces

Sub pedibus curas, Regumque negotia calcant.

Hinc furor in montes Bacchas agit; inde bifformes

Centauri Lapithis vacuo cratere minantur.

Hinc acino spretæ pœnas dat Anacreon uvæ.

Faucibus hærentem multo conamine pestem

Extrahere incaſsum tentat: Lenæus amor

Posthabitos passâ cyathos ulciscitur uvâ.

Parte aliâ flexâ in cubitum cervice recumbit

Ennius, & secum dicenda recôgitat arma:

Stat scyphus ante oculos; & turgida vena Lyæo

Carminibus fluit. Ipse adeo cratera rubentem

Democritus mediâ retinens in morte, cadentis

Supremos animi quærit mollire labores.

At Bacchus positis medio sub fornice mensis

Affidet, ornatus frontem pendentibus uvis:

Olli venter obesus iners abdomine turget;

Et micat os qualis vento rubet aurea Phœbe:

Hinc positi calices, hinc cantharus: ebria circum

Turba sedet, nudata sinus, similisque canenti:

Pars crinali hederâ, vernis pars floribus udum

Implicuere caput: rubeis baccata renidet

Frons papulis, oculi languent, it gutture flatus

Crassior, & læto color enitet igneus ore.

Vana loquor: cellis alias impendite curas

Agricolæ; neque enim auratis meliora diotis

Vina fluunt: decora ipsa loci sint dolia leni

Plena mero, non argento perfusa nec auro.

K ij

220 *PRÆDII RUSTICI*

Noſſe juvat quo nata ſolo , quos ſordida tinxit
Uva pedes ; aliis aliam dat Gallia terris.

Cociacis oritur liber generoſus in agris ,
Firmus Burdigalæ , Bliteræ miſiſſimus , aſper
Lutetiæ : rupes ab Eremo dicta ſaporem
Conciliat viresque facit : Campania mollem
Educat , auſterum Burgundia , Belna ſeverum.
Lene merum Ripis nomen quod ducit ab altis
Cruda coquit nimium pransiſ alimenta : Cadurci
Vina probant ſuccoſa , quibus tabentia pallor
Ora notat : ſi cui placeant Velauna , Neracum
Oderit , atque tuos amet idem , Arvernia , colles.

Græcia floret adhuc , quamvis abſtemia , Bacchi
Muneribus ; ſi cura virum telluris avitam
Excierit cultu laudem : creat Italia tellus
Ut molles animos , ſic mollia vina : feroces
Et Baccho , & populis inſpirat Iberia mores.
Robur utriſque facit Germania ; corpora bello ,
Vinaque progenerat menſis generoſa , ſenectam
Quæ ſervata ferunt , laudemque ætate merentur.

Altera vina rubent , albeſcunt altera : multus
Inter rubra color diſtinguitur : optima ſunto
Quæ carbunculeos ignes imitantia , plenis
Scintillant pateris , & lætam ſuaviſter acri
Afficiunt ſenſu linguam. Vehementia triſtis
Calculus , & querulæ imprimis odere podagræ,
Varibus , & placidæ ſectantibus otia vitæ
Mollia vina placent , ſtomachoque facillicima vinci ;
Muſtea continuo tentant caput , aſpera fraudem
Diſſimulant , & ubi linguam vinxere pedesque ,
Vix redit exactâ libertas nocte : palatum
Tenuia delectant , ſed habent mutabile ſemper

Ingenium : via longa mari terrisque colorem
Fuscat , & imminuit robur : vestura severo
Dat vires pretiumque mero. Sic debile corpus
Obruit & validos labor idem roborat artus.
Æquoreos hinc per cursus , exercitus æstu ,
Ad sua nobilior peregre redit horrea Bacchus.

Dulcia languentes morbo , generosa valentes
Vina beant , violenta viros , molliſſima matres :
Candida non tolerant longos æſtate calores ;
Frigoribus , poſitâ vix fæce , bibuntur : ab albis
Optima ſunt quæ vina fluunt Apiana racemis :
Dulcis in ore ſapor vivaxque in pectore virtus.
Non humus hanc omnis feliciter educat uvam
Quæ genus & nomen ſervet : frigentibus agris
Humentique ſolo , mellitum oblita ſaporem
Exoritur : favet huic regio Bliterenſis , & orbis
Jam canit extremus quos Frontiniana racemos
Præla domant : miti Baccho mitiſſimus ær
Dulciaque arva placent : atqui Bliterenſibus oris
Cæli ſeu faciem ſpectes terræque , virûmque
Ingenium , nihil eſt toto clementius orbe.
Hinc vetus eſt vulgi dictum , ſi rurfus Olympi
Affeâet ſuperas humana ſuperbia ſedes ,
Providiſſe Deos Bliteram , doniſque viciniſſim
Ornaviſſe ſuis. Dat Jupiter æra purum ,
Sol lætas ſine nube dies , naſcentibus ultro
Terra parens toto ſe floribus induit anno.
Non ſatis eſt oleis campos veſtiſſe Minervam ,
Juſſit inexhauſtos oleum quoque currere fontes :
Ipſe ſuas animos hominum formavit ad artes
Delius ; & ſi quid ſapiunt mea carmina Vatem ,
Hanc mihi cara dedit cum ſanguine Patria laudem.

Littore Neptunus medios ab utroque per agros
 Ad Bliteram sibi fecit iter, mirante colono
 Ire novos campis fluctus, montesque per ipsos
 Eois gravidas opibus trasnare carinas.
 Laudatum mihi nuper opus; nec gratia laudum
 Nulla fuit: visus sibi carmine clarior alveus
 Respondet meritis; vectigalesque Poëtæ
 Sternit aquas, & vina vehens Apiana, tributi
 Libera, divino gravidam mihi nectare navem
 Accelerat; quamquam Zephyrus spirantis amæno
 Captus odore meri, positus flat segnior alis.

Quàm varios discant mentiri vina saporés
 Quis referat? sunt qui cupis uvamque pirumque
 Et pomum jubeant mixtos confundere succos.
 Sunt qui prævalidum faccis mollire Lyæum
 Non dubitent: alii contra languentia calce
 Vina movent; viresque, & dulce saporis acumen
 Idæâ stimulant pice, mordacique sinapi.
 Ille cadis Arabum menses infundit odoras,
 Atque novum casîâ medicatur & iride vinum.
 Pelliculis alius citreis, môroque rubenti
 Quem Baccho Natura negat, facit arte colorem.
 Fagineis Matres vittis, acinisque racemi
 Austeros didicêre meri comescere gustus.

Divitibus quicumque volet fucata venenis
 Dolia corrumpat: tu purum a vite Lyæum
 Semper ama: medicata placent, sincera ruentem
 Vina fœvent stomachum, pallentes corpore morbos
 Et fraudes animis, & edaces pectore curas,
 Fœdaque vaniloquis abigunt mendacia linguis,
 Et retegunt mentes dubia sub fronte latentes;
 Illimi velut ora refert fons vitreus undâ.

Humanas scelerum labes ultricibus undis
Eluerat quondam legum non irritus auctor;
Cujus adhuc monumenta manent insignia cladis:
Monspelii nam saxa solo qui ducit ab alto,
Æquoreis mixtam conchis agnoscit arenam
In lapidem riguisse: alvei regalis ad oras
(Amnis ubi fluit effosso sub monte) patefcunt
Hæc quoque cedentis retro vestigia ponti,
Signaque diluvii: neque enim conchisque marinis
Et fabulo, quod utrimque vides, superaddita tellus
Huc aliunde vehi potuit. Cùm naufragus olim
Orbis aquâ latuit; nostris defedit in agris
(Qui tunc pontus erant) de montibus undique limus
Debachante mari raptus; congestaque Gallis
Terra plagis, humiles pelagum inclinavit ad Afros.

Omnia vastatis ergo cùm cerneret arvis
Defolata Deus; nobis felicia vini
Dona dedit; tristes hominum quo munere fovit
Reliquias, mundi solatus vite ruinam.
Illius edocuit cultus usumque Noëmus;
Quem superis male grata Deis ascivit, Iacchi
Nomine, posteritas. Primus de vite recisas
Fixit humo plantas; sarmenta fluentia ferro
Abscidit & largo jussit pubescere fœtu,
Calcatisque pedes hominum sordere racemis.

Felices Asiæ primum sata vinea colles
Vestit: Argolicos illinc propagine faustâ,
Mox Italos ditavit agros: Baccheia nondum
Munera noscebant Galli, cùm prima tulerunt
Bella per Ausonias, superatis Alpibus, oras:
Qui primi venire, suos spe divite cives
Ut patriâ procul elicerent tellure, nec aurum

Nec reliquas telluris opes , sed nobile vinum
 Devexere : scyphis , rauco non ære , vocarunt
 Magnanimos ad bella viros , non signa ferentes
 Altera , quàm calices : illâ mercede placebat
 Ire nives inter medias , & sanguine fuso
 (Præmia militiæ) generosum quærere vinum :
 Tanta scyphis inerat vis & facundia plenis !

Infido tamen , ah ! nimium ne crede liquori :
 Vina repertori nocuere , suoque Noëmus
 Exemplo docuit donis cœlestibus uti
 Parcius , in cyathos ipsam neque mergere mentem.

Africa gens capit immites dulcedine vini ,
 Quas neque fraude feras potuit nec retibus ullis
 Fallere : non alias Amor insidiosus ad artes
 Vertitur , ut captos in vincula ducat amantes.

Tu puer imprimis moderatius utere vino ;
 Nec mala pallentum juvenilibus inferere nervis
 Semina morborum quibus afflictabere quondam.
 Pocula mista seni fas est odisse , meroque
 Corporis effecti vires retinere fugaces ;
 Affusis sed ament pueri frigentia lymphis
 Vina , nec adjectis irritent ignibus ignes.

Qui diras acies & Martia bella sequuntur ,
 Musarum qui castra colunt , fallacia vina
 Formident : nugas Vates effutit aniles
 Ebrius , at contra parce cùm potus ad arma
 Profiluit dicenda , sacro seu numine plenus
 Nil mortale sonat , grandi sermone sed altos
 Eloquentur sensus animi , secumque quietâ
 Pace fruens , ciet audentes in prælia dextras.
 Projicit & vitam fortis post sobria Miles .
 Pocula , confertosque ruit metuendus in hostes ;

Atque idem nimio venas inflatus Iaccho ,
Vix gladium manibus tenet : intra viscera pestis
Indigesta furit , fumosque obducit inertes.
Fluctuat in varias sibi mens male conscia partes ;
Stantque , labantque pedes : humeris languentia pendent
Brachia ; deformique graves sub fronte tumescunt ,
Et geminos oculi mirantur in aëre soles.
Vulgus ad hæc stupeat rerum portenta , latentes
Musa doce causas , & si licet , erue verum.

Quâ se vi moveat , quâ stet compagine corpus ,
Dissipet humanos ut se cibus omnis in artus ,
Omnia jam vulgata : dapes a fæce solutas
Sanguinis hospitium vehit in commune canali
Lactea vena brevi ; cor dein cum sanguine vitam
Diffundit , totique facit commercia moli.
Tum veluti lentis Bacchi dum massicus humor
Decoquitur flammis , lateri frigentis aheni
Hæret , & in tenuem se colligit halitus imbrem :
Non aliter toto fertur dum corpore sanguis ,
Atque per anfractus & tenuia cola meando
Perficitur , levior cerebro pars hæret , & illinc
Mentis ad arbitrium nervos effusa per omnes ,
Corporeos artus movet , & fidissima rerum
Nuntia , supremam resilit quasi mentis ad arcem ;
Ut vario doceat pulsu (quo molle cerebrum
Concutitur) quæ res affecerit externa sensus.

Scilicet has animis æterno fœdere Numen
Imposuit leges ; aures & lumina , vitæ
Sic dedit esse duces : at munera si quis Iacchi
Transiliat ; nimius vino qui spiritus hausto
Elicitur , nervos præceps irrumpit in omnes ,
Itque reditque frequens , turbataque fœdera rerum

Miscet agens ; & dum nullis per membra recurrit
Imperiis , cerebrum sine lege , sine ordine pulsatur ,
Fallacique vagam deludit imagine mentem :
Hinc animos post vina brevis dementia inutat ,
Atque incompósitos dant ebria corpora motus.

Ingeniis etiam tormentum lene Lyæus
Admoveret , & mores hominum recludit opertos :
Nam facili bilis quibus intumet acrior irâ ,
In furias & in arma ruunt : qui siccus inanes
Mente jocos agitat , tremulo quatit ilia risu
Ebrius , & lacrymis oculos humectat obortis.
Balbutit sine fine loquax , & inebriat aures.
Quippe suas sequitur leges Natura ; viasque
Quas solet ire , novo sanguis violentior actu
Ingreditur nervos ; neque mens obsistere contra
Jam valet : ut quando tumet imperiosius æquor ,
Remigis officium cessat ; nec vela magister
Arte regit : ventis discordibus acta phasellus ,
Ludibrium maris , incerto vaga fluctuat æstu.

Uda rosas veteres Danai per tempora nexis
Corycium vel dente crocū raphanumque terentes
Quæsierint riguos solamen inane per hortos ;
Tu si quando mades vino , numerumque lucernis
Accessisse vides , & recta trementia volvi ;
(Dum stomacho Bacchi tacitus deferbeat ardor ,
Et membris mens sana tuis commercia vitæ
Liberâ restituat) si quid sapias , occulte cæcâ
Nocte probrum , facili dans languida membra sopori.
Pœna tamen manet usque : vigil flaccescere nervos ,
Et torpere gravi caput experire dolore.

Ut medeare malo , non est præsentius ullum
Auxilium , quàm si terris faba missa Sabæis

Intumuit nitidos sartagine tosta per ignes ,
Tritaque mox validis intra mortaria pilis ,
Diluitur lymphâ , faciliq̃ue parabilis arte
Vulcano coquitur ; donec vas pulvis ad imum
Venerit , & posito mansueverit ollula motu.
Fistilibus rufos pateris defunde liquores :
Adde peregrina dulces ab arundine succos ;
Ora sapore calix ne tristitia lædat amaro.

Divinos alium latices adhibebis in usum :
Seu longas opus est studiis traducere noctes ;
Sive graves capiti tenebras induxerit Auster ;
Seu nocuere dapes : illo medicamine Vates
Ingenium emendet , lætusque infecta resumat
Carmina ; nec fontes alios , quibus ora poetæ
Proluerint , fluxisse solo male credat Achivo.

Græcia felices Arabum dominata per oras ,
Castalium nobis non invidiosa liquorem
Huc dedit usque : lucri nunc dira cupido repressit
Aonios fontes , quorum vice currere iussit
Ingratos sine vi latices ; quæ pocula terris
Barbariora suis America remittit ; ademptas
Occultis , ni fallor , opes ultura venenis.

Cùm dederit fluidos ultro vindemia succos ;
Injectâ ne rursus aquâ turgere racemis
Folliculos jubeas : lucrum non artibus illis
Grande paras ; male potus obit male munia servus.
Antiquos imitare modos , præloque madentem
Subde racemorum facem : quæ vina supersunt ,
Crassa quidem , duro sed non ingrata colono
Purpureis ibunt per torcularia rivis.

Non longum post tempus ubi diffusa laceissent
Musta cados ; levibus stupis , & subere funiculum

228 *PRÆDII RUSTICI*

Os operi , si vincla tenent fortissima Bacchum ;
In tenues levior ne spiritus avolet auras ,
Depereatque mero robur. Cùm vina quierunt
(Ne spatium sit inane cadis) supplere recentem
Non pudeat lympham ; fundum quæ trumat ad imum
Quidquid inest fæcis , nimiosque attemperet ætus.

Robur & ambrosium dabit ætas una saporem :
Ac veluti puer , in primis quasi musteus annis
Nil sapit ; at veros ævi maturus honores
Consequitur , calidus postquam deferbuit ardor :
Sic nisi desierint bullire , vel aspera promes
Vina cadis , dulcive rues præcordia mulso.

Hausurus rubeos latices , ubi dolia ferro
Quis terebrat , superis aperit spiracula costis ;
Circuitu quâ se facili circumfluus aër
Insinuet : nam cùm solido plenissima cœlo
Omnia clauduntur : spatiis nisi prompta relictis
Aura subest , stant vina cadis suspensa foratis :
Usque adeo Natura locis ab inanibus horret ;
Ut cecinere Sophi veteres , enigmata rerum
Qui tacitis odiis & amoribus omnia solvunt.
Sed quia transmissio corrumpitur aëre vinum ,
Spiramenta cadi crasso salis obstrue grumo :
Ut si quid labis cœlo collegerit , omnem
Exuat aura , salis per acerbos torta meatus.

Perfidus an mixtâ caupo jugulaverit undâ
Lene merum , si nosse velis ; lita prodet olivo
Canna tenax hærentis aquæ , juncusque palustris
Qui cyatho mersus lymphâ se proluit unâ ,
Vivaque calx mixtis ignem quæ concipit undis.

Vere novo cùm terra sinus tepesacta renatas
Arboribus frondes , animamque virentibus herbis

Suscitat ; excitâ turbatur fæce Lyæus ,
Mutatis nisi cura fuit transfundere testis.
Hanc etiam cellis inimica Canicula pestem
Afflat , ubi tepido tenebrosa volumina cœlo
Torquet ab australi spirans Notus humidus axe.

Continuò facies apparet lurida , tristis
Fragrat odor , neque scintillans volat ignea fursus.
Flammula , sed pateris languet sine robore vinum.
Humida fæce gravem purgant vinacea Bacchum ;
Sed non longa salus : furit immedicabile morbi
Semen , & in tetros recidit mala vappa sapes.
Si medicas adhibere manus contemnitis ; acere
Sponte fines , acidi nonnulla est gratia vini.

Quos curare nequit , potuit prævertere morbos
Vinitor , ad solem nudas , exsudet ut humor
Noxius , ostendens uvas , colloye reorto
Maternâ pendere sinens de vite racemos.
Æquoreis prodest cupas detergere lymphis ,
Defæcare merum saccis , accendere sulphur ,
Et suffire cados , & fundere vina , priusquam
Sulphureos cœlo spargant nova dolia fumos.

Tempestiva tamen nisi carpitur uva , medendo
Non tolles quos cruda feret vindemia morbos :
Hinc laudem sperate viri. Cùm semina sulcis
Credere tempus erit , lætas vel in horrea fruges
Condere , rem totam liceat permittere servis :
Dulcia sed rauco spumant cùm multa susurro ,
Tunc Domini vigiles rus & vinaria cella
Deposcent oculos. Toto labor utilis anno
Paucorum minuat , si quæ sunt rure , dierum
Tædia : non aliâ rus tempestate voluptas
Purior exhilarat : nunquam vel ditior annus ,

Mitior aut cœli tempestas : frigore corpus
 Nec riget ignavo , nec inertī solvitur æstu ;
 Urbanisque gravem curis lætissima mentem
 Exonerat ruris facies : non divite cultu
 Villa nitet ; sed divitior Natura per agros
 Explicuit passim , multo quod in urbibus emptum
 Ære , coloratis ars deterit æmula testis.

Rure vides quæ picta placent , audisque canentes
 Quas urbanus hians volucres in imagine mutas
 Aspicit : ille rudi silvarum imitamine pascit
 Lumina ; tu nemorum gaudes viridantibus umbris ;
 Vel cœlum terrasque oculis emensus , & aurâ
 Liberiore fruens , soles aut frigora captas ;
 Fumosa nec in urbe latens , & totius orbis
 Exul agis tristem , clausus quasi carcere , vitam.

Turba salutantum resonas non obsidet ædes :
 Sed neque tranquillos subit anxia cura penates.
 Nullus adest teneros recitet qui mollis amores
 Musicus ; alituum sed vocibus omnia late
 Arva sonant , animis non insidiosa voluptas :
 Nulla tibi festis pendent aulææ theatris ;
 Sed nemus in scenæ faciem cum monte virenti
 Descendens , & rivus agens cum murmure lymphas,
 Flumina silvas vel decurrentia valles
 Blandius oblectant oculos animumque vacantem.

Vos , animæ mundo natæ , quos juris & æqui
 Publica cura tenet , vestri quæ furta licebunt
 Temporis , hæc vobis patrioque impendite fundo.
 Cùm primum rubet uva mero , mutate silenti
 Rure fori rixas , implacatosque tumultus ;
 Otia permittit Themis autumnalia , vestræ
 Quò liceat viri cellisque imponere leges.

Præsidium , Caulete , fori , sacrique Senatûs
Laus & amor , quàm specto libens te rure quotannis ,
Pondere cùm rerum posito , nec murice tinctâ
Veste nitens , oris sed majestate verendus ,
Bacchæum moderaris opus ; vinaria legum
Te neque tutorem pudet inter labra videri ,
Palladis & plenum studiis Themidisque , Lyæi
Patris ad agrestes animum demittere curas.
Deliciæ populi , circumstat fordida musto
Sed formosa tamen soboles ; patriæque docetur
Invigilare rei , discat dum grandior olim
Edictis virâque magis defendere leges.

Tu quoque Musarum sequeris qui castra , relictis
Dolia pro libris agita : quæ vina parabis
Ingenium facient , & perditâ tempora (chartas
Cùm repetes urbemque) tibi cum fœnore reddent.
Forſitan & ruris dulcedine captus , amabis
Lene viri studium , quem fortunata colendis
Sors addixit agris ; & qui sibi cognitus uni ,
Obscurus numerat riguis in vallibus annos ;
Permittitque suis humana negotia fatis.

Purpureas musto madidus dum vinitor uvas
Colligit , & validi fordentia plaustra juvenci
Contentâ cervice trahunt , strepituque resultant
Fœmineo colles ; hinc atque hinc lumina volvens
Urget opus ; curis vel fessus agrestibus altam
Ingreditur silvam , viridique recumbit in herba ;
Vel legit obnixus trunco ; vel carmina condens ,
Miratur faciles secuta per otia Musas.

Vespere si turdus , si se ferat obvia perdix ,
Occurratve lepus canibus ; quàm gaudet inemptas
Ferre dapes , leporisque dolos narrare ; per orbes

232 *PRÆDII RUSTICI*

Implicitos seu signa pedum turbavit , anhelum
In sua sive redux vestigia lufit Amilcham.

Cætera quid referam nostro male cognita sæclo
Gaudia ; semotis uni sibi vivere curis ,
Dicere nil quod pœniteat dixisse , maligno
Non carpi sermone , metu pallefcere nullo ,
Spes nullas agitare , graves nec volvere curas ,
Nec steriles hominum laudes , nec vana morari
Præmia , secretos ruri sed degere Cælo
Teste dies , atque ipsa inter spelæa ferarum
Et sapere , & pravos urbis dediscere mores.

O ! mihi si placido solari rure senectam !
Si liceat blandas , doceo quas versibus , artes
Exercere manu ! nec in urbe superba Potentum
Regna pati , neque jactari civilibus undis !
Quàm pia vivendi capiam præcepta , caducas
Res hominum brevior legens in flore ; Deique
Admiratus opes , reduci seu Vere per hortos
Floribus in pictis rerum Natura creatrix
Ludat amabiliter variorum errore colorum ;
Seu viridi in luco , vel culta per arva , laborans
Utilius , tenui magnos de germine truncos
Erigat ; aut uno plures e semine culmos
Expediens , flavos tegat albis messibus agros.

Quid si Naturæ fas explorare sagaci
Mente vias , alios & conciliare saporés
Fructibus , aut alium dare floribus arte colorem ,
Arboreos fœtus vel maturare , vel atræ
Frigoribus Brumæ vernos transmittere flores !

Hæc ego quàm lætos opera inter agrestia condam
Rure dies ! quò nondum auri sitis improba secum
Et scelus , & fraudes , inimicaque jurgia duxit ;

Ales ubi timet una dolos ; ubi turbida soli
Bella movent toto discordes æthere venti ;
Martia nec somnos abrumpunt æra ; nec alter
Auditur gemitus quàm turturis ; alter ad aures
Nec strepitus venit , æquorei quàm sibilus Austri ,
Somniferum vel aquæ murmur per saxa fluentis.

O ! nullo turbata metu Pax hospita ruris !
Quando dies erit illa , volans quâ liber ab urbe ,
Carcere ut ex longo , puras sectabor agrorum
Delicias ; & in obscuro tranquilla recessu ,
Omnibus ignotus , nulli gravis , otia ducam ;
Meque fruar , nec fata timens , suprema nec optans.

ARGUMENTUM

LIBRI XII.

*E*XACTA prima Prædii Rustici parte ;
ad alteram properat Poëta. Aves chor-
tales. Pavus. Pavæ incubatus. Pavonini
pulli. Gallinæ incubatus. Pulli generatio
& conformatio. Pulli Gallinacei. Gallinæ
in pullos amor. Pituita. Capus. Pullorum
ductor. Anserinis & anatinis ovis incubat
gallina. Anas & anser. Gallorum prælia.
Galli gallinacei habitus. Gallus indicus.
Cygnus. Avium chortalium utilitas. De
pascendis altilibus. Gallinarium , ubi de
amovenda Vulpe. Masseraca Villa.

LIBER DUODECIMUS.

Aves Chortales.

EXEGI quæ ruris erant : stat Villa salubri
Ædificata loco ; suus est Cerealibus arvis
Cultor , & agrestum pecus auxiliare laborum :
Arboreis jam poma rubent pendentia ramis ;
Emicat irriguis olus hortis ; florea rivos
Prata bibunt ; niter alma Ceres ; socialibus uvis
Exultat gravis ulmus. Habes jam , Rustice , plenis
Condita vina cadis , missas & in horrea fruges.

Nunc ut inempta parem festis opsonia mensis ;
Chortis aves , & apum cellas , ac lustra ferarum ,
Atque columbarum turres , piscosaque versu [ferarum
Stagna sequar. Mihi , proh ! volucrum , proh ! quanta
Obvia fert se turba : suâ de turre columbæ
Dulcia certatim lætis dant murmura rostris :
Binus apum rutilus exercitus obstrepat alis ,
Bella ciens , iterumque cani sua prælia gaudens.
Piscis ad extremas pinnis adremigat oras :
Erigitur , tensasque lepus mihi surrigit aures :
Plurimaque abjecto fera libertatis amore
Mitis adest , placitoque volens se carcere claudit.
Se pictæ cervicis anas , & garrulus anser ,
Tardâ mole movent , habitu gallina modesto
Progreditur : collum gallus cristasque rubentes
Erigit , & motis plaudit sibi lætior alis.

Sed primos opere in tanto sibi pavidus honores

236 PRÆDII RUSTICI

Postulat : en pictas ut in orbem gemmeus alas
 Explicat ; & caudæ longo quasi syrmate verrens
 Atria , gallinas inter gallumque minorem ,
 Atque humiles inter capos anatumque cohortem
 Fluctivagam , cunctis mirantibus , altior unus
 Ingreditur ; plumisque tumens cristæque superbus ,
 Regia fastosæ jactat diademata frontis ;
 Seque amat imprimis , cùm per vernantia caudam
 Prata rotat ; variosque trahens a sole colores
 Emicat , & flores rutilo fulgore laceffit.

Condecoret pavo stellantibus atria plumis ,
 Et vigiles agat excubias , suprema domorum
 Culmina nocte tenens ; pictæ det gemmea caudæ
 Ornamenta Ducum galeis ; det & aurea flabra
 Queis molles animant Zephyros æstate Puellæ ;
 Romulidumque fames licet ambitiosa decoras
 Quæsierit volucres epulis ; tu pone superbæ
 Frena gulæ : neque enim propter convivia pavus
 Nascitur , at blando recreet qui lumina visu.

Huic, laudum cupido mage quàm dapis, hordea tantùm
 Vel milium dabis , aut vicias , aut vile cuminum :
 Odit enim campos avido pede nobilis ales
 Scalpere , & indigno victum sibi quærere furto.
 Cætera nil cures : quid enim tibi proderit ædes
 Ponere , vel matri certos affingere nidos.

Hospita pavonem ramis frondentibus arbor
 Excipit ; atque alios avis ambitiosa penates
 Non habitat , magnas veteri quàm robore quercus
 Aut platanos , quarum sub tegmine tuta quiescit ;
 Nil metuens ; cæcâ nisi cùm caligine terras
 Nox operit : pavide nam clamat , excita somno ;
 Atque per obscuras , quem non videt amplius , umbras
 Amissum queritur plumæ fulgentis honorem.

Pava suos silvis nidos abscondit , & ultro
Incubat , ac mediis apparet rarior agris ;
Ut modicam Cererem properataque pabula raptim
Carpat , & ad caros redeat , sua gaudia , natos.

Nequicquam rutilis sese fert obvius alis ,
Et rotat in varios corpus revolubile gyros
Pavus amans ; pennæque levis blanditur amico
Verbere : nil formâ , querulo nil murmure , blandis
Nil agit illecebris ; & inexpugnabile pectus
Conjugis haud alio quàm prolis amore tenetur :
Illius indignans curas , viduosque maritus
Impatiens sic ire dies , flagrat excitus unâ
Jam rabie : non ore tamen , non vindice pennâ
Audet in oblitam thalami consurgere pavam :
Obstat enim pia fœminæi reverentia sexûs ,
Ignibus ova suis inimica requirit , & atro
Funere semianimes , & vixdum munere vitæ
Donatos perimit fœtus ; natisque reclusam
Ostendens lucem , lucis pater impius usum
Eripit : effreno tantùm est in amore furoris !

Id metuens dulcem fruticosis fœmina partum
Abscondit latebris , & longâ ambage viarum ,
Circuitu longo , nemorum per inhospita veros
Dissimulat calles ; oculosque per omnia circum
Erigit , observans ne pavus & ipse vicissim
Occultâ timidos speculetur ab arbore gressus.

Mox ubi pullorum pars edita lucis in auras
Prodiit ; exsultans successu pava , laborumque
Impatiens , reliquis non amplius incubat ovis :
Nec magis ardet iners male nata poëmata Vates
Edere , quàm pullos avis ambitiosa recentes
Gestiat e latebris in apertum educere cœlum.

Continuò nemorum cæcos scrutare recessus ;

238 *PRÆDII RUSTICI*

Ovaeque si reperis, formosa Puella, teporem
 Ne pudeat calidas intra supplere papillas,
 Maternasque vices pulchræ conferre volucris:
 Cæsareo sic ova sinu tepefacta fovebat
 Livia, regales gaudens excludere pullos.

Nutricis partes etiam si forte subire
 Te pigeat; pavum reliquis adijunge novellum:
 Accipiet, numeroque Parens lærabitur aucto.
 Aspice maternum quàm dulcia gaudia mentem
 Pertentant; ut amat sobolis stipante catervâ
 Prodire, & totâ plausum sibi quærere villâ.
 Tum digressa domo per florea prata, per agros
 Agmen agit, seroque redux jam vespere, tutos
 Sedula componit viridi super arbore pullos;
 Quò fallax nequeat vulpes adrepere noctu.
 Debilibus si non valeant conscendere pennis,
 Ipsa parens oneri succedit, & explicat alas,
 Attollitque humeris: ortâ jam luce volantes
 Desiliunt ramis; & turbâ si quis ab omni
 Hæret iners, etiamque tremens, etiam inscius alis
 Possit an invalidis se credere; mater ab alto
 Dejicit, & primos jubet exercere volatus.

Cristula cœpit ubi capiti succrescere, pavus
 (Ut pueri cum gingivas aperire tumentes
 Denticuli nituntur) humi jacet æger, opemque
 Voce petit querulâ: manibus tu, Villica, blandis
 Accipies; vincensque cibi fastidia, pressum
 Lac dabis; & molli (neque enim fomenta dolorum
 Altera) languentem victu solabere pavum.

Non furtim gallina suos villatica pullos
 Sic pariet; totâ gloiciens sed chorte dolebit,
 Et gemitu tristi nidis ablata reposcet
 Ova, quibus genitrix vitam transfundat; & artus

Informes animet, blandoque calore resolvat.

Non tamen has nullo discrimine mater in artes

Eligitur; suspecta tibi sit junior ætas:

Ingenium primo mutabile semper in ævo est;

Nescit & ipsa diu pullastra immobilis uno

Stare loco: solers, usuque exercita longo

Accipitur veterana: novem, vel plura Parenti

Subjicies, si plura sinu complectitur, ova.

Si quid te miseret glocitantum, merge salubri

Flumine: maternos vanis cum questibus ignes

Fluminis excuties ope frigidioris; inani

Nec mœrore feres desiderioque cubandi

Ovorum a partu matres cessare diurno.

Per rostrum quoque pluma joco trajecta, querentis

Gallinæ cohibet gemitus; & prolis aventem

Divertunt aliò dolor aut injuria mentem.

Hibernus gelido Boreas cum spirat ab axe,

Irrita gallinæ suppones ova cubanti:

Appositâ matri licet auxiliabere prunâ;

Imbelles tamen intereunt a frigore pulli.

Sed neque venturæ soboli felicior æstas:

Nam tonitru molles, operum primordia, fibras

Confundit, magno quatiens aviaria motu;

Et si fortè silent nubes, non parceret iniqui

Stella proterva Canis. Naturam imitare magistram;

Et cum Vere novo per opacos pendula saltus

Tecta parant gravidæ volucres, luteoque cubili

Intexunt molli junctas cum vellere plumas;

Tu procul a strepitu nidos compone, recenti

Substratos palcâ; largus jace pabula circum,

Oblitasque suâ matres hortare, paratis

Ut vitam dapibus tueantur, & otia longo

Immiscere velint operi, nidoque relicto

240 · *PRÆDII RUSTICI*

Incolumem pullis animam servare fovendis.

Ova parens pedibus rostroque invertit acuto ;
 Ut partes fundat sese calor æquus in omnes :
 Ni faciat ; tu sæpe rubro signata colore
 Versabis memor ova : tuis cave , Villica , natis
 Tale ministerium , & tenues injungere curas.
 Incautis puer imprudens , avidusque sciendi
 Omnia cont. cstat manibus , matrique cubanti
 Deformis vetulæ magis ossea dextra placebit ,
 Quàm pueri formosa manus. Gallina protervum ,
 Voce ferox oculoque , nisi deterreat , ipsos
 Assilit in vultus iratior , oraque rostro
 Figit , & ungue manus notat implacata cruentas.

Dum moror & nimio per singula verfor amore ,
 Vitalem interea senserunt ova calorem :
 Solvitur , & spatiis ab inanibus humor in auras
 Avolat ; inque dies magis ac magis insita rerum
 Semina concreescunt , formas habitura morando :
 Ac primum varios genitabile germen in arcus
 Dividitur , vivumque rudi molimine fœtum
 Ædificat : geminas albo jam turgida succo
 Bulla duplex oculorum acies meditatur : utrumque
 Jam cerebrum emergit , mox unde medullula tractu
 Continuo totos sese diffundet in artus :
 Sanguinei jam rubra micant primordia cordis ;
 Adjacet hinc illinc compages ossea quondam ,
 Nunc moles informis , iners , similisque carinæ ,
 Quam trabibus manus artificis contextit acernis.

Nil apparet adhuc volucris ; mox omnia soles
 Post quatuor manifesta : pedes & mollia crura
 Profiliunt , humerisque duplex adnascitur ala.
 Prorumpunt oculi ; caro contegit ossa ; caputque
 Prodigious tunc : cerebrum calvaria mollis

Induit ;

Induit ; & longo facies producitur ore.
Jam rubet , & luteis differt arteria venis :
Jam rami trunco plures oriuntur ab uno ,
Et toti faciunt vitæ commercia moli.

Ordine tum duplici costas Natura carinæ
Adjicit ; & ne quid spatio claudatur iniquo ,
Tegminibus nullis opera imperfecta coarctat ;
Corda micant adaperata : suos hinc pulmo recludit
Folliculos , hinc cola jecur ; dapibusque coquendis
Ardet inextinctis mediâ focus ignibus alvo :
Nam croceum pullus molli bibit ore vitellum :
Hinc alitur , rupto donec se carcere solvat.
Longa cibum plexo defecant ilia tortu ;
Primaque lacteolum trudent in vascula succum ,
Unde novos iterum vitæ purgatur in usus.

Hæc ubi jam confecta ; suis accommoda membris
Pellis adest : stomacho cordis numerosa supellex
Contegitur : cæco velans abdomine venter
Intestina capit. Teneram dum pluma volucrem
Vestierit , gelidis nondum committitur auris ,
Sed jacet in ventrem medioque liquamine pullus
Innatat ; huic caput & truncus flectuntur in arcum ,
Atque fatiscentes pendent cum cruribus alæ ;
Claustaque jam rostro rupturus iniqua , putamen
Aggreditur , fractoque emergit lætus ab ovo :
Miratur lucem insolitam , linguâque solutâ
Pipilat , & teneram cognoscit voce Parentem ,
Inque sinus refugit tepidos , alimenta que gustat
Mollia vel matris rostro confRACTA molari.

Ah ! ne se nimiis ingurgitet helluo granis !
Indigestus obest cibus ; & tu , Villica molli
Sæpe manu pressans , duram palpabis edacis

L

242 *PRÆDII RUSTICI*

Ingluviem pulli : si plenior intumet escâ ,
Frenabis per longa gulam jejunia ; donec
Confectus cibus in rotos se dissipet artus.

Ipsam autem caveæ clathris include Parentem ;
Ne procul abscedat villâ , prolemque tenellam
Longius herbosos agat errabunda per agros.
Non feret impatiens arcto gallina teneri
Carcere : ludit enim circum , gremioque fovetur
Progenies ; humerosque super lasciva juvenus
Assilit , & rostro maternas vellicat alas ;
Bellaque si qua vigent , fratrum certamine gaudet ,
Auxilii genitrix jam tum præfaga futuri ,
Regnandam accipiant galli siquando cohortem.

Exacto dein mense parens cum prole sequaci
Libera vicinis circum spatiat in agris ,
Rimaturque dapes quas eruit ungue ; famisque
Immemor ipsa suæ , natos partitur in omnes.

Interea vigiles , prolis studiosa tenellæ ,
Circumfert oculos ; & ubi super evolat , alto
Pullorum exitium meditatus ab æthere , milvus ;
Continuo sparsum clamosa recolligit agmen ;
Inque suis excors , bellicue ignara , periclis ,
Pro sobole assurgens animis , & prodiga vitæ
Demissis ad humum pennis (quo tegmine pulli
Securi lateant) horrentibus hispida plumis
Colla caputque ferox levat in sublime ; duellum
Nec refugit , sed voce minax , interrita lentum
Provocat & diris abigit clangoribus hostem.

Improvisa novo redeant si frigora Vere ;
Villica flexibili calathos e vimine textos
Mollibus insternat plumis ; queis sedula mater
Progeniem foveat pennis amplexa rigentem.

At non ulla magis teneræ metuenda volucris
Pestis erit, quàm si fauces pituita rigentes
Obsidet, & linguam crustâ vestivit inerti.
Rumpe moras, pullum manibus cape; molliter ægrum
Os aperi, facilemque sequi radicitus aude
Pelliculam summâ tractim divellere linguâ.

Mox ubi jam teneros nutrit pullaster amores,
Bellaque discordes surgunt in mutua fratres;
Jurgia componens, ferro se Villicus armet,
Spemque maritalis thalami blandumque parentis
Nomen & officium tollat; mensesque saginet
Post aliquot grandem mutato nomine capum:
Hunc arctis clausum spatiis, & luce carentem
Molle super fenum statues, dilutaque lymphis
Hordea profubigens, teretes formabis in offas,
Et largâ dabis usque manu, dum mole laboret
Ipse suâ, & flavum niteat pinguedine dorsum.

Si qua suæ capiunt gallinam tædia prolis;
Jam neque demissis riget amplius horrida pennis,
Nec sobolem crebris singultibus anxia mater
Compellat glociens, neque circumducere gaudet:
Ad nova seminare formabis munia capum,
Orbatos qui matre greges nutritor adoptet.
Urticas adhibe, & plumis sub ventre revulsis
Punge cutem: tacitâ impatiens prurigine capus
Admittit molli tectos lanugine pullos,
Qui gremium de more tepens, & amica sub alis
Tecta petunt, plumisque fricant nascentibus alvum.
Pruritus stimulosque levi mitescere tactu
Sentit, & (ut volucres quoque mutas inter amorem
Utilitas parit) officii non immemor, orbam
Accipit in prolem matris cum pectore curas,

L ij

244 *PRÆDII RUSTICI*

Jamque suos gaudens per prata virentia pullos
 Ducit agens ; & qui dominari matribus ipsis
 Debuerat vir & custos ; uxoria spado
 Plumiger officia , & maternas excolit artes ;
 Mollior & vocem gloiciens effeminat ipsam ;
 Nec pudet immemorem generis , ridente colono,
 Galle , tuam matres inter deducere prolem.

Anser anasque suos quamvis excludere pullos
 Optarint , tales neutri committite curas :
 Æquoreæ languent volucres , nisi corpora lymphis
 Abluerint ; & ubi pigras adiere paludes ,
 Vitalem reduces inimico rore calorem
 Extingunt ; ruptis exit nec pullus ab ovis ,
 Ast odor infestas late qui polluit ædes.

Incubat , & nutrix anates gallina tenellos
 Pascit agris , donec turmæ piscina vaganti
 Obvia nativos fluviorum invitet amores ;
 Protinus & gressu præceps humilique volatu
 Desiliens , strepitu læto sua regna salutat ,
 Ingrediturque vadum : passis exterrita pennis
 Clamat & alternas volitat gallina per oras ,
 Audaces depressa vocans ad littora pullos.

Nil minus æquoreis pergunt colludere lymphis
 Et mergi , & fluidos humeris infundere rores ,
 Remigioque pedum , rostroque agitare procaci
 Flumen & exiguis caput objectare procellis.
 Diversum stupefacta genus tum denique noscit ;
 Et tacitum sub corde premens gallina dolorem ,
 Ad proprias ultro redit incommitata volucres.

Illa licet socium jam non agat ampliùs agmen ,
 Arva tamen jam grandis anas herbosa gregatim
 Pascitur , & cœlo milvum si forte volantem

Suspiciat, casus habilis prævertit acerbos :
Garrulitatis enim sibi conscius, ore lapillum
Mordicus apprehendens celerat, tacitusque salutem
Amne petit, quo dum fluctu suspensus oberrat,
Per resonas læto clamore tumultuat undas ;
Ac milvo veniente, caput demittit in amnem,
Et procul extat aquis, hostem frustratus ab alto
Delapsum, & madidis revolantem tardius alis.

Culta vagetur anas per rura ; sed anser alatur
Præfecto custode : satos nam moribus agros
Demolitur edax, & adurit stercore prata,
Atque obluçtatus solidis anserculus herbis,
Abrumpit misere collum, moriensque voraci
Gramen in ore tenet nondum tellure revulsum.

Mutuus amnicolas constanti fœdere pullos
Jungit amor : simul herbiferis spatiantur in agris,
Turmatimque lacus & dulcia balnea quærunt.

Non ea pullastros pax & concordia gallos
Colligit : æternas exercent unguibus iras ;
Atque ubi rivales inter majora moventur
Pro gregis imperio, dulci pro conjuge, bella ;
Nec dominum nec habere parem cristata volucris
Jam patitur ; fixumque manet vel sanguine regnum
Quærere, vel claro vitam committere fato ;
Non silvas non antra petunt secreta, sed ipsas
Inter chortis aves, quarum præsentia vires
Exstimulat, placet ancipiti contendere bello.

Colla rigent hirsuta jubis, palœaria mento
Dira rubent : pugnae præludia nulla, sed ambo
Partibus adversis factò simul impete duris
Pectora pectoribus quatiunt, hostilia rostris
Rostra petunt, strictosque repulsant unguibus ungues.

L iij

246 *PRÆDII RUSTICI*

Avulsæ volitant plumæ : cruor irrigat artus ;
Necdum odiis , iræque datum satis , horrida necdum
Bella cadunt , domitum victor dum straverit hostem ,
Duâque pulset ovans plaudentibus ilia pennis ,
Et sublime caput circumferat , atque triumphum
Occinat , & vacua solus jam regnet in aula.

Olli grande decus mājestatemque verendam
Conciliant , & qui fronti supereminet altæ
Fastigatus apex , calcaria quæ simul armant
Exornantque pedes , & quæ per colla , per armos
Aurea splendescit late juha , quæque rubentes
Barba tegit fauces , & non dejecta , sed altum
In caput , inque humeros erecta volumina caudæ.

Acer & in Libycis leo formidatus arenis
Horret ad aspectum galli ; nec sistere contra
Ausit , ubi sævas se martius ales in iras
Et plausu laterum cantuque hortatur acuto.
Nil sibi , sed pavidæ volucrum timet omnia turbæ ;
Et vigilem dubius si quis fragor impulit aurem ,
Circumfert oculos , levat ardua colla , suoque
Securas jubet auxilio consistere matres.

Ille suas etiam curas impendit alendis
Conjugibus ; pedibusque solum rimatus aduncis ,
Abstinet inventâ vir & pater optimus escâ ,
Et teneræ victum soboli sponsisque ministrat.

Majores habitu galli , quibus Indica nomen
Fecit humus , potuere novum dediscere mundum ,
Non patrios mores & libertatis amorem :
Nam Dominos odere duces , odere Tyrannos ;
Et si forte jocos agitans in valle reducta
Alituum custos , quasi regni insignia , chartam
Alliget ad galli collum ; plebs excita circum

Infremit, intentatque minas, & candida mordax
Colla petit; vanos rostro dum vindice fastus
Auferat, & raptis per mutua vulnera clarus
Exuviis, alto circumferat ore papyrus.

Inda sui nec amore viri gallina nec ullis
Tangitur illecebris; cupidus licet ille placendi
Uxorem, quæ gramen humi detondet, amanter
Circumeat, plumis visus sibi pulchrior hirtis;
Contractoque tumens collo, rubeâque superbus
Ingluvie, curvum pendente proboscide rostrum
Contegat, & partes tumidus se verset in omnes,
Dein ululans longis singultibus aëra rumpat.

Pava suum contra sic diligit anxia pavum,
Conjuge defuncto moriatur ut ipsa; tuosque,
Phædra, tuos, Sappho Graiis soror addita Musis,
Atque tuos æquet, Dido, vel vincat amores.
Hæc animam laqueo præclusit: in æquoris undas
Se præceps saltu dedit altera: tertia mœstum
Conscendit moritura rogam; strictoque recludens
Ense latus, vitam morti non credidit uni.
At pavam necat unus amor, violentior igne,
Durius & ferro, falsis & amarior undis.

Non ita lugubres amisso compare cygni
Fœmina dat fletus: canit exequialia primum
Justa viro; tum certa mori, per fluminis oras
Errat; & ipsa sui cantatrix funeris, horam
Provocat extremam, festivo carmine fluctus
Attestata, comes quàm gaudeat ire marito.

Chortales inter volucres ne quærite cygnum;
Littoreas habitat ripas, loca sola; vagamque
Piscatu tolerat circum pigra flumina vitam.

Mæandri tacito sed gaudeat ille recessu,

L iv

248 PRÆDII RUSTICI

Et liquidis tenerum modulis soletur amorem ;
 Tu mensas ornare cibus , non cantibus aures
 Pascere sollicitus , capis instabis alendis.

Æquoreus non deerit anas , nec garrulus anser
 Quem largo sale continges : e ventre revulsam
 Ille toris plumam dabit , & Scriptoribus alas ,
 Sæpe quibus pigrâ non altius alite Vates
 Surgit humo , cantuque novus strepit anser inepto.

Gallinas alat imprimis ; hinc Villica laudem ,
 Hinc & speret opes , lautisque obsonia mensis.
 Bis det larga dapes , primum cùm mane cubili
 Desiliere , prius quàm diffundantur in agros :
 Dein ubi clamorosas revocat spes certa ciborum ;
 Invitatque cadens placidos sol vespere somnos :
 Nam cum sole (breves spatiis seu contrahit arâs
 Bruma dies , nova seu demit de noctibus æstas)
 It cubitum gallina. Suo cùm lumine nuper
 Defectus , medio Titan latuisset Olympo ;
 Deceptas memini venientis imagine noctis
 Chortis aves intrasse domum ; mox deinde cubili
 Decessisse , diem Phœbo referente ; priusquam
 Intempestivo clausissent lumina somno.
 Obstupuere breves tenebras , & solis oborti
 Præcipitem , gallo non compellante , recursum.

Hordea vel milium spargat , vilesque minutim
 Villica lactucas truncet , caulesque virentes ;
 Pennatanque vocet noto clamore cohortem ;
 Plumiger expansis exercitus affluit alis.

Nec secus ac Domini cùm limina prima potentis
 Obsedere greges inopum , sperataque prodit
 Sportula ; circumstat cubitis plebs sordida pressis ,
 Confusoque fores strepitu precibusque fatigat ;

Sic ubi vel Cererem, vel oluscula trunca refertis
 Villica fert calathis; circum genus omne volantum
 Irruit; ardentique licent ut plura juventæ,
 Infiliunt gremio pulli, dextramque morantem
 Sollicitant, plenius ut pabula larga canistris
 Expediat: jacet illa dapes; nec voce querentum
 Amplius, at legulo volucrum strepit area rostro.

Porticus æstivos defendat frondea soles,
 Aligerumque gregem pluvio tueatur ab imbre.
 Hic cineres affunde, quibus se læta volutet
 Pulvere gallina solo: sit & obvia lympha,
 Quam non prona vadis, sed tenso ad sidera collo
 Haustibus absorbet crebris gallina: foratis
 Alveolis hinc inde bibens caput inferat: alvi
 Proluvies liquidam ne fœda coinquinet undam.

Sint procul a Domini tectis aviaria; pulli
 Nec subeant imam nudâ nisi pelle culinam,
 Membraque porcino vestiti pinguis lardo:
 Pullus enim mundosque fimo gallina penates
 Sordidat; & Musis si dulcibus otia ruri
 Oblectabis, anas & garrulus anser acutis
 Usque laceffitas rumpent clangoribus aures.

Contiguos furno nidos (tepor unde salubris
 Perveniat) compone tui prope tecta coloni;
 Audiat ut vigilem gallum, qui mane canora
 Voce diem citat, & somnos abrumpit inertes.

Tutius est crasso paleata cubilia muro
 Indere, quàm calathos fixis suspendere clavis;
 Præcipiti quos sæpe ruit gallina volatu.

Matribus in sobolis spem parturientibus, ova,
 Putria sint licet aut gypso conficta, relinques.
 Sedibus in mediis crates suspende, dolatis

250 PRÆDII RUSTICI

In quadrum baculis; ne quos sopor altus habebit;
Lubrica decipiat titubantes pertica pullos.

Ut thalamos iterum, si qui labuntur, in altos
Confurgant, muro proclivis adhæreat asser
Formatis asper gradibus: par scandula matres
Adjuvet e pastu reduces, ut ad alma quietis
Munera succedant domibus. Sed vespere sero
Applicitas remove scalas; ne vafra subintret,
Et vertat placidos vulpecula funere somnos:
Omnia tentat enim fera pessima, sanguine siccas
Ut satiet fauces; & gallinaria, tristi
Cæde furens, miseræ funestet imagine cladis.

Tu quoque nocte dolos; & si nil retia profint
Infandum proscribere caput; raptisque juventus
Venandi studio properet collecta sub armis,
Exanimamque ferens læto cum murmure vulpem,
Circumeat villas; & adhuc a cæde rubentes
Matribus ostentans fauces & crimina furis,
Accipiat meritas pasto cum munere laudes.

Hæc ego Masseraco meditabar rure, quietâ
Tarnis ubi, ripis jam decrefcentibus, undâ
Lambere gaudet agros, & demiratus ab alto
Gurgite nascentem villam, camposque jacentes,
Hæret iners, nescitque moras, & prædia circum
Lentis errat aquis, studiosus & ipse locorum
Et placidi, quo nos quoque vix avellimur, otî.

Amnis ubi flexis redit in se pigrior undis,
Mollia prata jacent; adverso littore rupes
Erigitur, ramis quam multa virentibus arbor
Contegit in scenæ faciem: de culmine rupis
Fons oritur, quem dura parens enixa, rigentes
Præcipitem jacet in scopulos: dolet ille quod hortos

Masseraci riguis nequeat decurrere lymphis ;
Vicinumque petens magno cum murmure Tarnim ,
Indecores queritur volvi sine nomine fluctus.

Ad strepitum labentis aquæ cùm sæpe solem
Gramineis recubare toris ; anatumque cohortem ,
Pullorumque greges per florea prata viderem ;
Novi quàm faciles veniant in carmina Musæ ,
Tranquillus quas urbe procul strepituque recessus
Invitat ; pariterque placent & dulcia rura ,
Hospitis & facies jucundo blandior agro.

ARGUMENTUM

LIBRI XIII.

COLUMBARIUS, situs, structura, nidi.
Columbarum variæ species. Frequentan-
dum columbarium. Columbarum victus.
Purgandum columbarium. Avertendus
milvus. Amovendæ seniores columbæ.
Columbarum mores, hospitalitas, sobolis
cura. Fides conjugalis : subnectitur me-
tamorphosis Peristeræ natarumque in co-
lumbas, & Milvi, raptoris, in Milvum.

LIBER TERTIUS DECIMUS.

Columbæ.

QUÆ juvet, & lætas faciat quæ cura Columbas,
Quos præbere cibos, quæ præstet ponere testa,
Quæ studia & mores, quæ sit clementia gentis,
Lamonide (tua jussa) canam. Dum tenuia conor,
Tu regni interea curas & pondera rerum
Indefessus obis; tu sufficis omnibus unus,
Visus & imperium majestatemque verendam,
Atque animi magnos hausisse a Principe sensus:
Tantus ad agrestes nugas descende, tuique
Vive diu similis: votorum hæc summa meorum.
Cætera Rex æqui justissimus arbiter ultro
Deferet, ac meritis summos æquabit honores,

Chaoniis primum sedes ponenda Columbīs,
Urbe domoque procul: volucrum ne dulcia turbet
Otia vicinus fragor; aut in septa domorum
Furtivo insinuans sese lapsu exiguus mus
Nidorum populetur opes; pastuque reversa
Incaustum vacuis mater super incubet ovis.

Præterea silvas, fluviosque odere propinquos
Idaliæ volucres: aspectum silva patentem
Eripit, & ramis prædo defensus opacis
Subsidet accipiter, cœloque frementibus Austris,
Importuna cient concussæ murmura frondes.

Obstrepiat ingratum flumen, blandâque columbas

254 *PRÆDII RUSTICI*

Temperie propioris aquæ , studioque lavandi
Invitat dorso puras infundere lymphas :
Unde suum repetens mater post balnea nidum ,
Incubat ; atque sinus madefacta , tepentibus ovis
Vitalem tollit , quem foverat ante , calorem.

Quâ molli sensum tumet altior aggere tellus ,
Unde patet late liber prospectus in agros ,
Seu Baccho vestitur humus , seu messibus albet ;
Illic pone larem , locus optimus ille columbæ.
Marmoreis domus assurgat suffulta columnis :
Sin alios rarum marmor servetur in usus ;
Impensæ parcus , communibus utere faxis ,
Undique circumdans murum , modò lubrica fallat
Lamina nitentes testæ ad sublimia mures.

Ipsa autem spatii domus haud claudatur iniquis :
Angustos odit volucris Cytherea penates.
Lux nimia invalidos pullorum lædit ocellos ;
Sufficiuntque duæ , justo tamen ore , fenestræ.
Ad medium conversa diem minor altera solem
Excipit hibernum , medio patet altera testæ.
Neve subire domos milvus queat , utraque clathro
Munitur , cribrum forulis imitante rotundis.

Multi adeo muros lapidum cinxere coronâ ;
Quâ piger hiberno recreari sole columbus
Possit , & exleges aptare ex ordine plumas.

Parietibus niveam sublimibus illine calcem :
Qualis enim nitidis vulgo color insidet alis ,
Talem pura suis ales lætatur inesse
Mœnibus ; hospitium seu candida mœnia monstrent ;
Seu magis alliciat candentis gratia testæ.

Attamen & curas , primumque impende laborem
Interiora domûs nidosque parare decentes.

Quot sibi nidorum formas novus extudit usus
 Quis numeret ? Lento textos de vimine clavis
 Suspendunt alii calathos : fabrilia multi
 Ligna adhibent ; truncis etiam , saxove cavato
 Sæpe columbinos alii fodere penates.
 Frigidiora ferunt nodosam saxa podagram ;
 Lignaue vermiculos , molli importuna columbo
 Monstra , foveant : quod tu pestis genus omne cavebis ,
 Si teretes sicco fingas ex imbrice nidos.
 Cocta focus levat æstivos argilla calores ,
 Et teneris eadem defendit frigora pullis ,
 Nec lento lapidum in morem sudore madescit.

Stabit ubi perfecta domus , penetralibus hospes
 Succedat , qui spe curas non fallat inani :
 Namque columbarum duplex genus ; altera major
 Corpore , naturâ clementior , alba colore :
 Aligeros habet illa pedes , ocreataque tarde
 Crura movens , imis verrit vestigia plumis ;
 Collectisque redux a fonte cubilia fœdat
 Sordibus , & teneros inimico flumine pullos
 Lædit : quodque magis miserebere , sedula mater
 Dum caro fovet ova sinu , propiusque tepenti
 Admover ; offensas si quis fragor impulit aures ,
 Sese præcipiti fert in sublime volatu
 Immemor , & geminos agit extra limina fœtus.
 Hæc metuens , pedibus quas Jupiter addidit alas
 Tondere , & vanum poteris rescindere luxum.

Huic non absimilem fert Cypria terra columbam ,
 Quæ circumpositis cristato vertice plumis
 Altior ingreditur , Regumque insignia jactat.

Utraque fœturæ est habilis ; nam seu furit agris
 Sirius , aut hiemis redit inclementia , nunquam

256 PRÆDII RUSTICI

Cura cadit sobolis : vix nido abiire gemelli ,
 Cùm redit ovorum prius labor. Hanc ego cunctis
 Anteferam , si parcat Heri curisque reique ,
 Et gentis de more cibum vestiget in arvis.

Altera mole minor , nec tam fœcunda , domorum
 Alta petit , gaudetque locos habitare remotos.
 Cùm fruges tulit æstivas , vel semina rursus
 Cepit humus ; toto volitans rimatur inemptas
 Rure dapes , parvisque parat convivia furtis.

Non illi cicur ingenium , non candida vestis
 Sed cineri color est affinis : nulla moratur
 Pluma pedes : nec celsus apex in vertice surgit.
 Vere parit , pergitque novos educere fœtus ;
 Algida frigus iners dum Bruma reducat : ab omni
 Dein partu pigra cum sterili tellure quiescit.
 Plumipedem hanc dicunt , saxatilis ista vocatur ,
 Quòd turres & saxa habitat. Si fœdera secum
 Ambæ ineant , iisdemque agitent sub mœnibus ævum ;
 Densior & patribus meliore simillima parte
 Mox tibi commisto surget de sanguine proles ,
 Quæ parcat victu , & fœtus cum mensibus æquet.

Ergo age , quas in spem statuis submittere gentis
 Elige ; & ut populi selecta colonia ponat
 Fundamenta novi , captivam claude paratis
 Ædibus , & quamvis tristem ne carcere solvas
 Imprudens , donec primos oblita penates ,
 Et jussis habitat tectis , & amoribus exspes
 Audeat indulgere novis : tum libera toto
 Rure volet , portis uno post mense reclusis.
 Ne tamen a domibus cœlo invitante recedat
 Longius , atque suas sub noctem nesciat ædes
 Oblitâ remeare viâ , mittatur in auras

Cùm fuerit subfusca dies , vel proximus hesper.
 Excursus tunc illa breves propioribus agris
 Tentabit , neque se nigranti credere cœlo
 Ausa , novis discet paulatim assuescere testis.

Quas ne forte domos mutatis transfuga signis
 Defereret Cyprius volucris , nova castra sequutus ;
 Moris erat veterum foribus suspendere murem
 Pennatum , cœsique caput deforme juvenci ,
 Nec non balsameos , storacisque incendere odores ,
 Ostentare lupi caput , immundosque rapacis
 Ardeolæ cineres medicatis spargere testis.

Consilio melior tu larga cibaria præbe ,
 Alliciatque tuas saturum præsepe columbas.
 Cùm trucibus fera sævit hiems Aquilonibus , almam
 Unguibus incassum terram rostroque fatigant :
 Pasce libens , vanumque pius miserere laborem ,
 Et quacumque die bis mensam appone vocatis ,
 Primum ubi nona famem cœli collegerit hora ;
 Blandaue turre super miscentes murmura , victum
 Sollicito poscunt strepitu ; rursusque vocabis
 Ad cœnam labente die , cùm testæ volucres
 Idaliæ , cœlo jam frigidior , revisunt.

Ast ubi sol medius breviores fecerit umbras ;
 Parce subire domos , intempestiva daturus
 Prandia : nam thalamis , curent ut corpora , sese
 Componunt iterum , & mediâ quasi nocte filetur.

Si quæ forte dapes magis arrisere columbo ,
 Ut viciæ , & milium , & pallentis grana cumini ,
 Vere dabis : nam Vere cibus melioribus alitrix
 Mater eget , sobolesque : hiemi servantur avenæ
 Et cribris excreta Ceres , glandesque minutæ.

Sunt mediâ gaudent qui pascere chorte columbas ;

258 *PRÆDII RUSTICI*

Seu pecus aligerum placeat numerare ; cubantum
 Seu matrum dulcem nolint turbare quietem.
 Si mos ille juvat , certam doceantur ad horam
 Urgentem tolerare famem ; dum sibila mittas
 Expectata diu , clamorave cymbala pulses ;
 Aut allisa manu repetito verberare saxa
 Dent sonitum , totamque vocent ad pabula gentem.
 Paret , & audito circumfluit undique signo ,
 Quamque potest escam rapit impigra quæque volucris.

Dum reliquæ pasci satagunt , si videris unam
 Fastidire cibos . tristemque insistere testis ;
 Sal appone : cibi primum sal reddit amorem.

Ni procul & sordes , & functa cadavera mittas ;
 Incassum tua testæ gemes deserta columbis :
 Namque placet mundæ volucris mundissima sedes.
 Sæpius ergo domos purga ; nec stercoris usum
 Sperne columbini : generosior inde Lyæus ,
 Lætior inde Ceres : languentibus inde medentur
 Pastores ovibus : parcus tamen utere , vitem
 Sive foves , seu stercus humo cum semine condis :
 Urit enim vites finus igneus , urit aristas.

Quod superest , milvum imprimis averte rapacem :
 Milvus edax , quo non prædo crudelior alter ,
 Nec qui fallendi plures exerceat artes ,
 Moliri insidias populo non cessat inermi.
 Nunc medio sese sublimis in aëre librat ,
 Perniciem meditans , & idonea tempora captans :
 Obscurâ nunc fronde latens , super arbore prædam
 Aspectat longe venientem : sæpe per auras
 In varios volitat , quasi nil male cogitet , orbis.
 Heu ! male tunc volucris cœlo se credidit audax ,
 Testave defessis remeavit pigrior alis.

Despiciens vafer , ex alto per inane volantem
Impetit , & pedibus comprehensam eviscerat uncis.
Quin etiam si quando dies ad pascua totam
Lætior invitet plebem , cœloque feratur
Grex densus ; medium ruit improvisus in agmen ,
Attonitamque ferox fugat in contraria turbam.
Pars latet umbroso saltu ; pars summa domorum
Tecta petit ; multæ dumos subiere , nec ipsos
(Tantus amor vitæ , tantus timor hostis) apertos
Defugère sinus hominum. Tu crimine tanto
Offensus , cape saxa manu , cape spicula vindex ,
Observansque ferum , plumbo transfige volantem :
Armaque si desunt ; gestu , aut clamore minaci ,
Insensus terre , & diram procul ejice pestem.

Annosas etiam matres præsepibus arce :
Nam , placidum quamquam genus , exitiabilis urit
Invidiæ livor steriles ætate columbas :
Et , si vera fides , insanos mente furores
Concipiunt ; juvenum nidos atque ova , benignæ
Indolis immemores , populantur , & omnia vastant :
Quod multi ut caveant , ubi vidit Cyprius ales
Quartam hiemem (nec enim est plus quatuor utilis annos)
Dant & avos , proavosque neci , nec parcitur ulli ;
Totaque mutatis cum civibus oppida mutant.
Insanum ne tu præceps imitere furorem :
Parce , nec insontes uno pro crimine multos
Dede neci : tanto minor est injuria damno.

Atque columbarum pateat quò certior ætas :
Unum , dum teneros retinent cunabula pullos ,
Unguem adime , atque alium pariter rescinde quotannis.
Queis quatuor cecidere ungues , seclude ; tuique
Non emptis dapibus faciant convivia vernæ.

260 PRÆDII RUSTICI

Nunc age qui mores , quæ sit natura columbis
 Expediam , levium spectacula grandia rerum.
 Nam solæ silvis , hominum de more , relictis
 Vitam agitant simul ; atque ut habent communia cives
 Oppida , sic illæ consortia tecta frequentant.
 At nulli Proceres , nulli placuere Tyranni ,
 Qui reliquum vulgus durâ sub lege tenerent.

Sed velut in prima nascentis origine mundi ,
 Cùm scelerata trucem nondum Discordia vultum
 Extulerat , neque Mars rastros mutarat in enses ,
 Nec scelus ediderat Styx horrida ; quisque paternos
 Exercens agros , nullo livore feraces
 Alterius segetes , vicinaque rura videbat :
 Haud secus unanimis , in eadem turre columbæ
 Innocuos sine lege dies , sine crimine ducunt.

Omnibus una domus , quæ sola impervia rixis
 Permanet , unus inest amor omnibus ; una voluntas ;
 Et quæ sæpe fero populos Discordia motu
 Exagitat , numquam civilibus otia bellis
 Turbavit Cypriæ volucris ; nec dulcîa pacis
 Vincula , plebis agens mentem in diversa , resolvit.

Nec modo pacatis penetralibus arma quiescunt
 Civica ; sed studium tot victoribus unum est :
 Turmatim longinqua volant ad pascua : fontem ,
 Si sitit una , petunt omnes : si tecta revisit ,
 Tecta placent : tum si tristes pertæsa penates
 Arva petit rursus , volucrum per inania nubes
 Pone subit , totoque volat densissima cœlo ,
 Quâ dux cumque viam monstrat : si segnior una ,
 Vel tecti , vel prolis amans , comes ire recuset ,
 Huic reliquæ nullâ nidos formidine credunt ,
 Non fraudem , non insidias , non furta timentes ;

Annosæ si cura fuit remove columbas ,
Quas aliena volunt furialibus ova vel alis
Dejicere in terram , vel iniquo frangere rostro.
Sed neque corruptos etiam livore maligno
Hos cadit in mores scelus exitiale : ministra
Turpis avaritiæ cædisque calumnia damnat
Nil profecturas effert ætate volucres.

Cum gravibus spicis flavos redimita capillos
Diva potens frugum faciles quærentibus escas
Suppeditat , lætæ campis tunc omnibus errant :
Donec amor sobolis , noctis vel nuntius hesper
Suaserit ire domum , dulcesque revivere natos.

At cum terra riget glacialibus usta pruinis ,
Conclusæ varios tunc intra septa domorum
Exercent ludos , tempusque , & tædia fallunt,

Sævitiem si forte suam , si frigus & imbres
Intermittit hiems , cælumque serenat Apollo ;
Tunc avis aprico spatium Cypria tecto ,
Ungue fricare caput , rostroque laceßere plumas
Gaudet , & instabiles adverso sole colores
Fingere : nam rubris passim intermixta pyropis
Nunc roseo credas gestare monilia collo ,
Nunc carbunculeum videas ardere nitorem ,
Moxque sinu glauco virides miscere smaragdos.

Sæpe etiam steriles , cælo invitante , vagantur
Per campos , & humum vanis conatibus ungue
Scalpentes , tardam Cererem , frugesque morantes
Increpitant : si quas alia de turre columbas
Abduxere , novis instructa cubilia cedunt
Hospitibus ; vitæque sub iisdem degere tectis
Invitant , secumque cibis communibus uti.

Quæ semel invasit per amœnos herbida campus

Pascua non sociat perdix ; silvasque per omnes
 Defendunt sua regna feræ ; Cythereia contra
 Gaudet avis remeare suas comitator ædes.

Nulla tamen patrios nisi sollicitata penates
 Deferit ; & clauso procul exportata canistro ,
 Reddit inoblitis ultro se libera nidis.

Utilis hinc bello volucris ; cùm proximus hostis
 Imminet , obsessam necdum premit arctius urbem.
 Cursores parat aërios Præfectus , avesque
 Idalias fert rure domum , conditaque mittit
 Ad loca detractas urbana e turre columbas ;
 Ut dubium per tuta regat commercia bellum.
 Obsessis tellure viis , it nuntia cœlo ,
 Sub pennis nexas ultro citroque tabellas ,
 Telorum secura ferens : quæ rure penates
 Urbanos remeat , spem civibus addit ; ab urbe
 Missa , docet clausis quæ sit fiducia turmis.

Quid referam prolis studium : cùm fœmina partu
 Jam propior , nido sese non continet ; ovis
 Cuncta timens , gravidam sequitur mas usque columbam,
 Oblitamque suæ pennis & murmure blando
 Increpat , & tutos hortatur amare penates.

Undecimo matura die feliciter ova
 Mater ubi peperit , nunc mas , nunc fœmina curis
 Incubat alternis ; rupto dum carcere pullus
 Exeat , & teneros lanugine vestiat artus.
 Mollius ut jaceant nati , sibi vellere plumas
 Instat amans pater : at falsos ut in ora sapores
 Inspuit , atque cibi primum inspiravit amorem ;
 Nec mora , nec requies , labor unus utrique parenti
 Largas ferre dapes & edacem pascere prolem.

Lactea principio pullis alimenta ministrant

Quæ revomunt ipsi : mox indigesta , calenti
Sed stomacho mollita , ferunt Cerealia grana.
Sponte nisi fluat alba seges , plaudentibus alis
Excutiunt gravidas , queis horret campus , aristas.

Furta columbarum minus ignoscenda videbam
Nuper humo viridante sedens : namque ordine longo
Grandia cùm mollem rostro frumenta per herbam
Formicæ veherent ; hinc mas , hinc fœmina tritas
Obsedere vias ; & onustis triste ferentes
Auxilium , Cererem tollunt ex ore ; rapinam
Haud tamen infamant majori crimine : raptis
Indulgent vitam spoliis. It rursus , & agrum
Vestigans formica , gerit non in sua prædam
Horrea venturam : lapsæ nam turribus altis
Ad nova continuo revolabant furta columbæ.

Grandibus ut primum , pennâ non impare , pullis
Aërias tentare vias , & quærere victum
Vis ætasque sinunt ; nidis tum mater adultos
Ejicit , atque novæ jubet incunabula proli
Cedere : demigrant tristes , & fœdere pacto
Conjugii inter se subeunt sacra vincla , novisque
Prima novæ genti ponunt fundamina nidis.

Incorrupta sui conservant fœdera lecti ;
Et nunquam , nisi conjugium Mors impia solvat ,
Quam nidi sociam semel admiscere , relinquunt.
Si superest , sponsæque videt vir tristia fata ,
Longa memor damni viduo suspiria nido
Tristis agit , lacrymis sponsam gemituque requirens.

Post ubi connubii , mortisque excessit imago ,
Innuptam totâ quærit de gente columbam ;
Atque ut certa sui det amoris signa , volantem
Assiduus sequitur : querulo tum gutture flammæ

Explicat , & rostro petit oscula , datque vicissim.
 Tum levis duram , simulatâ percitus irâ ,
 Increpitat pennis , & amico verberat ictu.
 Sæpe solum verrens alâ pendente rotatur ;
 Sæpe gemit , teneroque procus blanditur amore.
 Queis tandem victa illecebris si fœmina cedat ,
 Casta ineunt pariter stabili connubia pacto.

Quos cecini , tales alia sub imagine mores
 Ingeniumque habuit , cùm Cypria sceptrâ teneret :
 Nam Cypro fama est quondam regnasse columbam.
 Pristera nomen erat : primam cognoscere formam
 Si juvat , atque omnes audire ab origine casus ,
 Accipite ; & tristem mecum miserescite sortem.

Formosæ sobolis mater formosior olim
 Pristera spectabat placidos e littore fluctus.
 Mite fretum , sudusque dies , navesque paratæ
 Invitant pelago terras mutare silenti ;
 Vicinumque solo metiri puppibus æquor.
 Jam decrescentes silvas miratur & urbes
 Ire retro , subitâ cùm tempestate minaces
 Insurgunt venti : demittere cornua rector
 Imperat , & tutos appellere remige portus ;
 Jussa sed impediunt ventusque potentior arte ,
 Fœmineusque pavor : refugi maris æstus in altum
 Abripit , & socias agit in contraria naves.

Puppe vehebarur natis comitata duabus
 Pristera ; quassatam post mille pericula pinum
 Excipit ignotis portus sine nomine terris.
 Ut Regina solum tetigit , vultuque sereno
 Spem simulans , nonnulla dedit solatia natis ,
 Ipsa oculos sensit propiore tumescere fletu.
 Ut secum gemat & lacrymis effundat habenas ,

Sepositâ

Sepositâ fractos sub quercu projicit artus ,
 Multa movens animo quas vento accesserit oras ,
 Quæ sibi spes vitæ , sponso quis mœror amanti.

In mediis fruticum tenebris tum forte latebat
 Milvus , inhumanâ latro feritate timendus.
 Vidit , & ex facie mentem cognovit iniquam ,
 Accessusque viri metuens fugit ipsa , fugamque
 Accelerent tristes hortatur Pristera natas.
 Sed quid agant , pede nam melior jam proximus instat
 Milvus , & in tantis superest spes nulla periclis.
 Sollicitant votis Superos , vitæque pudorem
 Ut redimant , subitâ perimi vel morte precantur ;
 Aut alio , si fas , in corpore ducere vitam ,
 Alite mutari , pennisque revivere Cyprum.
 Non vanæ cecidere preces , non irrita vota :
 Protinus in plumas crines , velamina , vittas
 Ire vident ; os in rostrum producitur ; alis
 Candescunt humeri , queis se per inania tollunt.

Milvus ut creptam nova per miracula prædam
 Vidit inexpertis se ferre per aëra pennis ;
 O ! si Mercurius furum pater adjuvet , inquit ,
 Humanisque suas humeris accommodet alas !
 Adfuit interpres Divûm , virgæque potenti
 Tacta superfusis dat membra nigrescere plumis :
 Quem manibus tentans divellere Milvus amictum ,
 Pro manibus pennas habet : eheu ! clamat amens ,
 Eheu , quid volui misero mihi ! plura parabat
 Dicere , sed verbis jam deficientibus unco
 Imperfecta lipit rostro , quâ territus ipse
 Voce fugit , prædamque iterum per inane volantem
 Insequitur : nec quas rabidus conceperat iras
 Nunc cecidere : manet sub eodem nomine Milvus.

M

266 PRÆDII RUSTICI

Sanguinis idem amor est, eadem feritatis imago ;
Nec volucrum satis est, hominum quoq; sanguine gaudet.

Interea cœlo volat anxia Pristera, natas
Vestigans nequicquam oculis : jam tuta tenebant
Saxa procul. Cyprum mater cognovit, & ædes
Non procul esse suas meminit : videt atria Regis,
Nec dubitat sponsi, quamvis ignota, penates
Intrare, & tangi manibus, nomenque suosque
Dicere, si possit, casus. Pro voce quot artes,
Quot scit inire vias industria? si quis obortis
Reginam absentem lacrymis gemituque requirit;
Huc volat, & dulces tristi cum murmure miscens
Blanditias, rostro prodit se pæne loquenti.
Quà natos videt ire suos, plaudentibus alis
Insequitur, tangi patiens, caroque foveri
Læta sinu, & blandas iterans gemebunda querelas.
Accipiunt pueri volucrem; fatumque parentis
Dum crudele dolent; gemitus incognita mater
Temperat, & lusûs eadem est, & causa doloris.

Sponsum autem imprimis circumvolat ægra, marito
Assidet; & si trita manu det crustula Princeps,
Aut volucri blande palpaverit; oscula caris
Dat manibus, gemitumque imo de pectore ducit.
Nil gemitus, nil alta juvant suspiria; nulli
Noscitur, & tacitum cunctis inspirat amorem.
Quamquam ignota, tamen Cypriis vitam egit in oris:
Hinc habet a Cypro sibi nomen. Pristera Græcis
Dicta fuit, veteres Latii dixere Columbam.

Illa dedit toti nomen cum sanguine genti;
Signaque regalis generis manifesta coronam
Vertice gestat ovans, regaliter ambulat, altas
Queis habitat præscò turres splendescere luxu

Gaudet, & ingenti sociarum fervere turbâ :
 Et, quod fœmineum vitium est, formosa videri
 Nunc quoque mutato vult corpore ; namque superbam
 Altiùs ire vides, & circumducere collum,
 Atque recompositas sub lege reponere plumas.
 Munditiæ studiosa, lutum deterget ab alis,
 Si quod inest : puras gradiens affectat ab omni
 Sorde vias ; & sola avium nec in arbore fidit,
 Nec cæcum nemus ingreditur, non immemor olim
 Silvestres quanti steterit subiisse latebras.

Servat adhuc mites animos & pacis amantes,
 Et veterem non est oblita pudoris amorem :
 Nam neque concubitu volucris castissima novit
 Indulgere vago : nubit sanctamque marito
 Præstat sponsa fidem, nec vincla jugalia solvit.

ARGUMENTUM

LIBRI XIV.

APES e silvis in privatas domos abductæ. Apum ingenium & labores. Earum sedes & respublica. Varii labores. Apes mel ex imo florum calice hauriunt ; ceram e foliis recidunt ; ex arboribus gluten revellunt. Apum forma ; vectura. Apum seniorum labores domestici. Munditiæ studium in alveari ; vigilum excubiæ. Apes ægræ curantur ; pigræ puniuntur. Apum fetura. Apum Regina. Fuci. Reginæ apis partus. Apum pulli. Apis novella. Apum examen. Apum bella civilia. Apes civili dissidio occurrunt juniorem Reginam interficientes ; ejusdem interitu migraturum examen continent : Reginam etiam interimunt , quoties vel magna contigit apum clades ; vel cùm apiarius alvear ampliat ; aut cùm feræ apes alvear spoliarent. Fuci inertes ab apibus interimuntur. Furcorum reparatio. Apum cura. Digressio de Paraguensi populo,

A P E S ,
A D
E M I N E N T I S S I M U M
C A R D I N A L E M
D E F L E U R Y .

INCLYTE Romano fulges qui murice Præsul ,
Nobilitasque tuis clarum virtutibus ostrum ,
Si tibi fausta placent æqui moderamina Regni ,
Sacra Fides , amor in Regem , reverentia legum ,
Gens operum studiosa , sagax & strenua ; nostras ,
Præsul , amabis Apes , quas Conditor orbis in usus
Sed magis ad populi Regumque exempla creavit.

Aspice tranquillos ut certâ lege labores
Exercent , mitique dies sub Principe condunt :
Illius ut vitæ plebs excubat , ille saluti
Plebis ; acerba vocent seu Bella ; domive regenda
Sint opera , aut hiemi primo jam Vere cavendum.
Felices illâ Gallos in imagine , rerum
Te duce , cognosces : nullis æraria Fucis
Expilanda patent : in publica commoda cedit
Quidquid opum confert populus , nec bella laceffit ,
Nec metuit gens Marte potens : qui flectit habenas
Imperii , docilem te Præceptore juventam
Sic coluit Princeps , ut quo vix tempore norunt
Imperitare suis alii ; maturior annis
Arbiter Europæ sedeat ; belloque tumente
Suadeat armatos pacem componere Reges.

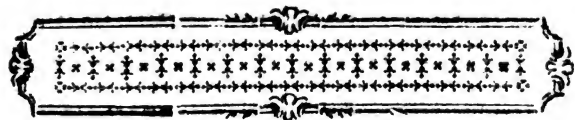
M iij .

O ! si dum reles per florea rura vagantum
 Agmen Apum , subeat mentem studiosa juvenus
 Pervolitans libros , & mella poëtica condens ;
 Te nostrî miserescet , Apes ut Vere recenti
 Si videas blandâ subito spe messis opimæ
 Destitui , floresque sibi quos aura Favonî
 Mollior ediderat , Boreæ subeuntis acerbo
 Flamine vel perdi penitus , clausosve teneri.
 Grex miserandus Apum , quibus irreparabile messis
 Tempus abit , strepitus & inania murmura miscet ;
 Dum sibi Veris opes sol luce recludat amicâ.

Hæc eadem nos fata premunt : scis , optime Præsi,
 Millia Bercherius selecta volumina dono
 Quot dederit : nobis hæc interdicta librorum
 Copia ; quos dudum clausos fatalibus arcis
 Vis inimica tenet : Lodoïco iudice causam
 Vicimus : huic tantum placidas fac commodet aures.

Ecce vides per acerba sequor vadimonia versu
 Quæ facili tuleram ditissima munera Vates.
 Litibus implicitum Musis me redde ; nec ultra
 Indigno patiare situ putrescere , rodi
 Vel tincis monumenta , tui (dum vita manebat)
 Ultima quæ mittent in sæcula nomen amici ;
 Nostraque sit tandem nobis donata , novemque
 Decertata (nefas) jam Bibliotheca per annos ;
 Teque favente meæ rursus sit debita Musæ.

LIBER QUARTUS DECIMUS.

Apes.

ARTIFICES cano mellis Apes , ad Tibridis oras
Quas cecinit Vatum princeps ; ignoscite Manes
Romulei , si quod calamis agrestibus olim ,
Mollius annuerant gaudentes rure Camœnæ
Carmen adhuc moveo : priscis incognita sæclis
Eloquar ; & mirâ quantum dulcedine versûs
Virgilius , rerum tantum novitate placebo ,
Veridicæ magis historiæ quàm carminis auctor.

Principio montes apis & deserta locorum ,
Vel nemorum tacitas , uni sibi commoda , silvas
Incoluit : dabat hospitium vitiosa vel ilex ,
Aut cava , & infestis rupes impervia ventis.
Dulcibus hanc herbis & odoro flore vocantes
Suavissimus antiquos ultro contemnere saltus ,
Urbanas & amare domos. Mel in oppida secum
Et ceras , & dona tulit majora , laboris
Exemplum , purumque rei communis amorem.

Melliferæ tamen haud promptum est cognoscere gentis
Ingenium , & certas in publica commoda leges :
Nesciri sese gaudent ; lucemque perosæ
Flava tenebroso sub cortice mella reponunt ,
Nec speculatores oculos arcana domorum
Explorare sinunt ; sed in ora manusque volantes ,
Visendi cupidos abigunt ; monitosque tument
Vulnere deterrent , artes quin ampliùs ausint

272 *PRÆDII RUSTICI*

Attentare suas : atqui tamen agnita magnam
Feret apis (tanta est operum solertia) laudem ;
Una nisi moveat generandi gloria mellis.

Cætera qui norat rerum miracula , solers
Naturæ scrutator , Apes ut disceret , ædes
Effinxit vitreas ; & in interiora penatum
Luminibus subiit tutis : secreta sub auras
Quæ tulit , Ascrao mens est comprehendere versu.

Non incerta laris , volucrum de more vagantum ,
Errat Apis , victum quærens sibi rure diurnum ;
Fortuitâque levem noctu super arbore somnum
Fessa labore trahens : homines imitatur , & urbis
Consimiles eadem colit intra mœnia sedes ;
Privatæque rei studio ne publica damnum
Res , ut in humanâ patiatur gente , reponit
In commune cibos , venturæ provida Brumæ ,
Quos æstate legit : populum coalefcit in unum
Quo neque justitiæ , nec amantior ordinis alter.

Totius huc spectant leges & fœdera gentis
Cerea divitiis vigeant ut regna ; novâque
Auxilium sibi prole parent ; maneatque neporum
Immortale genus : studiis concordibus uni
Incumbunt operi ; sed non labor omnibus idem.
Exercetur agris animosa juvenia : domorum
Interiora senes moderantur , & horrea complent
Exuviis florum , quas advexere minores.

Rure domique sagax agmen cum sole diurnum
Æquat opus : molli reficit nox corpora somno.
At roseis ubi vecta rotis Aurora laborum
Admonuit ; vetulæ (somni quæ parcior ætas)
Evigilant , & signa canunt plaudentibus alis ;
Quo juvenum rumpant pigram stridore quietem.
Emicat , & reliquum pennâ vibrante juvenus

Excitans somnum , se prædæ accingit agresti.
 Ac veluti quò bella vocant , canor æris inertes
 Exstimulat turmas , & in horrida prælia mittit ;
 Non aliter strepitu sonitus imitante tubarum
 Florigeros se turba rapax hortatur in agros.

Protinus erumpunt portis ; cassamque thymumque
 Omnibus ut circum populentur latius arvis ,
 In diversa volant , acri quò nare sagaces
 Invitant odor & certæ spes blanda rapinæ.

Si cui forte seges felix & copia florum
 Ditiôr occurrit , reliquas per inane volantes
 In partem vocat ; & numero recreante laborem ,
 Acrius incumbunt , ut ab omni flore legatur
 Melleus effluxit calicem qui sudor ad imum.

Nectareo cùm plena tumet vesicula succo ,
 Quâ flavos , velut utre , ferunt in testâ liquores ;
 Floribus insidunt iterum , ceramque recidunt ;
 Quæ foliis , villi vel pulveris instar , adhæret.

Decisam subigunt pedibus pressamque comanti
 Flore super ; cœlo vel turbidiore quietum
 Haud procul inde locum quærunt , ubi cerea possit
 Materies , raptim flores collecta per omnes ,
 In tenues cogi massas , loculisque reponi ,
 Quos pedibus Natura dedit : cùm plura pilosis
 Cruribus amplecti nequeunt ; in flore madenti
 Membra volutantes hamatis hispida villis ,
 Quidquid inest ceræ rapiunt ; tantoque gravatæ
 Pondere , cœlestes carpunt non segnius auras.
 Vere magis celeratur opus , dum roscida totis
 Mella comis sudant quercus tiliæque ; priusquam
 Nectareus radiis solaribus avolet humor.

Si neque mella dabunt sese neque cera ; tenacem
 Eradunt piceis viscum ; quo munere rimas

274 *PRÆDII RUSTICI*

Obturare gelu contra , cerasque domorum
Ad latera & summum possint suspendere testum.

Sunt apibus veluti duo brachia proxima collo ,
Et digitata manus ; quâ detondetur ab herbis
Cerea lanugo , lentum de cortice gluten
Vellitur , & struitur crates operosa favorum.

Collecto quæ melle gravis ceræque penates
Vimineos apis ingreditur , redolentia primum
Infert mella favis ; dein cerea testâ prehendit
Unguiculis ; mediâque domo stat pendula , raptas
Non ut jactet opes ; gravidam sed ut agmine facto
Expediant sociæ , seque in sua regna remittant.

Involitat numerosa cohors , ceramque revellit
Ex humeris , operi cœpto quam protinus addit ,
Molitura favos : neque enim dum junior ætas
Floreâ rura metit , veteres ignava sequuntur
Otia : venturæ soboli cûnabula ponunt :
Horreaque ædificant ita festinata , favorum
Ut nascente die si fundamenta locarint ,
Vespere cellarum quatuor stent millia , quales
Dædalei manus artificis vix æmula fingat.

Quæque suum sortitur opus : pars mœnia condit ;
Pars molles subigit ceras ; operumque labores
Pars imperfectos emendatura , revisit
Alveolos , ceras aptans aut ungue revellens ;
Ne tenuis nimium paries vel crassior exstet ,
Angulus aut abnormis : apem comitantur euntem
Per forulos veluti famulæ , quæ fragmina ceræ
Exportant , introve ferunt , ut postulat usus.
Sunt quibus incumbit structas solidare frequenti
Verbere pennarum crates , uteroque polire.

Cerea non temere surgit structura favorum :
Oppida nulla viis melius descripta , labores

Ut quocumque vocant , apis huc brevior feratur
 Circuitu , & liber multis sit transitus : unum
 Quippe iter insistant omnes , & in horrea prædam
 Una vehunt. Fervente liquor ne diffuat æstu ,
 Obturant aditus , hiemique cibaria condunt ,
 Mella relinquentes imis tamen obvia cellis
 Totius ad gentis victum , mensasque diurnas.

At neque munditiæ magnas par cura per urbes
 Privatasque domos : nil sordis in ædibus , alvi
 Proluvies nec fœda jacet ; consumptaque morte
 Si qua peribit apis , multis subeuntibus ultro
 Triste ministerium , tectis exsangue cadaver
 Exportant ; odor infestus ne polluat ædes.

Excubias vigilum fallens , impune penates
 Cùm semel intrasset limax cornutus , eosque
 Turparet fluidæ crasso lentore salivæ ;
 Obstupuere domi-gerulum , stimulisque frequentes
 Invasere fero retrahentem corpus ab ictu ,
 Seque suæ vallo testæ spumisque tegentem :
 Irrita jam cùm tela forent ; apis advocat artes
 Ingeniosa suas ; & ceræ prodiga totam
 Incrustat cochleam , monstrum fatale recondens
 Hoc veluti tumulo , ne tetrum afflaret odorem.

Pestis acerba domos vix umquam invadit , apesque
 Occupat incautas ; neque enim , cùm proximus hostis
 Imminet , ac diris urbem circumsonat armis ,
 Fida magis tenet obsessas Custodia portas ,
 Quàm quod apum sibi commissis alvearibus agmen
 Excubat , horrificâ defendens cuspide limen.

Vermis ubi vel papilio temerarius audet
 Sese inferre domo , centum cadit ictibus ipsas
 Ante fores : monstrum magis exitiale , penates
 Stellio si subeat ; raucum Custodia murmur

276 *PRÆDII RUSTICI*

Edit, & auxilium magno stridore reposcit.
 Cessat ubique labor : turbatis agmina castris
 Circumfusa volant ; & in unum millia figunt
 Spicula ; præcipiti dum stellio territus iræ
 Cedat , & aufugiens solvat formidine cellas.

Si qua domi consistat apes vel fessa labore ,
 Vel morbo tentata ; volant & odora dolenti
 Mella ferunt comites : sed desidiosa severis
 Oria castigant pœnis ; & funere culpam
 (In vulgus mala ne serpant exempla) recidunt.

Quid majora loquar tantæ miracula prolis
 Virgineum genus inter apum ? ter millia quinque
 Missa favis aliò migrare , novamque quotannis
 Coguntur sibi per silvas inquirere sedem ;
 Et fieri quod posse neges , tot fœmina natas
 Una parit : Regem veteres dixere ; sed acres
 Inter Amazonidum veluti Regina catervas
 Imperium exercet , Scythicos dominata per agros ;
 Plebeïas sic inter apes dux fœmina regnat ,
 Quam colit & miro vulgus dignatur honore.
 Ut major foret imperii reverentia , membris
 Majorem Natura modum dedit : albida frontem
 Distinctam maculis decorant insignia regni ;
 Et micat in pennis color aureus : unica toto
 De grege nulla gerit diro metuenda veneno
 Tela , laboriferam regat ut sine sanguine gentem ;
 Nec terrore sibi , fido sed amore sodales
 Subiectas habeat : spes & fortuna penatum
 Illius ex vita pendent : opera omnia cessant
 Reginâ languente : dolens plebs affidet ægræ :
 Et si fata ferunt ut morbo concidat ; uno
 Exequias luctu decorant , nec funera ducunt :
 Exanimum circa corpus glomerantur in orbem ;

Et tristes querulo gemitus dant murmure , donec
 Has quoque vel tollat mœror , causamve dolorum
 Auferat ex oculis manus officiosa cadaver.
 Ultima Reginæ post fata , juvencula Princeps
 Matris in imperium succedit læta ; novoque
 Cincta satellitio , vacuâ dominatur in aula.

Majestate suâ tantum , telisque clientum
 Reginam armari voluit Natura ; suasque
 Cum procul a testis agit in certamina turmas ;
 Bella regens , Ducis officium non militis implet ;
 Ne totam secum trahat in discrimina gentem.

Pertæsam si forte domi sol luce serenâ
 Aureus invitat cœlo colludere ; numquam
 Indefensa volat : lateri se multa satelles
 Agglomerat , non ad pompæ regalis honores ,
 Promptior auxilio sed ut adsit ; humique jacentem
 Attollens dominam famularibus invehat alis.

Sat comitum Regina licet sit amore suarum
 Tuta domi ; numerosa tamen Custodia circum
 Excubat , & vigiles agit ad Prætoria noctes.
 Illius & stipant latus , atque hinc inde frequentes
 Involitant , quoties oculos per cerea Princeps
 Regna ferens , urget præsens recreatque labores.

Othomanis autem veluti non una tyrannis
 Conjugio stabili sociatur fœmina ; plures
 Sic habet in venerem præceps Regina maritos ,
 Quos fucos dixere : pecus spectabile mole
 Corporeâ , sed iners & in otia segnia natum :
 Queis mala regnandi veniat ne forte cupido ,
 Uxorique viros pudeat servire , quotannis
 Invadit furibunda mares plebs omnis inermes ;
 Hos & Amazonio ritu vel morte peremptos
 Sternit humi , trepidosve suis procul ejicit alveis.

278 *P R Æ D I I R U S T I C I*

Explorans paritura toros Regina paratos ,
 Inferit alveolis caput , ut quæ nixibus edet
 Unis ova parens deponat singula nidis.
 Circumstat stipata cohors , uteroque dolentem
 Reginam mulcet pennis ; & murmure blando
 Hortatur duros partûs tolerare labores.
 Illa retro gradiens averso corpore nidos
 Ingreditur : parientem abdit sexangula cera ;
 Turba ministra tamen pennas ad limina tensas
 Explicat , obducens fetæ quasi vela parenti :
 Virginibus tantum pudor atque modestia cordi est.

Non intermisso Regina puerpera fœtu
 Ova decem vel plura parit , totidemque reponit
 Alveolis ; & Matronas imitata potentes ,
 Plebeis apibus sobolem committit alendam.
 Accipiunt illæ curam , quâ publica pendet
 Res & gentis honor : toti carissima Regno
 Pignora maternis studiis & amore foventes ,
 Auxilium sibi grande parant operumque levamen.

Immutata dies quatuor stant ova : moveri
 Partus in erucæ faciem dein incipit , artus
 Nascentes glomerans : quarto nutricula sole
 Candidulum defert niveo pro lacte liquorem :
 Mox docet Hyblæo gentis consuefcere victu ,
 Mella diurna ferens. Octavo sole figuram
 Parvula mutat apis ; pellemque exuta (tenellum
 Quæ fovet , ac veluti puerilis fascia , corpus
 Involvit) fit avis turpi de verme ; pedesque
 Exerit , atque humeris quatuor mox induit alas.

Naturam si frigus iners tardaverit , auras
 Unâ omnes agitant pennis ; quem dura negabunt
 Tempora , supplentes motu fervente calorem.

Mollibus obturant nidorum limina ceris ;

Inyalidam ne tentet apem penetrabilis aër :

Sed prius hanc nigro claudant quàm carcere , victus
Apponunt , bis sex alitur quibus illa diebus.

Consumpto tunc melle , fores apis ungue laceffens ,
Angustum molitur iter ; portisque reclusis
Egrediens , lucem insolitam numerumque sororum
Ac strepitum , & mirâ suspensos arte labores
Obstupet attonitæ similis : mox fervere testis
Cuncta videns ; ne sola domi stet pigra , sodales
Consequitur primâ nidum quâ luce reliquit ,
Hortorum redit exuviis onerata , suaque
Continuo solers excellit in arte , magistrâ
Et duce Naturâ ; dum nos imitabile quantum
Vel docet exemplum , vel tardior erudit usus ,
Rebus in humanis scimus ; longoque paratas
Tempore , vix ævi spatium breve perficit artes.
Interea nidos apis una domestica munda ;
Restituensque fores sexangula limina fingit.

Aucta novis cùm jam fervent examina turmis ;
Plenaque vix tantam capiunt alvearia plebem :
Sedibus emigrat patriis , aliâque juvenus
Sub duce prima novo ponit fundamina Regno.

Ævi flore nitens testis Regina sub iisdem
Crevit , & imperio jam sese intelligit ortam ;
Regnandamque alibi meditatur cogere gentem.

Ergo multifonis civilia classica pennis
Mane dies aliquot canit ; hortaturque sodales
Ut vetus hospitium fugiant , sua signa secutæ .
Reginam circumstat apum plebs tota canentem :
Hanc oculis , hanc aure bibunt , dulcedine bombi
Et rutilis captæ pennis blandâque juventâ.

Cerea confuso strepitu studiisque faventum
Tecta sonant : illis nec florea rura diebus

Pervolitant, nec mella legunt, urgente labores
 Intra tecta suos: vitæ concordia plebem
 Nil antiqua movet; privatis publica cedit
 Res studiis; trepidat domus interiore tumultu;
 Et fremit ad portas incondita turba volantum.
 Ut cùm bella tument civilia; fœdere necdum
 Abrupto coeunt cives & in arma feruntur:
 Sed dubias gliscens studia in contraria mentes
 Sollicitat, tacitosque serit Discordia motus.

Instaurat Regina sonos, iterumque sodales
 Præcipitare fugam monet; inclinataque vulgi
 Pectora si videat, tum denique signa revellens,
 Egreditur prior, & vocat agmina fida suarum.

Prima ruens portis fucorum turba morantes
 Excitat, & rauco cogit velut ære catervas.
 Stat Regina domûs super ardua tecta, cohortem
 Exspectans; magno quæ protinus agmine circum
 Involat, stridensque novâ se Principe jactat.
 Amplexu gens tota fidem testatur; & arcti
 Fœderis in signum, pressum glomeratur in orbem.

Haud mora, cunctando ne frigeat ardor eundi,
 Dissipat amplexus Regina, jubetque penates
 Deferere: obscurant cœlum quæ multa sequuntur
 Millia, natales ultro fugientia cellas.

Non procul hinc viridi junctæ super arbore fidunt,
 Innectuntque pedes pedibus; tumidique racemi
 Agmen in effigiem lento stat pensile ramo.
 Inde gravi vocat alarum stridore sodales,
 Incertas animi satiusne relinquere nidos
 Et saturum præsepe, novis an fidere regnis.

Antiquis emissâ favis non una juvenus
 Digreditur: veteres aliquot migrantibus aidunt
 Se comites, ut cuncta novo moderentur in alveo.

Egregio plures juvenum de flore vicissim
 Blanditiis vetulæ retinent ; ut olentia late
 Rura metat , cerâque domos ac melle juvenus
 Instruat ; agrestes ætas neque fessa labores
 Desuetos repetat , longæ vel condita brumæ
 Ante diem victu consumat mella diurno.

Sæpe sibi non visa satis comitata , vel imbrem
 Præmetuens , redit ad patrios Regina penates ,
 Delectus factura novos , plebs omnis euntem
 Subsequitur : veteres noctem non amplius unam
 Hospitio indulgent ; nisi longior ingruat imber.

Si piget incœpti reduces , nec sponte relinquunt
 Orto sole domos ; vi protruduntur & armis.
 Si steterint illæ contra , paribusque resistent
 Viribus , & veteres neque possint pellere turmas ,
 Nec testis abigi ; quos agmina neutra duello
 Evicere lares , simul utraque partibus æquis
 Auspiciisque colunt communibus : alta domorum
 Pars habitat , pars ima tenet ; sed nulla laboris ,
 Nulla duas inter vitæ commercia gentes.

Mox eadem bini velut intra mœnia longam
 Non servant populi pacem ; testoque sub uno
 Vix consanguineos inter stat gratia fratres ;
 Haud secus aligerum studia in contraria scindit
 Sese vulgus apum , factis ubi partibus ædes
 Divisas habitant ; privatæ publica rixæ
 Bella trahunt : sed ne cæco per opaca domorum
 Marte truces ineant pugnas : cùm prælia bombo
 Terribili cecinere , foras pars utraque latos
 Aëris in campos acies producit apertas.

Involitant hinc inde , mori vel vincere certæ ,
 Et rabidas acuunt diris stridoribus iras.
 Agmen agunt binæ pennis fulgentibus auro

282 *PRÆDII RUSTICI*

Regina, mediisque volant in millibus: ingens
 Turba duces cingit, neque miscet prælia, donec
 Ancipitis suprema vocent discrimina belli.
 Antevolat, Martemque ciens utrimque juvenus
 Effera prorumpit; mox agmina tota sequuntur:
 Immiscentur apes apibus; vibrataque figunt
 Spicula, & horrendum dant accipiuntque venenum,
 Lethifer inspirat fixæ quod cuspidis ictus.
 Mutua cognatæ passim per vulnera turmæ
 Civili pereunt acie: labuntur utrimque
 Corpora læsa, nivis ritu, quæ nube solutâ
 Decidit, hibernis Aquilonibus acta per auras.
 Necdum iras animosa phalanx & prælia ponit,
 Dum medio belli cum robore fœmina Princeps
 Conciderit; grandi quæ stat victoria clade:
 Agmina Reginam promptis fortissima telis
 Circumfusa tegunt; & ad unam mille venit
 Funeribus: sed ubi semel occidit illa; quiescunt
 Arma recompositis animis; nec longius ira
 Procedit quam Martis atrox furor: unus utrique
 Terminus est; & si positâ formidine victæ
 Indecorique fugâ sparsæ victricibus ausint
 Addere se comites, non exturbantur: eisdem
 Fas dapibus testisque simul communibus uti.

Exitium & tantas vulgo gens provida rerum
 Antevenit clades: nam dum virguncula nullo
 Septa satellitio servit Regina parentis
 Imperio, necdum meditatur condere regnum
 Ipsa sibi, sociamque fugæ deducere turmam;
 Hanc tacitâ nece clam tollunt; gentisque ruinam
 Unius interitu redimunt; quo more tyrannos
 Barbaricos inter manet hæres unus in aula;
 Divisi ne bella gerant civilia fratres.

Reginæ parcut juveni , numerosior arctis
 Cum populus tectis habitat ; rerumque suarum est
 Laxet ut angustas emissâ colonia sedes.

Publica sed poscunt ubi commoda rursus inanes
 Mollibus impleri ceris ac melle penates ;
 Reginam perimunt juvenem : duce namque peremptâ
 Natales vaga non fugiunt examina cellas.

Melliferis ergo caveis exire juventam
 Non patiuntur apes ; quoties pars maxima morbo
 Aut improvisis perit imbribus : optima quamquam
 Augur apis norit ventos & nubila cœli ;
 Nec procul excurrat pluviam impendente , vel ædes
 Præpetibus repetat pennis ; inopina fugacem
 Sæpe tamen subito tempestas occupat imbre ,
 Ad terram misere affligens ; ubi naufraga vitam
 Demersas inter segetes amittit in undis.

Fatalem mœret sortem domus anxia ; clauso
 Cum raras ad tecta videt se reddere cœlo.
 Felices quas forte cavo vel robore quercus
 Excipit aut platanus frondentibus hospita ramis.

Sæpe migraturas Apiarius ipse dolosâ
 Fraude retentat apes , spatiis majoribus ædes
 Amplificans : vacuas sedes stupet inscia turba ;
 Et subitum miratur opus ; juvenumque catervam
 Stare jubet duce sublata ; gaudetque capacis
 Intra septa domûs posse horrea plura , novosque
 Ædificare favos , queis larga cibaria condât :
 Cura laboriferam tangit quæ maxima gentem.

Nec semel ambrosio cellas ubi melle replerunt,
 E silvis erumpit apum fera turba , domique
 Congestas populatur opes , atque omnia vastat.
 Nam veluti gelido quondam fundebat ab axe
 Barbara terra viros ; queis longior annuus agri

284 *PRÆDII RUSTICI*

Cultus erat , facilesque sibi per furta , scelusque
 Quærere malebant fruges & vivere rapto ;
 Prædabunda cavis nemorum sic quercubus adsunt
 Agmina , quæ gentis proprios exosa labores ,
 Non ceras , non mella hiemi provisa reponunt ;
 Horrea sed subitis vastant aliena rapinis ;
 Et toto quem Vere cohors operosa coëgit ,
 Unius expediunt victum per furta dici.

Efferra gens & mole valens , & viribus audax
 Nil dubitat plenos apibus tentare recessus ,
 Expilare palam distractis horrea ceris ,
 Atque novum , si quæ mussat , scelus addere furto ,
 Et raptis opibus dulcem quoque tollere vitam.
 Mella vident impune rapi , cerasque recidi ,
 Corruere & muros , desolarique penates ;
 Nec cuiquam est animus furaci obsistere turmæ.

Cogeret hæc miseræ facies tristissima cladis
 Maturare fugam , nova quam Regina parabat :
 Illius at tantis mors luctibus additur ; unamque
 Interimunt vetulæ , cellis ut tota novandis
 Permaneat , cerasque ferens ac mella juvenus ,
 Acrius incumbat , propior quò Bruma , labori.

Interea vacuas flavo dum nectare cellas
 Implet apis , non pigra sequi pudet otia fucos :
 Tecta foveant ; vel si qua dies invitat amicâ
 Luce frui ; pecus ignavum spatietur in horto ,
 Nil faciens operis , sed inania murmura miscens :
 Et quamvis habeat validas ad pondera vires ,
 Nil tamen afflictis curat succurrere rebus ,
 Obvia vernantes neque fugere mella per agros ;
 Molliter in teneris recubat sed floribus , escæ
 Immemor , ad saturum donec præsepe recurrat ,
 Servatas hiemi gaudens consumere fruges.

Indignantur apes ; sobolis sed amore creandæ
 Fervida gens iras in idonea tempora differt.
 Autumno redeunte , tonans cùm Jupiter imbres
 Comparat , & sterilis monet annus parcere victu ;
 Unanimi tunc bella cient asperrima motu ,
 Et stabulis abigunt fucos , aut funere tollunt.
 Non secus ac urbem propior cùm territat hostis ,
 Obsidio ne longa famem ferat , oppida vulgi
 Fæce levant , mittuntque foras quod inutile bello est :
 Sic ubi pulsat hiems jam proxima , frigore pigram
 Obsessura domi gentem , præsepibus arcent ,
 Interimuntque mares ; & quæ pia turba sororum
 Exequias celebrat , cæsos ad limina fucos
 Projicit ; extremo seu non dignatur honore
 Funeris ignavum pecus , aut spectare peremptum
 Vindictâque frui post fata novissima gaudet.

Obscuris si forte locis , turbante tumultu ,
 Delituere aliqui ; non horrida bella resumunt
 Pacatis jam rebus apes : trepidantibus ultro
 Indulgent vitam fucis ; sed ab ædibus illos
 Protinus exturbant , & junctis viribus unum
 Attollunt tres vel quatuor raptumque per auras
 Extra limen agunt : procul effugit ille , fameque
 Confectus moritur : tanti est , aliena secutum
 Pabula , frugifero non assuevisse labori !

Extinctos reparat fucos Ver ova recludens ,
 Integra quæ nidis hiemem mansere per omnem :
 Quamquam adeo exosum genus est , ut sæpe tenellam
 Progeniem & clausos intra cunabula fucos
 Aggrediantur apes , & acerbo funere mergant.
 Non errant in cæde truci : cunabula fucos
 Majores majora foveat : parituraque mater
 Ova suis æquo ponit discrimine nidis.

286 *PRÆDII RUSTICI*

Hos foribus subeunt fractis , formataque nondum
Membra trahunt cellis , & humi morientia fundunt.

Altera pars superesset apes curare ; sed inter
Et volucres , & nostra feras in tecta receptas
Utilis est Apis una , virûm nil indiga curæ :
Depopulatur enim florentia rura , favosque
Sponte replet : ceras direptaque mella labore
Indefessa novo reparat ; rerumque suarum
Ut status est , auctam pellit retinetve juventam.
Emissis nova tecta para ; casiamque thymumque
Et flores prope castra serens , occurre labori ;
Ne faciat via longa moram lassèque vagantes.
Præterea solare famem , Brumæque nivalis
Acre gelu. Vigili permittens cætera genti ,
Et magis exemplo gaudens quam melle potiri ,
Pacificum pecus observa : miserabere sortem
Degeneresque animos humanæ gentis , amicâ
Demiratus apes tectis in pace sub iisdem
Vivere concordēs , & nos in mutua natos
Commoda , flebilibus misere contendere bellis.

Antiquæ mentem subear pietatis imago ,
Cum sua Christiadæ sic in commune ferentes
Omnia , condebant placidos sine crimine soles ;
Et veteris ne vana putes præconia famæ ,
Nunc etiam mare trans altum jacet angulus Orbis .
Quem qui norit , apum credat me nomine gentis
Illius ingenium , & varios celebrasse labores.

Non certis armenta notis , non limite signant
Arva ; sed in medium quærentes omnia , fruges
Horrea convectant in publica : nulla politos
Disciplina viros latet opportuna tuendis
Imperii rebus : terram pars scindit aratro ;
Pars niveos fœcunda greges ad pascua ducit :

Pars frumenta terit faxis , aut excoquit igne ;
 Atque alii falces , alii frabrilia tractant
 Arma ; domique suæ timuit qui mane labanti ,
 Sole cadente redux ab aratro , cuncta colonus
 Sarta videt , rectisque nihil formidat apertis.

Consilio non jure senes dominantur : ab annis
 Una potestatem facit experientia rerum ;
 Unaque lex est juris amans sua cuique voluntas.
 Non homines (proprium qui nil potiuntur , & usu
 Cuncta tenent) auri fulgor capit : una per illos
 In pretio est pietas ; alii nec pectora torquent
 Invidiæ stimuli quàm quos movet æmula virtus.

Erudiant quamquam pueros exempla parentum ,
 Formandæ tamen haud defunt præcepta juventæ ;
 In commune placet fingi communia gentis
 Pignora ; ne patrum privatæ publica curæ
 Totius incumbat spes & fiducia Regni.
 Quos populi legere duces rerumque magistros
 Ille manet labor , ut juvenum quam quisquis ad artem
 Aptior est , primis hanc edoceatur ab annis.
 Æqua pares inter sunt omnia ; nullaque primas
 Obtinet , aut aliam gravat ars insignior artem :
 Cuique decora sua est , si recte facitet : agris
 Rustica vertendis , bello vel sumpta gerendo
 Arma parem faciunt , si par industria , laudem.

Quamquam habitet pax alta locis , nec bella laceffat
 Gens æqui justique tenax ; tentare nec ausint
 Finitimi Populi terras , quas fama tuetur
 Roboris invicti ; tamen arma ducesque paratos
 Semper habent , Martisque truces formantur in usus ,
 Non belli studio , longæ sed pacis amore ,

Hæc operum requies , Sacris jam ritè peractis ,
 Tympanaque & lituos festis audire diebus ,

Et pedirum turmas equitumque videre sub armis
 Innocuæ inter se pugnae simulacra cientes.
 Sic juvenes enssem pariter durumque ligonem
 Assueti tractare manu, nec corpora castris
 Fluxa ferunt, nec cæca rudes in prælia dextras.

Felicem ditione tenens Hispania gentem
 Ad subitum novit bellum quàm prompta juvenus:
 Nuper enim magno rerum discrimine jussi
 Regis in auxilium socias adjungere vires,
 Nobile continuo juvenum coit agmen ad arma;
 Et totis acies veluti Cadmeia terris
 Exstitit: egregias miratur Iberia turmas;
 Obstupuitque magis, medium cùm vidit in hostem
 Fortiter ire viros, celeremque referre triumphum,
 Altera nec præter laudem sibi præmia velle.
 Compositis redeunt armis ad aratra, senumque
 Imperio læti parent qui bella regebant.

Fortunata minus veteris quæ sæcula Romæ
 Carminibus celebrant Vates. Hic fortis Arator
 Castra sciens agrosque pari disponere curâ,
 Vomere permutat fasces plaustrumque curuli;
 Pauca relinquebat patrii quæ jugera fundi
 Victrix Roma colit, Bellatorique Senatus
 Villicat, & reduci, Victorum præmia, cultos
 Reddit agros: quantò satius communibus arva
 Publica bobus arat pinguis novus incola terræ.

Omnibus unus enim vel servit miles, agrestem
 Rusticus aut operam confert; unique vicissim
 Rure suum impendunt omnes & in urbe laborem.
 Alterius sic messe fruens & sorte locorum,
 Cui segetes periere suæ, nec ditior amplas
 Inter opes, nec egens in paupertate, secundis
 Non rebus tumet, adversis neque frangitur; æquam

Fortunâ

Fortunâ mentem servans in utrâque , minusque
 Damna dolens sibi cum toto communia Regno.

Nescia gens nostrî vivit ; nec ab hoste tuetur
 Sed magis externis a Relligionibus oras :
 Appositas fluxere domos ad littora ; portus
 Ut peregrina suos intret si navis , amice
 Hospitio excipiant , sed ad interiora venire
 Regna vetent homines cupidos audita videndi.

Inde Caledonias vulgavit fama per urbes
 Lœolidas dare jura viris , sceptrisque potiri ,
 Qualia forte dolent dites Orientis ad oras
 Sacrilegis erepta dolis sibi regna : verendam
 Hæresis ausa Crucem pedibus calcare , patentes
 Una subit Japonum portus : nil quippe profanis
 Vana Deûm simulacra timent hac hospite templis.

Non gentem imperio , sed Relligione tenemus :
 Consiliis hominum parent , hanc vivere vitam
 Qui docuere ; Deum sancte venerantur , amantque
 Christi dulce jugum ; cui gens sanctissima subdi
 Tum magis atque magis gaudet , cùm cogitat olim
 Ut nemorum per opaca vagi vixere parentes ,
 Relligio queis nulla fuit ; rituque ferarum
 Contiguâ ut vivit adhuc gens impia silvis ;
 Fausta sibi dum sæcla fluunt , regnantque per illos
 Alma fides , pax & pietas , & copia rerum.
 Semina nos colimus faustis quæ jecimus agris ;
 Atque per immensos Christo nova Regna labores
 Quærimus , hac operum solâ mercede , quod emptam
 Sanguine divino gentem cœlestibus oris
 Afferere , & rigidæ placeat virtutis alumnos
 Reddere , quos homines fieri vix posse putares.
 Fortunata nimis gens , in commune beatos
 Si pergant agitare dies ; apibusque magistris
 Commoda magna sibi pariant , dum publica quærunt.

ARGUMENTUM

LIBRI XV.

*V*ARIÆ stagnorum species. Stagni agger dirutus. Stagni latibula ; umbra- cula. Castellorum fossæ piscibus oppor- tunæ. Frequentanda piscibus stagna , ubi de piscatu. Pisces qui in aquis torpen- tibus aluntur , ubi de anguillis : me- tamorphosis Carpi & sociorum , in pis- ces. Cyprinus ; Lucius ; truta : subnectitur metamorphosis Trutæ , virginis , in tru- tam , & Lucii , raptoris , in lucium. Mutua piscium cædes. Variæ stagnorum pestes : lutra , ubi de Prædio D. de Resseguier ; mures aquatici ; fiber seu castor ; arundines ; junci ; fames , ubi de cibo piscium. Pisciculi , ubi de meta- morphosi juvenum in pisciculos. Pisces à furibus tuendi. Calx & dapes vene- natæ injectæ piscibus. Stagna exhaurien- da. Piscatus in stagno nondum frequenti. Linea piscatoria : metamorphosis Barbi , piscatoris , in barbum.

LIBER QUINTUS DECIMUS.

Stagna.

FERT animus mea stagnicolas ad Prædia Pisces
Addere, quos olim teneris meditabar in annis.
Accipe, Lamoni, paucis meliora lituris
Carmina, quæ nomen quondam fecere Poëtæ,
Queis sine nec vites, nec haberes fortè columbas,
Nec quæcumque tibi maturior extudit ætas.

Quas ego fabellas mutataque Numine Divûm
Corpora gaudebam puerili ludere versu,
Forfan & his animum poterit recreare nepotum
Nobile par, faustis qui sub penetralibus altæ
Semina mentis alunt, nondum exemplaria Græca,
Vel Romana manu versantes, teque tuosque
Sed propius mores, atque aurea dicta legentes,
Dulce rudimentum virtutis, & optima quondam
Fratribus ingenuis ad avitam hortamina laudem.

Officia & regni partes implere secundas
Cursonium postquam docuisti, longius olim
Ut patriæ prosis etiam post fata, colendam:
Assumis nati sobolem; longamque nepotum
Dum seriem Lodoix orbi parat, ipse vicissim
Regibus æquævos gaudes formare Ministros,
Exemplis monitisque tuis qui pondera rerum
Sustineant, patriumque ferant in sæcula nomen.

Stagna gregi qui rure paras habitanda natanti,

292 PRÆDII RUSTICI

Irriguis præcincta tibi seu montibus arva
 Absorbent residues immenso gurgite lymphas,
 Naturæ non artis opus; seu vallis in arctum
 Sic coit, ut facili frenentur pariete rivi:
 Utere fortunæ donis & fortè locorum.

Camporum qui plana colit, licèt aggere multo
 Vix bene contineat graviorum pondus aquarum,
 Nil desperet: opum vis & labor omnia vincunt.

Flumineos ubi terra jacens imitabitur alveos,
 Sit segeti quamvis ager ingeniosus alendæ,
 Stagnet aquis; sulcentque rates quod vomer arabat
 Æquor; & amnicolæ depascant humida pisces
 Gramina, quæ simæ tondebant ante capellæ.

Post ubi squamigero lustrum non amplius unum
 Servierint pecori, lymphis exhausta, vicesque
 Stagna per alternas annorum quinque colono
 Reddita, majori parient cum fenore fruges.
 Triticeam sic vallis opum ditissima messëm
 Educat & pisces; & in æquore fluctuat uno
 Lympha segesque Notis undans; eademque vicissim
 Regna tenent & flava Ceres, & candida Naïs.

Hospitium rivis alii, piscique futurum,
 Stagna parant mediis in collibus; unde virentes
 Desiliens prono pede lympha perambulat hortos,
 Arboribus vel clausa cavis tellure sub imâ
 Clam fluit: & subito tollens se ludicra jactu,
 In pluvios recidit latè resonabilis imbres.

Sæpe manu factas aqua vincit pondere moles
 Eluctata viam; & magno cum murmure secum
 Squamosam per culta trahit Cerealia gentem.
 Undisonos rivo cum desertore secutus
 Transfuga piscis agros, late spatiat, & almas

Nunc segetes, nunc prata tenet; nunc æquore merfas
 Carpit ruris opes, & liberiore vagari
 Flumine gessit ovans; sed aqua fugiente lutosus
 Immoritur fulcis, & vota miserrima damnat.

Qualis ubi raptus juvenis popularibus undis
 In veritum ruit, & fines perrumpit honesti;
 Jamque per omne scelus fertur, quocumque furentem
 Dulcibus illecebris trahit imperiosa voluptas.
 Illius at postquam, torrentis more, fugaces
 Effluxere dies & gaudia vana; relictus
 Jam sibi, nec cœno (primos quo polluit annos)
 Avelli potis, hæret iners; mortemque sub ipsam
 Irrita vota facit vitæ melioris amore.

Piscis amat tacitos alta sub rupe recessus,
 Queis lateat timidus, vel frigus amabile capter.
 Tu gentis studio indulgens, imitare cavatos
 Quos Natura sinus scopulis informat adesis.

Sed quia contortis latebrarum anfractibus, intra
 Torpet iners pigroque situ corrumpitur humor;
 Arboribus circum positus umbracula pisci
 Tendere maluerim, secum modò larga caducas
 Devehat unda comas nemorum; ne tabida putri
 Subsidat cum fronde lues, & flumina fœdet.

Ergo peregrinos juga per declivia rivos
 Duc age; stagnantes ut aquas nova lympha perenni
 Submoveat cursu. Ripis quæ labitur altis
 Æquoreum ciet unda pecus, strepituque sonoro
 Invitat lacubus sese subducere clausis.

Tu crates oppone fugæ, quibus altior amnis
 Effluat; & nisu quibus obluctentur inani
 Squamigeri cives; indignantesque teneri
 Præcipites oculis fluctus post claustra sequantur.

Nulla gregi statio magis opportuna natanti,
Quàm quæ lymphæ fluat villarum mœnia circum
Defensura tuos atque ornatura penates.

Piscis enim sinuosa vagos per flumina cursus
Exercens, hiemis soles nunc captat amicos:
Nunc iterum nigram tecti spatatur ad umbram,
Dum calet, & fluvio violentior incubat æstas.
Te neque jejunæ capient oblivias gentis:
Quippe suū piscis meminisse jubebit, ab undis
Rectior emergens, & hiantē voracia pandens
Ora fame: patulis Cerealia dona fenestris
Mellitasque puer, quibus abstinet ipse, placentas
Projicit, & spectat gaudens hinc inde natantes
Una trahunt plures avido qui crustula morfu.
Reliquias cœnæ mensis dat verna remotis:
Intestina coquus leporum, piscesque vorandos
Piscibus, & patrum quoque projicit ilia natis.

Tu quoque certa docens ad signa venire vocatos
Triticeam sparges segetem, ludosque natantum
Bellaque despiciens; vel adactō in viscera plumbo,
Vel sub aqua missis nervo pulsante sagittis,
Venandi studio, solis securus & imbris,
Indulgere domi poteris; seu flumina piscis
Summa secat, sive in vacuum micat aëra saltu.

Stagna pares ubicumque, novos accersere cives
Tempus erit; primos cum Vere cupidinis ignes
Sensit amans, ipsaque calens quoque piscis in unda
Mutatas vix sentit aquas; prægnansque tumentis
Fert utero secum numerosam fœmina prolem.

Quare age vicinos humentia lina per amnes
Tende, dolis instructa: rubros inneſte colores,
Vitrea quos cupidus sequitur per flumina piscis.

Præterea captâ velut alite callidus auceps
Utitur ; ut plures vocet unius ore volucres ,
Quas positis fallat laqueis , viscoque tenaci.
Retibus implicitus sua sic in vincula pisces
Piscis agit : tantùm possunt exempla , timorem
Ut minuant. Non sponte tamen studioque nocendi
Cives ille suos , nostrâ sed perfidus arte ,
Decipit ; & mutæ scelus excusabile gentis ,
Agmen ab insidiis si non absterret amicum.
Unus homo est proprii generis qui proditor , ultro
Illaqueat , sibi quos similes Natura creavit.

Si qua jacet medio rupes in flumine , multus
Piscis inest : quod nosse potes cùm gurgite ab iuno
Tollitur in bullas efflata natantibus aura.
Quos non saxa dabunt , imitaberis arte recessus ,
Demergens casâ vinctas ex ilice frondes.
Piscis ubi dape pellectus consueverit uri
Ramorum hospitio ; suspendes retia circum ;
Iliceasque trahes alto de flumine virgas ;
Humida squamigeros agitans ad lina natantes.
Rursus aquis fasces & frondea tecta repones ;
Insidiisque novam structis festabere prædam.

Captivos ad stagna ferunt quæ dolia pisces
Accipiant superis lumen spirabile costis ;
Et tibi si fluvijs , si fons occurrat eunti ,
Amnicolam bonus amne gregem solare recenti.

Omnia non omnis nullo discrimine piscis
Stagna colit : nam lympha situ vel torpet inerti ,
Vel graciles fundo tellus imitatur arenas ;
Egeriturque novo fluctu mutabilis humor.

Si stagnis jacer unda pigris immota , palustrem
Immittes Album , & Percam , timidosque Sarachos ,

Qui totidem referunt, dorso variante, colores,
 Adverso quot sole trahit Thaumantias Iris.
 Sequanicos addes Epelanos, atque minorem
 Chalcidem, & elingues, vulgi solatia, Tincas,
 Anguillasque capi faciles, cùm flumine ab alto
 In mare descendunt: ut enim peregrina quotannis
 Australes sequitur Progne trans æquora soles;
 Sic ubi tristis hiems Aquilonibus asperat undas,
 Frigoris impatiens fluvios Anguilla rigentes
 Deferit, & pelagi tepidis hibernat in oris,
 Æstivosque redux gelido levat amne calores,
 Littoreas captans umbras & frigus aquarum.

Ergo locum fraudi capies, ubi saxea moles
 Fluminis angustat fauces; per iniqua viarum
 Influat ut Cereri violentior unda terendæ,
 Versandisque molis: medio quas aggere pandunt
 Crescenti portas fluvio, coëuntibus arctum
 In spatium cannis sternes: declivis arundo
 Præcipites rimis effundet hiantibus undas,
 Vimineoque cadens ultro se carcere claudet
 Quæ sequitur pronos anguilla volubilis amnes.
 Opportuna fugæ captabit tempora, tutum
 Cùm dabit amnis iter brumali turbidus imbre.

Sed velut armigeras si quis devolvere turmas
 Nocte parat; tenebris quoque callidus utitur hostis,
 Ut ruat incautas inopino Marte cohortes.

Retia Piscator sic indeprensa lutosi
 Fluminibus tendens, fugitivum intercipit agmen,
 Versutosque dolis vincit fallacibus astus.

Tormenti quoque gaudet aquâ Ballerus oberrans
 Littoribus, nec non Itali Pigus incola Larî,
 Alburnusque vorax, veterique simillima Trutzæ

Umbla , minax rostro sed iners ad prælia piscis :
Nam licèt armatas triplici dens ordine fauces
Muniat ; innumeras tamen irruit unus in umblas
Lucius , & passim fluctus impune cruentat
Cæde ferox : adeo est animus præstantior armis.

Aufoniis etiam veniet peregrinus ab undis
Carpio ; ramentis fulvi qui vespitur auri ,
Atque alio priscos in corpore servat amores :
Exul enim Latiis olim Saturnus in oris
Cum fugeret Jovis arma , ratem conscenderat , ultra
Benacum facturus iter ; pretiumque vehendi
Solverat , atque dato scelus irritaverat auro.
Jamque gubernator navis , cognomine Carpus ,
Omnia furaci quòd carperet ungue , parabat
Vincla Deo : mentem ex vultu præsensit iniquam ,
Ulturusque nefas puppi Saturnus ab alta
Rectorem nautasque maris dejecit in undas ;
Naufragaque in pisces mutavit corpora , naves
Qui sectantur adhuc , aurique cupidine flagrant ;
Seque adeo humanâ testantur origine cretos.

Dives aquæ si forte lacus interfluit amnis ,
Provenient melius maculoso tergoe Barbus ,
Et Leuciscus , aquam scindens quo more per auras
Excussum nervo jaculum volat ; unde sagittæ
Nomen habet : vivo gaudent quoque flumine Mullus
Perpetuisque tumet venter cui fertilis ovis
Phoxinus , & rostro fodicat quæ Barbota limum ,
Lotaque setoso pendet cui barbula mento ,
Et Squalus , & ranæ rictu Mustella supernè
Turpis , in anguillam quæ desinit , atque Thymallus
Fontis amans , referensque thymi fragrantis odorem ,
Et graciles avidus qui Gobio sorbet arenas ,

N v

Percaque duritie carnis gratoque sapore
 Æquoreos referens mullos, Capitoque minutis
 Fartus aculeolis, rictuque Silurus hianti,
 Et quæ Truta foret, nisi rostro obtusior, Umbra.

Utraque stagna volens habitat, mensesque per omnes
 Ubere Cyprinus torrentia flumina partu
 Torpentesque lacus opulentat: Cypria nomen
 Quo Venus ipsa suum pro fertilitatis honore
 Imposuit; Carpam Galli vertère vocantes.

Æquoreos inter non cautior altera pisces,
 Obsessas ubi sensit aquas, mediamque teneri,
 Nunc scopulis latet exesis, nunc flumine summo
 Enatat, atque levi transmittit retia saltu;
 Nunc sub aquis immota manens, vel mordicè herbam
 Ore tenet, mersumve luto caput inserit alte,
 Invitam ne lina trahant; & sæpe sub ipsis
 Cassibus effodiens, res observata, saluti
 Non tantum cavet ipsa suæ; sed retia dorso
 Sustinet, & captum vulgus miserata, patentes
 Officiosa vias aperit, quæis turba natantum
 Diffugiat minor, & casses frustratur inanes.

Non alius qui durando tot sæcula vincat
 Piscis erit: cyprinus enim vetus incola fontis
 Bellaquei, vidit qui Gallica sceptrâ tenentes
 Valesios, vitreis idem miratur ab undis
 Borbonios rerum dominos; patribusque nepotes
 Aspicit absimiles habitu: proh! tempora quantum
 Obstupeat mutata magis, si gentis honores
 Noverit, & toto partos sciat orbe triumphos.

Jamque licet senio squamis canentibus alben,
 Regia longævæ sulcant quæ flumina carpæ;
 Non sterilis, non fracta tamen, nec inertior ætas:

Nam vetulæ ludis agitant juvenilibus undas ;
Præsidioque loci tutæ non gurgitis alti
Ima tenent ; vastâ littus sed mole legentes ,
E manibus carpunt escas , & cætera sese
Bellaquei prædunt inter miracula ruris ;
Exsultantque magis , Lodoix cum Magnus ad amnem
Ambulat , & quales habuit florente juventâ ,
Haud alias animi vires & corporis effert.
Imperii non lustra putes ter quinque peracta ,
Ni partos numeres terræque marique triumphos ,
Vel grandes atavo videas astare nepotes.

Gloria divitibus quamquàm non ultima mensis
Accedat , ne quære tamen quos Lucius amnes
Incolat : hunc stagno si quis concluderit , idem
Et milvo placidas in eadem turre columbas ,
Gallinisque potest socias adjungere vulpes ,
Atque trucem stabulare lupum cum mollibus agnis.
Sævit enim in pisces dirus regnator aquarum ,
Nec proprio parcit generi ; nisi forte paludes
Obscenas habitans , clamoris expleat atram
Ingluviem ranis ; cœno quas eruit alto
Multa coaxantes nequicquam , obitumque sub ipsum
Irrita jactantes patulo convicia rictu.
Quin & cæruleis ubi garrulus anser in undis
Ludit , & instantis pluvie certissimus augur ,
Mergit aquis retrahitque caput , fluidumque supinis
Infundens humeris rorem , se proluit amne ;
Lucius incautam rabido trahit ore volucrem
Improbis , & fluvii deducit ad ima vorandam :
Audet & in pueros , vitreis cum forte fluentis
Mollia membra lavant , sceleratos stringere dentes.

Truta vagos amat obscuris in vallibus amnes ;

N vj

300 *PRÆDII RUSTICI*

Et pigris injecta vadis, oblita decorem
 Ipsa suum, partus & amorum nescia, vitam
 Tristis agit, tardumque refert in carne saporem.
 Tædia tanta levat, fessas errore viarum
 Qui stagnis affundit aquas; Trutæque vaganti
 Providet hospitium labentis ad ostia rivi,
 Et mollem meminit ripam vestire perenni
 Gramine, fulgenti sabulo conspergere fundum,
 Saxorumque mora lympham irritare loquacem.
 Talibus auxiliis vix Truta carebit: aquarum
 Gaudet enim strepitu; nec, queis inclauit olim,
 (Cum tacitos coleret virgo procul urbe recessus)
 Dediticis priscos, mutato corpore, mores.

Purpureos inter flores quercusque virentes
 Ibat, & ingenti labens cum murmure pronas
 Rivus agebat aquas, nemorisque silentia rauco
 Turbabat strepitu. Sub opacis frigora captans
 Illicibus, vitreique sedens in margine rivi
 Truta verecundos gaudebat fingere vultus,
 Aureolosque levi crines innectere nodo.

Illam sibi dum sola placet, faciemque venenis
 Inficiens, maculis variat nigrantibus ora;
 Haud procul hinc per densa latens fur lustra ferarum
 Lucius e latebris oculos in virgine figit,
 Incertum est opibus captos an amore: decora
 Nam facies vestisque pari fulgore nitebant.
 Proxima sensit ubi nemoris virgulta moveri,
 Pavit ad aspectus hominis perterrita virgo;
 Et toto fugiens hinc illinc littore, Divos
 Clamat, & in tantis duplicat pia vota periclis.

Præruptæ suberat rupi nitidissimus altæ
 Gurgis aquæ: cursu virgo conscendit anhelæ.

Saxosum moritura jugum ; vitæque pudorem
Servatum bene credit emi , si vertice prono
In medias se mittat aquas : pede fervidus instat
Lucius ; & tristi perituram funere Trutam
Apprensa dum veste tenet , communibus ambo
Præcipites obeunt fati , vitamque resumunt
Consimilem ; piscisque nova sub imagine servant ,
Lucius audaces animos & cædis amantes ,
Trutaque fœmineos trepido sub corde pavores.
Purpureis remanet guttis stellata : decorus
Virgineo sedet ore pudor : stat gratia vultûs ;
Quæque fuit socias inter pulcherrima Nymphas ,
Nunc inter reliquos est formosissima pisces.

Cæde furens non unus erit qui stagna cruentet
Lucius ; amnicolas agitat Discordia fratres :
Alter in alterius meditatatur fata perennes
Insidias : premit imbellem qui viribus audax ;
Majoresque , virûm de more , minoribus instant
Terribiles ; & quæ saltus infamat & urbes ,
Vis eadem , Martisque furor dominantur in undis ;
Nec potuit bona Pax , terris ejecta , sub ipsi
Fluminibus , placidos inter remanere natantes.
Mutua sed quoniam piscis per funera vitam
Sustinet , alternæ nonnulla est gratia cædis.

Quid memorem clades alias , quibus effera Lutra
Depopulatur aquas. Inter saliceta penates
Ædificat cæcos ; & littore spectat ab alto
Æquorei pecoris ludos & prælia , tristi
Quæ dirimit nece bellantum : nam sævior hostes
In medios celeri ruit improvisa natatu.
Pauca fami , sed non odiis cæcoque furori
Corpora sufficiunt : pisces exiscerat ; atro

Sanguine tinguntur fluctus ; semesaque passim
 Turbatis fluitant resupina cadavera lymphis.
 Exsultans animis , & cædis imagine gaudens ,
 Lutra cavis laceros pisces taboque fluentes
 Congerit , ac tetros inter pernoctat odores.

Fallaces alii pedicas & retia tendant ;
 Vel saturis lutram invitent succedere nassis :
 Tu cape tela manu ; densisque absconditus umbris ,
 Dum tacito struet ipsa suas e littore fraudes ,
 Cæde fatigatas referet vel ab æquore fauces ;
 Sterne solo ; dulcesque tuis da piscibus escas ,
 Vulnere confossam mittens in flumina lutram.
 Ne faciat quoque cæsa metus ; huic detrahe pellem ,
 Quam matrona potens multo mercabitur ære.

Si nidum tenerosque feræ deprendere pullos
 Contigit ; absenti sobolem furabere matri ,
 Et dum mollis adhuc ætas facilisque doceri ,
 Piscandi cicurem lutram formabis ad artes ;
 Atque ubi transverso steterint suspensa fluvio
 Lina ; cavernosos rimabitur illa recessus ,
 Ejectos specubus pisces in retia trudens :
 Ut canis excitos agit in venabula cervos ,
 Et tacito sequitur leporum vestigia rostro.

Hoc ego piscatu tecum Autumnalia nuper
 Tempora fallebam , rerum ô suavissime ! festum
 A studiis & ab urbe , tuo qui rure , disertis
 Sed salibus recreas magis , ingenuoque lepore :
 Namque suum a rivo nomen sortita propinquo
 Villa licet mihi præ reliquis tua rideat agris ;
 Si tamen abfueris , jam me non floribus hortus ,
 Aurigerâ non amnis aquâ , non mollia verno
 Prata colore juvant , non rauco murmure mecum

Vifus & ipfe queri nemora inter frondea rivus.
Ipsa etiam ftudii hortatrix, eademque levamen,
Laurea filva vagam tua poft veftigia mentem
Vix revocare poteft, & amicis reddere Mufis.
Sæpius ergo tuo cùm te veniente redibant
Deliciæ ruri, placuit pifcofa fecundum
Flumina nunc, timidos lutrâ famulante natantum
Exagitare greges; nunc ad vivaria, fumptu
Quæ tibi regali Patres conftituta pararunt,
Stare fimul, docilemque vadis immittere lutram,
Illius & pifces educere fauce tremantes.

Æquoreos etiam mures, Fibrumque voracem,
Qui defolatas populantur cædibus undas,
Aggredi dolo: fubeuntem in flumina fibrum
Si quando procul afpicias e littore, telum
Nequicquam expedit pharetrâ, mortemque parabis:
Gnarus enim fraudum, fur enatat ufque fub amni;
Nec quibus ingreditur, ripis emergit ab iifdem.

Jam fi canna virens & juncea filva paluftres
Obfedere lacus, medios ne cædite culmos:
Qui remanet vitiabit aquas putredine truncus;
Et nova vivaci feget abs radice refurget.
Commoda vellendis adhibetur cymbula cannis:
Pellitis alii manibus capita alta tenebunt;
Atque alii remis lembum contoque faligno
Adverfum impellent: contentaque brachia ducent;
Donec arundineam moveant ad littora filvam.

Pifcofæ fed nulla magis metuenda paludi
Peftis erit, quàm dira fames: cerealium lymphis
Spargite dona, viri: morbo fublata latenti
Si qua peribit ovis, fi quis bos inter arandum
Conciderit, fubitâ proftitutus morte; vorandum

304 *PRÆDII RUSTICI*

Mittite squamigeræ , convivia grandia , genti :
 Projicite & tritas glandes , vilemque faselum ,
 Et ficus longo corruptas imbre , suisque
 Poma sub arboribus passim quæ strata jacebunt :
 Piscis enim stimulante fame crudasque (ferarum
 More) vorat carnes , ovis instar gramina tondet ,
 Et ritu volucrum depascitur helluo fruges ;
 Nec jejuna suis a civibus abstinet ora.

Nequicquam Cobites , Cottusque , & Gobio tutum
 Littus amant : anguilla vorax vada tranat , & atram
 Pisciculis replet ingluviem. Cùm turba natantum
 Cætera grandescat ; nullis cur Phoxinus annis
 Et Cottus minor , & Cobites ac Gobio crescant ,
 Dicite , Pierides , nanæ primordia gentis.

Oceano propior pigris ubi tardius undis
 Volvitur Eridanus ; juvenum manus inclyta quondam
 Dum recreant animos ludo , placidumque per amnem
 Conjiciunt lapides , qui summa per æquora crebro
 Subsiliant saltu , metuentes flumine mergi :
 His tum forte locis alto sub gurgite Clio
 Naiades æquoreas dulci sermone tenebat ,
 Deceptos narrans Ephires absentis amores.
 Turbari vitreas saxorum grandine lymphas
 Audiit , & mediis Ægle caput extulit undis ;
 Jussit & hinc pueros procul esse ; minasque severas
 Intonuit , nisi paruerint : risere minantem ,
 Saxaque mutato jaculantes impia ludo ,
 Digna tuis refer hæc , aiunt , responsa querelis.

Exanimi perculsa metu se protinus Ægle
 Reddit aquis ; totumque replens ululatibus amnem ,
 Proh scelus ! & nobis illuditur ! ausaque sacrum
 Hoc caput & dictis saxisque laceßere , vivet

Turba procax! Est quod teneris ignoscitur annis;
Nulla sed in Divos ætas sine crimine peccat.
Eia agite, & nostræ monstrum quod serviat iræ,
Monstrum immane, ferox, vicino accersite Ponto.
Dixit, & Oceano votis famulante Sororum,
Terribilis visu facies emergit ab undis.
Prospexere simul; simul intremuere, fugamque
Tentarunt pueri; sed iners fugientibus instat
Membra ligans timor: exanimes sternuntur; humique
Prostratos laniat, seseque in flumina monstrum
Projicit; ac tristi rorantes sanguine fauces,
Quassans turpe caput, fluvialibus abluit undis.

Horrendam Nymphæ cladem gemitusque cadentum
Audierant; irasque placet satiare videndo.
Fœmineo quid non possunt in corde juvenus,
Et decor, in pueris etiam post fata superstes,
Qualis inest flori, qui cùm succisus aratro est,
Pulcher adhuc, languente licet cervice, recumbit?

Credula res amor est: spectant hinc inde cruorem
Effusum, ac juvenes sparsim tellure jacentes;
Et dubitant metus an mors straverit: altera molli
Tentat corda manu, digitisque recludit ocellos:
Altera in extremis quærens num forte labellis
Halitus erret adhuc, os molliter applicat ori,
Oscula prætexens pietate: sed irrita feram
Cura requirit opem: nam quos in littore versant
Impia mors animâ gelidos spoliaverat artus;
Jamque tenebrosas fauces inamabilis Orci
Flebilis umbra tenens, trucis implacata Charontis
Pectora pæne movet precibus fletuque decoro.

Tristia Naiades miseratæ fata jacentum,
Oravere Deos, ut vivus in ima rediret

306 *PRÆDII RUSTICI*

Ossa calor : nullis sed flectunt Numina votis ;
 Et precibus plus in pœnam valuisse dolentes ,
 Frigida membra trahunt alto tumultanda sub amne.
 Post ubi cœruleos tetigere cadavera fluctus ;
 Fit puerûm nova forma : brevi manus utraque pinnâ
 Contrahitur : squamis riget aspera pellis : in unam
 Crura pedesque simul caudam falcantur ; & undas
 Jam secat adversas fluvii novus incola , priscam ,
 Ingenio referens membrorum & mole juven tam :
 Nam genus hoc nullâ crescunt ætate , perennes
 Exercent ludos , rixantur , amantque vicissim ,
 Et nequeunt , prisco puerûm de more , nec una
 Vivere , nec sociâ sese divellere turbâ.

Nocturno superest pisces a fure tueri ,
 Armatasque trabes imo demergere fundo ,
 Retia quæ teneant unco furacia morsu.

Damna ferunt graviora , malis qui mista venenis
 Pabula , vel vivam jaciunt in flumina calcem.
 Haussit ubi pestem , violentior enatat undas
 Piscis ; & in varios amnem secat ebrius orbes ,
 Æquora summa tenens ; cœlestis ut aëris haustu
 Compescat furiale malum , quod viscera torret :
 Sed stomacho magis usque furit teterrima labes ;
 Et jam deficiunt vires animique natantem :
 Jam trahit extremas ægris pulmonibus auras ;
 Et fluitat resupinus aquis : dolet ipse malorum
 Auctor , & exigui vastata cupidine lucri
 Stagna videns , diras sceleris reus improbat artes.

Ut pingues facilesque capi vivaria mensis
 Sufficiant pisces ; angustum pariete ducto
 Claude locum , pleno quâ defluit amnis ab alveo :
 Murmur enim labentis aquæ , vel odora natantes

Esca trahens , dulci coget succumbere fraudi.
Vimineæ pendent iter irremeabile nassæ ;
Captivumque gregem largo solabere victu ,
Ut pinguem clauso ducas e carcere prædam.

Post aliquot messes , verno cùm tempore longa
Christicolæ pascunt uno jejunia pisce ;
Tempus erit stagnis emittere flumen apertis ,
Squamigerumque pecus plenis efferre canistris.
Laxatis infra portis erumpit aquæ vis ,
Per valles , per saxa sonans , vireisque ministrans
Fluminibus nullo mirantibus imbre tumentes
Ad pelagus solito ferri violentius undas.

Interea turbatur aquis : vagus undique piscis
Curstat , & lymphâ jam deficiente , supremos
Consequitur fluctus , stagnis sed lapsus ab altis ,
Vimineos cadit in corbes ; vitamque relinquens
Cum fluvio , tenues animam diffundit in auras.

Ne pereat gens tota ; vagæ miserere juventæ ,
Pisciculumque vadis hærentem tolle , futuræ
Spem sobolis ; vivumque novæ demitte paludi :
Enatat ; & rerum trepidus , lateque vacantes
Admiratus aquas , lacubus dominatur avitis.

Exhaustis remanet stagnis anguilla , palustri
Mersa luto caput , & sinuosa volumina torquens :
Repentem per stagna manu comprende tenaci ,
Ne fluat ; & vacuum , cùm jam cepisse putabis ,
Fortunæ similis , frustretur lubrica dextram.

Fertilibus dices scateant dum piscibus undæ ,
Retia nulla trahes ; primâ tibi messis in herbâ
Ne pereat : nassis poteris fallacibus uti ,
Littoreumque nigris accendere noctibus ignem :
Piscis enim novitate rei perculsus , ad oras

308 *PRÆDII RUSTICI*

Proximus accedit rutilus ; avidusque sciendi
Dum stupet , & flammam crepitantem concipit aure ,
Retibus incautum supera , vel fige tridenti.

Curarum vacuas aliis fas artibus horas
Fallere , piscosum quibus haud populaberis amnem :
Imprimis viridante sedens in margine ripæ ,
Fatalique vagos invitans munere pisces ,
Objicies dapibus testum lethalibus hamum.

Gramineam nuper , memini , puer annis ad oram
Sederat , ingenti juvenum spectante catervâ.
Tortile procerâ pendebat arundine linum :
Æquoreæ objiciens genti celata dolosis
Æra cibus : tacito puer alta silentia nutu
Imperat , infidum jaciens in flumina ferrum.
Conspicius barbâ vitreas tum forte per undas
Grandior errabat Mullus : vidêre volentem
Nolentemque dapes morsu contingere , prono
Nunc labi fluvio , caudâ nunc remige fluctus
Ire per adversos ; & quò revocabat edacem
Notus odor , flexis iterum se reddere gyris.
Qualis ubi tædam pictis circumvolat alis
Papilio , gaudens quo mox periturus ab igne est.

Interea pressò pueris vix spiritus ore
Ducitur : alternâ fluitat spe mobile pectus
Ambiguoque metu : prædâ lætantur opimâ ,
Amissamque dolent ; & in uno pisce sub undis
Defixis hærent oculis , ardentque tuendo.
Imperiosa metum vincit gula : credulus escam
Corripit , & fuso sorbens cum sanguine Barbus
Sentit inesse dolos : sed quo magis ore venenum
Exspuere , & ferro tentat subducere fauces ,
Altius æra manent læso defixa palato.

Protinus elatâ piscator arundine barbum
Extrahit, & siccâ morituum extendit arenâ.

Ille suum spectans fluvium, dat in aëra saltus
Terque quaterque leves, animisque cadentibus udâ
Cum nequeat grave corpus humo jam tollere, pulsat
Indignante solum caudâ; mox ilia ducens,
Infestas animam moriens exspirat in auras.
Nullus erat tanto spectantum ex agmine, piscis
Qui barbam pinnaeque manu contingere nollet.

Hic tum forte puer fabellam aggressus anilem
Barbus, ait, carnosâ dedit cui barbula nomen,
Vir quondam letho propior fessusque senectâ,
Jam prope centenos vitæ compleverat annos:
Frons erat antiquâ rugosior ilice, pronum
In terram caput, ora cavo deformia rictu,
Excussi dentes, manus ossæ; fusa comantis
Cæsaries barbæ mento demissa jacebat;
Nodosusque gradum baculus firmabat inertem.
Fluminibus teneros assueverat ille per annos,
Humida lina trahens; atque ut provectior ætas
Debilitat veteres, sed non extinguit, amores,
Sectabatur aquas; & quamvis obsitus ævo,
Piscibus insidians gaudebat adunca dolosis
Æra cibis tegere, ac puerilem ducere prædam.

Cum semel extremâ senior consisteret orâ,
Percutiens baculo lambentem littora piscem,
Nec titubata tenens levi vestigia ripâ,
Pronus in undosum misere devolvitur amnem.
Cum rapidis luctatur aquis; & flumina dudum
Ingustata bibens, languentia brachia plausis
Jactat aquis; precibusque magis quàm viribus usus,
Vota facit, nihil hæc quoque profecturâ roganti.

310 *PRÆDII RUSTICI*

Jamque ferebatur lymphis exsangue cadaver,
Cum senis interitum miserans regnator Olympi,
Vive, sed æquoreos pisces, ait, inter aquarum
Incola vive novus: neque enim quæ vita manebat
Est tanti, primos cures redivivus ut artus;
Effertique brevem mavis tibi corporis usum.

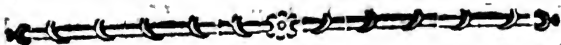
Dixit; & in tenues panduntur brachia pinnas,
Contractique pedes caudam junguntur in unam:
In squamam toga panniculis confuta rigescit;
Et prope qualis erat, spinæ manet arida crates;
Barbaque pendet adhuc mento concreta senili.
Exciderant dentes: gingiva remansit inermis:
Omnia quæ priscam referunt in pisce senectam;
Ipsaque maturos ævi provectior ætas
Nobilitat barbos; & queis mortalia passim
Cætera depereunt, sibi laus accedit ab annis.

Præbueram vanis pueri sermonibus aures,
Incipio queis pauca super; variasque secutus
Piscatorum artes, & tristia fata natantum;
Sors eadem, dixi, vos ô lectissima turba,
Insidiæque manent similes: nam piscibus unis
Extuderat quos prisca dolos industria, pejor
Fallendis adhibet jam nunc mortalibus ætas;
Virque virum capit, infidi vel muneris hamos
Objiciens avidis nimium, vel retia tendens
Indeprensa parum cautis, aut oppida miscens,
Turbidiora suis profint ut tempora rebus.

Hac ætate capit vos insidiosa voluptas,
Melle linens sua dona, gravi quæ tristia quondam
Pectora torquebunt sensu. Vidistis ut escam
Deliciasque breves vitâ mercatus ademptâ,
Interiit piscis, dulci male credulus hamo:

Non aliter fraudem blandis inimica voluptas
Occulit illecebris ; quibus inconsulta juvenus
Si capitur , jam non magis hausta venena tenaci
Egerit ex animo , captus quàm piscis aduncum
Sanguineis potuit divellere faucibus hamum ;
Sed longo mœrore brevem dulcedinis usum
Æternisq̃ luet vix cognita gaudia pœnis.

ARGUMENTUM

LIBRI XVI.

LEPORARIUM. Cuniculorum fœcunditas, claustra, victus, proles. Cuniculus mas armillatus. Cuniculi claudendi vespere. Vivarium, ubi de Lamonio, de priorum XV. librorum argumento, & de Launæa Silva. Quo loco claudendæ feræ. Feræ muris claudendæ: cervus; hinnuli; aper; rupicapra; capreolus; bubalus; pygargus; ibex; dama; bos ferus & silvestris, ubi de ludicro cum feris tauris certamine; lupus; vulpes. De venatione, ubi de juvenum luxu, de Ludovico XV, de Ravasini, poeta italo & de variis illius poematibus. Cervi venandi inquisitio & delectus, ubi de prandio venatorio. Venationis apparatus. Cervus e latebris ejectus: cervi astutiæ, ubi de canum sagacitate: cervi mors. Conclusio totius operis, ubi de Ludovico Magno.

LIBER

LIBER SEXTUS DECIMUS.

Vivarium.

LAMONIUS, peragrata prius quàm rura relinquam,
Silvestres agitare feras jubet: ardua quamquam,
Jussa facescentes, ponamus tenuia primum
Claustra domosque tibi, villæ Lepus hospes agrestis;
Septa paraturi silvas majora per altas
Et Capreæ, & Damæ timido, Cervoque fugaci.

Seu parvas habitet laxasve cuniculus ædes;
Sive domi captivus agat; seu liber apertis
Exspatietur agris; densam mirabere prolem,
Natorumque greges; quos indefessa laborum
Mater alit, partus anni cum mensibus æquans:
Pendet enim soboles nutricis ab ubere, ventrem
Cum nova prægnantis tendit fœtura tumentem.

Captivum vasto leporem juvat æquore cursus
Exercere vagos, & aprico ludere campo:
Indulge spatiis, arcti ne tædia norint
Carceris, & testem referant in carne saporem.

Vix poteris muro gentem cohibere fugacem;
Ni quantum æthereas paries assurgat in auras,
Obruta sint imis tantùm fundamina terris.
Fossor humum cavat ungue lepus muroque sub ipso
Quærit iter; tristi quo se subducere claustro
Possit, & immensis errare licentius agris.
Liberioris enim vitæ spes blanda ferarum
Sollicitat genus omne: famem pluviasque nivales

314 *PRÆDII RUSTICI*

Atque hiemem nudo tolerare sub æthere malunt,
 Arctius amissâ quàm libertate teneri,
 Et saturis lare sub certo præsepibus uti.

Sunt qui struētilibus ducunt pro mœnibus undam,
 Et præcincta cavis vallant leporaria fossis:
 Dant & aquis pisces; ludens ut pascat uterque
 Grex oculos, mensasque cibis exornet inemptis;
 Littoreque ex uno jacent & missile plumbum
 In lepores & in æquoreos cava retia pisces.

Ferrea quæ lepori subitam dat fistula mortem,
 Terrificum pyrio cū pulvere feta sonorem
 Edidit, auditum trepidat grex omnis ad ictum:
 Sed mox cum sonitu pavor evanescit in auras;
 Strataque gaudentes ludunt per corpora, nostrī
 Consimiles, quorum blandos mors dira sodales
 Ex oculis in busta rapit; tristisque sepulcri
 Immemorem tamen exigimus per gaudia vitam.

Si placet auritam nova claudat ut insula gentem;
 Effodiens circum, colles imitare supinos,
 Aggestâ in cumulum tellure: cuniculus altâ
 Gaudet humo, tutos ubi ponat ab imbre penates.
 Serpit enim, pullisque nocet, qui lubricus amnis
 Insinuat sese raræ per inania terræ.

Fossa autem, spatiis lepores quæ continet arctis,
 Bis denos sit lata pedes; demissaque sensim
 Hinc facilem det ripa viam redeuntibus; illinc
 Alveus adversâ sit inexsuperabilis orâ;
 Ut cū se tacitum mittet fugitivus in amnem,
 Littoraque audaci petet ulteriora natatu,
 Ungue lepus fluidam, prærepto margine, terram
 Vellicet incassum; pedibusque adrepere tentans,
 Decidat; & quoties nisu sublimis inani
 Erigitur, toties altis ruat obrutus undis;

Viribus ac tandem jam deficientibus , ultro
Vertat iter , vanumque fugæ deponat amorem.

Vel molles lepori viciæ , vel avena serantur ;
Plurimaque hinc illinc pomis labentibus arbor
Sufficiat dulces epulas , aquilæque ruentis
Arceat infidias , & late brachia tendens ,
Temperet æstivos umbrosâ fronde calores.
Præterea fenum furfurque dabuntur , olusque
Irriguis passim quod inutile vellitur hortis.
Parce tamen , quamvis gratos , apponere caules :
Caulis enim noto lepores infamat odore ;
Quod faciunt & lenta salix , & populus alba ,
Et quæcumque viret ripis propioribus arbor.
Conciliant dulcem contra argutumque saporem
Nardus odora , thymus , serpillum & canna palustris.

Captivum solare gregem ; nec parcius herbas
Injice , ne tenuet macies ignobilis artus :
Unus enim lepores impastos inter , edendi
Fervet amor : Veneris neque norunt præmia , blandam
Nec sobolem curant educere : tristior illos
Cura domat : terram fodiunt , avidoque latentes
Herbarum stirpes corrodunt dente , nec ipsam
In sobolem sævos horrent quoque vertere morsus :
Seu furor est , pietasve magis ; lentâque putetur
Durius esse fame , quàm dente perire paterno.

Sed non una fames catulorum sanguine patrem
Ora docet temerare : novos ut fœmina partus
Cogitet , & teneros non aspernetur amores ,
Mas necat ipse suam , stimulante libidine , prolem :
Tantum audet scelerum Veneris malefuada voluptas !

Non ignara mali , quoties ad pascua mater
Progreditur , nidos stipulis fenoque relictos
Occulit , & sparsam pedibus superaddit arenam.

O ij

316 PRÆDII RUSTICI

Tu cave ne referes aditus , quos illa (maritum
Formidans) herbis & pulvere contegit alto.

Si patuere fores ; stupet ipso in limine mater ,
Accusansque virum , retro vestigia flectit ,
Ne cæsos videat , spectacula tristia , natos.

His occurre malis ; & quos tellure sub alta
Excavat ungue parens , faxis imitare penates.
Angusti pateant aditus , quos vespere claudes ,
Nocturnos ne vafra dolos meditetur inermem
In populum felis. Ne vir gregis ipse domorum
Interiora furens subeat , prolisque cruore
Tingat humum ; ferro sint hispida colla trifulco :
Qualia torquatus vulgo gerit arma molossus.
Tristior ingreditur lepus armillatus ; & arctis
Insertans foribus caput , ad penetralia matrum
Eluctatur iter ; domibusque exclusus , ab ipso
Limine nequicquam blandos suspirat amores.

Dura gerit trito quæ mas insignia collo ,
Huncequidem instituunt dominum pecorisque maritum ;
Furtivo petulans audet tamen igne juvenus
Debita jura tori vel aperto invadere Marte.
Parce procos volucris , media inter prælia , plumbo
Figere rixantes ; ne pro mare fœmina pœnam
Perfolvat : nam sæpe graves muliebriter iras
Exercent , & bella gerunt asperrima matres.
Ædiculas serâ subiens de nocte , jacentes
Aggrediare mares , quos in convivia captos
Curabis pingui saturos laxare saginâ.

Vesper ubi monet æstivæ decedere nocti ,
Nequicquam compellis agens in testâ ; receptum
Non audit lasciva cohors : hinc inde per agrum
Curstat , & gaudet spretis incauta periclis
Æstivas Jove sub nudo traducere noctes ,

Nec matutinâ prohiberi graminis herbâ.

Erudiendus erit vastâ qui voce molossus
Commoneat, morfuque pigros in testâ propellat.
Ille ubi se campo medius tulit, atque minaci
Latratu ferus insonuit, grex totus in imos
Erigiturque pedes, arrectisque auribus astat;
Et pedibus plausos, viso cane, percutit agros.
Haud mora securis properant succedere testis
Imbellesque fugâ matres, mollisque juvenus.

Quæ mactare paras epulis, exercita longo
Dulcius ut sapiant leporum corpuscula cursu,
Pernicem compelle canem; clausoque domorum
Effugio, pedibus tantum cursuque salutem
Quærat, & effuso lepus evolet ocyor Euro.
Mille legit relegitque vias; jam jamque teneri
Credit, & elusos audit concurrere dentes;
Immemor ad clausos sed dum redit usque penates,
Vincitur, & duro tandem comprehensus ab hoste,
Supremo clamore fores compellat iniquas.

Sed jam tempus apros silvis cervosque fugaces
Venatu meliore sequi: quæ rustica spectant
Prædia, quæ duros voluisti nosse colonos,
Omnia jam confecta. Tibi, quæ pauca supersunt,
Scribimus, ô rerum decus & tutela mearum,
Lamonide! neque enim mihi dulcior ulla laborum
Sit requies, quàm si tecum instituenda ferarum
Hospitia ingrediar; Launæaque rura peragrans,
Adjiciam fundo decus immortale, novasque
Delicias, domino dignas & forte locorum;
Queis tecum, non spe tantùm præsumpta nepotum
Progenies, Atavo sed jam tibi nata, fruatur.

Huc ades! agrestis jam tædia nulla movebit
Rusticitas: non durus ager rumpendus aratro,

O iij

Non seges ardenti sub sole metenda , nec imbres
 Inter , oliva manu nobis quatienda rigenti :
 Non insectandus rastris operosior hortus ,
 Nec musto tingenda novo sordentia crura.
 Lanigeræ procul hinc pecudes , pecudumque magistri,
 Mugitusque boum : non auribus obstrepet anser ;
 Non altâ tibi triste gement e turre columbæ ;
 Iratæ nec apes morsus & tela timebis ;
 Nec lentus refides stabis piscator ad undas ,
 Hamatum tremula moderatus arundine linum.
 Nobiliore feras studio , genus acre luporum ,
 Et celerem saltus intra venabere cervum.

Quare age , Launæum nemus ingrediamur : aquarum
 Audio præcipites lapsus , tenebrosa locorum
 Asperaue intueor , densisque rigentia dumis.
 Ille feris placet horror : amant per opaca jacere
 Silvarum virgulta , suos ibi condere fœtus ,
 Et procul a strepitu securum accersere somnum.

En ut dives aquæ rivus per gramina lætas
 Itque reditque vias , silvamque perambulat omnem ;
 Incertus quâ parte fluat , quo tramite cæcos
 Evadat saltus : quoties heu ! lassus & exspes
 Hac Cervus vitam , atque sitim deponet in unda.

Quæ tibi mobilibus late vernantia rivis
 Prata virent , herbis nullo morientibus æstu ,
 Triticeis alben quæ messibus arva , relinques
 Pascendis inarata feris. Uberrima quamquam
 Vestiat herba solum , pingues & ab ilice glandes
 Turbidus excutiat pennis stridentibus Auster ;
 Cùm nix arva teget , vel inertis frigore nudos
 Terra sinus constringet ; erit supplenda per altum
 Siccior herba nemus ; posito quò dama pavore ,
 Quò lepores , quò torvus aper , pictusque decoris

Capreolus maculis , & fœdis naribus urus ,
 Atque leves capræ , celsique in cornua cervi
 Conveniant : quam tu specula securus ab alta
 Despicias variam circum præsepia gentem :
 Ut caveis cùm festa suis eduxerat olim
 Roma feras , lætoque dabat spectacula Circo.

Impensæ levis est quodcumque paravimus : agros
 Imensos vallare , feras inhibere fugaces ,
 Hoc opus , hæc longi moles operosa laboris.
 Non placet humentem formis componere terram ,
 Fronde superpositâ , tecti vice ; qualibus hortos
 Parietibus gravidasque solent circumdare vites.
 Terreus hiberno sensim corrumpitur imbre ,
 Et lepores claudit male tuto carcere murus.

Nec tua præcinges ductis vivaria lymphis :
 Scilicet oppositus cervos remorabitur amnis ,
 Horrida qui , timidum quamquam pecus , æquora tranant ,
 Læta petant Cyprii ut trans mare pascua terris.
 Alter in alterius tergo capita alta reponunt ;
 Alternantque vices : & qui prior agmen agebat ,
 Postremus subit , & dorso fulcitur amico.
 Non oculis terram , noto sed odore sequuntur ;
 Ardua pro levibus cœlo stant cornua velis ,
 Remorumque loco pedibus vada salsa propulsant.

Æquales opibusque tuis animisque labores
 Aggredere , & solido circum duc mœnia saxo ;
 Quæ , si fata sinant , quot honos & fama manebunt
 Lamonidum , totidem stent incorrupta per annos.

Roboribus terrâ fixis extrema viarum
 Claudere nil prohibet ; vacuos ut liber in agros
 Captivis pateat gregibus prospectus ; & urfos
 Atque lupos avidis possit spectare viator
 Luminibus , dentes nec formidare minaces.

O iv

320 *PRÆDII RUSTICI*

Saxea circuitu surgent dum mœnia longo ;
Accipe quis melior succedere debeat hospes.

Ante alios aderit cervus , quem pulcher adornet
Frontis honos , oculi grandes , exilia crura ,
Cornuaque in plures ramos diffusa ; pedumque
Mobilitas , celeres vincat quæ fulminis alas.

Cùm reliquas Natura feras vel dente , vel astu ,
Cornibus aut sævis , vel adunco armaverit ungue ,
Aligeris cervum pedibus donavit inermem ;
Plana quibus fugiens rapit æquora , seque periclis
Expedit ; & lucos inter ne cornua densis
Implicitet arboribus , collum resupinat ; iterque
Tendit ab obscuris in aperta novalia silvis.

Ignavâ cùm torpet iners pinguedine , campos
Rarus adit , silvisque latet , viridantia furtim
Pascua vix ausus clauso decerpere cœlo ;
Dum redimat per longa citos jejunia cursus.

Si qua fides , cervus primo cùm Vere quotannis
Nobile frondosi capitis decus exuit , imis
Se nemorum latebris recipit , metuitque videri.
Sic cultûs studiosa domi se continet ultro
Fœmina ; turritæ linum nisi textile fronti
Alius insurgat , veteri quàm cornua cervo.

Arboreo cùm dein capiti succrescere pulchrum
Cœpit onus , silvas iterum camposque patentes
Ambitiosus adit : vitrei quoque fontis ad oras
Cernit inexpletum liquidis ramosa sub undis
Cornua ; nec tantum correptus imagine formæ
Gaudet hians ; habitum sed venatoris & arcum ,
Et quibus est periturus amat spectare sagittas ,
Ac levium vecors stupet ad miracula rerum.
Hinc stolidos speculis ad retia trudere cervos
Non labor est , captosque novis includere septis.

Finibus at quoniam patriis eiectus, avitas
Cervus inoblito revocat sub pectore silvas,
Æternumque dolet spatiis detentus iniquis;
Materno teneros furemur ab ubere fœtus,
Hinnulus ut claustro primis assuescat ab annis,
Tædia nec subeant desideriumque locorum
Quæ fuerint vix nota sibi; sed finibus iisdem
Esse putet clausum, sua quis vivaria, Mundum.
Optimus hic vitæ modus & mensura beatæ est,
Nil vidisse, suis melius nil noscere regnis.

At neque difficilis quærentibus hinnulus: oras
Namque per extremas nemorum solet edere fœtus
Cerva suos, ubi nulla lupi vestigia cernit;
Quem pavet imprimis furem per opaca vagantem.
Ergo latens alta venator ab ilice cervam
Despiciat, cum læta suos ad pascua natos
Producit; saturosque docet saxa obvia cursim
Et frutices foveasque levi transmittere saltu:
Natales repetit cunas exercita cursu
Progenies, nigrante parens quam contegit umbrâ:
Sed vitium est juvenile, diu non posse quieto
Stare loco. Celebres saltus, pertæsa penatum,
Cum paribus gaudens colludere cerva, frequentat;
Atque suos, matrum confidentissima, pullos
Se procul hinc absente putat, vel longa morarum
Tædia posse pati, vel inertes ducere somnos.
Profiliens latebris improvida turba, paratos
Incidit in casses; lacrymisque miserrima seris
Flet genitrix raptos, carissima pignora, fœtus.

Sæcula, Lamonide, vivant cum plurima cervi;
Ne lateat seros ætas diuturna nepotes,
Si placet hinnuleo torquem circumdare collo,
Hæc paucis super inscribam: *Tum vivere cœpi,*

322 PRÆDII RUSTICI

*Cum pia Lamonijs properans vir ad arma rogatus
Edomuit fera monstra, jugis enata Gebennis;
Exstinxitque facem, quam montibus Hæresis altis
Protulerat, toti laturam incendia regno.*

Setigeri sobolem tutantur amantius apri:
Dulcibus invigilant nidis; & uterque vicissim
Excubitor, teneræ nunc mas nunc fœmina proli
Assidet, educens strictos in prælia dentes.
Quis tacitâ clam fraude, palam vel Marte laceßet,
Quos vigili defensor aper statione tuetur?
Cum soli timet ille sibi, non provocat hostes,
Ni prius emissio cogant in prælia telo:
Ast ubi porcellis nemora inter opaca fovendis
Accubat, eductos ultro prorumpit in enses,
Atque viatorem transverso eviscerat ictu;
Ni cadit in vultum præceps, tacitusque tenet se
Fusus humi, vitamque tuens imitamine mortis.

Sævior errat aper stimulante libidinis æstu;
Effera rivalem vocat in certamina verrem,
Tundit humum pedibus, revolutos naribus ignes
Colligit; & dentes mordaci cote recurvos
Exacuit; costasque luto loricat, & armos
Arboris affricu durans in vulnera, fetis
Asperat hirsutis, spumasque agit ore minaces.
Imbelles procul & capreæ cervique paventes
Diffugiunt, neque stat contra genus acre luporum.

At non ille suos filvis & rure furores
Continet: ingreditur pagos, unâque ululatus,
Et timor, & luctus subeunt, & mortis imago.
Conclamant pueri matrem; puerosque requirit
Exanimata parens: concurrat ad arma juvenus,
Arma viri capiunt: sed inulto sanguine tinctum
Carpit iter fugiens; lucosque ingressus, in ipsas

Sævit aper quercus, ac dentibus obvia quæque
Dissecat, & laceris signat vestigia ramis.

Quis putet auditis mitescere cantibus aprum,
Horribilemque feram modulis in retia duci?
Opportuna dolo capies angusta viarum;
Appositisque plagis nemus ingrediere, canoris
Armatus fidibus, dulcique instructus avenâ.
Ad cytharæ sonitum fœdas aper arrigit aures,
Et sequitur quocumque trahit vis blanda canentum;
Nec meminit tenfos, victus dulcedine, casses.

Avulsum nemore ex alto dum fœmina totis
Quærit agris gemebunda virum; tu nota ferarum
Antra petens, nullo sobolem custode relictam
Arboreis educ latebris: grunitibus auras
Porcelli querulis implent; miseramque vocantes
Auxilio, nodosa vocant ad retia matrem.

Rupicapræ teneros contra venabere pullos,
Si matrem teneas: adeo est studiosa parentis
Progenies, ut si deduci fune ligatam
Viderit, adjungens sese, latus applicet ultro
Captivo matris lateri, consorsque malorum
Illius irritet consoleturque dolores.

Capreolum noto perdix in retia cantu
Pelliciet: nam mirus amor conjungit utrumque.
Pascuntur per prata simul; simul oscula gaudent
Jungere, & herbosis unâ colludere campis.
Formosæ dorso pecudis formosior ales
Insilit; aut celsis se cornibus altior effert.

Dum potuit fugisse virum consortia perdix,
Novit amicitiae leges & sacra tueri
Fœdera: sed nostros, cicur atque domestica, mores
Induit ac fraudes; & amico perfida cantu
Appositos vocat in casses, & fallit amantem.

O vj

324 PRÆDII RUSTICI

Ille ubi captus erit, plures in retia mittes
 Capreolos, silvam reperis si forte per altam
 Lustra, quibus viduas traducit fœmina noctes:
 Namque alios post fata viri meditatur amores,
 Nec sequitur desponsa procum; sed prœvia blandis
 Illecebris ad opaca vocat spelæa, suosque
 In thalamos trahit; & quamvis sperata dolosi
 Gaudia præripiant casses; tamen usque volentes
 Capreolos agit ex altis in retia silvis.

Non Danaï domus immaduit crudelius olim
 Cæde virum, capreâ quam decipiente, peremptis
 Conjugibus virgulta rubent, & pronuba tellus.

Bubalus inspectis qui venatoribus amens
 Sic latitat, caput ut dumis silvestribus unum
 Occultans, laceranda truci det terga molosso,
 Venatu facili capietur: at omne caprarum,
 Quod superest, silvestre genus, pygargus & ibex,
 Damaque prærupti teneant si culmina montis,
 Obsidione locum cinges, per & invia saxa
 Durum iter ingrediens, canibus comitatus odoris;
 Aspera dumosæ vines fastigia rupis.

Stant in præcipiti, & per prodigiosa locorum
 Intervalsa levem capreæ dant corpore saltum:
 Collectosque ruens ibex revolutus in artus,
 Se lapidum rotat in morem: miratur ab alta
 Rupe canis, latransque minas intentat inanes,
 Quem non dente potest, fugientem voce laceffens.
 Dum stupet attonitus mirâ vertigine rerum,
 Accelera; vallemque prius quàm crura per imam
 Explicet, insidias & retia tende fugaci.

Sæpe plagas sub rupe, jugo speculatus ab alto,
 Defilit; atque suis, velut unco, cornibus ibex
 Saxosis enata locis virgulta capeffens,

Per medium curvâ stat pendulus arbore clivum.
Sed nocet ipse suæ, quâ consulit arte, salutis:
Nam medio tensis dum pendet in aëre membris;
Non adeunda quidem canibus, sed pervia plumbo
Saxa tenens, & glande latus transfixus acerbâ,
Infelix perit ante diem: si viva fuisset
Nodosis fera capta plagis; habitanda manebant,
Pro sterili tellure, feris pro montibus, arva
Graminea, & nemorum loca læta virentibus umbris.
Ignavâ sic sæpe cadit formidine lethi
Inconsultus homo: sic spes abjecta salutis
Præcipitat mortem, fati dubitantibus: ipsam
Nam Fortuna solet post cætera tollere mentem.

Nullus erit nostros qui dignior incola saltus
Occupet, indomitâ quàm qui cervice juveneus
Altior ingreditur silvas, alterna superbo
Crura movens fastu, lucos mugitibus imos
Terrificans; & adesse monens, cui vulgus inerme
Cedat, & obsequio veneretur supplice regem.

Saltibus e patriis quem vis humana revulsit,
Agrestis comitem vitæ sociumque laborum,
Hospitio nemorum taurus reddatur avito,
Et placidos agitet tranquilla per otia soles;
Immunisque operum, vacuis vel obambulet agris,
Gramina depascens pingui vernantia prato;
Vel satur umbroso salicis sub tegmine, molli
Fultus humo, procumbat iners, & ruminet herbas.

Ille quidem Jove sub nudo pernoctat; & altis
Silvarum latebris hiemem defendit aquosam.
Non saturis habitat stabulis: sudore madentes
Nulla fricat costas manus officiosa Bubulci:
Sed neque colla iugo supponere cogit, arcerbis
Tergora nec stimulis urit, nec stipite querno

326 *PRÆDII RUSTICI*

Membra dolat. Non plena domi fenilia , latis
 Pascua sed fundis , dulces in cespite somni ,
 Aurea libertas , & nescia vita laborum :
 Quæ bonus indulge nemoralibus otia tauris.
 Hinc epulis vitulos , fortes ad aratra juvencos
 Accipies ; acuensque feros in prælia tauros ,
 Martis inexpertam formabis ad arma juventam.

Nonne vides ut libera paret gens fortia bello
 Pectora , taurorum cursus instructaque festas
 Prælia concelebrans , veteri de more , per urbes.
 Namque ubi confedere viri ; pictisque sub armis
 Egregius stetit in mediâ bellator arenâ ,
 Tela solo defixa tenens ; jactata per auras
 Impavido taurus petit irritamina cornu.
 Demissis ad terram oculis dum pronus in hostem
 Irruit , objectam contra nec respicit hastam ,
 Ferri aciem petit imprudens , & vulneris auctor
 Ipse sui , fracto demittit in ossa cerebro :
 Præcipiti tantum nocet acrior ira duello ?

Sunt qui , bina feri bovis inter cornua , pellem
 Impingunt oculis piceatam , & luminis orbum
 Sanguineis urgent stimulis impune juvencum.
 Ille caput quatit , & risum tollente coronâ ,
 Huc illuc incertus abit , cœloque requirit
 Arrestâ cervice diem ; dumque irrita jactat
 Cornua , & in ventum vires effundit inanes ;
 Usque novis foditur telis , totumque pererrat ,
 Purpureo signans vestigia sanguine , Circum.

Nunc ab equo pugnâ qui nobiliore laceffit
 Terribiles irâ tauros , nec fraude nec ullis
 Utitur insidiis : animo viridique juventâ
 Fretus , equum citat ; & pugnae præludit , in arctos
 Quadrupedem flectens orbis : tum provocat hostem ,

Qui cùm carceribus præceps erupit, & ictum
Jam stricto propior cornu meditatur; habenam
Fleat eques celerem; gyroque elapsus, euntem
Impetit, & longâ taurum ferit impiger hastâ.
Ille dolore ferox, sequitur per aperta volantem
Æquora quadrupedem; sed idonea tempora captans
Instat eques, vulnusque ferens lethale, juvenicum
Sternit humi; victorque virum conversus in ora,
Laude suâ fruitur tacitus, plausuque faventum.

Venandi studio superest includere silvis
Horribilem feritate lupum, vulpemque dolosam.
Proh quantum exsolvat pretium mihi Villica! quanti
Pastor emat! merito damnem si carcere fures.
Non ita difficile est vivam deprendere vulpem:
Post ubi compertum quo se nocturnaue condat
Furta cavo; tetros accendant intus odores,
Et positos primo tendant in limine casses.
Impatiens fumi subit ultro retia vulpes:
Vincit enim versuta dolor quoque pectora, præsens
Exitii neque pœna finit meminisse futuri.

Mirâ fraude lupum capies, piscaria celans
Æra cibis: carnes & inextricabile ferrum
Hausit ubi, vis nulla potest exsolvere rubras,
Non ovium jam cæde, suo sed sanguine fauces.

Præcipites etiam in foveas gula trudit edacem
Imperiosa lupum. Cæcos telluris hiatus
Contege fronde levi: vinclis stet mollibus agnus
Desuper evinctus, querulâ qui voce parentem
Evocet: audito properat lupus acrior agno,
Et prædâ stimulante ruit; secumque fragosam,
Subsidente solo, deducit ad ima ruinam.
Dum pavet, & tantis quâ se ratione periclis
Expediat, secum fossa meditatur in ima;

328 *PRÆDII RUSTICI*

Et trepidum lacerat, nec edit famis immemor agnum;
 Demittes valido suspensam fune, gravemque
 Roboreis caveam clathris, quam porta recludat
 Pensilis: emissio lapidum perterritus imbre,
 Sponte suâ lupus iligno se carcere claudit;
 Cœloque eductus, revolubile corpus in orbem
 Circumagit, lucem fugiens oculosque videntum.
 Illudunt capto pueri, vanâque tumentem
 Jam rabie, & stricto nequicquam dente minacem,
 Ingenti vicina trahunt per compita plausu.

Venantum locus ingenuas hîc ire per artes,
 Et canibus telisque sequi genus omne ferarum.
 Nobilium labor ille virum est, bellique cruenti
 Dulce rudimentum: juvenes exercita cursu
 Corpora venando durant ad frigus & æstum,
 Corda sibi generosa parant, animamque capacem
 Mortis, & expertem media inter tela pavoris:
 Exercent & ad arma manus; astuque ferarum
 Ac nemorum insidiis, & bellica furta docentur,
 Hostilesque dolos: domitorum strage luporum
 Nobile Martis opus discunt, & ab hoste tuentur
 Defensos apris a vastatoribus agros.

Fluxit in hos juvenum nunc mollis inertia mores,
 Ut nisi venandi studium firmaverit artus,
 Torpeat enervi cum corpore bellicus ardor:
 Deferuere pilam, simulacraque ludicra pugne,
 Et celeres in equo cursus: non flumina nando
 Trajicere, & duris juvenilia membra palestris
 Exercere juvat, pictis sed ludere chartis,
 Concertare scyphis, mimoque obscœna jocanti
 Plaudere, vel Satyri risus captare dicacis,
 Proque tubâ mollem chelyn, & peccare docentes
 Historias, vel quos moriendo Cygnea cantant

Ora Tragædorum querulos audire dolores.
 Vestitu indulgent muliebriter, oraque fucō
 Dedecorant, speculumque magis quàm ferrea tractant
 Tela manu : dant vel choreis vel amoribus unum
 Dulcibus aut epulis ludum ; resolutaque luxu
 Corpora militiæ tradunt : nisi forte Dianæ
 Quàm Veneri servire, ferisque nivosa sequendis
 Per loca maluerint acri præludere bello.

Cautior exemplo mores & tempora Princeps
 Emendare volens, ubi magna negotia Regni
 Explicuit, vacuas rerum venatibus horas
 Dans Lodoix, bellum Gallos desuescere longâ
 Pace vetat ; juvenum florem per acerba locorum
 Indefessus agit vaga post vestigia cervi ;
 Et soles hiememque pati, Martisque labores
 Ferre docet, præsensque levat : duce Principe, sudor
 Erroresque placent ; neque jam palatia curant,
 Cùm populi Lodoix amor inde recedit, & Aulæ
 Delicias secum montes transmutat in altos.

Italidum Ravasine decus, qui clarus avito
 Nomine, gentilem post sæcula multa redonas
 Virgilium Patriæ, nobis quas ille reliquit
 Ruris opes, tu perge sequi : jam prata, measque
 Falce retractasti vites meliore ; suisque
 prædia donasti lymphis : venatibus aptos
 Ingrediens lucos ; quas, ô clarissime Varum !
 Exercere tuum est, amplectere versibus artes.
 Me satis est potuisse vias aperire Poëtis,
 Certatim studiis qui se communibus uno
 Mecum curriculo nunc effudere : monetque
 Solvere tempus equos, & aperto cedere campo.

Unum ergo canibus cervum cursuque lacesam,
 Præteriens leporesque vagos, vulpemque rapacem,

330 *PRÆDII RUSTICI*

Et capream, & lætis inimicum messibus aprum.

Ne tamen incerti nemorum per densa vagemur,
 Vestiganda feræ nobis spelæa, priusquam
 Bellantum campis acies procedat apertis:
 Fortuitis neque enim lustris, vagus hospes, opacos
 Per saltus habitat cervus; sed pascua propter
 Stat sua cuique domus, frondentibus abdita ramis:
 Atque illum stabulis nisi deturbarit avitis
 Vis infesta canum, venatorumque tumultus,
 Non aliâ veteres permutat sede penates.

Si quem nactus eris primo qui flore juventæ
 Fervidus antevolet Zephyros; hunc respue, cursu
 Ne catulos ipsasque vago clamore fatiges
 Incassum silvas, & spe ludaris inani.
 Anteferes cervum qui jam gravitate senili
 Tardior est, astuque magis quàm robore pugnat;
 Certaue signa pedum notosque relinquit odores,
 Inscriptis graviora premens vestigia terris.

Non dubiis autem indiciis agnoscitur ætas:
 Ipsa pedum, molles remanet quæ sculpta per agros,
 Forma docet: namque in senium vergentibus annis,
 Contrahitur, neque jam partes divisus in ambas
 Pes apparet humi; longo sed tritus ab usu
 Cernitur, & luteis infigitur altius arvis.
 Stercora si qua cavis occurrunt aspera rugis
 Pinguiaque; annosæ sunt hæc quoque signa senectæ:
 Præterea cervus, rerum inscius, hospita recto
 Tramite lustra petit: longo sed cautior ævo,
 Dissimulans iter, implexos per mille viarum
 Circuitus, stabulis sese frondentibus abdit,
 Assuetos repetens, orto jam sole, penates.
 It quoque jam senior passu brevior; nec annos
 Post aliquot, plantis cum posterioribus uno.

Anteriora pedum coëunt vestigia signo.

Talibus instructus monitis venator, opacos
 Mane petit, tellus albet dum roscida, saltus.
 Prævius it loro catulus devinctus, odorâ
 Rimeretur qui nare feram; & vestigia nactus
 Certa pedum, læto gressu caudâque trementi
 Admoneat dominum, neque jam dubitanter oberret,
 Compresâ sed voce petat ramosa latentis
 Tecta feræ: stricto reprimes tunc fune molossum,
 Ulteriùs ne tendat iter; cervumque fugacem
 Excutiat latebris, vastumque effundat in æquor.
 Namque levem pavet ad strepitum; gnarusque pericli
 Membra toro levat; atque oculos e limine circum
 Conjicit; arrestâque sonos examinat aure.

Ancipitem si forte vides, nec vana timentem,
 Falle dolo; tacitumque jubens per densa latere
 Silvarum virgulta canem, Pastoria mitte
 Sibila; vel resona quercus invade securi,
 Et frondatorum modulos imitare canendo;
 Deposita donec jaceat formidine cervus,
 Et teneram qui nocte vagus depascitur herbam,
 Stratus humi somno det languida membra diurno.

Ne prædâ tamen incassum lætere repertâ,
 Haud procul ad dextram deflecte; feramque relinquens
 In medio, spatiis circum procede recurvis;
 Cautius observans spreto num forte cubili
 Fugerit hinc aliò, pulsus formidine, cervus.
 Quod dum nare canis scrutabitur; inter eundum
 Æsculeos ferro passim tu dejice ramos.
 Semiputata suis pendent quæ brachia truncis
 Signabunt iter ambiguum: canis orbe peracto
 Prima quiescentis releget vestigia cervi.
 Tunc iterum silvis cedens, virgulta refringes

332 *PRÆDII RUSTICI*

Monstratura vias ; ut cùm lux crastina Mundo
Fulserit , indiciis certis & tramite noto
Hesternos iterans cursus , ad pristina noris
Lustra feram rediisse : pedum tum denique formam
Avelles humente solo ; nec ferre pudebit
Stercus humo , cervi propter spelæa , repertum :
Ut loca mox condicta petens , quam vincere verbo
Non poteris , magnâ venantum astante coronâ ,
Hoc utroque tuam defendas indice causam.

Jam posita prope fontis aquas in cespite mensâ ,
Confedere viri ; fraudataque corpora somno
Simplicibus curant epulis hilarique Lyæo :
Jamque canum clamosa cohors epulatur & ipsa
Parcius ; ut vacui rabies quoque ventris edaces
Acrius in cervum stimulet : sibi namque suisque
Venantur catuli mensis ; hominesque ferasque
Publica communi dudum lex colligat usu ,
Ut quantum sperant , tantum sibi mutua profint.

Interea missi variis e partibus adsunt
Exploratores nemorum ; prædæque repertæ
Demonstrant per signa pedum manifesta senectam.

Omnibus ut primum fandi data copia , cervus
Eligitur senior , quem plana per æquora cœlo
Cornua tollentem , præstet spectare sequaces
Ante canes ; qui fraude vaser quâ lassat , eâdem
Venantum stimulet curas ; & tardior ævo
Post aliquot cedat , defectus viribus , horas.

Æquævos inter cervos placet ille , nigranti
Exterior nemorum quem contegit angulus umbrâ :
Nempe per immensos illinc protruditur agros ,
Notior ut canibus fiat , nulloque trahantur
Dein errore , nemo refugit cùm cervus in altum.

Hunc ubi frondoso stat proturbare cubili ,

Surgitur : optatum pugnae dat buccina signum ,
 Quo fremit audito quadrupes ; & sessile tergum
 Subjiciens equiti , campo sese arduus infert.
 Exsiliunt , nemorumque canes testantur amorem ,
 Et querulis demi sibi vincula vocibus instant.

Non temere tamen , & sine lege feruntur in hostem ;
 In varios partita globos it odora canum vis :
 Praeficitur dux cuique suus : generosior altis
 Militat in silvis acies , cervumque laceffit ;
 Et procul hinc variâ reliqui statione locantur ,
 Post emensa vagis qui cursibus æquora , fessam
 Excipiant , firmentque novo dein robore turmam.
 Praesidia hæc immota manent , nec praelia tentant
 Ante ducis quàm iussa vocent : levis ala jubetur
 Ponè sequi per nota viæ compendia , praesens
 Ut canibus ferat auxilium , cùm postulat usus.

Compositâ belli facie , proceditur altum
 In nemus ; & fruticum denso munimine septam
 Obsidione feram cingunt , lustroque propinquant.
 Stant equites circum dextrâ lævâque ; canumque
 Turba sagax hinc inde feram rimata , canoro
 Latratu pavidam exagitat. Ne protinus erres ,
 Sedulus observa jam tum vestigia cervi ,
 Cùm celer e latebris in apertos profilit agros :
 Semper enim lateri comes indivisus amico
 Junior accumbit cervus , qui fœdere miro
 Auxilium vetulo ferat , accipiatque vicissim.
 Callidior longoque senex exercitus usu
 Pascua tuta docet , juvenemque tuetur inermem :
 Ast ubi res agitur pedibus cursuque , periculum
 Sponte subit ; sociumque jubens consistere silvis ,
 Junior audacis tentat certamina cursûs.

Ergo fugax impune nemus transmittat & agros :

334 *PRÆDII RUSTICI*

Tu catulos , qui ponè vagis latratibus instant ,
 Voce tubâque voca , primas hortatus odorâ
 Quærere nare vias , primosque iterare labores.
 Imperio parent ægre , reducesque latentem ,
 Atque tenebroso dubitantem exire cubili
 Excutiunt cervum : fugit ocyor ille , morasque
 Corrigit ; & flexis retro per colla , per armos
 Cornibus , evadit lucum : tum vertice recto
 Arva volans per aperta , Notos post terga relinquit.
 Silva virûm strepitu sonat & clangore tubarum ,
 Latratuque canum : quamvis intelligat unum
 Se tanto clamore peti , nec vanus oberret
 Ima per ossa tremor ; primo tamen impete cervus
 Mobilitate pedum viget , & juveniliter agris
 Exultans , ævi florem mentitur , & annos
 (Astutæ fraus prima feræ) tegit alite cursu ;
 Conceptas ut spes adimens animumque sequendi ,
 Suadeat alterius latebras inquirere cervi.

Mox ubi venantum , juga post frondentia , sese
 Abstulit ex oculis ; pedibus diffusus , ad astus
 Vertit se solitos ; recto nec tramite fertur ,
 Sed per itus reditusque , pedum vestigia turbat ;
 Vel curvis magnos spatiis vagus errat in orbes :
 Tum leve corpus humi mittit procul alite saltu ,
 Indeprensa canes fallant ut signa sequentes.

Pinguia si taurum reperit per pascua , dorso
 Infilit ; & costis hærens , utrumque rigenti
 Calce premens , celerare gradum jubet , ilia risu
 Concutiunt circum qui quadrupedante coloni
 In bove prospeclant equitantem & grandia cœlo
 Cornua tollentem cervum : novus herbida cursor
 Emenfus sic arva , canes ubi ludit odoros ,
 Desiliens fluit ad terram ; tauroque relicto

Vepre latet , reputans secum quâ fraude tenacem
Confilii , quibus aut ludat vafer artibus hostem.

Ambiguus ne cede dolis ; oculoque fugacem
Camporum per plana feram licet usque secutus ,
Ne breviora tamen compendia quære viarum :
Observata canes retro vestigia cervi
Circuitus per mille legant ; ut deinde sequaces
Signa pedum teneant , longo jam cognita cursu.
Lassus enim silvis iterum succedit opacis ;
Seque viæ comitem cervis errantibus addens ,
Immiscet pacata suis armenta periclis ;
Alteriusve petens ramosa cubilia cervi ,
Excudit hunc thalamis , qui viribus integer hosti
Concurrat , pedibus fretus Phœboque cadenti.

Hic dubios & voce canes hortare tubâque ;
Et quorum tibi nota fides , Labrona , Melampum ,
Ichnobaten , Leucon , & Ilaëtoræ sæpe vocatos
Nomine compella proprio ; quæ gloria tangit ,
Exstimulatque canes , dominorum & laudis amantes ;
Tuque laborantes variarum errore viarum
Confirma monitis catulos , si forte revisens
Signa pedum , mutata feræ vestigia noris.
Ast ubi consimilis venit in certamina cursor
Par ætate , pares signans in pulvere plantas ;
Arbitrio dirimenda canum est res tota sequentum.
Nare recognoscunt illi sudore madentem ,
Jamque viâ , longoque pedum certamine lassum.
Cervus enim longos cum vasta per æquora sudans
Explicuit cursus , graviolem exspirat odorem ,
Quam cum mane recens silvis egressus ab altis ,
Præpetibus summam plantis vix libat arenam.

Ergo vias hinc inde canes rimantur odoras ,
Atque ubi de numero quis fortunatior omni

336 *PRÆDII RUSTICI*

Nare fatigati relegit vestigia cervi ,
 Continuo socios latrans compellat ; at illi
 Altius erectâ spectant cervice monentem ,
 Despiciuntque , canes inter si nullius ille
 Nominis est meritique : fidem sed si quis anili
 Voce facit , longo miles veteranus ab usu
 Cognitus ; accurrunt omnes , junctoque feruntur
 Agmine , dum resonis tandem latratibus actam
 Effundant iterum spatiosa per æquora prædam.
 Cervus ab antiquo silvæ frondentis abactus
 Hospitio , quamvis jam fractus & ilia pulsans ,
 Spem tamen & cursu vires affectat anhelio ;
 Donec ab aspectu longe semotus , onustum
 Ad dextram lævamque caput demittit , & ægros
 Molitur titubans , exhausto robore , passus.

Prælia si post longa canes videantur & ipsi
 Segnius ire ; recens atque integra turma labantes
 Sustineat , socioque novas ferat agmine vires ;
 Jamque fatigatam suspiriaque ægra trahentem
 Exagitans majore feram clamore , pavorem
 Augeat , & solâ fractam formidine vincat.

In celeri cùm nulla super fiducia cursu ,
 Nulla fugæ , spes nulla doli ; quæ sola salutis
 Occurrit via , præcipitem se cervus in altum
 Flumen agit : prono nantem rapit alveus amni ;
 Et cùm jam pedibus gradiens contingit arenam ,
 Ne qua fugam liquidum per iter vestigia prodant ,
 Per vaga longa viam secat ; egressusque fluento ,
 Vix movet ignavo torpentia frigore crura.

Instabunt tepido catuli sudore madentes ,
 Oraque projectis pendentes arida linguis.
 Igneus ardor ager nando per flumina cervum
 Velle sequi : cohibe audaces , & nave paratâ

Transyche ,

Transvehe , ne tepidos penetrabile frigus in artus
 Gliscat , & enervi solvat torpedine vires.
 Agmine partito , ripas hinc inde sagaci
 Nare legant ; nactique feræ vestigia , lætis
 Devia continuo latratibus agmina cogant.

Haud procul inde metu cervus perculsus inertī ,
 Sollicitâ capit aure sonos hominumque canumque ;
 Feralemque tubam , præfagia tristia mortis ,
 Audit ; & exanimis quamquam trepidusque , pavorem
 Comprimit ignavum , tumidasque recolligit iras :
 Sive suos etiam moriens non exuat astus ;
 Sive novas addant suprema pericula vires.

Ima sedens in terga , caput sublimis & armos
 Erigit ; ac furiis accensus , turbida diris
 Asperat ora minis ; ut , qui pavet ipse , timorem
 Incutiat , retroque canes avertat , inulto
 Vel non indecorem timidus det sanguine vitam.
 Ergo laceffentes confusis vocibus hostes
 Provocat intrepido similis ; frontemque minacem
 Arduus ostentans , parat horrida vulnera cornu.
 Circumstant magno catuli clamore ; nec audent
 Ancipitis propius tentare pericula belli.
 Si quis erit rudis incauto qui cominus hostem
 Dente petat ; subitâ prostratus morte , cohortem
 Admonet arguto procul ore laceffere cervum ,
 Atque obstare fugæ ; noto dum buccina cantu
 Optatos sonet interitus , sparsamque per agros
 Tristitia venantum vocet ad spectacula turmam.

En vitæ mortalis habent quem gaudia finem !
 Non tacitâ sine tristitiâ , morfuque doloris
 Percipitur multo quæsitâ labore voluptas.
 Æger enim , vitæ positâ spe , cervus inertes
 Confugit ad lacrymas ; & flexo poplite , frontem

338 *PRÆDII RUSTICI*

Arboream demittit humi , vitamque precatus
 Suppliciter , tristes immurmurat ore querelas :
 Quo gemitu concussi animi miserantur , & orant
 Unanimes tanto vitam indulgere dolori.
 Sed neque venator lacrymis , nec voce movetur
 Supplice ; crudeli latus immiserabilis ense
 Transadigit : revolutus humi pede cervus iniquam
 Tundit humum ; vitamque nigro cum sanguine fundit :
 Ah ! duplici saltem morti ne trade jacentem ;
 Et stricto sit cura canes removere flagello ,
 Intima ne lacerent avido præcordia morsu.
 Ætati tamen indulge ; catulusque laborum
 Inscius , & duras rudis instituendus ad artes ,
 Discat inexpertâ dulcedine sanguinis æstum
 Ferre gravem , longo nec deinde fatiscere cursa.

Exanimis postquam fera concidit , ense recisum
 Tolle pedem ; quæ dona manent insignia Regem ,
 Aut alium qui de numero præstantior omni
 Adfuerit : servata sibi convivia , plaustro
 Impositum catuli certum comitantur ovantes ;
 Quem magno ferâ comedant sub nocte paratu.

Ante fores cælo mensam Venator aperto
 Instruit : incensis ardent cœnacula lychnis ;
 Atque ubi jam structor manibus versata cruentis
 Iliæque & carnes aspergine sanguinis atri
 Condiit , & tostis exosses frugibus escas
 Intrivit , domibus fluit ingens turba relictis ;
 Ut canibus Jove sub nudo cœnantibus astent.

Ipsæ adeo decorant epulum , studioque videndi
 Stant cupidæ , sero metuunt nec ab æthere Matres.
 Mox ubi dulce sonans vocat ad convivia cornu ,
 Audito clangore ruunt ; nec pabula morsu
 Protinus invadunt , sueti parere regentum

Imperio catuli : stat turba famelica circum ;
 Et longum jussis stationibus hæret in orbem,
 Ora tenens defixa cibis , oculosque voraces
 Intuitu pascens ; læto dum buccina signo
 Expectata canat genialis tempora cœnæ.

Erumpunt agilemque levi dant corpore saltum
 Unâ omnes , uno velut impete miles in hostem
 Irruit , ut primum Tubicen feralia cornu
 Bella canens , movet effusas in prælia turmas.
 Incumbens epulis avidus conviva , palato
 Fercula moroso non feligit optima , parcus
 Temporis ; objectas nec dentibus atterit escas :
 Sed pleno simul ore trahit , simul ingerit alvo.
 Nec requies , donec mensas nudarit acernas ;
 Atque hilares mixto vocum det murmure saltus.
 Hinc nemorum tanto satur exardescit amore ,
 Ut cum deinde toro cœnatus membra reponit ,
 Silvestres repetat canis inter somnia lucos ;
 Vanaque venandi studio simulacra secutus ,
 Allatretque feras , cursusque extendat inanes.

Hæc quæ rure super cecini , florentibus olim
 Imperii rebus mihi cœpta , jacentibus iisdem
 Interrupta diu steterant ; cum totus in unum
 Irrueret Regnum bellis socialibus orbis ;
 Itala gens illinc consurgeret , inde rebellis
 Hesperia pars magna , ferox hinc Marte Britannus ,
 Hinc Batavus , junctisque potens Germania turmis.

Mille locis acies distraximus : obruta necdum
 Cessisset numero virtus , nisi pestifer annus
 Arma juvans inimica , famem morbosque tulisset ;
 Et quos non poterat ferro Mors vincere , Gallos
 Corrupto cœli tractu tentasset , in unam
 Armassetque polum terrasque & tartara gentem.

340 *PRÆDII RUSTICI LIB. XVI.*

Quæ siluero diu Musæ inter bella , resumunt
Nunc animum & calamos , falvis cùm denique rebus
Major ab immensis emerfit Gallia damnis ;
Et cùm fortunam Lodoix qui nuper acerbam
Infractus tulerat , dulci non ebrius , orbem
Vincere quem poterat fatis felicibus usus ,
Maluit optatâ rursus componere pace ;
Urbibus haud multis redimens ditissima Regna
Hesperiaë , & terras Phœbo sub utroque jacentes :
Bellorum quæ finis erat , quæ meta laborum.

Nunc vero Regni lustris ter quinque peractis ,
Pluribus insignem lauris , pietate senectam
Nobilitat , veræque docet virtutis amorem ,
Quem puer a natis natorum ad scepra relictus
Ex Atavo discit , patremque redonat ademptum.

Nos autem domito quos sæpius orbe fideles
Bellorum socios habuit , cùm fata benignis
Amplius haud obstant animis ; & in alta quietos
Otia Francigenas transmittit , & ubere rerum
Pace beat , quos ad summum decus extulit armis.

FINIS.

INDEX RERUM

ET VERBORUM

MEMORABILIU

EX VARIIS PRÆDII RUSTICI

Editionibus excerptus.

A

- A**
ABIES, * *sapin*, 108
Adlīnthium, * *absinthe*, 197
Acanthus, * *l'acante*, ou la
 branche ursine, 107
Acetum, 229
Ædificatio villæ, 17 &
 seqq.
Æra piscaria, vide *piscaria*
Æris salubritas, 6, 15
Æstas, 149
 Æstivo tempore labores,
 149 & *seqq.*
Ætas aurea, 260
Ætas sola vino dat robur &
 saporem, 228
Africani vino feras domant,
 224
Agni, 78
 Agnorum curæ & educa-
 tio, 78 & 79
Ager, 8
 Agri feracis indicia, *ibid.*
Agri, *agrorum aratio*, 142
 Iteratio, 147
 Tertiatio, 149
 Ultima molitio, 160
 Stercoratio, 160 & 161
 Sementis, ubi de seminis
 mutatione & de mutuo
 plantarum odio, 162 &
 seqq.
 Nix agros sæcundat, 167
Agricolæ, de *fortunatâ*
 agricolarum viâ, 45 &
 seqq.
 Quæ ab agricolis necessa-
 ria ducuntur ad rite
 pieque celebrandum sa-
 crum Paschale temous,
 177 & *seqq.*
 Diffator ab agricola fac-
 tus, 140, 288

P iij

- Ludunt in arboribus agricolæ*, 131 & 132
Agriculturæ commendatio, 45 & seqq. 139 & seqq. 230 & seqq.
Præcepta, 52 & seqq.
Alburnus, * l'able, ou l'ablette, petit poisson, 296
Albus, * l'able ou l'ablette, petit poisson, 295
Allium, * ail, 163, 187
Allii cultura, 195
Tellus quæ tulit allia, *largum stercus postulat*, 195
Alnus, * l'aulne, *alni utilitas*, 106, 108
Althæa, * la guimauve, 197
De Altilibus pascendis, 248, 249
Alvei Regii Occitanie l'audes, 12 & 13, 222
 * *Inter alia Regii alvei miracula*, tria imprimis *supenda quæ ibi memorantur non longis occurrunt intervallis. Primò quidem transversam fluvium impositis pontibus transmittunt alvei lymphæ. Montem deinde perforatum pertrant. Mollibus denique laboris eximii retinentur aquæ præcipites ut facilem e monte descensum habeant onerariæ naves*, v. 5. p. 13
Amaracus, * marjolaine, bordure, 190
Ambitio, 45 & seqq.
Americæ primi incolæ, 60
 * *Ab Asia in Americam contiguam venire*, qui *alteram mundi partem frequentarunt* : hanc sequitur auctor multorum *opinionem*, quæ sibi ad *veritatem magis accedere visa est*, v. 21. p. 60
Americæ solum oleribus opportunissimum, 188
Amicitia, 10, 63, 75, 323
Amurca, 130
Amygdala, l'amandier, 117
Quæ loca amygdalæ opportuna, ubi de *arborum floribus*, 117
Amygdalus, l'amandier, ibidem, & 211
Anacreon sprete uva dat pœnas, 219
 * *Anacreon pœta lyricus acino strangulatus interit*, vers. 9. pag. 219
Anas, *anatis habuus*, 244 & 245
Andragne, melius *andrachne*, * *pourpier*, 191
Anethum, * *aneth*, plante odoriférante, 191
Anguilla, * *anguille*, 296
Anguillarum mores, 296
Piscatus, ibid.
Ingluvies, 304
Astutiæ, 307
De anima brutorum animalium, 94, 97

INDEX RERUM. 343

Animantum arma , 77 ,	domestici , 274 & 275
320	Apum munditia in alve-
Exempla , 96 & 97	ari , 275
Industria , 94 & 95	Excubiae , 275 & 276
Remedia , 69	Apes agræ curantur , 276
Anni initium , 141	(* Ægris cibos minif-
Partes quatuor , 141	trant. Plinius lib. XI
Anisum , * anis , 187	cap. 18. v. 6. p. 276)
Anser , anseris habitus ,	Apes pigræ puniuntur ,
244 & 245	276
Aper , le sanglier , 322	(* Cessantium inertiam
Apri mores , 322 & 323	puniunt morte. Plin.
Quomodo aper ad viva-	lib. XI. cap. 10. v. 8.
rium reservandus capia-	pag. 276)
tur , ibid.	Apum sætura , 276
APES , liber XIV. 271	Pulli , 278 & 279
Apes Eminentif. Cardinali	Apes novellæ , 279
de Fleury consecratæ ,	Apum examen , 279-
269	281
Apes e silvis in privatas	Bella civilia , 281 & 282
domos abductæ , 271	Apes interitu Regina mi-
Apum ingenium & labo-	graturum examen conti-
res qua arte cognovit D.	nent , 283
Maraldi , 271 & 272	Apes Reginam etiam in-
(vide Maraldi).	terimunt , quoties vel
Apes nesciri se se gau-	magna contigit apum cla-
dent , 271	des , 283
Apum sedes & respubli-	Vel cum apiarius alvear
ca , 272	ompliavit , 283
Varii apum labores ,	Aut cum feræ apes al-
272 & 273	vear spoliarunt , 283 ,
Apes mel ex imo florum	284
calice hauriunt , 273	Apum cura , 286. Ubi
Ceram e foliis recidunt ,	de Paraguenfi populo.
273	(vid. Paraguenfis popu-
Gluten ex arboribus re-	lus).
vellunt , 273 & 274	Apum Regina , 276
Apum forma , 274	Ejus forma , ibid.
Vestura , ibid.	(* Regis forma duplo
Apum seniorum labores	quam ceteris major : cel-

- sior ingressus : in fronte
 macula quædam candi-
 cans , *Plin. Lib. XI.*
cap. 16. v. 21. p. 276
 = * Rex vel nullum
 habet aculeum, vel usum
 ejus ei natura negavit.
Plin. Lib. XI. cap. 17.
vers. 24. pag. 276).
Imperium, 276
Mors, 276 & 277
 (* Rege peste con-
 sumpto mœret plebs
 ignavo dolore, non ci-
 bos convehit, non pro-
 cedit, tristi tantùm mur-
 mure glomerantur circa
 corpus ejus ; subtrahitur
 itaque aliàs : spectantes
 exanimem, luctum non
 minuunt. *Plin. Lib. XI.*
cap. 18. v. 31. p. 276).
Pastus, 278
Satellitium, 277
 (* Regem fessum hu-
 meris sublevant portant-
 que. *Plin. Lib. XI. cap.*
18. vers. 14. pag. 277.
 = Rex intus opera cir-
 cuit, similis exhortanti.
Plin. Lib. XI. cap. 17.
vers. 22. pag. 277).
Apum Regina junior, 277
Apes civili dissidio occur-
runt juniorem Regi-
nam interficientes, 282
Apiana vina, les vins
Muscats, 221
Apis in Meliphyllum mu-
tata, 198
*Apium, * persil, 181, 183,*
190, 191
*Apium majus, * céleri,*
195
Apii majoris cultura,
ibid.
*Apium palustre, * l'ache,*
herbe médicinale, 191
Aqua fontana, 7
Fluvialis, 17
Gelata, 175
Nutrix plantarum, 126
Palustris, 6
Putealis, ibid. & 7
Rigua, 182
Rosacea, 183
Saluberrima, 6
Retenta molibus, 13,
292, 296
Aquæ latentis varia in-
dicia, 14, & seqq.
Aqua, quantum conferat
ad nutrimentum arbo-
rum, 126
Aquæ jactus, 30, 113,
292
Aquarum scrutatores, 14
Aquarum scrutator deri-
sus, 14 & 15
Arator, aratoris indoles &
officia, 35 & 36
Aratoris pastorisque la-
bor est concors, 36
ARBORES, Liber V. 99
Arborum varietas, 102
Quibus arboribus primi
domorum introitus or-
nandi, 104 & 105
Via publicæ arboribus
cingendæ, 105 & 106

- Arbores fluviales, quæ*,
106 & 107
Arbores frugiferae, 108
Plantarum delectus,
108
Scrobes arborum, ibid.
Seminarium, ibid.
Arbores substituendæ,
109
*Et quæ in substitutione
observanda*, 109 & 110
*Luxuria arborum com-
pescenda, ubi de Hi-
rudinibus ærarii*, 110
Flores arborum, 117
*Putatio, ubi de aucto-
ris patre*, 118-121
**ARBORUM morbi, eorum-
que causæ & remedia,**
Liber VI. 123
*Arborum hominumque simi-
les sunt status*, 123
Vita, ibid.
Varia ætates 123
Eadem morborum signa,
123 & 124
Eadem causæ, 124
*Idem succi circuitus qui
sanguinis*, 124
*Hujus circuituionis argu-
menta*, 124 & 125
*Ejusdem circuituionis phy-
sica causa*, 125 & 126
*Aqua, quantum conferat
ad nutrimenta arbo-
rum*, 126
*Arborum humor abun-
dans exudat, hinc
myrrha, thus*, 127
Opobalsama, mastice,
manna calabrica, pix,
127 & 128
*Ars eliciendi succos ab
arboribus*, 128
Arborum respiratio, ibid.
*Arbori succi usus in Me-
dicina*, 128 & 129
*Resecandæ radiculæ ar-
boris succosioris*, 129
*Arbores languentes re-
creantur stercore co-
lumbino, vino, amur-
câ*, 130
*Optima arborum Medi-
cina*, ibid.
*Ludunt in arboribus agri-
colæ*, 131
*Varii casus quibus affli-
guntur arbores*, 132
& 133
*Fortuiti casus quos ha-
bent juniores arbores*, 133
*Infestantur arbores mu-
core*, ibid.
Musco, Hederâ, 134
*Erucis, formicis, ver-
mibus*, 134
*In arborum trunco Picus
nidum cavat*, 134
Arbor arbori innascitur,
135
Ardeola, le héron, 257
Area messoria, 23 & 24. 182
*Areæ in hortis informandæ
& ornandæ*, 183
Arena, 20, 48, 315
Argumentum totius operis,
4 & 5, 235, 317 & seq.
*Aries, Arietis habitus &
forma*, 79 & 80

346 INDEX RERUM.

<i>Arietis officium</i> , 82 & 83	AVES CHORTALES, Lib.
<i>Asinus</i> , <i>asini victus</i> , labores, utilitas, mores, 64 & 65	XII. 235
<i>Asparagus</i> , * <i>asperge</i> , 185	<i>Avium chortalium pascendarum</i> modus, 248 & 249
<i>Assumptio B. Virginis</i> , 152 & seq.	<i>Utilitas</i> , ibid.
<i>Astronomus</i> , 37, 47	<i>Avium amnicolarum mutuus amor</i> , 245
<i>Atriplex</i> , * <i>bonne-Dame</i> ou <i>arroche</i> , petite plante annuelle dont on se sert en potage & en farce, 187	<i>Aurora</i> , 272
<i>Avaritia</i> , 47	AUTUMNUS & HIEMS, Liber VIII. 157
<i>Auceps</i> , 44, 295	<i>Autumnus</i> , 157
<i>Avena</i> , 109	<i>Autumnali tempore</i> lares, 160 & seqq.
<i>Avenarum messis</i> , 151	<i>Autumnalis rusticationis amœnitates</i> , delicia, 157 & seqq.

B

B ACCHARIS, * <i>la gantelée</i> , ou <i>Gands-de-Notre-Dame</i> , herbe odoriférante que les Anciens mettoient dans leurs couronnes, 181	<i>Belli simulachrum</i> , 288
<i>Bacchus</i> , 202, 217, 219	<i>P. Bellot</i> , Soc. Jesu, <i>elogium</i> , 29
<i>Ballerus</i> , <i>la bordelière</i> , petit poisson, 296	<i>Belna</i> , <i>Beaune</i> , en <i>Bourgogne</i> , 220
<i>Barbota</i> , * <i>la barbote</i> , poisson, 297	<i>Severum ejus vinum</i> , ib.
<i>Barbus</i> , * <i>le barbeau</i> , 297	<i>Belfunce</i> (<i>D. de</i>), <i>Massiliensis Episcopus</i> , 72
<i>metamorphosis Carbi</i> , <i>piscatoris</i> , in <i>barbuntum</i> , 309 & 310	<i>Benacus lacus</i> , <i>le Lac de Garde</i> ou <i>Lago di Guarda</i> , près de <i>Verone</i> , 297
<i>Bavillæi Pradii descriptio</i> , 31 & seqq.	<i>Betæ</i> , <i>betarum variorum species</i> , nempe <i>beta rubra</i> , * <i>bette-rave</i> , 185 187, 191
<i>Bellaqueus fons</i> , <i>Fontaine-bleau</i> , 298	<i>Beta candidula</i> , * <i>poirée</i> , 185
<i>Bellaquei fentis laudes</i> , 298	<i>Betulla</i> , <i>betulacei succifusus varii in Medicina</i> , 129
	<i>Berchero</i> (<i>D. de la</i>) <i>Collegio Tolosano suam dat</i>

- Bibliothecam*, [270](#)
 * *Vide in opusculis P. Vanierii Epistolam, quâ lectâ illustr. D. de la Berchere, Collegio Tolosano suam dedit Bibliothecam, pro qua vindicanda liti se molestissima obtulit auctor. vers.*
[18.](#) pag. [270](#)
Bignon (D. de) Abbatis & Bibliothecarii Regii, laudes, [85](#)
Bipinella, * *pimprenelle*, [187](#)
Blitera, Beziers, [220](#)
Mitissimum ejus vinum, *ibid.*
Mellitus ejus sapor, [221](#)
Bliteræ urbis laudes, [221](#) & [222](#)
Agri Bliterensis fons oleo stillans, [221](#)
Blitum, * *Belette*, forte de poirée, [187](#), [191](#)
Boëmarum divinatio, [155](#)
Bombices, Bombicum curæ variæ, [144](#) & [145](#)
Vita brevis, [145](#)
Bombices exequias cogitantes, [145](#)
Stamina interrupta relinquentes tempore procelloso, [146](#)
Sereno autem fila ducunt non interruptè, [146](#)
In volucrem versâ formâ bombices soboli providentes, [146](#) & [147](#)
Boreas, le vent du Nord, [239](#)
Borrago, * *bourrache*, [191](#)
Bos ferus & silvestris, [325](#)
Bovis feri mores, [325](#) & [326](#)
Quomodo bos ferus ad vivarium reservandus capiatur, *ibid.*
Bos senior, aratro liberandus, & latis in herbis pinguescendus, [64](#)
Boves, boum domitura, [60](#), [63](#)
Mutuamicitia, [63](#) & [64](#)
Morbi & remedia, [67](#), [70](#)
Pestis, ubi de peste Massiliensi, [70-73.](#) *Vid. Massiliensis pestis.*
*Brassicæ, * choux*, [186](#)
Brassicarum variæ species, nempe: brassica capitata, chou pommé, [186](#)
*Brassica candida ebori tornato similis seu cauliflora, * chou-fleur*, *ib.*
*Brassica crispa, * chou-frisé*, *ibid.*
*Brassica virens, * chou-verd*, *ibid.*
Brassica de lacrymis Lycurgi nata, & viti inimica, [198](#)
 * *Lycurgus Thraciæ rex, vites toto regno excidi jussit; quod Thracas vino immoderatè deditos animadverteret: in furorem deinde actus crura sibi succidit, vites*
 P vj

- putans excidere : cum præ dolore fletet largius, ab illius lacrymis natam fabulantur brassicam.* v. 8. pag. 198
- Briareus in vitem mutatus,* 204
- Bubalus, le Bubale des anciens, qu'il ne faut pas confondre avec le Buffle : c'est le Bekker & Wash d'Afrique, qui ressemble au cerf. Perrault, dans les Mémoires de l'Académie sur les Animaux, le nomme la Vache de Barbarie,* 324
- Bubalus, quomodo capiatur ad vivarium reservandus,* 324
- Bubulcus, bubulci habitus, indoles,* 35
- Bucolicum carmen,* 37
- Buglossum, * Buglose,* 190
- Bunias, * naver,* 190
- Burdigala, Bordeaux,* 220
- Firmum ejus vinum, ib.*
- Burgundia, la Bourgogne,* 220
- Austerum ejus vinum, ibid.*
- Buxus, * boüis,* 107
- Buxi usus varii, ibid.*

C

- CADURCUM, Cahors,* 220
- Succosa ejus vina, ibid.*
- Camentum,* 19
- Caseti laudes & ingenia,* 226 & 227
- Calcatorium, le pressoir,* 215, 217
- Caledoniæ urbes, l'Angleterre,* 289
- Caltha, * souci,* 183
- Calx,* 20, 222, 306
- Campanicæ silvæ prope Tolosam, Prædii Collegii Tolosani Societat. Jesu, luctuosa extirpatio, ubi de Trudiculorum ludo (le Mail), & de auctoris sodalibus,* 26-31
- Campanulæ vitreæ,* 193
- Campæ, * Chenille,* 192, 193
- Campistron, P. Soc. Jesu, elogium,* 29
- Cancer, le Cancer, l'Ecrevisse, signe du Zodiaque où est le Solstice d'Été,* 211
- Canephoræ fœminæ,* 43
- Canes, canum variæ species, curæ, studia,* 89
- Amor canum in dominos, variis exemplis confirmatus, ubi de anima brutorum animalium,* 93-97
- Canicula, la Canicule,* 229
- Canis pastorii habitus & mores,* 92 & 93
- Canis stella, l'étoile de Sirius dans la constellation du chien,* 239

INDEX RERUM. 349

- Canis villatici habitus & ingenium*, 90 & 91
Canna, - 303
Canum venaticorum variae species, studia, 89 & 90
Sagacitas, 335 & seq.
Visceratio, la curée, 338 & seq.
Capito, * le cabot, le mullet ou la tête d'âne, poisson, 298
Cappar vel capparis, * le caprier, 190
Ejus cultura, 195
Caprae, 83
Caprarum mores, 83
Caprae viti perniciose, 212
Caprarius, 38
Caprarii indoles & officia, 38
Caprea silvestris, 324
Capreolus, le chevreuil, 323 & 324
Capreoli mores, ibid.
Quomodo capreolus ad vivarium reservandus capiatur, ibid.
Capus, le chapon, 243
Capi saginatio, ibid.
Capus pullorum gallinaeorum ductor factus, 243 & 244
Carbo, 26
Caries, 133
Carpa, * la carpe, poisson, 298
Carpe fertilitas, ingenium, senectus, 298 & 299
Carpinus, le charme, 104
Carpini usus varii, 104 & 105
Carpio, * le car pion, espece de faumon qu'on trouve dans le lac de Garde, 297
Carpio, seu carpus & socii in pisces mutati, 297
Cartesius allegatus, & in Epist. 47. in Princ. part. 3. §. 54, 94, 119. part. 4. §. 2. *refutatus*, pag. 94, 95 & 96
Cascei confectura, 74 & 75
Casia, * *acacia*, 108
Casia, la canelle, 222
Castanea, le châtaignier, 117
Castanea translatio, ib.
Castor, vid. Fiber.
Catella, 89
Catuli, catulorum cura, delectus, 91 & 92
Cavea, 68, 328
Cauleti, Præsidis infulati in Senatu Tolosano, laudes, 231
Caulis, * *chou*, 183
Causidicus, 47
Cavum cuniculi, 315 & seq.
Vulpis, 327
Cebenna, les cevennes ou sevennes, montagnes du France au bas Languedoc, 137, 322
Cedrus, le cedre, 115
Cella vinaria, 217
Quæ loca cellæ vinariæ

350 INDEX RERUM.

- idonea & noxia*, 217 & 218
In urbe Claromontio,
 * *Clermont en Auvergne*, *cellaria sub rupe cavata*, 218
Cellarum vinariarum ornamenta in Germania, 219
Cellæ Apum, 274
Cepe, * *oignon*, 191
Cepula, * *ciboule*, espece de petit oignon, 190
Cerastus, *cerastier*, 117
Quæ loca ceraso opportuna, 118
Certamina ludicra cum feris tauris, 326 & 327
Certamina rustica, 155
Cervus, *cervi natantis sagacitas*, 319
Statura, 320
Mores, 320 & 321
Quo modo cervus capiatur ad vivarium reservandus, *ibid.*
Cervi longa ætas, 321
Cervi venandi inquisitio, 329 & seqq.
Delectus, 330
Ejectio e latebris, 332 & seqq.
Asutia, *ubi de canum sagacitate*, 334 & seqq.
Mors, 337 & seqq.
Charophilon, * *cerfeuil*, *fourniture de salade*, 190
Chalcis, * *le celerin*, ou *la harengade*, espece de sardine assez délicate, 296
Charitatis martyres, 71
Chondrilla, * *la condrilla*, espece de laitue sauvage, 187
Choræ rusticæ, 153 & 154
Christi crux, 178, 179, 289
Resurrectio, 179
Cicada, *la cigale*, 96, 150
Cicer, * *le pois chiche*, 187, 190
Ciceris cultura, 195
Cicerbita, * espece de *chicorée sauvage*, 191
Ciconia, 97
Olerum custos, 192 & 193
Cicuta, *la cigue*, herbe vénéneuse, 163
Cinara, * *artichaut*, 183, 187, 194
Circuitus succi idem qui sanguinis, 124
Hujus circuituonis argumenta, 124 & seq.
Ejusdem circuituonis physica causa, 125 & seq.
Citrus, *le citronnier*, 116
Magnis curis obnoxia, *ibid.*
Citri utilitas, commoda, *ibid.*
Clarus-mons, *Clermont en Auvergne*, 218
Cleric, *P. Societ. Jesu, in Academiam Tolosanam cooptati, elogium*, 28
 * *Tolosæ in Academiam*

INDEX RERUM. 351

- cooptantur qui tria præmia retulere. P. Cleric jam octies præmio decoratus est, vers. 6. p. 18*
 Clytie, seu Heliotropium, rournesol ou héliotrope, 183
 Cobites, * la loche, petit poisson, 304
 Cociacus ager, coucy, 220
Generosum ejus vinum, ibid.
 Cœna agrestis, 210
 Colles vitiferi, 201
 COLUMBÆ, Liber XIII, 253
 Columbæ, columbarum variæ species, 255 & 256
Victus, 257 & 258
Amovendæ e columbario seniores columbæ, 259
Columbarum mores, 260 & 261
Hospitalitas, 261
Sobolis cura, 262 & 263
Fides conjugalis, ubi de metamorphosi Peristera & natarum in columbas, 263 - 267
 Columbæ bello utiles, 262
 Columbarium, columbarii situs, 253 & 254
Structura, 254
Nidi, 254 & 255
Columbarium frequentandum, 256 & seq.
Purgandum, 258
E columbario avertendus Milvus, 258 & seq.
Amovendæ seniores co-
lumbæ, 259
 Comœdia, 1 & 2
 Communitas vitæ, 286 & seq.
 Conclusio operis, 339
 Condituræ variæ, 49 & 50, 166
 Confessio, 178
 Conscientia, 197
 Convivia rustica, 56, 84, 153 & 154
 Coriago, 68
 Coriandra, * la coriandre, 191
 Cornu-cervinum, * la corne de cerf, plante, 191
 Cortex arboris, 112 & seq.
 Corydon, 183 & seq.
 Corylus, noisetier ou coudrier, 14 & 15
 Cottus, * le cabot, poisson, 304
 Crates in stagno, 293
 Creta marina, * criste-marine, ou passe-pierre, 187
 Cristula, seu crista, crête, hupe, 236, 238
 Crithmum, * criste-marine, ou fenouil marin, ou passe-pierre, ou perce-pierre, 191
 Crocus, * safran, 187
 Crux Christi. 178, 179, 289
 Crucigeri, 136
 Cucumis, * concombre, 194
Eadem cucumeris cultura quæ peponis, 194
 Cucurbitæ, 185

352 INDEX RERUM.

- Cucurbitarum varia species*, nempe : *curcubita longior seu anguina*, * *courge longue*, *ibid.* *cucurbita patulo ventre*, * *citrouille*, *ibid.* *Cucurbita brevior*, *medioque nodo coercita*, * *callebasse*, 186
- Culex*, 14, 217
- Culina*, 22
- Cuniculi*, *cuniculorum* *fœcunditas*, 313
- Claustra*, 313 & seq.
- Viſtus*, 315
- Cuniculi vespere claudendi*, 316 & seq.
- Cuniculorum corpuscula longo cursu exercita dulcius sapiunt*, 317
- Cuniculi*, *fœminæ amor in prolem*, 315 & seq.
- Cuniculus mas armillatus*, 316
- Cuniculi maris libido effrena*, 315 & seq.
- Cunila*, * *sariette*, plante odoriférante, 187
- Cupressus*, le cyprés, 104
- Curculio*, *calendre*, *charrenſon*, insecte qui rongé le bled, 22
- Curſonius*, 291
- Cygnus*, le cygne, 247
- Cygni habitus*, 247 & seq.
- Cygni fœminæ amor in conjugem*, 247
- Cyprinus*, seu carpa, * *la carpe*, 298
- Cyprini fertilitas ingenium*, *ſeneſtus*, 298 & seq.

D

- D**AMA, le daim, 324
- Quomodo capiatur ad vivariumreſervandus*, *ib.*
- Dedicatio Prædii Ruſtici ad Lamonium Babilæum*, *Occitanie Præfeſtum*, 5
- Delphini Ducis Burgundia*, mors, 147-149
- Dei cultus*, 52, 184
- Democritus*, 219
- Dido*, 247
- Diluvii cauſa*, & *monumenta quæ adhuc manent*, 223
- Dolia occludenda*, 227 & seq.
- Doliorum ſpiramentum*, *ubi de vacuo*, 228
- Suffitio*, 229
- Domus*, 8, 17, 18, 20, 21
- Dracontium*, * *eſtragon*, fourniture de ſalade, 187
- Druidarum*, *viſcum reſcantium*, *ſacri ritus*, 155 & seq.

DE **E**BRIETATE, 224 & seqq.

Ebrietatis physica causa, 225

Somno ebrietas remittitur, 226

Ebrietatem castrum fugat, ibid.

Elapidandus ager, 11

Elegia, 4

Enceladus in ulmum mutatus, 204

Endivia, * *chicorée blanche*, 195

Endivia cultura, ibid.

Ennius Poëta, 219

Epelanus, * *Eperlan*, 296

E

Equus, *equi ingenium*, 59

Eremi rupes, l'*Hermitage*, côteau du Dauphiné, proche Thain, vis-à-vis Tournon sur le Rhône, 220

Sapor ejus vini, ibid.

Eruca, * *la roquette*, plante dont on se sert quelque fois en salade, mais d'un usage fréquent en médecine, 187

Eruca, *la chenille*, 212

vitem incestat, ibid.

Eucharistia, 178

Eumœus, 45

Exempli vis, 40, 62, 295

F

FABA, * *feve*, 191

Fabulæ, vel *fabellæ*, 291

Factiones popularium, 53 & 54

Falcis vineaticæ descriptio, 208

Falcis partes: *capulus*, la poignée, ibid.

Culter, seu *recta acies*, le tranchant, ibid.

Sinus, seu *flexus*, la courbure, ibid.

Rostrum, la pointe, ib.

Securis, la hache, qui est au dos de la serpe, 209

Falx fenaria, 147

Famulorum delectus, 37 & seqq. 53 & 54

Faselus, * *haricot*, 191

Favorum constructio, 274 & 275

Febris, 48, 67, 124

Fenestræ, 20, 254

Feniculum, * *fenouil*, 190

Fenile, 149

Fenicecium, *ubi de morte Deplhini Ducis Burgundia*, 147-149

Fenicecium autumnale, 160

Fenum, 149

Fenus, 47

Feræ, *quo loco claudendæ*, 318 & seqq.

Quæ feræ muris claudendæ, 319 & seqq.

Fertilis terræ indicia, 6, 8.

354 INDEX RERUM.

- Fertilitas *piri præcox*, 133
 Festi dies, 52, 152 & seq. 197
 Fiber, seu castor, 303
Fibri ingenium, ibid.
 Ficus, le figuier, 114
Quæ loca fico opportuna, ibid.
Vita fici brevis est, ubi de novorum hominum instabili fortuna, 115
De variis medicaminibus quæ fici fructus præcipitant, vel remorantur, 115 & 116
 Figueroa, (*Don Josephi Pardo de*), *elogium*, 127
 * *Don Joseph Pardo de figueroa, nobilissimus lima civis & Prætoriarum cohortum in Mexico dux Præfectusque, vir omni doctrinâ ornatissimus*, vers. 17. pag. 127
 Fimus, 160
Columbinus fimus, 258
 Fistula, 37
 Flabrum, 236
 Fleury (*Emin. Cardinalis de*), *laudes*, 269 & seq.
 Flos, 183
Flos succifus, 305
 Fores arborum, 117, 189
 Fluvius, 106, 158
Gelu constrictus, 169, 170, 174
 Fodinæ, 17, 26, 202
 Fœminæ, 42, 43, 320
 Fons, 14, 15, 28, 31, 113, 250
 Fons oleo stillans, 221
 * *Gabianus fons in agro Bliterensi oleo stillat*, vers. 29. pag. 221
 Fontium origo, ubi de subterraneis ignibus, 16 & 17
 Formica, 134, 192, 263
 Fortuna, 64, 115, 131
De Fortuna novorum hominum instabili, 115
 Fortuna ludit in humanis, 131 & seq.
 Fossæ castellarum piscibus opportuna, 294
 Fossæ leporarii, 314
 Fossio, fossor, 39, 209
 Fovea, 327
 Fraga, * *fraisès*, 181, 187, 194
 Fraxinus, anguibus inimica, 128 & seq.
Fraxinei succi usus varii in medicina, ibid.
 Frontiniana vina, les vins muscats de Frontignan, dans le Languedoc, 221
De Frugalitate præfata, 190 & seq.
 Fuci, fucorum forma, 277
Inertia, 284
Fuci inertes ab apibus interimuntur, 285
 * *Certum est apibus fucos interfici. Plin. Lib. XI. cap. 17. vers. 6. pag. 285.*

INDEX RERUM. 355

<i>Fucorum reparatio</i> , ib.	<i>Ædificia</i> , agri feracis
<i>Fulica</i> , foulque , mouette ,	indicia , 8
ou poule d'eau , 90	<i>Prædia inter se distan-</i>
<i>Fundamenta domûs</i> , 20	tia , vicinitas urbis ,
<i>QUOMODO FUNDUM</i>	fluminis , viæ milita-
<i>EMI AC REPARARI</i>	ris , 8 & 9
<i>O PORTEAT. Lib. I. 2.</i>	<i>Fundi distributio</i> , nempe :
<i>Fundus</i> , quæ in emendo	frumentarium solum ,
<i>fundo consideranda sunt</i> ,	24
nempe : aer , situs , 6	<i>Vinea</i> , oliveta , 25
<i>Fertilitas</i> , sulubritas ,	<i>Prata</i> , 25 & 26
aquæ , 6 & 7	<i>Silva</i> , 26
<i>Ornamenta</i> , redditus ,	<i>Fungus</i> , * champignon ,
via , 7 & 8	187

G

G <i>ABIANUS</i> , fons in agro	<i>Vulpes e gallinario amo-</i>
<i>Bliterensi</i> , oleo stillat ,	venda , 250
221	<i>Gallus</i> , galli habitus , 246
<i>Gallia</i> , 136 , 340	<i>Amor in conjuges & in</i>
<i>Galliæ vina varia</i> , 220	sobolem , 246
<i>Gallina</i> , gallinæ incuba-	<i>Galli Indici habitus</i> , 246
tus , 238 & seqq.	& seq.
<i>Amor in ova</i> , 240	<i>Gallorum prælia amato-</i>
<i>In pullos</i> , 242 , 244	ria , 245 & seq.
<i>Anatinis & anserinis ovis</i>	<i>Gebenna</i> , les Cevennes , ou
<i>incubat gallina</i> , 244	Sevennes , montagnes de
<i>Gallinæ Indicæ habitus</i> ,	France au bas Langue-
247	doc , 137 , 322
<i>Gallinacei pulli</i> , 241 &	<i>Gelu</i> , 132 , 211 & seq.
seq.	<i>Germania</i> , variorum orna-
<i>Gallinaceorum pullorum</i>	mentorum , quibus Ger-
<i>generatio & conforma-</i>	mania cellas vinarias
tio , 240 & seq.	nobilitat , blanda descrip-
<i>Pituita</i> , 243	tio , 219
<i>Gallinarium</i> , gallinarii si-	<i>Ejus vina</i> , 220
tus , 249	<i>Gigantes</i> , 203 & 204
<i>Structura</i> , ibid.	<i>Glacies Æstati reponenda</i> ,
<i>Suppellestilia</i> , 249 &	169 & seqq.
seq.	<i>Glaciei reponendæ offi-</i>

356 INDEX RERUM.

<i>cina</i> ,	169 & seq.	<i>Grandinis depopulationis</i>
<i>Glaciei suppletæ mo-</i>		<i>luctuosa descriptio</i> , 151
<i>duſ</i> ,	170	<i>Gregum diſpertitorum uti-</i>
<i>Glaciei cura</i> ,	170	<i>litas</i> , 86
<i>Delectus</i> ,	170	<i>Greſ per nives paſcens</i> ,
<i>Gluten</i> ,	273	168 & ſeq.
<i>Cobio</i> , * <i>le goujon</i> , petit		<i>Pernoctans in agris</i> , 81
<i>poifſon</i> ,	297, 304	& 82, 161
<i>Gramen</i> ,	141, 142	<i>Grus, la grue</i> , oifeau, 80
<i>Grando</i> ,	132, 151, 212	

H

H	ÆRESIS , 5, 136 & ſeq. 152	<i>res</i> ,	83
<i>Halex</i> , <i>le hareng</i> ,	201	<i>Hircina pelle greges veſ-</i>	
<i>Hamus</i> ,	308, 327	<i>tit Hispania</i> ,	83
<i>Haſta venditionis</i> ,	40	<i>Hirci barbula</i> , * <i>ſcorſo-</i>	
<i>Hebdomada major</i> , 177 & ſeqq.		<i>nere</i> , ou <i>ſalfiſex</i> , 190	
<i>Hedera</i> ,	134	<i>Hirudo hauſta</i> , 68 & ſeq.	
<i>Herbæ odoræ</i> ,	183	<i>Hirudines ærarii punien-</i>	
<i>Medicæ</i> ,	197	<i>dæ</i> ,	110
<i>De Herbarum vi</i> , 69, 134		<i>Hirundo</i> ,	75
<i>Hiems</i> ,	167	<i>Hiſtriones</i> ,	154 & ſeq.
<i>Hiberno tempore labores</i>		<i>Homerus</i> ,	152
<i>varii</i> ,	168 & ſeq.	<i>Hominis corpus</i> ,	225
<i>Extremæ hiemis labo-</i>		<i>Hominum arborumque ſi-</i>	
<i>res</i> ,	176 & ſeqq.	<i>miles ſunt ſtatus</i> , vi-	
<i>Hiemis rigidiffimæ anni</i>		<i>ta</i> , &c. <i>vide arbores</i> .	
<i>1709 luctuosa descrip-</i>		<i>Homines novi</i> , 115, 131	
<i>tiõ</i> ,	172-176	& ſeq.	
<i>Hinnulus, le daguet</i> , jeune		<i>Hordeorum meſſis</i> ,	151
<i>cerf</i> , de 2, 3, 4 & 5		<i>Horminum</i> , * <i>ormin</i> , 191	
<i>ans</i> ,	321	<i>Horrea</i> ,	22
<i>Hinnuli mores</i> ,	ibid.	<i>Hortus olitorius</i> ,	181
<i>Quomodo hinnulus ca-</i>		<i>Horti olitorii poſitio</i> ,	
<i>piatur ad vivarium re-</i>		181 & ſeq.	
<i>ſevandus</i> ,	ibid.	<i>Aqua rigua</i> ,	182
<i>Hircus, hirci officia & mo-</i>		<i>Puteus</i> ,	ibid.
		<i>Sepimentum</i> , 182 & ſeq.	
		<i>Areæ informandæ & cin-</i>	

INDEX RERUM. 357

genda arbusculis herbis
odori & floribus, 183
Verna facies, ubi de
variis oleribus verno
tempore nascentibus,
 189 & 190

Amœnitates & utilitas,
 195 & seq.
Horro vitis decori est,
 205 & seq.
Hospitalitas, 23, 120, 261
Hysopus, * *hyssope*, 187

I

JAPONIA, 289
 Iberia, l'Espagne, 220
Ejus vina, ibid.
 Ibera gens, les Espagnols,
 326
Taurorum ejus cursus,
 326 & seq.
 Ibex, le bouquetin, 324
Quomodo capiatur ad
vivarium reservandus,
 324 & seq.
 De Ignibus subterraneis,
 16 & 17
 Indigestus cibus, 67, 241
 Infinitio, 111
Infusionis variæ methodi,
 111 & seqq.
Utilitas, ubi de almo
terræ succo, 112 & seq.
Inferendi tempus, 113
 Instrumenta olitoria, 184
 Insula e mari orta, 17
 Insula cuniculis frequens,
 314
 Intyba, * *chicorée blanche*,
 187

Inula, * *aunée*, plante
 médicinale, 187
 Invocatio, 4
 Joci, 23
 Iris, * *l'iris*, plante, 222
 Irrigatio arborum, 126
Horrorum, 189
Peponum, 194
Prætorum, 143
 Italia, ut molles animos,
sic mollia vina creat, 220
 * *Vinum molle dicitur*
quod suave est & nihil
habet asperi. Virg. *Mol-*
lis animus aspero & dif-
ficili opponitur apud Ci-
ceronem & Ovidium,
 vers. 16. pag. 220
 Judex, 10, 45, 47
 Jugum bovis, 61, 62
 Juventus effœminata, 328
 & seq.
Effrena, 293
 Juvenum metamorphosis in
 pisciculos, 304-306

L

LABOR *custos valetudi-*
dinis, 46, 197

Morum, 42
 Labores feracini familiae

- rustica*, 22 & seq.
Domestici pluvio tem-
pore, 169
Vespertini per hiemem,
169
Hiberni in regionibus
frigidis, 171
In tepidioribus, 171 &
seq.
Labyrinthus, 105
Lacrymarum vitis usus
varii, 210
Lactuca, 181, 185
Lactucarum varia spe-
cies, nempe, lactuca
cochleas imitata, * la
coquille, laitue, 185
Plexis frondibus, * lai-
tue pommée, ibid.
Dentatas crispata co-
mas, * la crêpe blonde,
ibid.
Romana, * laitue Ro-
maine, ibid.
Cucullo longo, * laitue
capucine, 191
Lactucarum cultura,
195
Lactucula, *, petite lai-
tue, 187
Lacus compluvius, 24
Lamonii Bavillai, Occi-
taniæ Præfetti, laudes,
5, 31 & seq. 151 &
seq. 253, 291, 322
Lamonii, senatus Pari-
fini Principis, laudes,
99 & 100
Lanæ tonsura, 84, 147
Lanificium, 85 & 86
Lapathum, * patience,
espece de fort grande
oseille, 190
Larius Italus, id est,
Larius lacus, le lac de
Côme, au Duché de
Milan, 296
Larvæ, 155
Lateres, 19 & seq.
Lavendula, * la lavande,
bordure, 187
Launæa silva, 318
Launæum rus, 317
Lesticarii homines, 66
Leo, le lion, signe du
Zodiaque, 211
Leporarium, 313 & seqq.
Lepores, leporum mores,
claustra, 313 & seq.
Vitulus, 315
Venatio, 231 & 232
Lepores vespere clauden-
di, 316 & seq.
Leporum corpuscula lon-
go cursu exercita dul-
cius sapiunt, 317
Leporis fæminæ amor in
prolem, 315 & seq.
Lepus mas armillatus, 316
Leporis maris libido
effrena, 315, 316
Lepus viti damnosus, 212
Leporis venatio, 231 &
seq.
Leuciscus, * le gardon, ou
siège, 297. Vid. Sagitta.
Libertatis amor, 313
Lima, urbs in Americâ, 126
Limæ positio fortunata,
ibid.

INDEX RERUM. 359

- Incolarum felicitas*, 126
& seq.
- Limæ*, arbores rigantis
arbitrio fructus pariunt,
126
- Limax*, le limaçon, l'es-
cargot, 212
- Linea piscatoria*, ubi de
piscatu, & de metamor-
phosi Barbi, piscatoris,
in barbum, 308-310
- Lites*, 10, 45, 46, 53,
197
- Locusta*, * la mache ou
douce, 187
- Loiolidæ*, 26, 27, 103,
289
- Lota*, * la lote, poisson,
297
- Lucius*, le brochet, ibid.
Lucii mores, 299
Lucius raptor, mutatus
in lucium, 300 & 301
- Ludovici Magni laudes*,
136 & seq. 148 & seq.
189, 298, 299, 339 & seq.
- Ludovici XV. laudes*, 149
In venationem studium
& amor, 329
- De Lunari superstitione*,
191
- Lunæ vis*, 208
- Lupulus*, * houblon, 191
- Lupus*, 327
Lupi mores, ibid.
Quomodo lupus capiatur
ad vivarium reservan-
dus, 327 & seq.
- Luscinia*, rossignol, 103
- Lutetia*, Paris, 220
Asperum ejus vinum, ib.
- Lutra*, la loutre, 301
Stagnorum pestis, ibid.
Lutræ mores, 301 & seq.
Venatio, 302
- Lutra junior ad artes pis-
candi habilis redditur*,
ubi de Prædio D. de Res-
seguier, 302 & seq.
- Luxus*, 42, 66, 159
De Luxu urbano, 42-44
De Luxu juvenum, 328 &
seq.
- Lycurgus*, rex Thraciæ,
198
De lacrymis Lycurgi
brassica nata, 198.
Vid. Brassica.

M

- M**AGNES 94
- Magi*, 173
- Malus aurea*, citronnier,
116
- Mala cydonia*, coins,
fruits, 50
Malorum cydoniorum
conditura, ibid.
- Malus punica*, * grena-
dier, 185
- Malva*, * la mauve, 197
- Manna*, 127
- D. Maraldi*, apum inge-
nium & labores qua arte
cognovit, 271 & 272
* *D. Maraldi*, Histoire

- de l'Académie Royale
des Sciences , 16 No-
vembre 1712, sur les
Abeilles, pag. 299 & s.
== Ab hoc Auctore accu-
ratissimo excerpta sunt
quæ prodigio similia de
apibus narrantur in Præ-
dii Rustici Lib. XIV.
vers. 5. pag. 272.
- B. Mariæ Virginis assump-
tionis celebratio, 152 &
seq.
- Marrubium , * marube ,
192
- Masseracæ villæ laudes ,
250 & seq.
- Massilia , Marseille , 71
- Massiliensis pestis descrip-
tio , 71-73
- Qui Massiliæ auxilian-
tes se se illustrarunt :
1. * Duo Patres Ca-
pucini e quorum Ordine
solo obierunt Massiliæ
plusquam ducenti chari-
tatis martyres, vers. 29.
pag. 71
2. * D. Chycoineau ,
in Monspeliensi Medi-
cinæ Universitati Can-
cellarius, & in suprema
ejusdem urbis curia se-
nator. . . . D. Didier ,
Medicinæ Professor. . . .
D. Vergny, Mospelien-
sis Medicus. vers. 1.
pag. 72. = Edius liber
a D. Chycoineau , quo
pestilentis contagii opi-
nio refellitur. vers. 9.
pag. 72
3. * D. de Langeren...
D. de Montaud. . . . D.
de Soissons. vers. 15.
pag. 72
4. * Henricus Franc.
Xaverius de Belsunce ,
Episcopus Massiliensis.
vers. 25. pag. 72
5. * Carolus Gasp.
Guillelmus de Vinti-
mille de Luc , Archie-
piscopus Aquensis. . . .
Jacobus de Forbin de
Janson , Archiepiscopus
Arelatensis Ludovi-
cus de la Tour du Pin-
Montauban , Episcopus
Telonensis Josephus
Ignatius de Foresta de
Cologne , Episcopus Ap-
tensis D. Davejan ,
Episcopus Alezensis. v.
31. pag. 72
- Mater pueros alens , 51
- Medici , 9 , 197
- Medicina e lacrymis vitis ,
210
- Mel , 273
- Melilotus , * melilor , 190
- Meliphyllon , * mélisse ,
198
- Apis in meliphyllum mu-
rata , ibid.
- Melissa , * mélisse , four-
niture de salade , 187
- Mensæ secundæ , 114
- Mentha , * baume , herbe
odoriférante , fourniture
de

INDEX RERUM. 361

- de salade, 187
Messis, 150 & seq.
Post messem paganalia, 152 & seqq.
Messorum labores, epule, 150 & seq.
Metamorphoses, *metamorphosis apis, in meliophyllum*, 198
Barbi, piscatoris, in barbum, 309 & seq.
Briarei, in vitem, 204
Carpi, seu Carpionis & sociorum in pisces, 297
Enceladi, in ulmum, 204
Juvenum, in pisciculos, 304-306
Lucii, raptoris, in lucium, 300 & seq.
Milvi, latronis, in milvum, 265
Pristeræ, seu Peristeræ & natarum, in columbas, 264-267
Trutæ, Virginis, in trutam, 300 & seq.
Miles prædator, 9, 47
Miles ab agricola, 36, 140, 287, 288
Militiæ displicina, 287 & seq. 328
Milvus e columbario aver-tendus, 258 & seq.
Milvus, latro, in milvum mutatus, 265
Mirtus, * mirte, 107
Moletrina, 296
Monspelim, *Montpel-*
lier, 26, 71
Mopsus, 183 & seq.
Mors, 147, 314, 325
Morus, le mûrier, 105
Mori utilitas, *ibid.*
Fron-dibus mori par-cen-dum, *ibid.*
Mourgues, P. Soc. Jesu, *elogium*, 29
Mucor, 133
Mundi creatio, 95
Mula, 65
Mula victus, mores, utilitas, ubi de more Hispanorum qui nunc etiam mulis vehuntur; de prisca Francigenum Patrum modestia, & de fastu recentiori, 65 & 66
Mullus, * le furmulet, *espece de barbeau*, 297
Mullus aquoreus, * le muge, *poisson de mer*, 298
Mures aquatici, rats d'eau, 303
Stagnorum pestes, *ibid.*
Murus terreus, 182, 183, 319
Muscipula, ratiere, souriciere, 192
Mus pennatus, la chauve-souris, 257
Muscus, 134
Mustella, * la lamproie, *poisson*, 297
Myrrha, 127

Q

N

- N**APUS, * *navet*, 185, 187
ment de Guienne, 220
Ejus vinum, *ibid.*
 Narcissus, *le narcisse*, 183
 Nassa, 307
 Nasturtium, * *creffon ale-*
nois ou nasturce, *fourni-*
ture de salade, 187
 Naufragus, 309
 Navigatio, 46
 Nemora, 102
Nemorum forma modus-
que ferendi, ubi de
prisca Galliæ in ne-
mora religione, & de
moderna irreligione,
 102-104
Nemora restituenda, 106
 Neracum, *Nérac*, *ville de*
France dans le Basa-
dois, au Gouverne-
- Nitrum*, 130, 164
 Nix, 167, 169, 170
 Nix, *agros fœcundat*, 167
 & *seq.*
 Noëmus, *primus vitis cul-*
tor, 223
 Nubes, 214
 Nuptiæ *rusticane*, 55 &
seqq.
 Nux, *le noyer*, 116
Quæ loca nuci oppor-
tuna, *ibid.*
Nux sæpe solum in pri-
mo avo mutet, *ibid.*
Nuces inter se laxius dis-
sent, 117

O

- O**BRIS, 120
 * *Obris*, *Orbe*, *fluvius*
ab altis montibus de-
fluens Bliteramque ur-
bem alluens, *vers. 4.*
pag. 120
 Ocimum, * *basilic*, 190
 Oleæ, *agricolis blandæ*, 100
Quæ loca oleis oppor-
tuna, *ibid.*
Oleorum cura, cultura,
 100-102
Perceptio, 101 & *seq.*
Interitus, 172 & *seq.*
- Olei confectura*, 171
Olivarum conditura, 50
Olivitas, 171
Olera, varia olerum cul-
tura, 184 & *seq.*
Olerum variæ species,
 185 & *seq.*
Satio autumnalis, 186
 & *seq.*
Quæ olera tempore au-
tumnali ferenda, 187
Oleri cuique loca oppor-
tunissima, 187 & *seq.*
Olera properata ubi de

INDEX RERUM. 363

- Versaliis*, 188 & seq.
Olera irrigandi tempus, 189
Verna olerum satio, 189 & seq.
Quæ olera verno tempore ferenda, 191
Olera infestant talpæ, mures, eampe, formicæ, 191 & seq.
Quâ arte hæ pestes fugantur, ibid.
Ciconia, olerum custos, 192 & seq.
Variorum olerum cultura, 193-195
Olerum utilitas, 196
Olitor, olitoris indoles & officia, 39
Fortunatæ olitoris vitæ descriptio & elogium, 196-199
OLUS, Liber IX. 181. Vid. Hortus olitorius.
Ornamenta villæ, 7
Ornamenta cellarum vinariarum in Germania, 219
Oves, ovium utilitas & commoda, 77
Oves fovere debent agricolæ, ibid.
Ovium natura debilis, 77 & seq.
Crudelis amor regnat inter oves, 79
Quo tempore oves non pascendæ, 80 & seq.
Ovium curæ & pascua, 81 & seq.
Tonsura, ubi de pace, & de D. de Bignon, Abbate & Bibliothecario Regio, 84 & seq.
Ovium suumque contraria studia, 86-88.
Ovile, 78
Ovilis situs, ibid.
Ovum, 237, 238, 240
*Oxys, * l'alleluia, fourniture de salade*, 187, 190

P

- P** *PACIS, amœnitates*, 84 & seq.
Paganalia, 152 & seqq.
Inter Paganalia, choreæ, convivia, 153 & seq.
Speâacula varia, 154 & seq.
Ludi varii, 155
Palus, 7, 12, 18, 182
Pampinatio, 149, 211
*Papaver, * le pavot*, 197
Papilio, 308
De Paraguensi populo digressio, 286-289
** Le Paraguay. Voyez la relation du R. P. Florentin, Capucin, insérée dans le XIII. Recueil des Lettres édifiantes & curieuses, écrites des Missions étrangères*
 Q ij

364 INDEX RERUM.

- geres , où est rapporté
 tout ce qui suit. vers. 25.
 pag. 286=Voyages de
 Correal. vers. 9. pag. 289
 D. Pardo de Figueroa , 127
 Paschalis festi celebratio ,
 177
 Quæ ad rite pieque ce-
 lebrandum Paschale
 tempus necessaria ,
 177-179
 Pascua , pascuorum varie-
 tas gregibus placet , 83
 & seq.
 Pastinaca , * panais , ra-
 cine potagere , 187
 Pastor , pastoris indoles &
 officia , 37 & seq.
 Priscæ vitæ pastoritiæ
 dignitas , 36 & seq.
 Pava , pavæ incubatus , 237
 In pullos amor & curæ ,
 237 & seq.
 In conjugem amor , 247
 Pavonini pulli , pavonino-
 rum pullorum curæ &
 educatio , 237 & seq.
 Pavus , pavi habitus , 235
 & seq.
 Utilitas , 236
 Dapes , ibid.
 Hospitia , ibid.
 Libido effrena , 237
 Peccatum originale , 4, 177
 PECORA majora, Liber III.
 59
 PECORA minora, Liber IV.
 77
 Pedamen vitis , 209
 Pepo , * melon , 188 , 191
 Peponis cultura , curæ ;
 193 & seq.
 Perca , * la perche , pois-
 son qui vit dans l'eau
 vive & dans l'eau dor-
 mante , 295 , 298
 Perdix , la perdrix , 90 ,
 158 , 323
 Pestis boum , 70
 Pestis Massiliensis descrip-
 tio , 71 & seqq. Vid.
 Massilia.
 Phædra , 247
 Phamaca , 48
 Philomela , 75 , 103 , 210
 Philosophus , 47 , 95
 Phœbus , 27 , 217 , 340
 Phoxinus , * le verron ,
 poisson , 297
 Picus , * le piver , 134
 In arborum trunco ni-
 dum cavat , ibid.
 Qua arte nidi reseat
 aditus , quos ferro ad-
 acto sur obstruxerat ,
 134 & seq.
 Pigus , * la carpe piquante
 ou à aiguillons , le Pi-
 go , poisson du Lac de
 Côme , 296
 Pirus , le poirier , 118
 Piri variæ formæ , ibid.
 Putatio , ibid.
 Fiscaria æra , des hame-
 çons , 327
 De Piscatu , 294 & seq.
 307 & seq.
 Piscatus in stagno non-
 dum frequenti , 307
 Pisces , Castellorum fossæ

INDEX RERUM. 365

- piscibus opportuna, 294
- Pisces qui in aquis torpentibus & vivis aluntur, ubi de anguillis, 295 & seq.*
- Piscium mutua cades, 301*
- Cibus, 303 & seq.*
- Pisces d furibus tuendi, 306*
- Calx & dapes venenatæ piscibus injectæ, ibid.*
- Piscium—receptaculum, 306 & seq.*
- Pisciculi, 304*
- Metamorphosis juvenum in pisciculos, 304-306*
- Pisum virens, * pois verd, 191*
- Pituitæ modus tollendæ, 243*
- Plagæ cæli, 109, 110, 201, 202*
- Plantarum delectus, 108*
- Seminarium, 108 & seq.*
- Satio, 113 & seq.*
- Nutritio earumque morbi, 123 & seqq.*
- Optima medicina, 130*
- Mutuum odium, 163*
- Nutritus & auctus, 207 & 208*
- Platanus, * plane ou plane, arbre, 108*
- Pluvia, 17, 214*
- Pluviæ impendentis signa, 80*
- Polus, 109*
- Pomus, le pommier, 114*
- Quæ loca pomis opportuna, 114*
- De emendando pomorum colore & sapore, 131*
- Pontifex maximus, 136*
- Populus, * le peuplier, arbre, 108*
- Porcellus, 88, 323*
- Porcus, 50, 86*
- Porrum, * porreau, 183, 185, 191*
- Porticus, 23, 249*
- Prata, pratorum curæ variae, 142 & seq.*
- Prædia inter se distantia, utilia, 8 & seq.*
- Vicina urbis & fluminis, eligenda, 9*
- Proxima viæ militaris, fugienda, ibid.*
- De Prædio D. de Resseguier, 302 & seq.*
- Prædium, reparatio empti prædii, nempe : elapidandi agri, 11*
- Renovanda prata, ibid.*
- Restituendæ arbores, 12*
- Siccandæ paludes, ibid.*
- Pristeræ, vel Peristeræ & natarum in columbas metamorphosis, 264-267*
- Propago, vitis, 176, 213*
- Provisa in hiemem, 166*
- Prunus silvatica, 120*
- Prunei succi usus in medicina, ibid.*
- Puellæ rusticanae mores, 54 & seq.*
- Ejus nuptiarum descriptio, 55-57*

Q ii)

366 INDEX RERUM.

- Puerorum *rusticanorum* *Pulvini usus*, *ibid.*
educatio, 51-54 *Punica malus*, *le grenadier*, 185
Pulegium, * *pouliot*, *bordure*, 190 *Putatio*, 118, 208
Pulli generatio & conformatio, 240 & seq. *Puteus*, 7, 182
Pulvinus in hortis, * *couche ou petite planche dans un jardin*, 188 *Pygargus*, *la gazelle*, 324
Quomodo capiaturs ad vivarium reservandus, *ibid.*

Q

- Q**UADRAGESIMA, 176 *Quintinius*, *qui primus induxit usum cellarum calidarum*, 188 & seq.
Quercus, *le chêne*, 129
Quercini succi usus in Medicina, *ibid.*

R

- R**ABIES, 92 *palma-Christi*, 192
Rana, 18, 299 *Ripæ altæ*, *Rivesaltes*, dans le Roussillon, près de Perpignan, 220
Rapa, *radis*, *raifort*, 210 *Lene ejus vinum*, *ibid.*
Raphanus, * *rave ou raifort*, 185, 190 *Raphani cultura*, 195
Rapinus, 181 *Riqueti*, *alvei Regii Occitanie auctoris*, *laudes*, 13 & seq.
Rapum, * *rave*, 190 *Rivus*, 48, 182, 300, 318
Ravasini, *poetæ Itali*, *elogium*, 329 *Rochus (Divus)* *contra pestem orandus*, 70
Poemata varia, *ibid.* *Romani prope Bliteram paludem exsiccant*, 12
Reditus agrorum, 7 & seq. 24
Repastinatio, 211
Resseguier (D. de), *prædium*, 302 & seq.
Ribes arbuscula uvis crispis, * *groseille piquante*, 190
Ricinus, * *tique*, *ricin* ou

INDEX RERUM. 367

- rus*, *immortalis memorie vir*, *Regii alvei auctor*, *effodi jussit*, *navibus sub ipsa humo iter facturus*, *vers.* 24. pag. 12
- Ros-marinus*, * *romarin*, 163, 183
- Rubigo*, 150
- Rubus Idæus*, * *framboisier*, 187
- Rumex*, * *oseille*, *espece de patience*, 187
- Rupicapra*, *le chamois*, 323
- Quomodo capiatur ad*
- vivarium reservanda*, *ibid.*
- Rus neglectum*, 30 & seq. 39 & seq.
- Bene cultum*, 31 & seqq. 44 & seq.
- Rusticationis commendatio*, 157-160
- De Rusticatione & amœnitæte ruris*, 230-233
- Rusticanus puer*, 52
- Ruta*, * *ruë*, *plante amere & d'une odeur très-forte*, 163, 191
- De ruta aliarumque herbarum vi*, 69

S

- S**ABULUM, 19
- Saccus*, *la chauffe pour soutirer le vin*, 229
- Sagitta*, * *le dard ou la vandoise*, *seconde espece de gardon*, 297.
- Vid. Leuciscus.*
- Salgama*, 49, 50, 166
- Saliunca*, * *la lavande*, *bordure*, 163, 191
- Salix*, *le saule*, 106 & seq.
- Salicis utilitas*, *ibid.*
- Salvia*, * *la sauge*, 183
- Sanguinis circuitus idem qui succi*, 124
- Sappho*, 247
- Sarachus*, * *sarache*, *poisson*, 295
- Sartura segetum*, 143 & seq.
- Satureia*, * *sarriette*, *plante odoriférante*, *bordure*, 183
- Saturnus*, 297
- Scabies*, 68, 82
- Scipiadae*, 140
- Scrobes arborum frugiferarum*, 108
- Scrofa*, *truie*, *femelle de porc*, 88
- Sedum minus*, * *trique-madame*, *fourniture de salade*, 187
- Seges*, 110, 161, 164
- Seges à rubigine tuenda*, 150
- Sementis*, 162 & seqq.
- Semente peractâ caduntur ligna*, 165
- Scruntur arbores*, *ibid.*
- Vehuntur in urbem frumenta, vinum, &c.* 165

368 INDEX RERUM.

- Villicus in hiemem pro-*
videt rebus necessariis,
 165 & seq.
- Villica in hiemem pro-*
videt cibariis, 166
- Semina medicata,* 164 &
 seq.
- Seminis mutatio,* 163
- Seminarium, * pépiniere,*
 108 & seq.
- Senectus,* 11, 309
- Sericum filum,* 147
- Seris, * chicorée blanche,*
 191
- Serpens,* 192
- Serpentini lapidis potes-*
tas, 70
- Serpillum, * serpolet,* 183
- SERVORUM DELECTUS,*
eorumque in excolendis
agris, ministeria, Lib. II.
 35
- Silva excisa,* 26 & seqq.
 202
- Silvæ Campanicæ luctuosa*
extirpatio, 26 & seqq.
- Silva Launæa,* 318
- Silvis parcendum, ubi de*
Monspelio urbe, 26, 102
- Silurus, * le silure, pois-*
son, 298
- Sinapis, * mouzarde,* 187,
 190
- Sirius, la plus belle étoile*
du ciel, dans le chien,
 182, 218
- Sisaron, * chervy, racine*
potagere, 190
- Siser, * chervy, racine*
potagere, 187
- Sæculum aureum,* 140,
 260
- Sol,* 95, 96, 189
- Spectacula varia rustica,*
 154 & seq.
- Spinachia, * épinars,* 186,
 187
- Spiritus florum,* 16, 129
- Spiritus vini,* 16, 214, 225
- Squalus, * le meunier,*
parce qu'il se tient près
des moulins, ou le vi-
lain, parce qu'il se
nourrit d'ordures, ou
le sêlard, à cause de sa
grosse tête, 297
- Stabulum,* 22
- STAGNA, Liber XV. 291*
** Huic libro, quem*
primum omnium junior
scripseram, multas in-
texui fabulas; Rapinum
quem merito laudari vi-
debam ducem secutus.
Nondum ab hac anili-
tate omnino respueram
cum paucos post annos
columbas, vires & olus
in lucem edidi, vers. 7.
 pag. 291.
- Stagna,* 291
- Stagnorum variæ species,*
 292
- Aggerdirutus,* 292 & seq.
- Latibula,* 293
- Umbracula,* ibid.
- Stagna piscibus frequen-*
tanda, ubi de pis-
catu, 294 & seq.
- Variæ stagnorum pes-*

INDEX RERUM. 369

<i>tes</i> ,	301-304	Sterquilinium ,	24
<i>Qua arte hæ pestes fugantur</i> ,	ibid.	Succus arborum ,	124 & seqq. 127 & seq.
<i>Calx & dapes venenata stagna devastant</i> ,	306	<i>Terra</i> ,	112 , 113 , 168
<i>Stagnorum exhausti-rum modus & tempus</i> ,	307	<i>Sues</i> , suum oviumque contraria studia ,	86-88
<i>In stagno nondum frequenti piscatus</i> ,	307 & seq.	<i>Suum pasæua</i> ,	ibid.
Staphilinus , * <i>carotte</i> ,	190	<i>Morbi & remedia</i> ,	88 & seq.
Stellio , <i>le lézard</i> ,	275	<i>De suillæ falsura carnis</i> ,	50
Stercoratio agrorum ,	160 & seq.	Sulcus aquarius ,	162
		Supellex rustica ,	49

T

T ABERNA <i>diversoria</i> ,	23	fille de Thaumax & d'Electra ,	messagere de Junon , ou l'Arc-en-Ciel ,	80 , 296
Talpa , <i>la taupe</i> ,	143	Thus ,		127
<i>Infestat olera</i> , & <i>quomodo capiatur</i> ,	191	Thymallus , * <i>espece de truite</i> dont la chair sent le thym ,		297
Tarnis , <i>le Tarn</i> , <i>riviere de France qui prend sa source dans le Gévaudan</i> , & se jette dans la Garonne au-dessous de Montauban ,	250	Thymum , * <i>le thym</i> ,		183
Taurorum <i>curfus</i> ,	326 & seq.	Tilia , <i>le Tilleul</i> ,		104
Taxus , * <i>if</i> ,	107	<i>Tiliacei succi usus in Medicina</i> ,		129
<i>Taxi usus varii</i> ,	ibid.	Tinca , * <i>la tanche</i> , poisson ,		296
Tellus <i>aranda</i> ,	142	Tonitru ,		145 , 214
Tempestas ,	226 , 264	Tonsura ovium ,		84 , 147
Terra <i>fertilis</i> ,	8	Trudiculatorum ludi (le mail) <i>descriptio</i> ,		27
<i>Incultæ</i> ,	39 , 193	Truta , * <i>la truite</i> , poisson ,		31 , 299
<i>Non senescens</i> ,	11 , 139	<i>Trutæ mores</i> ,		299 & seq.
Terræ <i>cultus</i> ,	53 , 193	<i>Metamorphosis Trutæ</i> .		
Terræ <i>fertilis indicia</i> ,	6 , 8			
Thaumanthias Iris , <i>Iris</i> ,				

370 INDEX RERUM.

- virginis, in trutam, 300
 & seq.
 Tumor, 68
 Turdus, la grive, 131
 Tymbra, * Sarriette, bor-
 dure, 191

V

- V**ACCÆ, 59
*Vaccarum habitus & mo-
 res ubi de prisca ani-
 malium feritate, & de
 prioribus America in-
 colis, 59 & 60*
*Vaccarum, quæ aluntur
 in Arvernus montibus,
 victus, ingenium &
 mores, 73-75*
*Vacca urinae laboranti
 stomacho utilitas, 75*
 De Vacuo, 228
 Valesii, les Valois, quos
 Franciscus I. solio ad-
 movit, 298
 Vanierii, patris auctoris
 Prædii Rustici, elogium
 & amor in rusticationem,
 120 & seq.
 Vappa, seu vinum d. ca-
 lore confusum, 229
 Vestura, 9, 165, 168
 Velauna vina, les vins du
 Velai, 220
 De Venatione, ubi de ju-
 venum luxu, de Ludo-
 vico XV & de Rava-
 fino, poeta Italo, 328
 & seq.
 Venationis apparatus,
 332 & seq.
 Venæ arborum, 124, 125,
 126
 VER & ÆSTAS, Liber VII.
 139
 Ver, 141
*Verno tempore labores,
 141 & seqq.*
*Verna horri facies, ubi
 de variis oleribus ver-
 no tempore nascenti-
 bus, 189 & seq.*
 Versaliæ laudes, 189
 Verveces, les moutons,
 82 & seq. 87
 Vespertini rusticorum la-
 bores, 22 & seq. 169,
 171
 Via, 8, 9, 105
 Viæ publicæ arboribus cin-
 gendæ, 105 & seq.
 Vicinitas Prædii, 9
 Vicinus, de bono maloque
 vicino, 10
 Villa, villa ædificatio,
 17 & seq.
*Quæ ad ædificationem
 Villa providenda,
 nempe: camenta, ma-
 teries, sabulum, 19*
Lateres, calx, 19 & seq.
*Villa fundamenta, prof-
 pectus, fenestra, 20 &
 seq.*
 Villa rustica, 21 & seq.
 Villæ rusticæ stabula,
 culina, ubi de rustica

INDEX RERUM. 371

- familia serotinis laboribus*, 22 & seq.
Diversoria taberna, 23
Area, lacus compluvius, *sterquilinium*, 23 & seq.
Villæ Masseracæ laudes, 250 & seq.
Villica, *Villicæ* indoles & mores, 48 & seq.
Villica domum instruit, 49
Vitum comparat, ubi de variis condituris, & de *salsura suillæ carnis*, 49 & seq.
Villicæ labores agrestes, 50 & seq.
Villica pueros nutrit, educat, 51 & seqq.
Segetum sarturam curat, 143 & seq.
Villicus, *villici officia*, 41
Mores, 41 & seqq.
Villicus in urbe infrequens, ubi de urbano *luxu*, 42 & seqq.
Villici officia erga dominum, 44 & seq. 157
Villicus nequam, 39 & seq.
Villicus bonus, 40
Vindemia, 161 & seq.
Vindemiæ apparatus, 213
Descriptio, 214 & seq.
Vindemias administrare debet pater familias, 229 & seqq.
 VINUM, Liber XI. 217
Vinorum varia genera & ingenia, 220 & seqq.
Vinum rubrum, 220
Vinum album, 221
Apianum, * vin muscat, ibid.
Apianum Fontinianum, * vin muscat de Frontignan, ubi de *Bliterra urbe*, 221 & seq.
Vina Gallica, 220
 Nempe:
 Arvernum,
 Belnsense, * vin de Baune,
 Bliterense,
 Burdigalense,
 Burgundicum,
 Cadurcense,
 Campanicum,
 Cociacum, * vin de Coucy,
 Neracense, * vin de Nerac,
 Parisiense,
 Riparum altorum, * vin de Rivesaltes,
 Rupis ab Eremodictæ, vin de l'Hermitage,
 Velaunense, * vin du Velay.
Vinum Germanicum, 220
 Græcum, ibid.
 Hispanicum, ibid.
 Italicum, ibid.
 Rubrum, ibid.
 Tortivum, 227
 Aquâ mixtum, 228

372 INDEX RERUM.

- Vina medicata*, 222
Vini laus, ubi de diluvio,
& de Noemo, primo
vitis cultore, 222 &
seq.
Robur & sapor, 228
Vinum in doliis inclu-
sum, ubi de vacuo, ib.
Vini transfusio, 228 &
seq.
Vini aquâ mixti dignos-
cendi ars, 228
Vinum à calore confu-
sum seu vappa, 229
Vini usus moderatus, 224
Vini usus immoderatus,
224 & seqq.
Vipera, 69
Virgilius, 201, 206, 271
Visceratio canum venatico-
rum, la curée, 338 & seq.
Viscus, * *guy de chène*,
ubi de veteris *Gallie*
superstitione, & de *Gal-*
lie Christianæ pietate,
135 & seqq.
Vitæ prisca pastoritiæ di-
gnitas, 36 & seq.
Vitæ rusticæ commendatio,
139 & seq.
VITES, Liber X. 201
Vitis propago, 176
Quæ opportuna viti pla-
ga, 201 & seq.
Qui ager viti commo-
dus, 202 & seq.
Triplex vitis, nempe:
arbuscula, *jugata*,
arbusitiva: 203
Briarei metamorphosis in
vitem, 204
Quæ vitis optimum vi-
num ferat, 204 &
seq.
Vitis pergulana, 205
& seq.
Vitiginei furculi delec-
tus, 206
Vitis satio, ibid.
Cultura, ubi de *vitis &*
plantarum nutritu,
& *auctu*, 206 & seqq.
Putatio, 208 & seq.
Fossio, 209 & seq.
Lacrymæ, ubi de *vitis*
lacrymarum usu, 210
& seq.
Repastinatio, 211
Pampinatio, ibid.
Insitio, 212
Varii casus quibus vitis
obnoxia, & eorum *re-*
media 211 & seqq.
Vitis propagatio, 213
Vitis ex Asia in Græciam
Italiamque ac demum in
Galliam propagata, 223
& seq.
Vitis inimica brassicis, 198
* *Vites à caulibus bras-*
sicis, si propter sati sint,
ut à pestiferis & nocenti-
bus refugere dicuntur,
nec eos ulla ex parte
contingere. Cicero, de
natura Deorum. vers. 10.
pag. 198
Vitulus, 60, 61, 73, 74
VIVARIUM, Liber XVI.
313

INDEX RERUM. 373

Vivarium, ubi de priorum XV librorum argu- mento, 317 & seq.	macho utilis, 77
Vivarii situs, 318 & seq.	* Urina vaccae, quæ aqua mille florum dici- tur, habetur inter reme- dia laboranti stomacho utilia, vers. 9. pag. 75
Structura, 319 & seq.	Uvarum variae species, nempe: Fecinia, Rho- dia, Mareotis alba, Argites, Psythia, La- gaos, 215
Quæ feræ vivario clau- denda, 320-328	Uvarum maturarum luc- tuosa strages, 213 & seq.
Ulmus, l'orme, 104	De uvarum conditura, 49 & seq.
Enceladi metamorphosis in ulmum, 204	Vulpes, 250
Ulysses, 45	Vulpis ingenium, ibid.
Umbla, * l'umblé ou le chevalier, poisson, 297	Vulpes à gallinario amo- venda, ibid.
Umbra, * l'ombre, poif- son, 298	Quomodo capiatur ad vi- varium reservanda, 327
Umbracula, 104	
Volucris, 103, 158, 230	
Voluptatis illecebræ, 293, 310 & seq.	
Urbs, 42, 157, 158, 178, 230	
Urina vaccae laboranti sto-	

Z

ZELUS animarum, 289	Zonæ, 201 & seq.
---------------------	------------------

P. S. Quæ in prioribus Prædii Rustici edi-
tionibus imas paginarum partes tenebant, in
hunc Indicem inseruimus adnotationes, ut in
posterum auctoris nostri textum inoffenso pede
liceret percurrere. Hasce Lector facile sentiet esse
adnotationes, quas asteriscis * præsignavimus.
Versum quoque, ubi res poposcit, & paginam,
quibus istæ conveniunt adnotationes, subnectere
curavimus.

INDEX

LIBRORUM PRÆDII RUSTICI.

LIBER I.	QUOMODO fundum emi ac reparari oporteat,	pag. 3
LIBER II.	Servorum delectus, eorumque in excolendis agris ministeria,	35
LIBER III.	Pecora majora,	59
LIBER IV.	Pecora minora,	77
LIBER V.	Arbores,	99
LIBER VI.	Arborum morbi, eorumque causæ & remedia,	123
LIBER VII.	Ver & Æstas,	139
LIBER VIII.	Autumnus & Hiems,	157
LIBER IX.	Olus,	181
LIBER X.	Vites,	201
LIBER XI.	Vinum,	217
LIBER XII.	Aves chortales,	235
LIBER XIII.	Columbæ,	253
LIBER XIV.	Apes,	271
	Apes, <i>ad Emin. Cardin. de Fleury</i> ,	269
LIBER XV.	Stagna,	291
LIBER XVI.	Vivarium,	313

INDICULUS AUCTORUM,

Quos in lucem edidit J. BARBOU, quorumque editio locupletatur tum egregiis diagrammatibus, tum emendatissimis viticulis, exaratis a celebratissimis DD. Cochîn & Eîsen, aliisque celeberrimis Magistris, in-12.

CATULLUS Tibullus Propertius.

Lucretius.

Virgilius., 2 vol 1767.

Horatius.

Juvenalis & Persius.

Phædri Fabulæ cum notis & Supplementis Bro-
tier, Accesserunt Parallelæ de la Fontaine
Fabulæ, 1783.

Martialis Epigrammata, 2 vol.

Pub. Ovidius Naso, 3 vol.

Lucani Pharsalia cum Supplementis Maii.

Plauti Comœdiæ, 3 vol.

Terentius, 2 vol.

Bezæ, Mureti & J. Secundi Juvenilia. 1779.

P. Desbillons Fabulæ.

Sarbievii, (Casimiri) Carmina.

Sarcotis & Caroli V. Carmina, a P. Mase-
nio, 1771.

Rapin de hortis, in-12 1780.

Cæsar's Commentaria, 2 vol.

Q. Curtius.

Sallustius.

Velleius-Paterculus.

INDICULUS AUCTORUM.

Eutropius.

Cornelius Tacitus, 3 vol.

Encomium Moriae ab Erasmo, & Mori Utopia.

Cornelius Nepos.

Justinus.

Ciceronis Opera, 14 vol.

Plinii Epistolæ, & Panegyricus Trajano dictus.

Imitatio Christi ex recensione Valart.

Novum Jesu Christi Testamentum.

Titus Livius ex recensione Lallemant. 7 vol.

C. Plinii Historia Naturalis 6 vol.

Selecta Senecæ opera, cum interpretatione Gallica.

—De Beneficiis & de Clementia excerpta in Gallicum conversa.

APPROBATIO.

ILLUSTISSIMI Galliarum Cancellarii jussu legi hanc novam Editionem auctiorem, & emendatiorem *Prædii Rustici*, quod opus dignum judicavi quòd iterum Typis mandaretur. Datum Parisiis 27 die Octobris 1770.

MARIN.

Le Privilege se trouve au Virgile du P. de la Rue
3 vol. in-12.

